تصوير ابو عبد الرحمن الكردي
مُختصر
صَحِيح البُخارِي
المسمى بـ:
التجريد الصريح
دانراوی: أبی العباس زین الدین الزبیدی
بە کوردی کردن و لیکۆڵینەوەی
نوری فارس حمه خان
بەگوێرەی تەخریجی (د. مصطفی دیب البغا) تەخریج کراوە
محمود أحمد محمد
پێیدا چۆتەوەو سەرپەرشتی لە چاپدانی کردووە
دار المعرفة
بيروت-لبنان

بسم الله الرحمن الرحيم

****

📖 ناوی کتێب: مختصر صحيح البخاری المسمی بـ(التجريد الصريح).

📖 دانراوی: ابي العباس زين الدين الزبيدي.

📖 وەرگێڕانی: نوری فارس حەمەخان.

📖 تیراژ (٢٥٠٠) دووهەزارو پێنج سەد دانـه.

📖 ژمارەی سپاردن: (٢٤٦٤ سالی ٢٠٠٩).

📖 سالی چاپ: ٢٠١٠ ز ١٤٣١ ك

📖 کۆمپیوتەرو هەلە چنین: (ڕوبار حسین/کۆمپیوتەری شانیا)

الْمُسَمّى

بِالتَّجْرِيدِ الصَّرِيحْ

دانراوى: أبى العباس زين الدين الزبيدى

به كوردى كردن و ليكۆڵينەوەى

نورى فارس حمه خان

بەگوێرەى تەخريجى (د. مصطفى ديب البغا) تەخريج كراوە

محمود أحمد محمد

پێیدا چۆتەوەو سەرپەرشتى لە چاپدانى كردووە

2010 ز

1431 ك

بەرگى دووەم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

باسی گەورەیی نوێژ لە مزگەوتی مەککەو مەدینەدا

٥٨٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ ، عَنِ النَبِيّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ قالَ: (لاَ تُشَدُّ الرِّحَالُ إلاَّ إلى ثَلاثَةِ مَساجِد: المَسْجِد الحَرامِ، وَمَسْجِد الرَّسُولِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ، وَمَسْجِد الأَقْصى). (الحَدِيث ١١٨٩)[١].

لە ئەبوهورەیرەوە (رەزای خوای لێ بێ) لەپێغەمبەرەوە -دروودی خوای لەسەر بێ- دەفەرموێ: (تەنیا بۆ ئەم سێ مزگەوتە سەفەر دەکرێ: بۆ مەسجیدولحەرام لەمەککەو، بۆ مزگەوتی پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- لە مەدینەو، بۆ مەسجیدولئەقصا لەشاری قودس لە فەلەستین).

٥٨٧- عَنْ أَبَي هُرَيْرَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ : اَنَّ النَبِيّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ قَالَ: (صَلاَةٌ في مَسْجِدِي هَذا خَيْرٌ مِنِ أَلْفِ صَلاةٍ فِيما سِواهُ، إلاّ المَسجِدالحَرامَ). (الحديث ١١٩٠)[٢]

ئەبو هورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) لە پێغەمبەرەوە -دروودی خوای لەسەر بێ- دەفەرموێ: تەنیا مەسجیدول حەرامی لێ دەرچێ، یەك نوێژ لەم مزگەوتەی مندا لە هەزار نوێژ لەشوێنانی تردا خێرترە.

لە تاجول ئوصولا دەفەرموێ: بوخاری و موسلیم و تەرمەزی و ئیبنو ماجەیش ئەم فەرموودەیەیان گێڕاوەتەوە، ئیبنوماجە ئەمەیشی لێ پترکردووە: (وە یەك نوێژ لە مەسجیدولحەرامدا خێرترە لە سەدهەزار نوێژی شوێنانی تر). (بڕوانە: تاج/١ ل/٣٥٠ ز/١١٥).

(١) أخرَجَهُ مُسلِم في الحَج. باب: لا تشدَّ الرحالُ إلاّ إلي ثلاثةِ مَساجد. رقم: ١٣٩٧.

(٢) أخرَجَهُ مُسلِم في الحَج. باب: فضل الصَلاة بمَسجدَي مَكّة وَالمدِينَة. رقم: ١٣٩٤

ڕاڤەو شیکردنەوە:

ماموستای عەسقەلانی ـ ڕەحمەتی خودای لێ بێ ـ **لە فەتحولباریدا دەفەرموێ:** (مەبەست لەمەسجیدولحەرام هەموو حەرەمی مەککەیە، تەنانەت نوێژکردن لەناو هەموو خانووەکان و بەشەکانی تری خاکی حەرەمدا، لەبارەی چەند بارەوەبوونی پاداشتەوە، دەق وەك نوێژکردن لەناو مەسجیدولحەرامدا وایە.. وە سەفەرکردن بۆ سەردانی گۆڕی پیرۆزی پێغەمبەر لەمەدینە بەرئەم نەهیە ناکەوێ، بەڵکوو شتێوا پیرۆز لەوکردەوە فرەباشانەیە کەدەبن بەمایەی شاد بوون بەرەزای خودای گەورەو مەزن، وەڕەوایی ئەوە بەبێ کێشەوبەرە ئیجماعی لەسەرە..) وەگلەیی لە ئیبو تەیمیە لەم مەسئەلەیەدا دەکا.

وەدەیش فەرموێ: (ئەمە بەس لەپاداشا وایە، بەلاّم بۆ گێڕانەوەو بریتی کەوتن و شتێوا، وانییە، چونکە کەسێ دوو نوێژی لەسەربێ، لەیەکێ لەم دوو مزگەوتەدا نوێژێ بکا هەربرێتی یەکێکیان دەکەوێ.. وەئەم چەند بارەوەبوونی پاداشە جگە لەهی جەماعەتە، کەئەویش بیست و حەوت پلەی پترە..). (بڕ: فەتح شەرحی فەرموودەی ژمارە: ١١٩٠، باسی گەورەیی مزگەوتی مەککەو مەدینە). لەژمارە (٩)دا گوترا: ئەبوهورەیرە لە بوخاری دا (٤١٨) فەرموودەی هەیە لە موقەددمەی فەتحولباری دا دەڵێ: لە بوخاریدا (٤٤٦) هەیە.

باسی مزگەوتی قوباء

٥٨٨ – (عَنْ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ لاَيُصَلِّي مِنْ الضُّحَى إِلاَّ فِي يَوْمَيْنِ يَوْمَ يَقْدَمُ بِمَكَّةَ فَإِنَّهُ كَانَ يَقْدَمُهَا ضُحًى فَيَطُوفُ بِالْبَيْتِ ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ خَلْفَ الْمَقَامِ وَيَوْمَ يَأْتِي مَسْجِدَ قُبَاءٍ فَإِنَّهُ كَانَ يَأْتِيهِ كُلَّ سَبْتٍ فَإِذَا دَخَلَ

الْمَسْجِدَ كَرِهَ أَنْ يَخْرُجَ مِنْهُ حَتَّى يُصَلِّيَ فِيهِ قَالَ وَكَانَ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَزُورُهُ رَاكِبًا وَمَاشِيًا) (الحديث ١١٩١– أطرافه في:١١٩٣، ١١٩٤، ٧٣٢٦)[3].

قَالَ: وَكَانَ يَقُولُ: (إِنَّمَا أَصْنَعُ كَمَا رَأَيْتُ أَصْحَابِي يَصْنَعُونَ وَلَا أَمْنَعُ أَحَدًا أَنْ يُصَلِّيَ فِي أَيِّ سَاعَةٍ شَاءَ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ غَيْرَ أَنْ لَا تَتَحَرَّوْا طُلُوعَ الشَّمْسِ وَلَا غُرُوبَهَا). (الحديث ١١٩٢):

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر، کە ناسراوە بە ئیبنوعومەر (رەزای خوای لێ بێ) دەستووری وابوو تەنها لەم دوو ڕۆژەدا، لەکاتی چێشتەنگاودا نوێژی سوننەتی دەکرد: ئەو ڕۆژەی کەدەڕۆیشتنە ناوشاری مەککە، لەکاتی چێشتەنگاودا دەچووە ناوشار، جا لەپێشا دەچوو تەوافی بەیتی دەکرد، ئەوجا لەپشتی مەقامی ئیبراهیمەوە دوو ڕکات نوێژی سوننەتی دەکرد.

هەروا ئەو ڕۆژەیش کە دەچوو بۆ سەردانی مزگەوتی قوباو دیسان لەکاتی چێشتەنگاودا نوێژی سوننەتی دەکرد، چونکو ئیبنوعومەر (رەزای خوایان لێ بێ) هەموو شەممەیێ دەڕۆیشت بۆسەردانی مزگەوتی قوباو، جاکاتێ دەچووە ناو مزگەوتەکەوە حەزی نەدەکرد لێی دەرچێ، هەتا دووڕکات نوێژی سوننەتی تێدا نەکردایێ، فەرمووی: ئیبنوعومەر(رەزای خوای لێ بێ) دەیفەرموو: (جاران پێغەمبەریش (درودی خوای لەسەر بێ) هەموو شەممەیێ بە پێ، یا بەسواریی ولاخ دەچوو بۆسەردانی مزگەوتەکەی قوباو).

فەرمووی: ئیبنو عومەر (رەزای خوای لێ بێ) دەشی فەرموو: (ئەی نافیع! ئەمەی من دەیکەم تەنیا ئەوەیە کە لەهاوڕێکانی خۆمم دیوە کردوویانەو

---

(٣) أخرجه مسلم في الحج. باب فضل مسجد قباء وفضل الصلاة فيه وزيارته. رقم/١٣٩٩. وانظر مسلم: صلاة المسافرين وقصرها. رقم/ ٨٢٨.

بەس، وەرێگەی نوێژکردنی سوننەتیش لەکەس ناگرم، لەهەر کاتێکی شەودا، یا لەهەرکاتێکی ڕۆژدا، بۆ خۆی نوێژی سوننەت بکا، بەلاَم بەمەرجێ لەکاتی خۆرکەوتن و خۆر ئاوابووندا نەبێ).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

عەسقەلانی ڕەحمەتی خوای لێ بێ دەفەرموێ: (.. ئەوەی کە دەفەرموێ:.. لەکاتی چێشتەنگاودا ئیبنوعومەر نوێژی سوونەتی دەکرد، هەڵدەگرێ کەمەبەست نوێژی سوونەتی تەواف بێ، یامەبەست نوێژی سوونەتی تەواف و سوونەتی چێشتەنگاوبێ پێکەوە، چونکە کردنی ئەو نوێژە بەتایبەتی لەو کاتەدا بەڵگەی ئەوەیە کەمەبەستی کردنی نوێژی چێشتەنگاو بێ. (بڕ: فەتح، فەرموودەی ژمارە ١١٧٦).

باسی گەورەیی نێوانی گۆڕی پیرۆزی پێغەمبەرو مینبەرەکەی

٥٨٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَبِيّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (مابَيْنَ بَيْتِي وَ مِنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِياضِ الجَنَّةِ، وَمِنْبَرِى عَلَى حَوْضِي). (الحديث ١١٩٦ – أطرافُهُ في: ١٨٨٨، ٦٥٨٨، ٧٣٣٥).[٤]

ئەبو هورەیرە (ڕەزای خوای لێ بێ) لەپێغەمبەرەوە -درودی خوای لەسەر بێ- دەفەرموێ: (لەنێوانی گۆڕەکەم و مینبەرەکەمدا، باخێکە لە باخەکانی بەهەشت، بارانی ڕەحمەتی لێ دەبارێت، خۆشی لەو کەسەی کەلەم شوێنە پیرۆزەی مزگەوتەکەما بەتایبەتی، خوداپەرستی جوان دەکا، وەئەم مینبەرەی ئێستاکەیشم، لەسەر حەوزی کەوسەرم، کەوا لە بەهەشتا، وەك خۆی

(٤) أخرَجَهُ مُسلِم في الحَج.باب: مابينَ القَبرِ والمِنبَرِ رَوضَةٌ مِن رِياضِ الجَنَةِ، رقم: ١٣٩١.

دادەنرێتەوە بۆم و، لە بەهەشتیشا وەك ئێستا لەسەری دادەنیشم و، پێشوازی لەهاتووانی ئۆمەتم دەکەم، کە بۆ نۆشین لەناوی کەوسەر دێن بۆ سەری). (بڕ: تاج /١/٣٥٠).

پایانیٚ: خاتمة

مامۆستای عەسقەلانی - ڕەزاو ڕەحمەتی خودای ل بێ- لە پایانی ئەم باسەدا دەفەرمویٚ:

(باسەکانی نوێژی تەطەووع و بابەتەکانی تەکی، سیی و چوار فەرموودەی بەرزەوە بوو (مەرفووع)ی لەخۆ گرتوە، دەیان بێٚرشتە (معلق)ن و، ئەوانی تریان پەیوەستن، واتە مەوصوولن، لەم سیی و چوارە بیست و دوویان دووبارەن، پاڵفتەکەیان کەدووبارە نەبن دوازدەن. موسلمیش -ڕەحمەتی خودای ل بێ- گشتیانی گێڕاوەتەوە، تەنیا ئەم سیانە نەبیٚ:

١. فەرموودەی ئیبنو عومەر: (قلتُ لآبن عُمَر أتُصلِّي الضُّحى ؟ قالَ لا..) ژ/١١٧٥ ف.

٢. ٢ـ فەرموودەی عبدالله المزنی: (صَلّوا قَبْلَ صَلاةِ المَغرِب..) ژ/١١٨٣ ف

٣. ٣ـ فەلاموودەی عقبەی کوڕی عامر: (أَتَيتُ عُقبَةَ بن عامِر الجَهنی..) ژ/١١٨٤.

٤. هەروا دەفەرمویٚ: یازدە بیستراویشی واتیادا.

ڕاڤەو شیکردنەوە:

لەبەرئەوەی کەخوێنەری ئازیز بزانیٚ کەسەرچاوەی دیاریکردنی ژمارەی فەرموودەکانی هەر صەحابەییٚ لەصەحیحی بوخاریدا کوێیە دەڵێم: وابەباش دەزانم کە موقەددیمەی فەتحولباری بکەین بەسەرچاوەی

ئەم بابەتە، چونکە بەئاسانی لەوێدا ژمارەکە دەدۆزێتەوە بۆکەسی خۆی، تەنانەت لێرەدا ئاماژە بۆ ئەو ناوانەیش دەکەین کە لەبەرگی یەکەمدا رۆیشتوون، بەپشتی خوا لەمەودوا بەپێی موقەدیمەی فتح الباری و بەپێی عەینی ژمارەکان تۆماردەکەین جا دەڵێین:

ئەم دوو هێمایە واتایان وایە:

(ع/١/٣٨-٢٢٨ = عومدەتولقاری، بەرگی یەکەم، لاپەڕە- ٣٨، ژمارەی فەرموودەی ئەوکەسە (٢٢٨) فەرموودەیە بەپێی عەینی).

(م — ٢٤٢ = موقەددیمەی فەتحولباری، ژمارەی فەرموودەی ئەوکەسە بەپێی موقەددیمەی فەتحولباری (٢٤٢) فەرموودەیە. وەهەروەها. واتە (ع = عەینی = عومدەتولقاری) (م = موقەددیمەی فەتحولباری):

ژ -٣- عائیشە (ع/١/٣٨-٢٢٨). (م-٢٤٢).

ژ -٤- جابیری کوڕی عەبدوڵلای ئەنصاری (ع/١/٦٥-٨٤). (م-٩٠).

ژ -٥- ئیبنو عەبباس (ع/١/٧٠-٢١٥. (م — ٢١٧).

ژ -٨- ابن عمر (ع/١١٦-٢٥١). (م—٢٧٠).

ژ -١٠- عەبدوڵلای کوڕی عەمر (ع/١/١٣١-٢٥). (م-٣٦).

ژ -١١- ئەبو مووسای ئەشعەری (ع/١/١٣٥-٥٤). (م—٥٧).

ژ -١٣- ئەنەسی کوڕی مالیك (ع/١/١٤٠-٢٥١). (م-٢٦٨).

ژ -١٨- عوبادەی کوڕی صامیت (ع/١/١٥٣— ٨). (م—٩).

ژ -١٩- ئەبو سەعیدی خودری (ع/١/١٦١-٦٢). (م—٦٦).

ژ -٢٨/٣٠- ئەبوذەری غیفاری (ع/١/٢٠٥-١٤). (م-١٤).

ژ -٢٩- ئەبوبەکرە (ع/١/٢٤٢-٣٧). (م-١٤).

ژ -٣٠- ئیبنو مەسعوود (ع/١/١١٥—٨٥). (م-٨٥).

ژ -٣٨- بەرائی کوڕی عازیب (ع/١/٢٤٢—٣٧). (م— ٣٨).

ژ -٤٣- طلحەی کوڕی عوبەیدوڵلا (ع/١/٢٦٥—٤). (م—٤).

ژ -٤٨- نوعمانی کوڕی بەشیر (ع/١/٢٩٦-٠). (م—٦).

ژ -٥١- ئەبو مەسعوود (ع/١/٣١٧—١٠). (م—١١).

ژ -٥٢- جەریری کوڕی عەبدوڵلا (ع/١/٣٢٣-١٠). (م-١٠).

ژ -٥٩- ئەبو واقدیدی لەیثی (ع/٢/٣٢-١). (م—١).

ژ -٦٣- معاوییە (ع/٢/٤٩-٨). (م-٨).

ژ -٦٨- مەحموودی کوڕی ڕەبیع (ع/٢/٧١-٠). (م—١).

ژ -٧٥- ئەسمائی کچی ئەبوبەکر (ع/٢/٩٣— ١٨). (م—١٦).

ژ -٧٦- عوقبەی کوڕی حاریث (ع/٢/١٠١-٣). (م-٣).

ژ -٧٩- زەیدی کوڕی خالید (ع/٢/١٠٨—٥). (م-٥).

ژ -٨٨- ئەبو شورەیح (ع/٢/١٣٩—٣). (م-٣).

ژ -٩٠- سەلەمەی کوڕی ئەکوەع (ع/٢/١٥٣—٢١). (م-٢٠).

ژ -١١٥/٩٤- ئوم سەلەمە (ع/٢/١٧٣-١٣). (م-١٦).

ژ -١٣٧/١١١- عەبدوڵلای کوڕی زەیدی ئەنصاری (ع/٢/٢٥١-٨). (م-٩).

ژ -١٣٩/١١٣- ئوسامەی کوڕی زەید (ع/٢/٢٥٨-١٧). (م—١٧).

ژ -١٤٤/١١٧- ئەبو ئەییوبی ئەنصاری (ع/٢/٢٧٦-٨). (م—٧).

ژ -١٥٣/١٢١- ئەبو قەتادە (ع/٢/٢٩٤-١٣). (م—١٣).

ژ -١٥٩/١٢٦- عثمان بن عفان (ع/٣/٥-١١). (م—٩).

ژ -١٨٢/١٣٧- مغير بن شعبه (ع/١/٣٢٤ + ع/٣/٦٢—٠). (م-١١).

ژ -١٨٧/١٤٠- ئەبو جوحەيفە (بڕوانە: ژمارە -٢٤٠).

ژ -١٩٠/١٤١- سائيبى كەوڕى يەزيد (ع/٣/٧٧—٥). (م-٦).

ژ -٢٠٢/١٤٩- سەعدى كوڕى ئەبو وەقاص (ع/١/١٩٢—٢٠). (م-٢٠).

ژ -٢٠٤/١٥٠- عەمرى كوڕى ئومەييەى كوڕى ضەمرى (ع٣/١٠٠-٢٠). (م-٢).

ژ -٢٠٩/١٥٣- سووەيدى كوڕى نوعمان (ع/٣/١٠٦—١). (م—١).

ژ -٢١٠/١٥٤- مەيموونەى كچى حاريث (ع/٣/١٠٧ + ٢/١٧٩- ؟). (م—٧).

ژ -٢٢٣/١٦٢- ئوم قەيسى كچى ميحصەن (ع/٣/١٣٢—٢). (م—٢).

ژ -٢٢٤/١٦٣- حوذەيفەى كوڕى يەمان (ع/٢/١٢-٢٠). (م—٢٢).

ژ -٢٤٣/١٧٤- سەهلى كوڕى ئەل— ساعيدى (ع/٣/١٨٣—٣٩). (م—٤١).

ژ -٢٥٤/١٨٤- جوبەيرى كوڕى موطعيم (ع/٣/٢٠٠-٩). (م—٩).

ژ -٢٨٠/١٩٤- ئوممو هانى كچى ئەبو طاليب (ع/٣/٢٣٣—٠). (م—٢).

ژ -٣١٣/٢٠٥- ئوممو عەطييە (ع/٣/٢٨١—٠). (م—٥).

ژ -٣٣٢/٢١٤- سەموورەى كوڕى جوندوب (ع/٣/٣١٦—٤). (م—٣).

ژ -٣٣٧/٢١٨- ئەبوجوهەيمى كوڕى حاريثى صيممەى ئەنصارى (ع/٤/١٤—٢). (م—٢).

ژ -٣٣٨/٢١٩- عەبدوڕەحمانى كوڕى ئەبزا (ع/٤/١٧—١). (م-١).

ژ -٣٤٤/٢٢٠- عيمرانى كوڕى حوصەين (ع/٤/٢٦-١٢). (م—١٢).

ژ -٣٧٥/٢٣٩- عوقبەى كوڕى عاميرى جوهەينى (ع/٤/٩٧-٨). (م—٩).

ژ -٣٧٦/٢٤٠- ئەبوجوحەيفە (ع/٢/١٥٩ + ع/٤/٩٩-٤). (م-٧).

ژ -٣٩٠/٢٤٨- عەبدوڵلاى كوڕى ماليكى كوڕى بوجەينە(ع/٤/١٢٢-٠). (م—٤).

ژ -٤٥٣/٢٧٧- حەسانی کوڕی ثابت (ع/٤/٢١٧–١). (م–١).

ژ -٤٥٧/٢٧٩- کەعبی کوڕی مالیك (ع/٤/٢٢٨-٤). (م–٤).

ژ -٤٧٥/٢٩٠- عەبدوڵلای کوڕی زەیدی ئەنصاری (ع/٢/٢٥١-). (م–٩).

ژ -٥٤١/٣١٨- ئەبو بەرزە (ع/٥/٢٧–٤). (م–٤).

ژ -٥٥٣/٣٢٤- بورەیدەی کوڕی حوصەیب (ع/٥/٣٩-٣). (م-٣).

ژ -٥٥٩/٣٢٩- ڕافیعی کوڕی خەدیج (ع). (م-٤).

ژ -٥٦٣/٣٣١- عەبدوڵلای کوڕی موغەففەل (ع/٥/٥٩-٥). (م–٨).

ژ -٦٠٢/٣٤٩- عەبدورەحمانی کوڕی ئەبوبەکری صەدیق (ع/٥/٩٩-). (م-٣).

ژ -٦١٨/٣٥٩- حەفصەی کچی عومەری کوڕی خەطاب (ع/). (م–٥).

ژ -٦٢٨/٣٦٢- مالیکی کوڕی حووەیریث (ع/٥/١٤٢-). (م–٤).

ژ -٧٣١/٤٠١- زەیدی کوڕی ثابیت (ع/٥/٢٦٥-). (م-٨).

ژ -٧٤٦/٤٠٧- خەبابی کوڕی ئەرەتت (ع/٥/٣٠٤-٥). (م–٥) + (ژ/٦١٦).

ژ -٧٥٥/٤١٠- جابیری کوڕی سەمووره (ع/٦/٥-٢). (م-٢).

ژ -٧٩٩/٤٣٤- ریفاعەی کوڕی ڕافیعی ئەل– زورەقی (ع/٦/٧٤-٣). (م–٣).

ژ -٨٢٨/٤٤٤- ئەبوحومەیدی ئەل– ساعیدی (ع/٦/١٠٣-). (م–٤).

ژ -٨٣٤/٤٤٨- ئەبوبەکری صەدیق (ع/٦/١١٨-). (م-٢٢).

ژ -٨٣٨/٤٥١- عیتبانی کوڕی مالیك (ع/٦/١٢٥-١). (م–١).

ژ -٩٠٧/٤٧٩- ئەبوعەبس عەبدورەحمانی کوڕی جەبره (ع/٦/٢٠٥-١). (م-١).

ژ -٩٢٣/٤٨٧- عەمری کوڕی تەغلیب (ع/٦/٢٢٦-٢). (م-٢).

ژ -١٠٨٣/٥٤٧- حاریثەی کوڕی وەهب (ع/٧/١٢١-). (م–٤).

ژ -١١٠٤/٥٥٤- عامیری کوڕی ڕەبیعە (ع/٧/١٤٨-٤). (م-).

ژ -١١٢٤/٥٦٠- جوندوبی کوڕی عەبدوڵلا (ع /٧/١٧١). (م — ٨).

ژ -١٢٠٠/٥٩٠- زەیدی کوڕی ئەرقەم (م-٦).

ژ -١٢٠٧/٥٩١- موعەیقیبی کوڕی ئەبو فاطیمة (م-١).

ژ - ١٢٣٣/٥٩٧- عەبدوڕڕەحمانی کوڕی ئەزهەر (م-٠).

ژ -١٢٤٣/٦٠١- عوسمانی کوڕی مەظمون (م-٠) + ئوم عەلای ئەنصارییە (م/١).

ژ -١٢٦٩/٦٠٩- عەبدوڵلای کوڕی عەبدوڵلای کوڕی سەلوول.

ژ -١٢٧٦/٦١١- خەبابی کوڕی ئەرەت (م-١٥) + موصعەبی کوڕی عومەیر.

ژ -١٢٨١/٦١٤- ئوم حەبیبە (م-٢).

ژ -١٤٩٧/٧٢٠- عەبدوڵلای کوڕی ئەبو ئەوفا (م-١٥). (ع/٩/٩٤-١٥).

ژ -١٤٩٠/٧١٦- عومەری کوڕی خەطاب (م-٦٠).

ژ -١٦٥٨/٧٨٨- ئوممەل فەضل، لوبابەی کچی حاریث (م-٢).

ژ -١٦٩٤/٧٩٩- میسوەری کوڕی مەخرەمە (م-٨).

ژ -١٦٩٥/٧٩٩- مەروانی کوڕی حەکەم (م-٢).

ژ -١٨١٥/٨٣٧- کەعبی کوڕی عوجرە (م-٢).

بسم الله الرحمن الرحيم

٢٧- باسەکانی کارکردن لەناو نوێژدا

باسی ئەوەی کە لەناو نوێژدا نەیی لێ دەکرێ

٥٩٠- عَنِ إبْنِ مَسعُودٍ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قال: كُنا نُسَلِمُ علىالنَبيّ وَهُوَ في الصَّلاة، فَيَرُدُ عَلَينا، فَلَمّا رَجَعْنا مِنْ عِنْدِ النَّجاشيّ، سَلّمْنا عَلَيْه فَلَمْ يَرُدَّ عَلَينا، وَقالَ: (إنَّ في الصَّلاةِ شغُلاً) الحَديث ١١٩٩- طَرَفاهُ في:١٢١٦، ٣٨٧٥ [٥]:

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود، کەناسراوە بە ئیبنومەسعوود (رەزای خوای لێ بێ) دەفەرموێ: (لەپێشدا لەناو نوێژدا سلاّومان لەپێغەمبەر -درووودی خوای لەسەر بێ- دەکرد، ئەویش سلاّوەکەی وەلاّم دەدایەوە، تا ئەوکاتەی کە لەلای نەجاشی پادشای حەبەشە گەڕاینەوە، ئیتر کە لەناو نوێژدا سلاّومان لێ دەکرد وەلاّمی سلاّوەکەمانی نەئەدایەوە، جا عەرزیمان کرد: ئەی پێغەمبەری خودا ! جاران کە لەناو نوێژدا سلاّومان لێ دەکردیت، وەرامی سلاّوەکەت دەدایەوە، کەچی ئێستا وەلاّمی نادەیتەوە، هۆی ئەمە چییە؟ فەرمووی -درووودی خوای لەسەر بێ- : (بەڕاستی نوێژ خەریکبوونی گەرەکە، کەواتە: نوێژکەر لەناو نوێژەکەیدا دەبێ هەردڵی لای نوێژەکەی بێو بەس). (تاج/١/٢٢٠).

وَفِي رِواية عَن زَيْدِ بنْ أَرْقَمَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قال: إنْ كُنَّا لَنَتَكَلَمُ في الصَّلاةِ، علَى عَهْدِ النَبّي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكَلِمُ أحَدُنا صاحِبَهُ بِحاجَتِهِ، حتىَّ نَزَلَتْ: (حَافِظُوا على الصَّلواتِ) الآيَة فَأُمِرْنا بِالسُّكُوتِ). (الحَديث١٢٠٠- طَرَفُهُ في: ٤٥٣٤):

---

(٥) أخرجَهُ مُسلِم في المَساجد ومَواضِع الصَّلاةِ، باب: تحريم الكَلام في الصَّلاة رقم: ٥٣٨، ٥٣٩.

لەگێڕانەوەیەکا، لەزەیدی کوڕی ئەرقەمەوە (رەزای خوای لێ بێ) دەفەرموێ: ئێمە لەپێشدا لەناو نوێژدا قسەمان لەگەڵ یەکتریدا دەکرد، هەتا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە کە دەفەرموێ: ﴿حَافِظُواْ عَلَى الصَّلَوَاتِ والصَّلاَةِ الْوُسْطَى وَقُومُواْ لِلّهِ قَانِتِينَ. البقرة /٢/٢٣٨﴾

واتە: بەباشی ئاگاداری هەموو نوێژە فەرزەکانتان بکەن، بەتایبەتی نوێژی ناسراو بە(الصَّلاة الوُسْطى) کە نوێژی عەصرە، وەلەناو نوێژدا بە سەرکزی و ملکەچی ڕاوەستن و، دەم بە زیکرو یادی خودا بن و لەکاری دنیایی و قسەی ئاسایی بەدوور بن).

ئیتر بەپێی ئەم ئایەتە فەرمانمان پێکرا بە بێدەنگی و خامۆشی لە نوێژاو، قسەکردنی ئاساییمان لێ قەدەغەکرا (تاج/١/٢١٩–ش/د/ت/ن).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

زەیدی کوڕی ئەرقەمی قەیسی ئەنصارییە خەزرەجییە، ماڵی ئەرقەمی باوکی، لەسەرەتای ئیسلامەوە بووبوو بەخانەی کۆبوونەوەی نهێنی موسوڵمانەکان، لە ڕۆژی غەزای ئوحوددا ویستی هاوبەشی ئەو جەنگە بکا، بەڵام پێغەمبەر (رەزای خوای لێ بێ) ڕێگەی نەدا لەبەر ئەوەی کە بەمێردمناڵی دانا، یەکەم شەڕگە کە ئامادەی بووە خەندەق بووە، لەخزمەت حەزرەتدا حەڤدە غەزای کردووە، فەرموودەی زۆری پێغەمبەری گێڕاوەتەوە، بەتایبەتی لەئیمامی عەلیەوە، بەڵکو دادەنرێت بە یەکێك لە خۆشەویستەکانی عەلی.

ئەم زاتانە فەقێ بوون، فەرموودەیان لێیەوە گێڕاوەتەوە: ئەبو طوفەیل و ئەبو عوسمانی ئەل- نهدی و ئیبنو ئەبی لەیلاو طاووس و کەسانی تریش.

لەصەحیحی سوننەتدا داستانێکی هەیە سەبارەت بەسوورەتی (المنافقون). لەگەڵ ئیمامی عەلیدا (رەزای خوای لێ بێ) ئامادەی ڕووداوی (صەفین) بوو، ساڵی (٦٦) یان (٦٨) ك، لەسەردەمی (المختار) دا لە (کووفە) مردووە.

جارێ گوێی لێ دەبێ عەبدوڵڵای کوڕی ئوبەی هەڕەشە لە پێغەمبەرو موسوڵمانان دەکاو دەڵێ: (ئەگەر گەڕاینەوە بۆ مەدینە، دەستەی من و دەستەی موحەممەد، کاممان ئازاترو تواناتر بوو، دەستەی داماو لەمەدینە وەدەردەنێ!) جا ئەمە دەگێڕێتەوە بۆ پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) پێغەمبەریش (دروودی خوای لەسەر بێ) لەعەبدوڵڵا دەپرسێ کە شتی وای گوتووە ؟ ئەویش سوێندی خوارد کەشتی وای نەگوتووە، پێغەمبەریش باوەڕی پێ دەکاو باوەڕ بەقسەکەی زەید ناکا، تا لەئەنجامدا خودا ئایەتی ناردە خوارەوە ڕاستی قسەی زەیدی چەسپاندو قسەی ئیبنوسەلوولی بەدرۆخستەوە (بڕوانە: تاج/٧ ل/ ١٩٨ ف/١).

باسی تەخت کردنی چەوو شتی وا لەجێگەی کوڕنووش دا

٥٩١- عَنْ مُعَيْقِب رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ، أنَّ النَّبي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَال: في الرَّجُلِ يُسَوِّى التُرابَ، حَيثُ يَسْجُدُ، قَالَ: (إنْ كُنْتَ فاعِلاً فَواحِدَةً) (الحديث ١٢٠٧)[٦].

موعەقیب (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەپێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) پرسیارکرا: لەناو نوێژدا، ئەگەر کەسێ، لەجێگە سوژدەکەیدا، چەوو خۆڵ ڕێك بخاو، بەدەستی، خۆڵ و چەوی شوێن کوڕنووشەکەی تەخت بکا، دروستە یان نا ؟ فەرمووی (دروودی خوای لەسەر بێ): (ئەگەر شتی واتکرد، یەکجار بیکەو بەس) واتە: بەیەکجار دەست پیاداهێنان چەوەکە ڕێك بخە.

(٦) أخرَجَهُ مُسلِم في المساجد وَمَواضِع الصلاة، باب: كَراهة مَسح الحَصي وَتسوِيَة التراب، رقم: ٥٤٦.

ڕاڤەو شیکردنەوە:

١- وەك لەشەرحەكانی فەرموودەكەوە دەردەكەوێ، لەم جۆرە شوێنانەدا، جیاوازی ژن و پیاو نییە، ناوهێنانی پیاو لەم جۆرە شوێن و پرسیارانەدا، لەبەر زۆرینەییە، واتە: تغلبیە، دەنا هەم بۆ پیاوو هەم بۆ ژن دروستە كە لەناو نوێژدا، نارێكی كورنووشگاكەی ڕێك بكا، ئەگەر بەهۆی خۆڵ و زیخ و چەوەوە بەرزو نزمی تیادابوو.

٢- موعەقیبی كوڕی ئەبو فاطیمی دەوسی، لەموسوڵمانە هەرە پێشینەكانە، لەمەككە موسوڵمان بووە، لەوێوە كۆچی دووەمی كردووە بۆ حەبەشە، لەوێ مایەوە هەتا پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێـ كۆچی فەرموو بۆ مەدینەی نازدار، جا ئەویش لەحەبەشەوە تەشریفی برد بۆلای پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێـ ئامادەی پەیمانی بەیعەتو ڕیضوان بوو، هەروا هەموو مەشاهیدو مەڵبەندەكانی تری پاش ئەو، چاودێری سەر ئەموستیلەكەی پێغەمبەر بوو، فەرموودەی كەم گێڕاوەتەوە، لە سەردەمی جێنیشنی ئەبوبەكرو عومەردا ـرەزای خوایان لێ بێـ موعەقیب سەركاری سەر بەیتولمال بوو. ئەو ئەموستیلەیەی پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێـ كەكەوتە لای ئیمامی عوسمان و ئیمامی عوسمان زۆرزۆر تەباروكی پێوەی دەكرد، بەدەست ئەمەوەبوو، كەكەوتە ناوبیری ئەریسەوە، كە عوسمان ئەمەی لەلا زۆر ناخۆش و زەحمەت بوو، وەهەوڵ و تەقەلایەكی بێ ماندوو بوونیدا، بۆ دۆزینەوەی، بەلاّم ڕەشەڕا هات و نەدۆزرایەوە، ئیتر بەرەبەرە دوو بەرەكی و ناكۆكی و ناتەبایی سەری هەڵدا، وەهەتا ئەمرۆكەیش بەردەوامە. خوای گەورە پەنامان بدا، لە ئاخرو ئۆخری جێنشینیی پێشەوا عوسماندا مەرگ بوو بەمیوانی و فەرمانی هەقی بەجێ هێنا (رەزای خوای لێ بێ) ئامین.

باسی: ئەگەر وڵاخەکەی لەناو نوێژەکەیدا خۆی ڕادەپسکان چی بکا؟

٥٩٢- عَن شُعْبَة -رَحِمَه اللّه تَعالى- قالَ: حَدَّثَنا الأَزرَقُ بْنُ قَيْس قـال: كنا بالأهواز نُقاتِل الحَرُورِيَّة، فَبَيْنما أنا على جُرُف نَهْرٍ، إذا رَجُـلٌ يُـصَلّي، وَأذا لِجامُ دابَّته بِيَدِهِ، فَجَمَلَتِ الدابَّةُ تُنازِعُهُ، وَجَعَلَ يَتْبَعُها، قالَ شُعْبَةُ: هُوَ أبـو بَـرزَةَ الأَسْلَميُّ، فَجَمَلَ رَجُلٌ مِنَ الخَوارِج يَقُولُ: اللّٰمَ افْعَلْ بِهذا الشَّيْخ، فَلَمَّا انْصَرَفَ الشَّيْخ قالَ: إِنِيّ سَمِعْتُ قَوْلَكُم، وَإِنِيّ غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللّـه صَـلّى اللّـهُ عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ سِتَّ غَزَواتٍ أو ثَمانٍ، وَشَهْدْتُ تَيسِيرَهُ، وَإِنِيّ إنْ كُنْـتُ أَن أُراجِـعَ مَـعَ دابَّتي، اَحَبُّ إلَيّ مِنْ أنْ أدَعَها تَرْجِعُ إلى مَألَفِها، فَيَشُقُّ عَلَيّ. (الحـديث ١٢١١ - طَرَفُهُ في: ٦١٢٧):

شوعبە (ڕەزای خوای لێ بێ): ئەزرەقی کوڕی قەیس گێڕایەوە بۆمـان فـەرمووی: لە وڵاتی ئەهواز بووین، لەگەڵ خەواریجەکان دا دەجەنگاین، جارێ لەسـەر ڕووباری کەنارێ بووم، لەو دەمـەدا دیـم کـەوا پیاوێـك نوێـژ دەکـاو، لغـاوی وڵاخەکـەی وابەدەسـتیەوە، وڵاخەکەیـشی هـەر بـۆلای خـۆی ڕای دەکێـشاو، ڕاکـێش ڕاکێـشی بـوو لەگەڵیـدا، ئـەویش ناوبـەناو کـەمێ خـۆی بـۆ شـل دەکردو دەرۆیشت لەگەڵی، شوعبە (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: (ئـەم نوێژخوێنـە ئەبو بەرزەی ئەسلەمی بوو، کەهاوەڵی پێغەمبەرە).

کابرایەکی خەواریجیش دەسـتی کـرد بەقـسە پێکردنـی و گـوتی: نوێـژ چۆن وادەبێ، دەی خودایە واوای لێ بکەی !

جـا کـەپیرەمێرد لەنوێژەکـەی بـۆوە فـەرمووی: (گـوێم لەقـسەو ڕەخنـەکانت بـوو، بـەڵام مـن خـۆم شـەش غـەزا، یاهەشـت غـەزام لەگـەڵ پێغەمبەر خۆیدا (ڕەزای خوای لێ بێ) کردووەو، خۆم بەچاوی خۆم دیومە کەتا چی ڕادەیێ کاری بۆمان ئاسان دەکرد، نەك گران، بەتایبەتی لەحاڵی وادا.)

ئەوجا فەرمووی: (دەی من ئەوەم پێ باشترە کە کەمە کەمە ولاخەکەم بەکێشم بکاو لەناو نوێژەکەدا کەمێ لەگەڵیدا بڕۆم، هەتا ئەوەی کە بەرەلای بکەم و بگەڕێتەوە بۆماڵەوە خۆم تووشی سەخڵەتی بکەم).

٥٩٣ – عَنْ عائِشةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْها قالَتْ: خَسفَت الشَّمْسُ، فَقَامَ النبِيّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ فقرَأ سُورَةً طَوِيلَةً، ثُم رَكَعَ فَأطَالَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ، ثُمَّ إستَفْتَحَ بِسُوْرَةٍ أخرى، ثُمَّ رَكَعَ حِينَ قَضاها، وَسَجَدَ، ثُمَّ فَعَلَ ذلِكَ في الثانِيَةِ ثُم قالَ: (إنَّهُما آيَتان مِنْ آياتِ اللّٰهِ، فَإذا رأيْتُمْ ذلِكَ فَصَلّوا، حَتَّى يُفرَجَ عَنْكُم، لَقَدْ رَأَيْتُ في مَقامِي هذا كُلَّ شَيْءٍ وُعِدْتُهُ، حَتَّى لَقَد رَأيْتني أُرِيدُ أَنْ آخُذَ قِطْفاً مِنَ الجَنَّةِ، حِيْنَ رَأيْتُمُوني جَعَلْتُ أَتَقَدَّمُ، وَلَقَدْ رَأَيْتُ جَهَنَّمَ يَحْطُمُ بَعْضُها بَعْضاً، حِينَ رَأيتُمُوني تَأخَرْتُ، وَرَأَيتُ فِيها عَمْرو بْنَ لُحيّ، وَهُوَ الذّي سَيَّبَ السَّوائِبَ). (الحديث ١٢١٢)[٧]:

عائیشە (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: بەسەرینەی پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- خۆر گیرا، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- هەڵسایەوە، دوو ڕکات نوێژی خۆرگیرانی کرد لەسەر ئەم شێوەیە: لەپێشدا لەدوای فاتیحە، لەڕکاتی یەکەمدا سوورەتێکی درێژی خوێند، ئەوجا چوو بۆ چەمینەوەو لەچەمینەوەشدا زۆرمایەوەو نزاو ویردی زۆری لە رکوعدا خوێند، ئەوجا سەری بەرزەوە کردو ڕێك ڕاوەستایەوەو دەستی کردەوە بە خوێندنی سوورەتێکی تر، جا کە رکاتەکەی تەواوکرد چوو بۆ چەمینەوەو ئەوجا کوڕنووشی برد، ئەوجا لە ڕکاتی دووەمیشدا هەمان شتی کردەوە، لەپاشدا وتارێکی داو تیادا فەرمووی:

(٧) أخرجه مسلم في كتاب الكسوف في الصلاة، بوُجُوهٍ مُختلِفَةٍ انظر صحيح مسلِم بشرح النووي ج/٦ ص ١١٩ – ٢١٨. -المترجم-

(لەڕاستیدا ئەم خۆرو مانگە دوو نیشانەی گەورەن، لەنیشانە گەورەکانی خودا، کە دەبن بەبەڵگە لەسەر یەکێتی و تەوانایی بێسنووری پەروەردگار، هەر وەك دەبن بەبەڵگەو نیشانەی چاوترسێنەر بۆ بەندەکان، جا ئەگەر دیتان شتی وا ڕوویدا، ئەوا لەخودا بپاڕێنەوەو نوێژ بکەن، خێرو خێرات بکەن، هەتا دەرووتان بۆ دەکرێتەوەو خۆرەکە یان مانگەکە بەردەبێ، لەڕاستیدا لەم مەقامەمدا، هەموو ئەو بەڵێنانەی کە پێم دراون بینیمن، ئەو کاتەی کە منتان بینی خەریکبوو بچمە پێشەوە، ئەوە وابەهەشتیان پێ نیشاندام ووالێیان نزیك کردمەوە، تەنانەت قرمم لێ خۆش کردو دەستم برد کە بۆڵێ ترێ ی لێ بهێنم ! ئەو کاتەیش کە دیتان وامن پاشەو پاش دێمە دواوە، ئەوە دۆزەخیان پێ نیشاندام، وا تاوی سەندبوو، بەشەکانی لەناو خۆیانا یەکیان دەخواردو یەکتریيان دەپلیشانەوە ! لەناویدا عەمری کوڕی لوحەییم بینی، بەناو ئاگرەکەدا ریخۆڵەی خۆی بەکێش دەکرد، چونکە ئەو یەکەم کەس بووکە وشترە مەرەخەسی داهێنا).

راڤە و شیکرنەوە:

بەپێی شەرحەکان ئەم بەهرانە لەم فەرموودەیە وەردەگرین:

١. کاری کەم لەناو نوێژا پوچی ناکاتەوە.

٢. بەهەشت و دۆزەخ حاڵی حازر دروستکراون و هەن، بگرە هەندێ لە تاوانباران وان لەناو دۆزەخ دا سزا دەدرێن.

٣. لەپێش هاتنی ئیسلامدا، هەندێ کەس دەیانگوت: ئەگەر لەم نەخۆشیە چاك بومەوە، یا لەم سەفەرە بەساغ و سەلامەتی گەڕامەوە، یا ئەو مرازەم هاتەدی، ئەوا ئەو وشترەم مەرەخەس بێ، ئیتر بەم

جۆرە وشترەیان دەگوت (سائبە) کە جەمعەکەی (سوائب)ە، ئیتر ئەو وشترە بۆ خۆی بەڕەڵا دەبوو، نە باریان لێ دەنا، نە سواری یان پێ دەکرد، بۆ ئاو و لەوەڕیش مەرەخەس بوو، هیچیان لێ قەدەغە نەدەکرد.

لەناو نوێژدا وەڵامی سڵاو نادرێتەوە

٥٩٤ – عَنْ جابِرِ بن عَبدِاللهِ رضي الله عنهما قالَ: بَعَثَني رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ في حَاجَةٍ لَهُ، فَانْطَلَقْتُ، ثُمَّ رَجَعْتُ وَقَد قَضَيْتُها، فَأَتَيْتُ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَمْتُ عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيَّ، فَوَقَعَ في قَلْبِي ما اللهُ اعلَمُ بِهِ، فَقُلْتُ في نَفْسِي: لَعَلَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَدَ عَلَيَّ اَنى اَبْطَأتُ عَلَيْه ؟ ثُمَّ سَلَّمْتُ عَلَيهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيَّ، فَوَقَعَ في قَلْبِي أَشَدُّ مِنَ المَرَّةِ الأُولى، ثُمَّ سَلَّمْتُ عَلَيهِ فَرَدَّ عَلَّي، فقَالَ: (إنّما مَنَعَنى أنْ أَرُدَّ عَلَيْكَ أَنّى كُنتُ أُصَلّي). وَكَانَ عَلى رَاحِلَتِهِ، مُتَوَجِهاً إلى غَيْرِ القِبْلَةِ (الحَديث ١٢١٧): [٨]

جابیری کوڕی عەبدوڵلا (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: جارێ پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- ناردمی بۆ کارێکی خۆی، منیش چووم کردم و هاتمەوە بۆ لای پێغەمبەرو سڵاوم لێکرد، بە دەستی ئاوایەکی کرد، بەڵام بەگوتن وەڵامی نەدامەوە، منیش لەبەرئەوەی لە ئاماژەکەی پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- حاڵی نەبووم، ئەوەی کە هەر خوا خۆی باشتر ئاگای لێیەتی هات بە دڵما، جا لەدڵی خۆما گوتم: ڕەنگە پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- لەسەر ئەوە لێم زوێر بووبێ چونکە دڕەنگ هاتمەوە بۆ خزمەتی ؟ دیسان سڵاوم لێ کردەوە، دیسانەوە سڵاوی نەدامەوە، ئەمجارەیان لە جاری یەکەم زیاتر خەم

---

(٨) اخرجَهُ مُسلِم في المساجد وَمَواضِع الصَلاة، باب: تحريم الكَلام في الصَلاة، رقم: ٥٤٠.

دایگرتم و دڵم سەخڵەت بوو، لەجاری سێیەما کەسڵاوم لێکرد، وەڵامی دامەوەو فەرمووشی: (ئەوە مەشغووڵی نوێژ بووم، بۆیە وەڵامی سڵاوەکەتم نەدایەوە).

جابیر فەرمووی: لەو کاتەدا بەرێوە بوو، بەسواری وڵاخەکەی بوو، لەو کاتەدا ڕووشی لە ڕووگە (قیبلە) نەبوو.

نەهی کراوە لە دەست گرتن بە کەلەکەوە لەناو نوێژدا

٥٩٥- عَنْ أَبِي هُرَيرَة رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قال: نُهِيَ اَنْ يُصَلِّيَ الرَّجُلُ مُخْتَصِراً (الحديث ١٢٢٠ – طَرَفُهُ في ١٢١٩)[٩]

ئەبو هورەیرە (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) نەهی کردووە لەوە، کە مرۆڤ، چ پیاوو، چ ژن، لەناو نوێژا، دەست بگرێ بە هەردوو کەلەکەیەوە.

ڕاڤە و شیکرنەوە:

دەست گرتن بەکەلەکەوە ئەوەیە کە مرۆڤ هەردوو دەستی لەسەر هەردوولا کەلەکەی و ئانیشکەکانی لەلا قەبرغەی دووربخاتەوە، لەسەر شێوەی نیوە بازنەیی. ئەم کارەیش بۆیە ناباشە چونکە ڕەفتاری دەعیە زلەکانە، گەڵێ جار ماتەمدارو خەمبارەکانیش وادەکەن. دەڵێن: جوولەکەیش زۆر وادەکەن.

---

(٩) أخرجَهُ مسلِم فِي المساجد وَمَواضِعِ الصّلاة، باب كراهة الأختصار في الصلاة، رقم: ٥٤٥.

بسم الله الرحمن الرحيم

٢٨- باسەکانی هەڵەی ناو نوێژ (أبْوابُ السَّهْو)

باسی ئەوە: ئەگەر نوێژ خوێن بەهەڵە پێنج ڕکاتی کرد

٥٩٦- عَنْ عَبْدِاللّهِ بِنْ مَسْعُودٍ رَضِي اللّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللّهِ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الظُّهْرَ خَمْساً، فَقِيْلَ لَهُ: أَزِيدَ في الصَّلاةِ؟ فَقالَ: (وَمَا ذَاكَ ؟) ؟ قَالَ: صَلَّيْتَ خَمْساً، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ بَعْدَ مَا سَلَّمَ (الحَديث ١٢٢٦) [١٠]:

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- وێژی نیوەڕۆی بەجەماعەت بۆ یارانیکرد، لەجیاتی چوارڕکات پێنج ڕکاتی کرد، عەرزی کرا: ئەی پێغەمبەری خوا ! خێربوو وا پێنج ڕکاتت کرد، ئایا نوێژی نیوەڕۆ ڕکاتێکی لێ زیادکراوە ؟ فەرمووی: (کوا شتی وابووە) پرسیارکەرەکە گوتی: تۆ ئێستا لەباتی چوارڕکات پێنج ڕکاتت کرد، ئەوجا پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- لەپاش سڵاودانەوە دوو کوڕنووشی هەڵەی برد، نوێژکەرەکانی تریش لەگەڵیدا ئەو دوو کوڕنووشەیان برد.

ئەگەر نوێژ خوێن قسەی لەگەڵدا کراو گوێی لەقسە گرتو بەدەست ئاماژەی کرد: کە نوێژ دەکەم، نوێژەکەی پووچ نابێتەوە !

٥٩٧- عَنْ كُرَيْبٍ رَحِمَهُ اللّهِ تَعالى: أَنَّ ابْـنَ عَبَّـاسٍ وَالمِسْوَرَ بْـنَ مَخْرَمَـةَ وَعَبْدَالرَّحْمنِ بْنَ اَزهَرَ، رَضِي اللّهُ عَنْـهُ، اَرسَلُوهُ إِلى عائِشةَ، رَضِـي اللّـهُ عَنْـهُ فَقالُوا، إِقْرَأْ عَلَيْهَا السَّلامَ مِنَّا جَمِيعَاً، وَسَلْها عِنِ الـرَّكْعَتَينِ بَعْـدَ صَـلاةِ العَـصْرِ، وَقُلْ لَهَا: إِنَّا أُخْبِرْنا أَنَّكِ تُصَلِّيَنَّهُما، وَقَدْ بَلَغَنَا أَنَّ النبيَّ صَـلّى اللّـهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ

---

(١٠) أخرجَهُ مُسلِم في الصَلاة، انظر (العيني /٣١٥/٧، فتح /١٣٠/٣- خاتمة، صحيح مسلم بشرح النووي ج/٦ ص١١٩ مبحث الأوقات التي نهي عنَ الصَلاة فيها، دار إحياء التراث العربي. بيروت. لبنان). —المترجم

نَهى عَنْها، وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: وكُنْتُ أضرِبُ النَّاسَ مَعَ عُمَرَ بْنَ الخَطَّابِ عَنْهَا، فَقَالَ كُرَيبٌ: فدخلت على عائشة رَضِي اللّهُ عَنْها، فَبَلَّغْتُهَا ما أَرْسَلُونى، فَقالَتْ: سَلْ أُمَّ سَلَمَةَ، فَخَرَجْتُ إِلَيْهِمْ، فَأَخْبَرْتُهُمْ بِقَوْلِها، فَرَدُّونِي إِلى أُمِّ سَلَمَةَ بِمِثْلِ ما أَرْسَلُونى بِهِ إِلَى عائِشَةَ. فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ رَضِي اللّهُ عَنْها: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى عَنْها، ثُمَّ رَئَيْتُهُ يُصَلِّيهِما حِيْنَ صَلَّى العَصْرَ، ثُمَّ دَخَلَ وَعِندِى نِسْوَةٌ مِنْ بَنِى حَرَامٍ مِنَ الأنصَارِ، فَأَرْسَلَتُ إِلَيْهِ الجَارِيَةَ، فَقُلْتُ: قُومي بَجَنْبِهِ، قُولِي لَهُ: تَقُولُ لَكَ أُمُّ سَلَمَةَ: يارَسُولَ اللّهِ، سَمِعْتُكَ تَنهْى عَنْ هَاتَيْنِ، وَأَراكَ تُصَلِّيهِمَا؟ فَإِنْ أَشَارَ بِيَدِهِ فَاستَأخِرِى عَنْه، فَفَعَلْتِ الجارِيَةُ، فَأَشَارَ بِيَدِه، فَاستَأْخَرَتْ عَنْهُ، فَلَمَّا أنصَرَفَ، قَالَ: (يَابِنْتَ أَبِى أُمَيَّةَ، سَأَلْتِ عَنِ الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ العَصْرِ، وَ إِنَّهُ أَتَانِى نَاسٌ مِنْ عَبْدِالقَيْسِ، فَشَغَلُونِى عَنِ الرَّكعَتَينِ اللَّتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ فَهُما هاتان). (الحديث ١٢٣٣ – طَرَفُهُ في: ٤٣٧٠)[١١]:

كورەيب (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئیبنوعەباس و میسوەری کوڕی مەخرەمەو عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەزهەر، ئەم سێ هاوڕێیەی پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ منیان نارد بۆلای عائیشەی هاوسەری پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ فەرموویان بچۆ بۆ خزمەتی، سلاوی هەموومانی عەرز بکە، وە لەبارەی کردنی دووڕکات نوێژی سوونەت لەپاش فەرزی عەصرەوە پرسیاری لێ بکە، عەرزی بکە لەزمانی ئێمەوە، کە ئێمە هەواڵمان پێ دراوە، کە تۆ ئەو دووڕکاتە سوننەتە دەکەی، وەلحاڵ ئێمە پێمان گەیشتۆتەوە کەپێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ نەیی لەم نوێژە کردووە، سەرەڕای ئەمەیش ئیبنو عەباس (رەزای خوای لێ بێ) فەرموی: وەمن خۆم لەگەڵ ئیمامی عومەردا، لەسەرکردنی ئەم نوێژە لەپاش عەصر، لەخەڵکم دەدا، جا کورەیب فەرمووی: جا چووم بۆماڵی عائشە (رەزای خوای لێ بێ) پەیامەکەی ئەوانم پێ ڕاگەیاند، فەرمووی: لە ئوم سەلەمەی

(١١) أخرجهُ مسلم في الصلاة المسافرين وقصرها، باب: معرفة الركعتين اللتين كان يصليهما... رقم: ٨٣٤

هاوسەری پێغەمبەر لەم بارەیەوە بپرسە، هەواڵی تەواو لای ئەوە، منیش چوومەوە بۆ خزمەتی ئەوان و قسەکەی عائیشەم پێگوتن، جا لەسەرهەمان شێوەی کە ناردمیان بۆلای عائیشە، ناردمیشیان بۆ خزمەتی ئوم سەلەمە، ئوم سەلەمە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەپێغەمبەر خۆیم دەبیست کەنەهی دەکرد لەم نوێژە، کەچی ڕۆژی دیتم کاتێ لەکردنی نوێژی عەصر بۆوە تەشریفی هات بۆ ماڵەوە لەماڵەوە دووڕکات نوێژی لەپاشیەوە کرد، لەو کاتەدا کۆمەڵێ ئافرەتی ئەنصاریم لەلا بوون، کە لەخێڵی بەنی حەرام بوون، لەبەرئەوە خۆم لێیم نەپرسی، بەڵکوو کارەکەرەکەم نارد بۆ خزمەتی و پێم گوت: لەتەنیشتیەوە ڕابوەستەو عەرزی بکە: کە ئوم سەلەمە عەرزت دەکا: ئەی پێغەمبەری خوا ! من لەخۆتم بیستووە کە نەیی دەکەی لەکردنی ئەم دوو ڕکاتە لەم کاتەدا، کەچی ئەوەتا خۆت دەیانکەی ؟ بە کەنیزەکەم گوت: جا ئەگەر بەدەستی ئاماژەی بۆ کردی کەکاتی ئەوە نییە، بچۆرە دواوەو وازی لێ بهێنە، کەنیزەکەکەش ڕێك وایکردو ئەویش لەناو نوێژەکەدا، کە لە پرسیارەکە حاڵی بوو بەدەستی ئاماژەی کرد، ئیتر کارەکەرەکە ڕۆیشتە دواوەو پێغەمبەری بەجێ هێشت، کاتێ لە نوێژەکەی بۆوە، فەرمووی (دروودی خوای لەسەر بێ): (ئەی کچی ئەبو ئومەییە ! لەم دوو ڕکاتە نوێژە سوننەتە دەپرسیت، کە ئێستا لەپاش نوێژی عەسرەوە من کردمن، ئەمە دوو ڕکاتە سوننەتەکەی دوا نوێژی نیوەڕۆ بوو ئێستا گێڕامنەوە، چونکە لەکاتی خۆیاندا نەم پەرژا کە بیانکەم، بەهۆی خەریکبوونم لەگەڵ وەفدەکەی هۆزی عەبدول قەیسی دا کە هاتبوون ئیسلام ببن و ببن بە نوێنەری هۆزەکەیان).

ڕاڤە و شیکرنەوە:

عەبدولڕەحمانی کوڕی ئەزهەر برازای عبدالرحمنی کوڕی عەوفە، لە صەحابە گەنجەکانە، لە ساڵی فەتحدا، ڕەسیدە بوو، لەگەڵ پێغەمبەردا ئامادەی غەزای حونەین بوو.

بسم الله الرحمن الرحيم

٢٩ـ نامەی تەرم: كتابُ الجَنائز

باسی ئەو كەسەی لە سەرەمەرگدا دوا وشەی «لا إله إلاّ الله» بێ

(بڕوانە: تاج/١/٥١٦ ز/١٩١ تا — ٢٢٩ - باسی تەرم)

٥٩٨– عَنْ اَبي ذَرّ رَضِيِ اللّٰهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلّٰى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (اَتاني آتٍ منْ رَبِّي فَأَخْبَرَني، أَو قَالَ: بَشَّرَني، أَنَهُ مَنْ ماتَ مِنْ أُمَّتي لايُشْرِك بِاللهِ شيئاً دَخَلَ الجَنَّة). قُلْتُ: وَ إِنْ زَنَى وَ إِنْ سَرَق؟ قَالَ (وَ إِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَق).(الحَديث ١٢٣٧– أطرافُهُ في ١٤٠٨، ٢٣٨٨، ٣٢٢٢، ٥٨٢٧، ٦٢٦٨، ٦٤٤٣، ٦٤٤٤، ٧٤٨٧)[١٢]

ئەبوذەر (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (لەتەرەفی پەروەردگارمەوە، لە خەودا، جوبرائیل تەشریفی هات بۆلام، ئەم موژدە خۆشەی داپێم: هەركەسێ لەگەڵی ئیسلامی من لەسەر ئیمان و باوەڕ بەخودا بمرێ و هیچ هاوبەش بۆ خودا دانەنێ، دەچێتە بەهەشت).

ئەبوذەر فەرمووی: عەرزی حەزرەتم كرد: باحیزی و دزیشی كردبێ ؟

فەرمووی -دروودی خوای لەسەر بێ- : (باحیزی و دزیشی كردبێ).

ڕاڤەو شیكردنەوە:

لە فەتحولباریدا دەفەرمووێ: لەكاتی سەرەمەرگدا، دەیانەوێ، وشەی پیرۆزی «لا إِلَــهَ إِلاّ اللهُ» بخەنە سەر زمانی ماموّستای فەرموودەزانی مەزن ئەبو زورعەو بەم وشە پیرۆزە تەلقینی بكەن، جا لەخزمەتیدا

---

(١٢) اخرجه مسلم في الأيمان، باب مات لايشرك بالله شيئا دَخلَ الجَنّة، رقم/ ٩٤.

بڕوانە: ریاض الصالحين، بەرگی دووەم لاپەڕە / ٣٣٧ ز/١٤٤ تا ز/١٦١. -وەرگێڕ-

باسی فەرموودەکەی موعاز دەکەن کەپێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ دەفەرموێ: (هەرکەسێ دواقسەی وشەی پیرۆزی ﴿لا إِلَـهَ إِلاّ الله﴾ بێ دەچێتە بەهەشت) جا ئەبو زورعە بە ڕشتەی خۆی هەتا سەر پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ ئەم فەرموودەیەیان بۆ دەگێڕێتەوەو لەگەڵ گوتنی ﴿لا إِلَهَ إِلاّ الله﴾ دا، گیانی پاکی دەردەچێ ! فەرمایشتی مامۆستای عەسقەلانی تەواو.

خودایە ! لە سەرەمەرگدا گوتنی ئەم وشە پیرۆزەمان بەنسیب بفەرمووی و خۆت و فریشتەکانت تەڵقینمان بکەن پێی. ئامین.

٥٩٩- عَنْ عبداللّه رَضِي اللّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُوُل اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (مَنْ ماتَ يَشرِكُ بِاللّهِ شَيئاً دَخَلَ النَّارَ). وَقُلْتُ أَنا: مَنْ مَاتَ لايُشْرِكُ بِاللّهِ شَيئاً دَخَلَ الجَنَّة. (الحديث ١٢٣٨ – طرفاهُ في ٤٤٩٧، ٦٦٨٣) [١٣]:

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ڕەزای خوایان لێ بێ فەرمووی: خۆشەویست دروودی خوای لەسەر بێ فەرموویەتی: (هەرکەسێ لەسەر ئیمان و باوەڕی ساغ بە خودا نەمرێ، بەڵکو بە موشریکی بمرێ دەچێتە ناو دۆزەخەوەو ئەوجۆرە کەسە دۆزەخین).

منیش بەپێی موقتەزای ئەم فەرموودەیەی پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ دەڵێم: (هەر کەسێ لەسەر ئیمان و باوەڕ بەخودا بمرێ و هیچ هاوبەش بۆ خودا بڕیار نەدا دەچێتە بەهەشت و ئەوە بەهەشتییە).

فەرمان کراوە بەشوێن کەوتنی تەرمی مردوو

٦٠٠- عَنِ البَراءِ رَضِي اللّهُ عَنْهُ قَالَ: أَمَّرَنا النَبيّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَسَبْعٍ وَنَهانا عَنْ سَبْعٍ: أَمَّرَنا بِإتباعِ الجَنائِزِ، وَعِيادَةِ المَريضِ، وَ إجابَةِ الداعيّ، وَنَصْرِ المَظْلُومِ، وَإبرارِ القَسَمِ، وَرَدِّ السَّلامِ، وَتَشْميتِ العاطِسِ، وَنَهانا عَنْ آنِيَةِ

(١٣) أخرجه مسلم في الإيمان (العيني /٥/٨ حديث رقم /٢٢). -المترجم-

الفِضَةِ، وَخاتَمِ الذَّهَبِ، والحَرِيرِ، والدِّياجِ، والقِسِّيِّ والإستَبْرَقَ. (الحديث ١٢٣٩، أطرافُهُ في: ٢٤٤٥، ٥١٧٥، ٥٦٣٥، ٥٦٥٠، ٥٨٣٨، ٥٨٤٩، ٥٨٦٣، ٦٢٢٢، ٦٦٥٤) [١٤]:

بەڕای کوڕی عازیب (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمانی پێکردین بە حەوت شت، وەجڵەوگیری لێکردین لە حەوت شت، فەرمانی پێ کردین بە شوێنکەوتنی تەرم و بەسەردانی نەخۆش و چوون بۆ سەر دەعوەت و یاریدەی ستەمبارو بەجێهێنانی سوێندو وەڵامدانەوەی سڵاوونزا بۆ پژمیو. جڵەوگیریشی لێ کردین لەم حەوتە: لە حاجەتی زیوو ئەنگوستیلەی زێڕو لە ئاوریشم و لە دیباج و لە کاڵاو مشکی و هەوری و پووشینی تێکەڵ لە ئاوریشم و شتی ترو لە ئیستەبرەق.

چوونە ژوورەوە بۆ لای مردوو لە پاش کفن کردنی

٦٠١- عَنْ أُمِّ الْعَلَاءِ رَضِي اللَّهُ عَنْها امْرَأَةً مِنْ الْأَنْصَارِ بَايَعَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهُ اقْتَسَمَ الْمُهَاجِرُونَ قُرْعَةً فَطَارَ لَنَا عُثْمَانُ بْنُ مَظْعُونٍ فَأَنْزَلْنَاهُ فِي أَبْيَاتِنَا فَوَجِعَ وَجَعَهُ الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ فَلَمَّا تُوُفِّيَ وَغُسِّلَ وَكُفِّنَ فِي أَثْوَابِهِ دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْكَ أَبَا السَّائِبِ فَشَهَادَتِي عَلَيْكَ لَقَدْ أَكْرَمَكَ اللَّهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (وَمَا يُدْرِيكِ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَكْرَمَهُ). فَقُلْتُ بِأَبِي أَنْتَ يَارَسُولَ اللَّهِ فَمَنْ يُكْرِمُهُ اللَّهُ؟ فَقَالَ: (أَمَّا هُوَ فَقَدْ جَاءَهُ الْيَقِينُ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرْجُو لَهُ الْخَيْرَ وَاللَّهِ مَا أَدْرِي وَأَنَا رَسُولُ اللَّهِ، مَا يُفْعَلُ بِي). قَالَتْ فَوَاللَّهِ لَا أُزَكِّي أَحَدًا بَعْدَهُ أَبَدًا.

---

(١٤) أخرجه مسلم في كتاب اللباس والزينة، باب: تحريم الذهب والحرير علي الرجل وإباحته للنساء (شرح النووي علي مسلم ج/١٤ص٣١). -المترجم-

(الحـــــديث١٢٤٣- أطرافـــــه في: ٢٦٨٧، ٣٩٢٩، ٧٠٠٣، ٧٠٠٤، ٧٠١٨)[١٥]:

ئـوم عـەلاء (رەزای خوای لێ بێ) کـە ژنێـك بـوو لـە یاریـدەدەران (ئەنـصار) وە یـەکێکیش بـوو، لـەو ئافرەتانـەی کـە پـەیمانیان بەپێغەمبـەر دابـوو — فەرمووی: کاتێ کۆچکاران (موهاجیرین) کۆچیان کرد بۆ مەدینـە، نـەداراو هـەژار بـوون، مـاڵ و سـامانیان هـەموو لێ بـەجێ مـابوو، لەبەرئـەوە موهاجیرەکـان بەتیروپـشك دابـەش کـران بەسـەر ماڵـە یاریدەدەرەکانـدا، عوسمانی کوڕی مەظموون بەرئێمە کەوت و ئێمەیش بردمانـەوە بـۆ مـاڵی خۆمان و جێگەو ڕێگەی شایانمان لە ماڵەوە بۆ دابین کـرد، بـەلاّم خواستی خوا وابوو نەخۆشکەوت و لەو نەخۆشیەیدا مرد، جاکاتێ مـردو شۆردراو لەجلەکانی خۆیدا کفن کـرا، پێغەمبـەر (دروودی خوای لەسەر بێ) هاتـە ژوورەوە بـۆ سەرتەرمەکەی.

منیش گوتم: ڕەحمەتی خودات لێ بێ، ئەی ئەبوسائیب !

- ئەبوسائیب کەسناوی (کنیـە)ی عوسمـانی کـوڕی مـەظموونـە — مـن شایەتیت بۆ ئەدەم کە خودا ڕێزداری کردووی.

پێغەمبـەر (دروودی خوای لەسەر بێ) فـەرمووی: (چـووزانیت کـە خـوا ڕێـزی لێ گرتووە؟).

منـیش گـوتم: بـە بـاوك و دایکمـەوە بـەقوربانت بم، پـێم بفـەرموو ئەگەر خودا ڕێز لەم زاتە پاك و پیرۆزە نەگرێ، ئـەی ڕێـز لـەکێ دەگـرێ ؟ ئەویش فەرمووی: (هەرچی وەکوو عوسمانە وامردو ڕۆیشت بەڕێی هەقی

---

(١٥) لم يخرجه مسلم، كما ذكر العسقلاني، انظر (فتح الباري ج/٣ ص/٣٠٦ - خاتمة كتاب الجنائز). -المترجم-

خۆیەوە، بە خودا من ئومێد دەکەم کەخێر بێتە رێگەی، بەلاَم بۆ کەسانی تر، ئەنجامی کار نادیارە، تەنانەت خۆم کە پێغەمبەری خواشم، سوێندم بەخودا نازانم چێم لێ دەکرێ و لە قیامەتدا چیم بەسەر دێ !.)

ئوم عەلا (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: کەواتە سوێندم بەخودا جارێکی تر، لەسەر ئەم داستانی عوسمانەدا، لە خۆمەوە، کەسێ بە پاك و پیرۆزو بەهەشتی دانەنێم، مەگەر خوداو پێغەمبەری خودا بڕیاری ئەوەیان دابێ.

راڤەو شیکردنەوە:

١ــ ئەوەی کە پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- دەفەرموێ: (.. نازانم.. لە قیامەتدا چیم بەسەر دێ) ئەمە پێشهاتنی ئایەتەکەی سوورەتی فەتح بووە کە دەفەرموێ: ﴿لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَاتَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ﴾ ـ واتە: هەتا خودا لەگوناهی پێشین و پاشینت خۆش ببێ ئەی موحەممەد !) وە بەپێی ئەم ئایەتەی ترە کە دەفەرموێ: ﴿قُلْ ماكُنْتُ بِدْعَاً مِنَ الرُسُلِ، وَمَا أَدْرِي ما يُفْعَلُ بِي وَلا بِكُمْ﴾.

ئەوەی کە گومانی تێدا نییە کە پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- لەم بارەیەوە فەرمووی: (من یەکەم کەسم کە دەچمە ناو بەهەشت).

٢ــ لەم فەرموودەیەدا ناوی دووان لەهاوڕێیانی پێغەمبەر هاتووە، یەکەمیان عوسمانی کوڕی مەظعوونە، لەمەککە ئیسلام بوو، لەپاش سیانزە پیاو، لەکۆچی یەکەما خۆی و سائیبی کوڕی کۆچیان کرد بۆ حەبەشە، یەکەم کەس بوو لەکۆچکاران (موهاجیرین) کە لە مەدینە مردووەو، لە گۆڕستانی بەقیع نێژراوە، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- بە مردوویی ماچی کرد، وەبۆی دەگری، کاتێ ئیبراهیمی کوڕی پێغەمبەر -

دروودی خوای لەسەر بێ. دەمرێ، پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ. دەفەرموێ: (بچۆ بۆلای پێشینی باشی خۆمان عوسمانی کوڕی مەظعوون).

عوسمانی کوڕی مەظعوون برای شیری پێغەمبەر بووە، پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ. گۆڕەکەی بەکێلێ نیشانە کردبوو زۆرجار سەری دەدا لەگۆڕەکەی، لە سەردەمی نەزانیشدا عوسمان مەی و بادەی لەخۆی حەرام کردبوو، لەساڵی دووەمی کۆچیدا لەمەدینە مرد (رەزای خوای لێ بێ) بڕوانە: (تاج/١ ل/٥٧٤ ف/٦ ز/٢٢١).

دووەم هاوڕێی ئوم عەلایە لەو ژنانەیە کە پەیمانیانداوە بەپێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ. ئەنصارییە، لە خەویدا دەبینێت: (عوسمانی کوڕی مەظعوون جۆگەیەك ئاوی ڕوونی ڕەوانی هەیە، کە دەیگێڕێتەوە بۆ پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ. دەفەرموێت: (ئەوە کردەوەی باشیەتی، پاداشتی باشی هەر بەردەوامە بۆی).

نەخۆش دەبێت پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ. دەچێت بۆ سەردان و هەواڵ پرسینی، فەرموودەی لە بوخاری و موسلیمدا هەیە.

٦٠٢– عَنْ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ – قَالَ: لَمَّا قُتِلَ أَبِي، جَعَلْتُ أَكْشِفُ الثَّوْبَ عَنْ وَجْهِهِ، أَبْكِي وَيَنْهَوْنَنِي عَنْهُ، وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَيَنْهَانِي، فَجَعَلَتْ عَمَّتِي فَاطِمَةُ تَبْكِي، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (تَبْكِينَ أَوْ لاَ تَبْكِينَ، مَا زَالَتْ الْمَلاَئِكَةُ تُظِلُّهُ بِأَجْنِحَتِهَا حَتَّى رَفَعْتُمُوهُ). (الحديث ١٢٤٤– أطرافُهُ في: ١٢٩٣، ٢٨١٦، ٤٠٨٠).

جابر (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: (لە ڕۆژی غەزای ئوحوددا باوکم شەهیدکرا، کە لاشەکەیان هێنا بۆ لای پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ. لووت و گوێیان کردبوو منیش چووم سەریم هەڵدایەوەو دەستم کرد بەگریان

بۆی! خزمان نەیاندەهێشت بۆی بگریم، بەلاّم پێغەمبەر گەرچی ئاگای لێم بوو قەدەغەی لێ نەکردم، تا فاتیمەی کچی عەمر، کە خوشکی باوکم بوو، وە پووری من بوو هاتوو دەستی کرد بەگریان بۆی، ئەوسا پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ فەرمووی: (بۆی بگریت و بۆی نەگریت چوونیەکە بۆ ئەو، چونکە ئەو بەپایەی شەهیدی گەیشتووە، ئەو فریشتە بەباڵیان سێبەریان بۆی کردبوو، تا لە خۆرەتاوەکە بی پارێزن و تا لاشەی تێك نەچێت، وەگیانی پاك و پیرۆزی بەرزەوە بکەن بۆ ئاسمان، ئەمە حاڵیان بوو هەتا ئەو کاتەی کە لەسەر تاتە شۆرەکە هەڵتانگرت). (بڕوانە: تاج/١٨٢/٥ ف/١ + تاج /١٨١/٥- باسی/٥٠).

دروستە لەسەر شێوەیەکی ڕەوا مردنی مردوو ڕابگەیەنرێ

٦٠٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (نَعَى النَّجَاشِيَّ فِي الْيَوْمِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ، خَرَجَ إِلَى الْمُصَلَّى فَصَفَّ بِهِمْ وَكَبَّرَ أَرْبَعًا (الحديث ١٢٤٥ - اطرافه في: ١٣١٨، ١٣٢٧، ١٣٢٨، ١٣٣٣، ٣٨٨٠، ٣٨٨١).[16]

ئەبو هوریرە (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەو ڕۆژەدا کە نەجاشی تیا مرد، کە ووشەی نەجاشی نازناوی پادشایانی حەبەشییەکانە، وەك چۆن ڕۆم بە پادشای خۆیان دەڵێن قەیسەرو ئێرانیان بەپادشای خۆیان دەڵێن کیسرا، حەبەشیش بەپادشای خۆیان دەڵێن نەجاشی، وە پادشایەکی باش بوو، پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ پەیامی مردنی ئەوی بەیارانی ڕاگەیاند، فەرمووی: ئەصحەمە کە بەندەیەکی باشی خودا بوو ئەمڕۆ مرد. جا

(١٦) أخرجه مسلم في الجنائز، با: في التكبير علي الجنازة، رقم: ٩٥١

حەزرەت «دروودی خوای لەسەر بێ» لەگەڵ هاوڕێیانیدا دەرچوو، ڕۆیشتن بۆ نوێژگاکە، لەوێ لەپشت خۆیەوە ڕیزی کردن و نوێژی نادیار (صلاة الغائب)ی بە کۆمەڵی لەسەر کرد، لەنوێژەکەدا وەك نوێژی مردووی ئاسایی چوار الله اكبری کرد. (تاج / ٢/٥٥١/١ + ل/٥٦٠ ف – ٢).

٦٠٤– عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (أَخَذَ الرَّايَةَ زَيْدٌ فَأُصِيبَ، ثُمَّ أَخَذَهَا جَعْفَرٌ فَأُصِيبَ، ثُمَّ أَخَذَهَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ فَأُصِيبَ، وَإِنَّ عَيْنَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَتَذْرِفَانِ ثُمَّ أَخَذَهَا خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ مِنْ غَيْرِ إِمْرَةٍ فَفُتِحَ لَهُ). (الحديث ١٢٤٦– اطرافه في: ٣٦٣٠، ٣٠٦٣، ٢٧٩٨، ٣٧٥٧، ٦٢٤٢):[١٧]

ئەنەس «ڕەزای خوای لێ بێ» فەرمووی: پێغەمبەر «دروودی خوای لەسەر بێ» هەواڵی مەرگی زەیدو جەعفەرو عەبدوڵای کوڕی ڕەواحەی ڕاگەیاند بەموسوڵمانان، لەغەزای مۆتەدا لەشام شەهیدکران پێش ئەوەی هەواڵیان بەشێوەیەکی ئاسایی بگاتە مەدینە فەرمووی «دروودی خوای لەسەر بێ»: (زەید ئاڵاکەی هەڵگرت و پێکرا، ئەوجا جەعفەر هەڵیگرت و ئەویش پێکرا، ئینجا عەبدوڵای‌کوڕی ڕەواحە هەڵیگرت و ئەویش پێکرا) لەم کاتەدا هۆن هۆن فرمێسك بەچاوەکانی پێغەمبەردا «دروودی خوای لەسەر بێ» دەهاتە خوارێ. فەرمووی «دروودی خوای لەسەر بێ»: (ئیتر ئاڵاکە خالیدی کوڕی وەلید - کە شمشێرێکە لە شمشێرەکانی خودا - هەڵیگرت و داینەنا هەتا خودای گەورە سەری خستن، خالید خودسەر لەخۆوە ئاڵاکەی هەڵگرت و خۆی کرد بەسەرکردەی سوپاکە بە بێ‌ئەوەی کەسێك ئەو ئەرکەی پێ بسپێرێت). (تاج /٥/ ١/١٤٣).

(١٧) لم يوافقه مسلم علي تخريجه (فتح الباري ج / ٣ ص ٣٠٦ ـ خاتمة). –المترجم

ڕاڤەو شیکردنەوە:

ئەم بەهرانە لەم باسە وەردەگیرێن:

ڕاگەیاندنی پەیامی مردنی کەسێ لەسەر شێوەیەکی ڕەوا دروستە، لەبابەتی ئەو (نهی)ە نییە کە شەرع نەهی لێکردووە، وەك ئێستا باوە لە ڕادیۆو تەلەفزیۆن و ڕۆژنامەدا مەرگی کەسێك بلاّودەکەنەوە، تا خەڵك بچن بۆ بەرێکردنی تەرمەکەی و بۆ پرسەو سەرەخۆشی کردن لە کەس و کاری.

نوێژی مردوو لەسەر مردووی نادیار دروستە

بۆ باسی فەزڵی جەعفەرو زەید بڕوانە (تاج /٥/١٠٥/١ +٢+ ٣+ ٤+٥) و (تاج/ ٥/١٢٢ز—٢٢+ل /١٢٣ ز-٢٣ + ل /١٢٥ ز — ٢٤)

پاداشتی منالّ مردن

٦٠٥- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (مَا مِنْ النَّاسِ مِنْ مُسْلِمٍ، يُتَوَفَّى لَهُ ثَلَاثٌ لَمْ يَبْلُغُوا الْحِنْثَ، إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ إِيَّاهُمْ). (الحديث ١٢٤٨– طرفه في: ١٣٨١):[18]

پێشەوا ئەنەس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: خۆشەویست -دروودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (هەر موسوڵمانێك سێ منالّی نابالّقی بمرن، کە ڕەسیدە نەبووبن، بێگومان کەخودا لەبەر خاتری ئەو مندالاّنە دەیباتە بەهەشت) (تاج/١/٥٣٥/١+٢، تاکۆتایی باسەکە).

---

(١٨) لم يوافِقْه مسلم علي تخريجه (فتح /٣/٣٠٦/١٣٩٤- خاتمة) انظر رقم (٨٦) وصحيح مسلم /١٦/١٨٠/ - باب فضل من يموت لهُ ولد فيَحتسبهَ. -المترجم-

شۆردنی مردووو دەستنوێژگرتن بۆی بە ئاوو بەمۆرد

٦٠٦- عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ الْأَنْصَارِيَّةِ رَضِي اللَّهُ عَنْها قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ تُوُفِّيَتْ ابْنَتُهُ، فَقَالَ: (اغْسِلْنَهَا ثَلَاثًا، أَوْ خَمْسًا، أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ إِنْ رَأَيْتُنَّ ذَلِكَ، بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَاجْعَلْنَ فِي الْآخِرَةِ كَافُورًا أَوْ شَيْئًا مِنْ كَافُورٍ فَإِذَا فَرَغْتُنَّ فَآذِنَّنِي). فَلَمَّا فَرَغْنَا آذَنَّاهُ، فَأَعْطَانَا حِقْوَهُ فَقَالَ: (أَشْعِرْنَهَا إِيَّاهُ) تَعْنِي إِزَارَهُ. (الحديث ١٢٥٣):[19]

ئوم عەتیّ (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: خەریکبووین تەرمی زەینەبی کچی پێغەبەرمان دەشۆرد، پێغەمبەر خۆی -درودی خوای لەسەر بێ- هاتە ژورەوە بۆلامان، فەرمووی: (بە ئاوو مۆرد سێجار، یاپێنج جار بیشۆن، یازیاتریش ئەگەر زیاترتان بە پێویست زانی، وە لەدواترین دەستا کافووریشی تێ بکەن، کاتێکیش لێبوونەوە لە شۆردنەکەی ئاگادارم بکەن). جا کەلێبووینەوە پێمان گووت. جا پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- کراس (ئیزار)ەکەی خۆی هەڵدا بۆمان و فەرمووی: (بیکەن بەژێرکراس بۆی). واتە: لەسەر گۆشتەوە بیکەنە بەری. (تاج /٥٤٦/١ ز — ٢٠٣).

وَفِي رِوايَةٍ أخرى: أَنَّهُ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (ابْدَأْنَ بِمَيَامِنِهَا وَمَوَاضِعِ الْوُضُوءِ مِنْهَا). قَالَتْ: (وَمَشَطْنَاهَا ثَلَاثَةَ قُرُونٍ). (الحديث ١٢٥٤):

لەگێڕانەوەیەکی تردا: ئوم عەتییە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- بۆ شۆردنی تەرمی زەینەبی کچی فەرمووی پێمان: (لەئەندامە ڕاستەکانیەوە و لەئەندامەکانی دەستنوێژیەوە دەست بکەن بەشۆردنی). ئوم عەتییە فەرمووشی: قژەکەیشیمان شانەکردوو کردمان بەسێ پەلك و بەپشتیا شۆڕمان کردەوە.

(١٩) أخرجه مسلم في الجنائز، باب غسل الميت، رقم: ٩٣٩

بەرگی سپی بۆ کفن باشە، باسی کفن

٦٠٧- عَنْ عَائِشَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُفِّنَ فِي ثَلَاثَةِ أَثْوَابٍ يَمَانِيَةٍ بِيضٍ سَحُولِيَّةٍ مِنْ كُرْسُفٍ لَيْسَ فِيهِنَّ قَمِيصٌ وَلَا عِمَامَةٌ (الحديث ١٢٦٤- اطرفه في: ١٢٧١، ١٢٧٢،١٢٧٣، ١٣٨٧):[٢٠]

عایشە (رەزای خوای لێ بێ) **فەرمووی: پێغەمبەر** درودی خوای لەسەر بێ **لە سێ لۆ جلی یەمەنی سپی خاوێنی لۆکەدا کفن کرا، نەکراس و نەمێزەریان تیانەبوو (تاج/٥/٥٤٥/٤)**

٦٠٨- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: بَيْنَمَا رَجُلٌ وَاقِفٌ بِعَرَفَةَ، إِذْ وَقَعَ عَنْ رَاحِلَتِهِ فَوَقَصَتْهُ. أَوْ قَالَ فَأَوْقَصَتْهُ قَالَ النَّبِيُّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ، وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْنِ، وَلَا تُحَنِّطُوهُ، وَلَا تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ، فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّيًا). (الحديث ١٢٦٥اطرافه في: ١٢٦٦، ١٢٦٧، ١٢٦٨، ١٨٣٩، ١٨٥١):[٢١]

ئیبنو عەبباس (رەزای خوای لێ بێ) **فەرمووی: پیاوێ لەحەجی مالآوایی‌دا، بەبەرگی ئیحرامەوە، لەکێوی عەرەفە، لەخزمەتی پێغەمبەردا بوو، لە وشترەکەی کەوتە خوارەوەو ئەستۆی شکاو مرد، ئێمەش لەخزمەتی پێغەمبەردا بووین، پێغەمبەر خۆشی** درودی خوای لەسەر بێ **لە ئیحرامدا بوو، فەرمووی** درودی خوای لەسەر بێ **: (بەئاوو مۆرد بیشۆرن و لەدوو لۆ جلا کفنی بکەن بەلآم حەنووط و بۆنی خۆشی لێ مەدەن و سەریشی دامەپۆشن، چونکە رۆژی قیامەت کە خودا زیندووی دەکاتەوە بە بەرگی ئیحرامەوە زیندووی دەکاتەوەو وەك حاجییان لەببەیکە دەکات). (تاج /٥٤٩/١/ ١-ش/د/ت/ن).**

---

(٢٠) أخرجه مسلم في الجنائز، باب كفن الميت، رقم: ٩٤١

(٢١) أخرجه مسلم في الحج، باب: ما يفعل بالمحرم إذا مات، رقم: ١٢٠٦

٦٠٩- عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ: أَنَّ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ أُبَيّ لَمَّا تُوُفِّيَ جَاءَ ابْنُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ: أَعْطِنِي قَمِيصَكَ أُكَفِّنْهُ فِيهِ وَصَلِّ عَلَيْهِ وَاسْتَغْفِرْ لَهُ، فَأَعْطَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَمِيصَهُ، فَقَالَ (آذِنِّي أُصَلِّي عَلَيْهِ) فَآذَنَهُ فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيْهِ جَذَبَهُ عُمَرُ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ فَقَالَ: أَلَيْسَ اللّٰهُ نَهَاكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى الْمُنَافِقِينَ ؟ فَقَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (أَنَا بَيْنَ خِيَرَتَيْنِ، قَالَ: (اسْتَغْفِرْلَهُمْ أَوْلاَ تَسْتَغْفِرْلَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْلَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَاللّٰهُ لَهُمْ). فَصَلَّى عَلَيْهِ، فَنَزَلَتْ: (وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ). (الحديث ١٢٦٩ – اطرافه في: ٤٦٧٠، ٤٦٧٢، ٥٧٩٦):[٢٢]

ئیبنو عومەر رەزای خوایان لێ بێ فەرمووی: (کە عەبدولای کوڕی سەلوول ـ سەرۆکی ناپاکەکان ـ مرد، عەبدوللای کوڕی ئەم عەبدولایە، کە یەکێك بوو لەهاوڕێ راست و باشەکانی پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ هات بۆ خزمەتی پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ عەرزی کرد: ئەی پێغەمبەری خودا! کراسێکی خۆتم بدەرێ، تا بیکەم بە کفن بۆ باوکم، ئەویش کراسێکی خۆیدا پێی، لە پاشا داواشی لێکرد کە نوێژی مردووشی لەسەر بکاو بۆشی بپاڕێتەوە، پێغەمبەریش دروودی خوای لەسەر بێ بەڵێنی ئەوەی پێداو فەرمووی: (ئاگادارم بکە نوێژی لەسەر دەکەم) جا کە لەشۆرین و کفن کردنی بوونەوە، عەبدوللا پێغەمبەری ئاگادارکردەوە، کە تەشریفی بچێ نوێژی مردوو لەسەر تەرمەکەی باوکی بکا، پێغەمبەریش دروودی خوای لەسەر بێ هەڵسا کە نوێژی لەسەر بکا، عومەر رەزای خوایان لێ بێ هەڵسا جلەکەی پێغەمبەری گرت و کێشایە دواوەو عەرزی کرد: قوربان! ئەی پێغەمبەری خودا! تۆ خودا رێگەی

(٢٢) أخرجه مسلم في أوائل صفات المنافقين وأحكامهم: رقم: ٢٧٧٤.

ئەمەی نەداویت، ئیتر نوێژی چی لەسەر دەکەی! ئەوەتا بەئاشکرا قورئان دەفەرمووێت: ﴿اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لاَ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ..﴾؟ پێغەمبەریش -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (ئەمەی تۆ دەیڵێی وایە، بەلاّم من هێشتا ئومێدم ماوەو بەتەواوی رێگەی ئەوە نەگیراوە، چونکە لەم ئایەتەدا، کە سەبارەت بەم بابەتەن، خودا منی کردووە بەسەر پشك و خاتر خۆی کردووم و دەفەرموێ: ﴿اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لاَ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِن تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَن يَغْفِرَ اللّهُ لَهُمْ – تەوبە /٩/٨٠﴾ واتە: ئەی پێغەمبەری ! ئارەزووی خۆتە داوای لێخۆش بوون بکە بۆیان یا مەکە، ئێمە رێگەی ئەوەت لێناگرین، بەلاّم ئەوە بێ سوودە، ئەگەر نەك جارو دووجار، تەنانەت حەفتا جاریش داوای لێخۆش بوونیان بۆ بکەی خودا لێیان خۆش نابێ). ئەوجا پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (دەی من لە حەفتا جار زیاتر داوای لێخۆش بوونی بۆ دەکەم). عومەر -رەزای خوایان لێ بێ-: فەرمووی ئاخر ئەمە ناپاك و مونافقە.

جا قسەبەر فەرمووی: جاکاتێ پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- نوێژی لەسەر ئیبنو سەلوول کرد، خودا ئەم ئایەتەی تری نارده خوارەوە کەدەفەرموێت: ﴿وَلاَ تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُم مَّاتَ أَبَدًا وَلاَ تَقُمْ عَلَىَ قَبْرِهِ - تەوبە/٩/٨٤﴾. واتە: بە هیچ جۆرێ نوێژمەکە لەسەر هیچ کامێ لەوان، کاتێ کە دەمرن، وە لەسەر گۆڕەکەی ڕامەوەستە بۆ نزاکردن بۆی) (بڕوانە: تاج /٦/٢٠٧/١٦-ش/ت).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

یەکەم- ئەم فەرموودەیە بەڵگەیەکی روون و ئاشکرایە بۆ

چەندبابەتێکی تازە بابەتی هاوچەرخ، کە بەزەقیو مەترەقی لەم سەردەمەی ئێمەدا روودەدەن، بەتایبەتی لەو ناوچەو ولاَتانەی کە بەناوی ئازادی و سەربەستییەوە رێگەی ئیلحاد دراوە، وەهەندێ گرووپ و لایەن و کۆمەڵ و پارت پەیدابوون، بەدەق لەبەرنامەی نوسراوی خۆیاندا جاردەدەن: (ئێمە باوەڕمان بەهیچ ئایینێ نییە). وە زۆر کەسیش لە خەڵکی ولاَت، دەچنە سەر ئەم بیرو باوەڕانە، وەناوی خۆیان لەلیستی ئەوانا دەنوسن و ناسنامەی ئەو گرووپانە وەردەگرن، کە ئەمانە لەپێش ئەم گۆڕانکارییەدا سەر بەئایینێ لەئایینەکان بوون. ئەمە لەلایێ. لەلایەکی تریشەوە زۆرینەی کات هەتا کاتی مردن، ئەوەی پێی بڵێی بۆنی ئایین لێیان نایێ، بگرە زۆرینەی کات بەئاشکراش دژی ئایین دەوەستن، وەکی تریش کاتێ دەمرن، بەشێوەیەکی گشتی، هەموو مەراسیم و پێویستیە ئایینیەکانیان بۆ دەکرێ، بە وێنە ئەگەر لە پێشدا بەئیسلام ناسرابن ئەوا وەك موسوڵمانانی تر دەشۆرێن و کفن دەکرێن و نوێژی مردوویان لەسەر دەکرێ و تەڵقینیان دائەدرێ و پرسەیان بۆ دادەنرێ و سەرخۆشی لە کەس و کارییان دەکرێ و لە پرسەکەیاندا فاتیحەو قورئان دەخوێنرێ و پاداشەکەیان دەنێررێ بۆ گیانیان و نزای باشیان بۆ دەکرێ و داوای لێخۆشبوونی گوناهیان لە خودا بۆ دەکرێ !!.

دەی بڕیاری شەرعی پیرۆز سەبارەت بەم مەراسیم و دەستوورە ئایینیانە کە بۆ ئەم زەندیق و بێ بڕوا رەسمییانە دەکرێن چییە؟!

لەوەلاَمدا دەڵێین: بەپێی بنەما شەرعیەکان و فەرموودەی زانا گەورەکان و فەرمایشتی پەڕاوە ناودارەکانی شەریعەت، دەبێ لەم جۆرە بابەتانەدا، ئەم بنەماو رێسا سەرەکییانە بەووردی رەچاو بکرێن:

١ـ هەرکەسێ ساغ بوویەوە کە بەشێوەیەکی شەرعی لەئایین پاشگەز

بووەتەوە ئەوە لە یاسانامەی خودادا کۆمەڵێ بڕیاری چەسپاوی ناسراو، لەبارەیەوە هەیە. ئێمە لێرەدا مەبەستمان ڕوونکردنەوەی ئەو بڕیارە زانراوانە نییە، کە لە یاسانامە (شەریعەت)دا سەبارەت بە ملحدیین و مورتەددی شەرعی هەیە.

٢ـ بڕیاردان لەسەر وەرگەڕان لە ئایین کاری موفتیو قازییە، ئیشی ڕەشەخەڵك و عەوام نییە، وە ئەوانیش لەکاتی وادا دەبێ ئەوپەڕی دووربینی بکەن و بەکوێرانە بڕیاری کافر بوونی کەسێ نەدەن کە نیسبەتی گوفتارو کرداری پاشگەز بوونەوەیان لێ دەدرێ وەك ئەم کەسانەی کە گووتمان.

٣ـ هەموو ئادەمیزادێ بە زیندوویی و بە مردوویی، بەشی خۆی ڕێزی هەیە، وە هەموو ڕێزێکی پارێزراوە، مەگەر ڕێزێ کە شەرع ئیسقاتی بکاو پووچی بکاتەوە.

٤ـ وەك لە شەرحەکانی ئەم فەرموودەیەدا هاتووە، حیکمەتی ئەم ئاسانکارییە کە پێغەمبەر خۆی ـدروودی خوای لەسەر بێـ بۆ سەرۆکی موناففقەکانی ڕەوا دیووە ئەم چەند مەبەستەیە:

أ ـ ئومێد نەبڕاوە، دەگونجێ کابرا تەوبە بکا، یا تەوبەی کردبێ، خاتیمە مەجهوولە، ئیمان پەنهانە، زۆر لەمانە لە سەرەمەرگ و نەخۆشینی مەرگا، پاش ئەوەی کە لە جاهو دەستەڵات و خۆشی دنیا نائومێد دەبن، مل بۆ هەق دادەنەوێنن و دین لەکانگای دڵەوە قەبووڵ دەکەن، ئیمان هێنانی فرعەون لەکاتی نووقم بوونیدا ڕاسترین بەڵگەیە بۆ ئەم بابەتە.

وەك قورئان بەدەق دەفەرموێ: ﴿..حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنتُ أَنَّهُ

لا إِلَـهَ إِلاَّ الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَاْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ. (١٠/٩٠)﴾. واته: کاتێ فیرعەون لەدەریاکەدا غەرق بوو، ئیمانی هێناو گوتی: (واباوەڕم هێنا بەو خوایەی کەنەوەی ئیسرائیل دەیپەرستن، وە من یەکێکم لە موسوڵمانان).

ب - (استصلاحا للقلوب المؤلفة) ئیتر شتەکە سوودی هەیە بۆ مردووەکە یا نییەتی ئەوە زۆر کاریگەر نییە لەکارەکەدا. دەڵێن: بەهۆی ئەم هەڵوێستەی پێغەمبەرەوە لەگەڵ ئیبنوسەلوولدا، ئەو ڕۆژە هەزارکەس لە هۆزەکەی ئیسلام دەبن.

ج - بۆ ڕێزلێنان لە عەبدوڵلای کوڕی، کە موسوڵمانێکی زۆر زۆرباش بووە، وەك لە ژیاننامەکەیدا کەمێ لەمەودوا ڕوونی دەکەینەوە، زۆر لەشوێنکەوتوانی ئەم پارتە ئیلحادییانە ساویلکەو هەژارۆکەو رەشە خەڵکن، لەکارەکە بەباشی حاڵی نەبوون، پارتە زەندیقەکانیش بۆ تەفرەدانی جەماوەرە دیندارەکە تەقیە بەکاردەهێنن و زۆر بە زەقی شاڵاو نابەنە سەر ئایین و پەیڕەوانی. بگرە زۆرکەس لەپەیڕەوانی رەسمی ئەم پارتە زەندیق و بێ ئاییینانە نوێژ دەکەن، ڕۆژو دەگرن، حەج دەکەن، هامۆشۆی مزگەوت دەکەن، خێر دەکەن.

نموونەی زۆر هەیە لەسەرئەوە کە مرۆڤگای ڕەش نییە کە هەتا مردن لەیەك پێستا بمێنێتەوە. ئەوەتا ڕۆژانە دەبینین کەسانی تاوانبارو فاسق و زەندیق و بێ دین تەوبە دەکەن و دەگەڕێنەوە بۆ باوەشی ئایین، کێ دەڵێ ئەمانەیش تەبەڕایان لەو لایەنانە نەکردووە؟!

تەکفیری شەخصێ بەتایبەتی - واتە: لەپاش مردن - جگە لەوانەی کە لە قورئان و سوننەتدا ناو براون، کارێکی باش نییە، بگرە دروست نییە،

لەپاش ڕەچاوكردنی ئەم خاڵانە، بەدڵنیاییەوە دەڵێین:

أ ــ كردنی ئەم جۆرە شتانە، بۆ ئەم جۆرە كەسانە، بەم جۆرە نیازانەی كەباسمان كردن، قەیدی نییە، بەر مەرتەبەی عەفو دەكەون، وەبەر ئەو شتانە دەكەون، كە قورئان لەبارەیانەوە دەفەرمێت: ﴿یاایها الذین امنوا لاتسألوا عن اشیاء ان تبدلكم تسؤكم﴾. وە پێغەمبەریش -درودی خوای لەسەر بێ- دەفەرموێ: ﴿..وَعَفَا عَنْ أَشْيَاءَ رَحْمَةً بِكُمْ لا عَنْ نِسْيَانٍ فَلا تَسْأَلُوا عَنْها..﴾.

وەكی تریش شتەكە گەیشتوەتە ڕادەی بەلوا عاممە، لەبەرئەوە چاوپۆشی كردن و خۆ گێل كردن لێی كارێكی خراپ نییە. ئەوەندە هەیە ئەگەر كەسێ ئاگاداری تەواوی هەبێ بەسەر حاڵی مردووەكەدا، كە هەتا كاتی گیان دەرچوون، هەر بەردەوام بووە لەسەر پاشگەز بوونەوە لە ئیسلام، ئەوە باشترو چاكتر ئەوەیە، كە وەك پاشگەزو مورتەدد مامەڵەی لەگەڵدا بكا، بەڵام لە سنووری ئەم فەرموودەیەی پێغەمبەردا، كە هانمان دەدا لەسەر سڕ قایمی كە بەدەق دەفەرموێ: (استعینوا علی قضاء حوائجكم بالكتمان).

ب ـ وەك لەم فەرموودە پیرۆزەوە دەردەكەوێ، مردوو ــ گەرچی لە ژیانیدا خراپیش بێ ـ بەڵام كاتێ دەمرێ، لەلای كەسوكاری شیرین دەبێ، ئەنگییەكانی دەشارێتەوە، لەبەرئەوە كەسوكاری بەپێی توانا، هەوڵ دەدەن مایەی چاوپۆشی لێكردنی خودای بۆ دابین بكەن، وە بەهۆی سەرەتای خورپە لێكەوتنەوەو سامی مەرگەوە، لەمەدا تاڕادەیێ عوزریان هەیە. سەرنج بفەرموون: ئەوەتا عەبدوڵڵای كوڕی عەبدوڵڵای كوڕی سەلوول، لەژیانی باوكیدا، زۆر توندوتیژ بووە دەرهەقی، تەنانەت داوای

لەپێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێـ کرد کە ڕێگەی بدات خۆی بەدەستی خۆی بدا لەگەردنی باوکی، لەسەر ئەو هەڵوێستە ناشیرینانەی کە بەرامبەر بەپێغەمبەر هەیبوو، بەڵام پێغەمبەر ڕێگەی ئەوەی نەدا، چونکە ئاگای لەو ئایەتانە بوو کە سەبارەت بە ئیبنوسەلوولی باوکی هاتبوون، لەگەڵ ئەوەیشا، ئەوەتا کاتێ ئیبنوسەلوول دەمرێ، لەبەر چاوی عەبدوڵڵای کوڕی شیرین دەبێ، مەرگ خراپەکانی دادەپۆشێ، شلۆقی هەڵوێست کارێکی وادەکا، کە ڕەحمی بۆی بجووڵێ، چونکە کاتی گلەیی و تانەو تەشەر نییە بەڵکو کاتی لێقەومان و فریاکەوتن و نزای باشە.

ئەم دیدو بۆچوونە نوێیە بوو کە وای لەعەبدوڵڵا کرد داوا لە پێغەمبەر بکاو ئەو شتانە بۆ باوکی بکا، کە لە فەرموودەکەدا باس کراوون.

جـ پێغەمبەری خودا ـدروودی خوای لەسەر بێـ بەنهێنی، ناوی مونافق و ناپاکەکانی بە حوزەیفەی کوڕی یەمان فەرموو بوو، لەبەرئەوە کاتێ کەسێ دەمرد، پێشەوا عومەر ـڕەزای خوایان لێ بێـ لەلای خۆیەوە سەرنجی حوزەیفەی دەدا، ئەگەر ئامادەی سەر تەرمی ئەو مردووە ببوایەو نوێژی لەبەر بکردایە، ئەوا حەزرەتی عومەریش دەیزانی کە ئەوە موناف‌ق نییە، لەبەرئەوە ئامادەی سەر تەرمەکەی دەبوو، وەنوێژی لەسەری دەکرد، بەڵام ئەگەر حوزەیفە ئامادەی سەر تەرمەکەی نەبووایە، ئەوا عومەریش ئامادەی نەدەبوو، وە لەوەوە ئەوەی وەردەگرت خاوەن ئەو تەرمە لەو ناپاکانەیە، کەپێغەمبەر ناوەکانیانی بەنهێنی بەحوزەیفە ووتووە، دەی ئەمە بەڵگەی ئەوەیە کە ئەم جۆرە بابەتانە هەتا لەژێر پەردەوە بن باشە، وەشەرع ئاشکرا ببینە، لەبەرئەوە بڕیاری شەرع بەپێی ڕواڵەتە، وەئەصڵ لەم جۆرە کاتانەدا، بەرائەتە، چونکە ئەصڵ بەقای ئەصڵەکە ئیمانە، وە بەرائەتە لە کوفر هەتا بەبەڵگەی دامەزراو کوفری کابرا دەچەسپێ.

د ـ فەرمایشتی ڕاست و دروست ئەوەیە: (کە موسوڵمان هەتا بۆی دەکرێ لەدنیاو لەقیامەتدا لەم جۆرە کەسانە دوور بێ، لە دونیادا هاوڕێتی یان نەکات و، لە گۆڕستان گۆڕی لەگەڵ گۆڕیاندا نەبێ، چونکە نزیکی مرۆڤی خراپ لە هەردوو دنیادا مایەی سەراسێیە).

هـ ـ لەبابەتی نیکاح و تەڵاق و میرات و شتی تری وایشدا هەمان حسابیان بۆ بکرێ.

دووەم: عەبدوڵڵای کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی سەلوول (رەزای خوای لێ بێ) یەکێکە لە هاوڕێ زۆر بەڕێزەکانی پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- خەزرەجییە، ئەنصارییە، لەپێشدا ناوی حوباب بوو، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- ناوەکەی گۆڕی و ناوی نا عەبدوڵڵا ئامادەی غەزای بەدرو ئوحودو گشت غەزاواتەکانی تری پێغەمبەر بووە، لەخزمەت پێغەمبەر خۆیدا وەیەکێ بوو لەنووسەرانی سرووش، وە لەغەزای تەبووکا عەبدوڵڵای باوکی، کە ناوداره بە ئیبنوسەلوول، کە سەرۆکی ناپاکەکان بوو، هەڕەشەی لەپێغەمبەر کردو گوتی: (من و موحەممەد کاتێ گەڕاینەوە بۆ شاری مەدینە، کاممان بەدەسەڵات و تواناتر بوو، بەوی ترمانی چۆڵ دەکات، مەدینە یا بۆ من دەبێ یا بۆ ئەو) جا کاتێك قورئانی پیرۆز، پەردەی لەسەر ئەم قسە ژەهراوییەی ئیبن سەلوول هەڵماڵی، عەبدوڵڵای کوڕی، پشتی پێغەمبەری گرت و لەدژی باوکی وەستاو بەپێغەمبەری فەرموو: (سوێندم بە خودا ئەی پێغەمبەری خودا ! داماوو ناتەوان ئەوە، عەزیزو دلێروتوانا تۆی!) هەروەها فەرمووی: (ئەی پێغەمبەری خوا ! ئەگەر ڕێگەم پێ بدەی بەدەستی خۆم دەیکوژم) بەڵام پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- ڕێگەی پێ نەدا، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- زۆر لێی رازی بوو، وەگەڵێ جار پەسەن و مەدحی ئەوی کردووە، لە شەڕی هەڵگەڕاوەکاندا (ردده) دا،

لەکاتی جێنشینی ئەبوبکری سدیقدا، لەساڵی دوانزەی کۆچییدا، لە یەمامە شەهیدبوو، (رەزای خوای لێ بێ) (بڕ: شەریعەتی ئیسلام، مغنی موحتاج، فیقهی ئاسان، باسی تەرم).

سێیەم: ئەم عەبدوڵلای کوڕی سەلووله باوکی ناوی ئوبەیی کوڕی مالیکه، سەلوول نەنکییەتی، دایکی باوکییەتی، ژنێ بوو لەهۆزی خوزاعە، ئیبنو سەلوول یەکێك بوو لەسەرۆك هۆزەکانی هۆزی خەزرەج لەمەدینە، هۆزی خەزرەج ـ لەپێش کۆچی پێغەمبەر بۆ مەدینە ـ بڕیاریان دابوو کە ئیبنو سەلوول بکەن بەپادشای خۆیان، بەڵام پێغەمبەرو موسوڵمانان دەوڵەتی ئیسلامییان لەمەدینە دامەزراندا، ئەم هەلەی لەدەست چوو لەبەرئەوە هەتا مرد، ئەو کۆنە ڕقەی لە پێغەمبەر بوو، مەشهورە بە سەرۆکی ناپاکەکان، کە لەزاراوەی سوونەتدا ناوداره بەسەرۆکی مونافقەکان. ئیبنو سەلول لەساڵی نۆی کۆچیدا مردووە.

٦١٠- عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُبَيٍّ بَعْدَ مَا دُفِنَ فَأَخْرَجَهُ، فَنَفَثَ فِيهِ مِنْ رِيقِهِ، وَأَلْبَسَهُ قَمِيصَهُ) (الحديث – ١٢٧٠ – أطرافه في: ٣٥٠، ٣٠٠٨، ٥٧٥٩):[٢٣]

جابری کوڕی عەبدولا (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- چووە سەر گۆڕەکەی عەبدوڵلای ئوبەیی، لەپاش ناشتنی، فەرمانی کرد دەریان هێنا لە گۆڕەکەی، بەئومێدی سوود بۆی تفی دەمی بەفووی خۆیدا لەجەستەیی و، کراسێکی خۆی بۆ موفەرکی لەسەر گۆشتەوە کردەبەری.

٦١١- عَنْ خَبَّابٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: هَاجَرْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَلْتَمِسُ وَجْهَ اللَّهِ، فَوَقَعَ أَجْرُنَا عَلَى اللَّهِ، فَمِنَّا مَنْ مَاتَ لَمْ يَأْكُلْ مِنْ أَجْرِهِ

(٢٣) أخرجه مسلم في أوائل صفات المنافقين وأحكامهم رقم: ٢٧٧٣

شَيْئًا، مِنْهُمْ مُصْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ، وَمِنَّا مَنْ أَيْنَعَتْ لَهُ ثَمَرَتُهُ، فَهُوَ يَهْدِبُهَا قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ، فَلَمْ نَجِدْ مَا نُكَفِّنُهُ إِلَّا بُرْدَةً، إِذَا غَطَّيْنَا بِهَا رَأْسَهُ خَرَجَتْ رِجْلَاهُ، وَإِذَا غَطَّيْنَا رِجْلَيْهِ خَرَجَ رَأْسُهُ، فَأَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُغَطِّيَ رَأْسَهُ، وَأَنْ نَجْعَلَ عَلَى رِجْلَيْهِ مِنْ الْإِذْخِرِ (احديث ١٢٧٦– اطرافه فى: ٣٨٩٧، ٣٩١٣،٣٩١٤، ٤٠٤٧، ٤٠٨٢، ٦٤٣٢، ٦٤٤٨):

خەبباب (رەزای خوای لێ بێ) **فەرمووی: کاتێ لەخزمەت پێغەمبەردا** درووده‌ی خوای لەسەر بێ **کاتێك کۆچمان کرد، مەبەستمان بەس رەزای خوا بوو، ئیتر ئەجرو پاداشی باشمان کەوتە سەر خودا، جا گەلێ کەسمان لێ مردو هیچی لە ئەجرو پاداشتی خۆی لە دونیادا نەخواردوو، گشتی برد بۆ قیامەتی، یەکێ لەم خودا پێداوانەی کە ئەمە حاڵیان بوو، کە مردووە موصعبی کوڕی عومەیر بوو، وەگەلێك کەسیشمان ماوون و لە خودای گەورە بەزیاد بێت، باخەکەیان خەملیوەو پەیتا پەیتا دەیرنن! موصعبی کوڕی عومەیر** (رەزای خوای لێ بێ) **کە لەغەزای ئوحوددا شەهید کرا، یەك لۆ بەرگی لەپاش بەجێمابوو کەبریتی بوو لەعەبایەك، ئەو عەبایایەیان بۆکرد بەکفن، بەلام ئەویش ئەوەندە نەبوو کە هەموو لەشی داپۆشێ، ئەگەر دەیاندا بەسەر سەریدا قاچەکانی دەردەکەوتن، ئەگەر دەیاندا بەسەر قاچەکانیدا سەری دەردەکەوت ! لەبەرئەوە حەزرەت** درووده‌ی خوای لەسەر بێ **فەرمووی: (سەری بەجلەکەی داپۆشن و پوشە سوڕناتك (گیای ئیژخر) یش بدەن بەسەر قاچەکانیدا). (تاج/١/١٢٩/٥).**

راڤەو شیکردنەوە:

خەببابی کوڕی ئەرەتت (رەزای خوای لێ بێ)، **یەکێکە لە موسوڵمانە هەرە پێشینەکان، یەکەم کەس بوو کە ئیسلامبوونی خۆی ئاشکرا کرد، لەپێناوی**

ئـاييني خـودادا تووشـى ئەشـكەنجەو ئـازاردانێكى زۆربـوو، لـەپێش ئيـسلامدا ئاسنگەر بـوو شمشێری دروسـت دەكـرد، لـە كۆچكارە پێـشينەكانە دەيفـەرموو: هاوبەش پەيداكارەكان ئاگرێكان كردەوە بۆم و بەسەر ئەو ئاگرەدا ڕايـان كێـشام، قرچە قرچ جەستەم دەسووتا، تـا بـەرە بـەرە بـەزە تـواوەكـەی لەشـم ئاگرەكـەی كوژاندەوە ! هەتا مـرد چـاڵ وچـۆڵى ئـەو سـووتانە بەپـشتييەوە مـابوو، لـەكاتى بەستنى پـەيمانى برايەتيـدا پێغەمبـەر ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ كـردی بـەبرای جوبـەيری كوڕی عـەتيك، خـەباب ئامـادەی جـەنگی بـەردو هـەموو شـەرگاكانى تـری پـاش بەدر بوو لەخزمەت پێغەمبـەردا، لـە كوفـە نيـشتەجێ بـوو هـەر لـەوێش مـرد، لەساڵى ٣٧ی كۆچيدا، لەو دەمەدا كـە عـەلى كـوڕی ئـەبو تاليـب ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ لـە شەڕی صەفين گەڕايەوە عەلى نوێژی لەسەركرد، ٦٣ساڵ ژياوە.

موصعەبی كوڕی عومـەير (رەزای خوای لێ بێ)، لەموسـوڵمانە هەرەپێـشينەكانە، جوانترين و شۆخ و شەنگترين و تەڕپۆشترين لاوبـوو لەمەككەدا ئـەو كاتـە موســوڵمان بــوو كەپێغەمبــەر لــەماڵى ئەرقەمــدا بەدزييــەوە لەگــەڵ موسوڵمانەكاندا كۆ دەبوونەوە، كـە دايـك و بـاوكی پێيـان زانـی پێوەنـديان كـردو حەپـسيان كـرد، تـا هـەلی بـۆ هەڵكـەوت و هـەڵهاتو كۆچـی كـرد بـۆ حەبەشە، پاشان گەڕايەوە بۆ مەككەو لـەوێوە كۆچـی كـرد بـۆ مەدينـە، لـە پاش عەقەبەی دووەم پێغەمبـەر ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ نـاردی بـۆ مەدينـە، لـەوێ فێری قورئانى دەكردن و شارەزای دەكـردن لـە ئايينـدا، ئـەو يەكـەم كـەس بـوو كـە لـە مەدينـە لـەپێش كۆچـی پێغەمبـەردا نوێـژی هـەينى كـرد بـۆ موسوڵمانەكانى مەدينە، ئامادەی جەنگی بـەدر بـوو، لـە جـەنگی ئوحـوددا ئـالأی ئيـسلام بـەو بـوو، كـە لـەم جەنگـەدا شـەهيد كـرا، عـەلى ئالأكـەی هـەلگرت، موصعب لەتەمـەنى چـل ساڵيدا لەشـەڕی ئوحـوددا بـە دەسـتى ئيبنو قەمئەی لەيسى شەهيد كرا (رەزای خوای لێ بێ).

كفن ئاماده كردن بۆ كاتی مردن دروسته

٦١٢- عَنْ سَهْلٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ امْرَأَةً جَاءَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبُرْدَةٍ مَنْسُوجَةٍ، فِيهَا حَاشِيَتُهَا، أَتَدْرُونَ مَا الْبُرْدَةُ ؟ قَالُوا: الشَّمْلَةُ، قَالَ نَعَمْ، قَالَتْ نَسَجْتُهَا بِيَدِي فَجِئْتُ لأَكْسُوَكَهَا فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحْتَاجًا إِلَيْهَا، فَخَرَجَ إِلَيْنَا وَإِنَّهَا إِزَارُهُ فَحَسَّنَهَا فُلاَنٌ فَقَالَ اكْسُنِيهَا، مَا أَحْسَنَهَا، قَالَ الْقَوْمُ مَا أَحْسَنْتَ لَبِسَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحْتَاجًا إِلَيْهَا، ثُمَّ سَأَلْتَهُ، وَعَلِمْتَ أَنَّهُ لَايَرُدُّ، قَالَ: إِنِّي وَاللّٰهِ، مَا سَأَلْتُهُ لِأَلْبَسَهَا، إِنَّمَا سَأَلْتُهُ لِتَكُونَ كَفَنِي قَالَ سَهْلٌ فَكَانَتْ كَفَنَهُ (الحديث ١٢٧٧- اطرافه في: ٢٠٩٣).

سەهلی کوڕی سەعد (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئافرەتێ پارچەیە شاڵی هێنا بۆ پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- هێشتا ڕیشووەکانی هەر پێوە مابوو، هەر تۆپ بوو نەبڕابوو، ئەو پارچە شاڵە بەشی بالاپۆشێکی دەکرد، خۆ دەزانن بالاپۆش چییە؟ گوتییان: بەڵێ عابایە، کە هەموو لەش دادەپۆشێ ـ ژنەکە گووتی: ئەی ڕەوانە کراوی یەزدان ! بەدڵ و بەداو، بەدەستی خۆم ئەم پارچە شاڵەم چنییوە بۆ تۆ کە بۆ خۆت لەبەری بکەی، پێغەمبەریش -درودی خوای لەسەر بێ- ئاتاجی بە شاڵەکە هەبوو وەریگرت، ڕۆژێ ئەو شاڵەی کرد بوو بەئیزارو لەباتی دەرپێ ئاڵاندبووی بەلای خوارووی خۆیەوەو تەشریفی هات بۆ ناومان، جا پیاوێ کە ناوی فیسار بوو، دەستی دا لەقوماشەکەی وگوتی: بەڕاستی جوان و چاکە، ئەی پێغەمبەری خودا ! ئەم شاڵەم بدەرێ تا لەبەری بکەم، فەرمووی -درودی خوای لەسەر بێ- : (باشە) جاچەندە حەزی خودای لەسەر بوو، پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- ئەوەندە لەناو کۆڕەکەدا مایەوەو پاشان گەڕایەوە بۆ ماڵەوە، لەوێ شاڵەکەی پێچایەوەو ناردی بۆی، خزمانیش پێیان گووت: جوان نەبوو داوای ئەو شاڵەت لێکرد، ئەو خۆی ئاتاجی پێی هەبوو، ئەوەبوو لەبەری کردبوو،

تۆ خۆت دەزانیت کە ئەو (دروودی خوای لەسەر بێ) داواکار نائومێد ناکا، کەواتە نەدەبوو داوای بکردایە. پیاوەکەش (کە هەندێ دەڵێن: عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف بووە، وە هەندێ دەڵێن: سەعدی کوڕی ئەبو وەقاس بووە، گوتی: بەخودا بۆ ئەوەم داوا نەکردووە کە لەبەری بکەم وەك ئێوە وادەزانن، بەڵام بۆ ئەوە داوایم کردووە، کە هەڵی بگرم بۆ ئەو ڕۆژەی دەمرم، تاببێ بەکفنم. سهل (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئاواتەکەی هاتەدی، کە مرد ئەو شاڵە بوو بەکفنی، خۆزگەم بەخۆی. (بڕ/ تاج /١٠٦/٤ ف/٦).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

لەکۆی فەرموودەکانی ئەم باسەوە ئەوەی کە لەشەرعی پیرۆزدا پێی دەگوترێ (التَبَرُك بِآثَارِ الصَّالِحِين) بەباشی رەنگ دەداتەوە.

چوونی ژنان لەگەڵ تەرما بۆ گۆڕستان

٦١٣- عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْها قَالَتْ: نُهِينَا عَنْ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَلَمْ يُحْزَمْ عَلَيْنَا. (الحديث ١٢٧٨): [٢٤]

ئوممو عەتییە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئێمەی ژنان نەهیمان لێکراوە لە شوێنکەوتنی تەرم کە لەگەڵیدا بچین بۆ گۆڕستان، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا یاساغ نەکراوە لێمان کە لەگەڵ تەرمدا بڕۆین بۆ سەر قەبران و ئامادەی ناشتنی بین (تاج /٥٦٩/١/٧)

---

(٢٤) أخرجه مسلم في الجنائز باب: نهي النساء عن إتباع الجنائز (ج/٧ ص/٢ صحيح مسلم بشرح النووي). -المترجم-

واتـه: چـوونی ژنـان لەگـەڵ تـەرمی مـردوودا بـۆ گۆڕسـتان و ئامـادە بــوونی ڕێ و ڕەســمــی ناشــتنی تــەرم، لەلایــەن ژنانــەوە، ناباشــە، واتــا: کەراهەتی هەیە، بەڵام حەرام نییە.

ماتەم دانانی ژن لە سێ ڕۆژ بۆ غەیری مێردی

٦١٤- عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْها زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: (لاَ يَحِلُّ لِإمْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، تُحِدُّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ، إِلَّا عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا). (الحديث ١٢٨١- اطرافه في: ٥٣٣٥، ١٢٨٢، ١٢٨٠). [٢٥]

حومەیـدی کوڕی نـاخع (ڕەزای خوای لێ بێ) فـەرمووی: زەینـبی کچی ئـوم سـەلەمە (ڕەزای خوای لێ بێ) فـەرمووی: کـاتێ ئـەبو سـوفیان مـرد کـە بـاوکی ئـوم حەبیبـەی هاوسـەری پێغەمبـەر بـوو، بـەم بۆنەیـەوە چـوون بـۆلای، ڕوانـیم ئـوم حەبیبـە داوای بـۆنێکی گـیراوەی کـرد، کـەمێ زەعفـەرانی تێـدابوو، جـا هـەردوو دەسـتی کـرد بەناویـداو ئینجـا دەسـتەکانی هێنـا بەسـەری کەنیزەکەکـەدا، هـەتا دەسـتی بۆنی کەمی پێوە بمێنێت ئینجا دەسـتی سووی بەهـەردوولا ڕوومـەتی خۆیـداو، بۆنیـدا لـەخۆی و تـازیێ شـکاندو فـەرمووی: بـەو خودایـەی کـە هـەرخۆی خودایـە هـیچ کـارێکم بـەبۆنی خـۆش نییـە، بـەڵام بـۆ ئـەوە بـەکاری دەهێـنم چونکە لەپێغەمبـەرم ژنـەوت (درودی خوای لەسەر بێ) لەسـەر دووانگـە دەیفـەرموو: (ئـەو ژنەی باوەڕی بـەخوداو، بـەڕۆژی دواییی هەیـە، دروست نییـە بـۆی: کـە لەسـێ ڕۆژ زیاتر پرسەو ماتـەم بگێڕێـت بـۆ مـردوو مەگـەر بـۆ مێـردێ، کـەدەبێت بـۆ ئەو چوارمانگ و دە شەو تازێ باربێت بۆی). (تاج/٣/١٨٧ـ ٤).

---

(٢٥)أخرجـه مـسلم في الطـلاق، بـاب: وجـوب الإحـداد في عـدة الوفـاة (صـحيح مـسلم ج/١٠/١١٢).

-المترجم-

راڤەو شیکردنەوە:

ئوم حەبیبەی هاوسەری پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ ناوی ڕەملەی کچی ئەبوسوفیانی کوڕی سەخرە، خوشکی حەزرەتی موعاویەیە. لەپێش پێغەمبەرایەتیدا بە حەڤدە ساڵ لەدایك بووە، لەموسوڵمانە پێشینەکانە، کۆچی کرد بۆ حەبەشە لەوێ بێوەژن کەوت، ئوم حەبیبە دەفەرموێت پیاوێ لەخەومدا پێی فەرمووم: (ئەی دایکی موسوڵمانان !) لەم خەونە شڵەژام، زۆری پێ نەچوو، هەر کە عیدەی شەرعیم تەواوبوو پاشای حەبەشە کەنیزەکێکی نارد بۆ لام و خوازبێنی کردم بۆ پێغەمبەرو شووم پێکرد، خالیدی کوڕی وەلیدم کردە وەکیلی خۆم، وەکیلی پێغەمبەریش جەعفەری کوڕی ئەبوتالیب بوو، نەجاشی لەجیاتی پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ چوارسەد لیرەی زێڕی کرد بە مارەییم، خالید وەریگرت و دوایی دایەوە بەخۆم.

لەباسی مارەییدا، لەبەرگی سێی تاجول ئوصولدا، ئوم حەبیبە دەفەرموێ: ژنی عەبدوڵڵای کوڕی جەحش بووم، لە وڵاتی حەبەشە ئەمری خودای کرد، جا نەجاشی شای حەبەشە مارەی بڕیم لە پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ وە نەجاشی خۆی چوارهەزار درەم مارەیی لەباتی پێغەمبەردا پێم، ئەوجا لەگەڵ شورە جبیلی کوڕی حەسەنەدا ناردمی بۆ پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ (تاج/٣/٧٨-٣ + تاج/٥/١٥٨ ز/٣٩).

ئوم سەلەمە نزیکەی هەشتاوسێ ساڵ ژیاوە، چونکە لە اصابەدا دەفەرموێ: بەحەڤدە ساڵ لە پێش پێغەمبەرایەتیدا لەدایك بووە، وە لەمەدینە لەساڵی پەنجاو چواری کۆچیدا مردووە. دەی ١٧+١٢+٥٤=٨٣ ساڵ.

زۆرکەس فەرموودەی لە ئوم حەبیبەوە گێڕاوەتەوە، دوو فەرموودەی لە بوخاریدا هەیە. حەزرەتی عائیشە دەفەرموێ لەکاتی سەرەمەرگدا، ئوم

حەبیبە ناردی بەدوامدا، فەرمووی: خۆت دەزانی من وتۆ هەوێی یەکتری بووین، هەوێش لەوەزەنی هەوێ ڕزگاری نابێت، کەواتە بەخەیری خۆت گەردنم ئازاد بکە، منیش گەردنیم ئازادکردو لەخودا پاڕامەوە بۆی کە لەگوناهی خۆش بێت، ئەویش پێی فەرمووم: بەڕاستی دڵت خۆش کردم خوا دڵت خۆش بکات.

دێنی و سەردانی گۆڕو گۆڕستان

٦١٥- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِامْرَأَةٍ تَبْكِي عِنْدَ قَبْرٍ، فَقَالَ (اتَّقِي اللَّهَ وَاصْبِرِي). قَالَتْ: إِلَيْكَ عَنِّي فَإِنَّكَ لَمْ تُصَبْ بِمُصِيبَتِي، وَلَمْ تَعْرِفْهُ، فَقِيلَ لَهَا إِنَّهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَتْ بَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ تَجِدْ عِنْدَهُ بَوَّابِينَ، فَقَالَتْ لَمْ أَعْرِفْكَ، فَقَالَ: (إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى) (الحديث ١٢٨٣):[٢٦]

پێشەوا ئەنسی کوڕی مالیك (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ژنێك لەسەر گۆڕی منداڵێکی خۆی دەگریا، پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) لەلایەوە ڕەت بوو پێی فەرموو:(ئافرەت! لەخودا بترسەو دان بەخۆتا بگرەو ئارام بگرە، لەبەرباری خودادا). ژنەکەیش نەیناسی کەئەوە پێغەمبەرە، گوتی پێی: بەولاوە! تۆ ئاگات لە دەردی من نییە، لەپاشدا پێیان ووت ئەوە پێغەمبەر بوو، ژنەکەیش چوو بۆ ماڵی پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) ڕووانی کەدەرگاوانی لێ نییە، گووتی: ئەی پێغەمبەری خوا لێم مەگرە کە ئەو قسە زەق و ڕەقەم لەڕووی تۆدا، چونکە نەمناسیت، فەرمووی (دروودی خوای لەسەر بێ): (ئەو

(٢٦) أخرجه مسلم في الجنائز باب: الصبر علي المصيبة عند الصدمة الأولي ج/ ٦ ص ٢٢٧.
-المترجم-

صەبرو ئارام و خۆڕاگرتنەی کەخودا پێی خۆشە، دەشێ لەسەرەتای خۆڕپە لێکەوتنەوە بێت).(تاج/١/٥٣٢-٢/ س /د/ت/ن)

گریان بۆ مردوو، ڕەواو ناڕەوای

٦١٦- عَنْ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَرْسَلَتْ ابْنَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِ: إِنَّ ابْنًا لِي قُبِضَ فَأْتِنَا، فَأَرْسَلَ يُقْرِئُ السَّلَامَ، وَيَقُولُ: (إِنَّ لِلَّهِ مَا أَخَذَ وَلَهُ مَا أَعْطَى، وَ كُلٌّ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُسَمًّى فَلْتَصْبِرْ وَلْتَحْتَسِبْ). فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ تُقْسِمُ عَلَيْهِ لَيَأْتِيَنَّهَا، فَقَامَ وَمَعَهُ: سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ، وَمَعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، وَأُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ، وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ، وَ رِجَالٌ، فَرُفِعَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّبِيُّ وَنَفْسُهُ تَتَقَعْقَعُ، قَالَ حَسِبْتُهُ أَنَّهُ قَالَ: كَأَنَّهَا شَنٌّ، فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ، فَقَالَ سَعْدٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا هَذَا ؟ فَقَالَ: (هَذِهِ رَحْمَةٌ جَعَلَهَا اللَّهُ فِي قُلُوبِ عِبَادِهِ، وَإِنَّمَا يَرْحَمُ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الرُّحَمَاءَ). (الحديث ١٢٨٤- اطرافه في: ٧٣٧٧، ٦٦٥٥، ٦٦٠٢، ٥٦٥٥، ٧٤٤٨):[27]

ئوسامەی کوڕی زەید (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: کچێکی پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێ که ناوی زەینەب بوو، ناردی بەشوێن باوکیا: کەوا کوڕەکەم گیان دەدا، تەشریفت بێنە بۆلامان، پێغەمبەریش ـدروودی خوای لەسەر بێـ بەڕابەرەکەدا سڵاوی بۆناردو فەرمووی: پێی بڵێ: ئەوەی خودا دەیدا بەبەندەی خۆی هەتا ماوەیەك و لەپاشا دەیباتەوە بۆ خەزێنەی خۆی هی خۆیەتی، وە هەمووشتێکیش لەلای خودا ماوەیەکی دیاریکراوی هەیەو کەئاکامی هات ئیتر پاش و پێشی نیەو ماوەی بەسەردەچێ! کەوابوو پێی بڵێ: باصەبرو ئارام بگرێ، ساغ لەبەر رەزای خودای گەورە، بەڵام دیسانەوە کچەکەی

(٢٧) أخرجه مسلم في الجنائز باب: البكاء علي الميت، رقم: ٩٢٣

ناردییەوە بە شوێنیداو سوێندی لێ خوارد کە دەبێ هەر تەشریف بهێنێ بۆلای، پێغەمبەریش -درودی خوای لەسەر بێ- هەڵسا لەگەڵ سەعدی کوڕی عوبادەو موعاذی کوڕی جەبەل و ئوبەیی کوڕی کەعب و زەیدی کوڕی پابیت و چەند پیاوێکی تردا چوون بۆلای، کە منداڵەکەیان هێنا بۆ پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- گیانی دەداو هەناسەی سوار بووبوو، وەك کوندەیێ کە بیژەنی بەدەم گیانەلاّنەوە دەهات و دەچوو، جاهۆن هۆن فرمێسك بەچاوەکانی پێغەمبەردا -درودی خوای لەسەر بێ- هاتە خوارەوە، سەعدیش (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا ! ئەم گریانە چییە ؟ فەرمووی: ئەمە سۆزورەحمە خودا دەیخاتە دڵی بەندەکانی خۆیەوە، وەخودای گەورە لەناو بەندەکانی خۆیدا تەنیا رەحم بەوانە دەکات، کە بەرەحم و میهرەبانن). (تاج/١/ ١/٥٨٨- ش/د/ن).

راڤەو شیکردنەوە:

پەندو عیبرەت لەم جۆرە فەرمودانەدا ئەوەیە کە موسوڵمان لە هەموو بۆنەو کاتێکا، پێغەمبەر بکا بەسەر مەشق. ئیسلام حەزدەکا کە موسوڵمان گەشبین بێ، رەشبین نەبێ، هەمیشە لەگەڵ خەڵکا ڕوو خۆش و قسە شیرین و ڕەفتار جوان و کراوەبێ، چەندەی لە توانادایە هەوڵ بدات کە باریان سووك بکا. خەمیان برەوێنێتەوە، ببێ بەمایەی سەبوری و خەم و پەژارەیان، پاداشی باشی گەورەی خۆیان لای خوا یاد بخاتەوە، بۆ ئێمە لەم سەردەمە ناسکەدا، کە هەوری خەم وەك توێژاڵی تەم باڵی کێشاوە بەسەر مێنای دڵ و دەروونی هەموو کوردێکی مەردو موسوڵمانی پاکدا، عەرزی خوشك و برایان دەکەم، کەنائومێد نەبن، جڵەوی صەبروشەکیبایی‌و خۆگریی، لەکاتی لێقەومانی کارەسات و ڕووداوی

دڵتەزێندا لەدەست نـەدەن، تەسلیم بەخـەم و خەفـەت و ڕەشـبینی نـەبن، بابزانن کە کاری موسوڵمان هەموو هـەرخێرە، هەرچی تووشی موسـوڵمان دەبێ، دەبێ بەمایەی ڕەحمەت، دەبێ ئەوانـەی کـە ئازیزییێکیـان لـە دەسـت دەچێ، پێغەمبەری ئازیزو نازدار بکەن بەپێشەواو سەرمەشـق بـۆ خۆیـان، لەڕاستیدا ئەو هـەموو ئـازیز مـردن و ناخۆشـیی و زەحمەتـەی کـە بەسـەر پێغەمبەردا ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ هاتووە، بۆ ئەوەیە کە یەك بەیەك ڕووداوەکانی ژیانی پێغەمبەر، ببن بەسەر مەشق بۆ ئێمە، پێغەمبەری خوا ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ لـە سکی دایکیـدا بـاوکی دەمـرێ، لەهـەتیوی دەرناچـێ دایکـی دەمـرێ، هـەروا بـاپیرەی ـ کـە داڵـدەی بـووە ـ ئـەویش دەمـرێ، لـە شـەش منـاڵ، پێنجیان لە پێش خۆیدا دەمرن، وەك ئیمامی جەزەری لە (ذات الشفاء) دا دەفەرمووێ:

وَكُلُّهُم قَدْ مَاتَ فِى حَيَاتِهِ   إلاَّ البَتُولَ فَالَى وَفَاتِهِ

واته:

منالّی، یەك یەك، بەر لەخۆی مردن   بەس فاتیمە ما، تا وەفات كردن

حیکمـەتێکی تـری ئـەم لایەنـەی ژیـانی پێغەمبـەر ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ ئەوەیە: کە کەس نەڵی: ئەم مناڵەمان شووم بوو، یاپێی ڕەش بوو، یا ئەمە سەرەخۆرەیە، سەری باوکی خوارد، یا گوتەی بێبایەخی تری لـەم بابەتـە. پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ دەفەرموێ: (لاَ طَيَرَةَ وَخَيْرُها اَلفَأْلُ): (نە نوقلانەی خراپ هەیەو، نـە پـێ ڕەشـی و بـەدقوومی هەیـە، بـەڵام باشـترین نوقلانـە نوخشە لێدانە). کەواتە دروستە بڵێین: ئەم منداڵە سەری بە ڕزقە، یا ئەم دوکانە پێوقدومی باشە! یـا مـن چووم بـۆ حـەج نوخشـەش بـێ لـە تـۆش، چونکە ئەمەیان زیانی بۆ کەس نییە، بـەڵکوو دەبـێ بـەهۆی خۆشەویـستی زیاتر. وەك ئەوەی کە حەلیمەی سەعدییە پێغەمبەری بردەوە، بۆیان بـوو

بـەهۆی گوشـاد بـوونی رزق و رۆزی. لـە مامۆسـتا بـەرێزەکانی خـۆمم بیـستووە، لـەولأتی خۆمانـا، پیرەژنـی خواناسـی وابـووە کـاتێ سـولّتان لەئەسـتەمبولّ گـۆڕاوە، ئـەو لێـرە هەسـتی پێکـردووە، بـەوەدا کـە مانگـا شیردەرەکەی، بەرەکەت کەوتووەتە شیری !

٦١٧- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: شَهِدْنَا بِنْتًا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ عَلَى الْقَبْرِ، قَالَ: فَرَأَيْتُ عَيْنَيْهِ تَدْمَعَانِ، قَالَ: فَقَالَ: (هَلْ مِنْكُمْ رَجُلٌ لَمْ يُقَارِفْ اللَّيْلَةَ) فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ أَنَا، قَالَ: (فَانْزِلْ) قَالَ: فَنَزَلَ فِي قَبْرِهَا. (الحديث ١٢٨٥- طرفه في ١٣٤٢).[٢٨]

ئەنەسـی کـوڕی مالیـك (رەزای خـوای لێ بـێ) فـەرمووی: لەگـەڵ تـەرمی کـچێکی پێغەمبـەردا -دروودی خوای لەسەر بێ- چـووین بـۆ سـەرقەبران، فـەرمووی: پێغەمبـەرم بینـی لەسـەر لێـواری گۆڕەکـە دانیـشتبوو، تەماشـایم کـرد هەردووچـاوی پێغەمبـەر هـۆن هـۆن فرمێـسکیان پێـدا دێتـە خـوارەوە جـا فـەرمووی: (ئایـا پیاوێکتـان واتیـادا کـە ئـەم شـەو ئـەو ئیـشەی نـەکردبێت!). ئەبوتەلحـە فەرمووی: (بەڵێ من) فەرمووی -دروودی خوای لەسەر بێ- : (دەتـۆ دابـەزە نـاو گۆڕەکـەوە) ئەویش دابەزییە ناوگۆڕەکەوەو تەرمی مردووەکەی داگرتە ناویەوە.

راڤەو شیکردنەوە:

ئەم کچەی پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- ناوی ئوم کـەلپوم بـوو، سـاڵی نـۆی کۆچی مردووە، هاوسەری ئیمامی عوسمان بووە.

ئەبو تەلحە ناوی زەیدی کوری سەهلی ئەنـصاریی بـوو، خەزرەجییـە،

---

(٢٨) لم يوافقه مسلم على تخريجه، قاله العسقلاني في خاتمة كتاب الجنائز، أنظر فتح الباري المجلد الثالث، الصحيفة ٣٠٦. -المترجم-

لەهەموو غەزەواتەكانی پێغەمبەردا ئامادە بووە، پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ لە وەسفی دلێری ئەودا دەفەرمووێ: (تەنها دەنگی ئەبو تەلحە لەناو سوپای ئیسلامدا لە سەد پیاو باشترە). لە ڕۆژی شەڕی حونەیندا بیست پیاوی لە بێبڕواكان كوشت و چەك و كەلوپەلەكانیانی گشت بەتالان گرت، لە شەڕو غەزاكاندا خۆی دەكرد بە سوپەرو پەردە بۆ پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ وە دەیفەرموو: (ئەی پێغەمبەری خوا ڕۆحم دەكەم بەقوربانی ڕۆحی تۆ). بڕوانە (تاج /١/١٧٩/٥)

٦١٨- عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (إِنَّ الْمَيِّتَ يُعَذَّبُ بِبَعْضِ بُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ) (الحديث ١٢٨٧- طرفاه في: ١٢٩٠- ١٢٩٢).

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: فَلَمَّا مَاتَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَائِشَةَ (رضى الله عنها) فَقَالَتْ: رَحِمَ اللّٰهُ عُمَرَ، وَاللّٰهِ مَاحَدَّثَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللهَ لَيُعَذِّبُ الْمُؤْمِنَ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ، وَلَكِنْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (إِنَّ اللّٰهَ لَيَزِيدُ الْكَافِرَ عَذَابًا بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ) وَقَالَتْ: حَسْبُكُمْ الْقُرْآنُ: (وَلاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى). (الحديث ١٢٨٨ - طرفاه في ١٢٨٩- ٣٩٧٨):[29]

كاتێ پێشەوا عومەر (ڕەزای خوای لێ بێ) پێكرا، صوهەیب (ڕەزای خوای لێ بێ) هاواری لێ هەڵسا دەیگوت: ئای براڕۆ ! عومەریش فەرمووی: ئەوە چۆن وادەڵێیت، ئەدیی نازانی كە پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ ڕێگەی شتی وای نەداوە، ئەوەتا دەفەرمووێ: (مردو سزا دەدرێ بەهۆی هەندێ لەو گریانەوە كە كەس و كارەكەی لەسەری دەگرین).

(٢٩) أخرجه مسلم في الجنائز، باب: الميت يعذب ببكاء أهله عليه، رقم: ٩٢٧، ٩٢٨، ٩٢٩

ئیبنوعەباس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: کاتێ عومەر (رەزای خوای لێ بێ) بەو پێکرانە مردن قسەکەی عومەرم گێڕایەوە بۆ عائیشە: کە گوایە مردو سزا دەدرێ لەسەر ئەو گریانەی کە کەسوکارەکەی بۆی دەکەن، عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ڕەحمەتی خوا لە عومەر، عومەر پیاوی درۆ نەبوو، بەلاّم یا باش لە یادی نەماوە، یا بە هەڵەدا چووە، چونکە بەخودا پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ- سەروماڵ و حاڵ و هەست و نەست بەقوربانی گەردی سەرگۆڕی پیرۆزی بێ - وەهای نەفەرموو، نەیفەرموو کە موسوڵمان بەهۆی گریانی کەسوکاری لەسەری ئێش وئازار دەدرێ، بەلاّم فەرمووی دروودی خوای لەسەر بێ: (کافرو بێبڕوا کە کەسوکاری بۆی دەگرین، خودا بەهۆی ئەوەوە ئەوەندەی تر ئێش و ئازاری گرانتر دەکا). عائیشە فەرمووی: دەقی ئایەتی قورئانتان بەسە بۆ شایەتی ڕاستی و دروستی ئەم قسەی من، کە دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ/ الانعام /٦/١٦٤ واتە: هیچ کەسێ با گوناهباریش بێ، باروگوناهی کەسێکی تر، جگە لە خۆی هەڵناگرێ﴾. (بڕ: تاج/١ / ٥٢٧ / ٣ + ز — ١٩٦، ز ١٩٧، ١٩٨) + (فقهی ئاسان بەرگی /١ لاپەڕە /٢٧٥).

٦١٩- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ: إِنَّمَا مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى يَهُودِيَّةٍ يَبْكِي عَلَيْهَا أَهْلُهَا، فَقَالَ: (إِنَّهُمْ لَيَبْكُونَ عَلَيْهَا، وَإِنَّهَا لَتُعَذَّبُ فِي قَبْرِهَا).(الحديث ١٢٨٩- طرفاه في: ١٢٨٨، ٣٩٧٨):[٣٠]

عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئەبو عەبدولڕەحمان خوا لێیخۆش بێت پیاوی درۆنییە کەوا دەفەرمووێ، بەلاّم یا باش لەیادی نەماوە، یا بەهەڵەدا چووە، چونکە شتەکە خۆی ئاوا بوو، جارێ پێغەمبەر دروودی خوای

(٣٠) أخرجه مسلم في الجنائز، باب: الميّت يُعذّبُ ببكاء أهله عليه رقم: ٩٣٢

لسەر بێ له لای گۆڕی ژنـه جوولەکەیەکەوه ڕەت بـوو، کەچـی کەسـوکارەکەی لەسەری دەگریان، فەرمووی: (ئەوان لەسەری دەگـرین، کەچـی ئـەویش لـه گۆڕەکەیدا سزا دەدرێ) (تاج/١/٥٢٨-ش/د/ت/ن).

٦٢٠- عَنْ الْمُغِيرَةِ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: (إِنَّ كَذِبًا عَلَيَّ لَيْسَ كَكَذِبٍ عَلَى أَحَدٍ، مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنْ النَّارِ) وسَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: (مَنْ نِيحَ عَلَيْهِ يُعَذَّبُ بِمَا نِيحَ عَلَيْهِ) (الحديث ١٢٩١): [٣١]

موغیره (ڕەزای خـوای لێ بـێ) فـەرمووی: بـەگوێی خـۆم لـەزاری پـیرۆزی پێغەمبـەری ئـازیزو نـازدارم بیـست دەیفـەرموو: (درۆ بـەدەم منـەوه وەك درۆ بـەدەم کەسـێ تـرەوه نییـه هەرکەسـێ بـەئارەزوو بـەدەم منـەوه درۆ هەڵبەسـتێ بـاجێ قنگـی خـۆی لـەناو ئـاگری دۆزەخـا خـۆش بکـات). وەهەروەها لێـیم ژنـەووت دەیفـەرموو (هـەرمردووێ شـین و زاری لەسـەر بکرێ بەهۆی ئەو شین و زارییەوه سزا دەدرێ). (تاج ١/٥٢٦/١ + ژماره /٨٩ و٩٠ که لەپێشەوه ڕابوون.

٦٢١- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَطَمَ الْخُدُودَ وَشَقَّ الْجُيُوبَ وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ) (الحديث ١٢٩٤- اطرافه في: ١٢٩٨، ١٢٩٧، ٣٥١٩): [٣٢]

عەبدوڵلا (ڕەزای خوای لێ بێ) فـەرمووی: پێغەمبـەر (دروودی خوای لەسەر بێ) فـەرمووی: (ئەوەی ڕوومەت بڕنێتەوەو یەخه دابدڕێ و بانگـەوازی سـەردەمی نـەزانی پێش هاتنی ئیسلام هەڵ بدات له ئێمه نییه) (تاج/١/٥٢٤-١/ش/ت/ن).

---

(٣١) اخرجه مسلم شطره الأول في المقدمة، باب: تغليظ الكذب علي رسول الله رقم:٤ وشطره الثاني في الجنائز، باب الميت يعذب ببكاء اهله عليه رقم: ٩٣٣

(٣٢) اخرجه في الأيمان، باب: تحريم ضرب الخدود، رقم: ١٠٣

راڤەو شیکردنەوە:

عەبدوڵلاکان کەهاوڕێی پێغەمبەربوون چەند کەسێکن: عەبدوڵلای کوڕی عەبباس و عەبدوڵلای کوڕی مەسعودو چەندین عەبدوڵلا ناوی ترن کە لەئیصابەو ئیستیعاب و چەندین پەڕاوی تری لەبابەتی ئەمانە ناویان تۆمار کراوە لەناو هاوڕێیانی پێغەمبەردا ـدروودی خوای لەسەر بێـ جاپاش ئەمە دەڵێین: هەرکاتێ فەرموودەیێ لە (عەبدوڵلا) وە گێڕرایەوە، لەسەر ئەم شێوەیەی ئێرە، کە هەرناوی خۆی براوە، ناوی باوکی نەبراوە، ئەوە مەبەست عەبدوڵلای کوڕی مەسعوودە، کە ناسراوە بە ئیبنو مەسعوود.

مەبەست لەوە کە دەفەرموێ (لەئێمە نییە) دەرکردنی نییە لە بازنەی ئیسلام، بەڵکوو مەبەست هەڕەشەیە، دەنا موسوڵمان بەکردنی هیچ تاوانێ ـ بێجگە لە هاوبەش پەیداکردن بۆ خوداو باوەڕ نەکردن بە پێغەمبەر ـ کافر نابێ.

باسی ڕاسپێری و بەزەیی هاتنەوە بەمردوودا

٦٢٢– عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُنِي عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ مِنْ وَجَعٍ اشْتَدَّ بِي، فَقُلْتُ إِنِّي قَدْ بَلَغَ بِي مِنَ الْوَجَعِ وَأَنَا ذُو مَالٍ، وَلَا يَرِثُنِي إِلَّا ابْنَةٌ، أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلُثَيْ مَالِي ؟ قَالَ: (لَا) فَقُلْتُ: بِالشَّطْرِ ؟ فَقَالَ: (لا). ثُمَّ قَالَ: (الثُّلُثُ وَالثُّلُثُ كَبِيرٌ أَوْ كَثِيرٌ، إِنَّكَ أَنْ تَذَرَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ وَإِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلَّا أُجِرْتَ بِهَا حَتَّى مَا تَجْعَلُ فِي فِي امْرَأَتِكَ). فَقُلْتُ يَارَسُولَ اللَّهِ أُخَلَّفُ بَعْدَ أَصْحَابِي؟ قَالَ: (إِنَّكَ لَنْ تُخَلَّفَ فَتَعْمَلَ عَمَلًا صَالِحًا إِلَّا ازْدَدْتَ بِهِ دَرَجَةً وَرِفْعَةً ثُمَّ لَعَلَّكَ أَنْ تُخَلَّفَ حَتَّى يَنْتَفِعَ بِكَ أَقْوَامٌ وَيُضَرَّ بِكَ

آخَرُونَ، اللَّهُمَّ أَمْضِ لِأَصْحَابِي هِجْرَتَهُمْ وَلَا تَرُدَّهُمْ عَلَى أَعْقَابِهِمْ لَكِنْ الْبَائِسُ سَعْدُ بْنُ خَوْلَةَ) (الحديث ١٢٩٥): [٣٣]

سەعدی کوڕی ئەبو وقاص (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ساڵی حەجی ماڵئاوایی، کەناسراوە بەساڵی حەججەتولوەداع (حَجَّه الوَداع)، لەمەککە نەخۆشکەوتم، کە شەنگ بووم، خەریکبووم بمرم، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- هات بۆ سەردان و هەواڵ پرسیم. عەرزیم کرد: ئەی پێغەمبەری خوا! دەمبینی کەنەخۆشی چی لێ کردووم، ماڵێکی زۆریشم هەیە، تاقە کچێکیشم هەیە کە کەلەپوورو میراتم لێ بگرێ، جادەمەوێ دووبەش لەسێ بەشی ماڵەکەم بکەم بە خێرو وەسێت و راسپێری، لە پاش مردنم بۆم بکرێ بەخێر، تۆ فەرمانت چییە، شتیوا دروستە یان نا؟

فەرمووی: (نەوە دروست نیە) گوتم دە نیوەی؟ فەرمووی: (ئەویش نابێ). گوتم: دە سێ یەکێکی ؟ فەرمووی -دروودی خوای لەسەر بێ- سێیەك دەبێ، بەڵام سێیەکیش هەر زۆرە، کەمتر بێ باشترە، چونکە تۆ لەپاش مردنی خۆت، کەلەپوور گرەکانت بەدەوڵەمەندی و تێروتەسەلی بەجێ بهێڵیت، گەلێ لەوە باشترە کە بە هەژاری بەجێیان بهێڵی، لەپ لەم ولەو پان بکەنەوەو چاویان لە دەستی خەڵك بێ !

ئەوەیش بزانە هەرچی خەرج بکەی لەبەر ڕەزای خودای گەورە، ئەوا پاداشتی باشی لەسەر وەردەگریت، تەنانەت ئەو پارووە نانەیش کە دەیدەیت بە ژنی خۆت، یا ئەو مەصرەفەی کە دەیکەی بۆ خێزانی خۆت، کە ژێواریان لەسەر تۆیە، ئەم جۆرە مەسرەفەیش، بەمەرجێ بە نیازی پاك بێ، ئەویش هەر خێرێکی گەورەیە).

---

(٣٣) أخرجه مسلم في الوصية، باب: الوصية بالثلث، رقم: ١٦٢٨

عەرزیم کرد: قوربان ! ئەی پێغەمبەری خودا ! دەترسم لەهاوڕێکانم بەجێ بمێنم و لەم نەخۆشییەدا لە مەککە بمرم و نەگەڕێمەوە لەگەڵ ئێوەدا بۆ ڕەوگەی کۆچ و داری هیجرەتم ؟! وە ئەوەیش بۆ کۆچەکەم زیانی هەبێ ؟! فەرمووی: (بابەجێش بمێنیێ، گرنگ ئەوەیە تۆ بەنیازی پاکی خۆت دەگەی هەر کارێ بکەی، لە هەر کوێ بێ، بەمەرجێ مەبەستت ڕەزای خودا بێ پێی، ئەوە پایەوپلەت پێی بەرزتر دەبێتەوە، ئومێد دەکەم کە جارێ نەمری و بمێنی و تەمەنت درێژبێ و خوا بتکا بەمایەی خێرو خۆشی بۆ گەلی موسوڵمانان و ببی بەهۆی زیان و شکستی بۆ هۆزی کافران، ئەی خودایە ! کۆچ و هیجرەتی هاوڕێکانم گیرا بکەو پاشگەزیان مەکەرەوەو ئاخر شەڕیان مەکە، بەلاّم داخەکەم هەژارە سەعدی کوڕی خەولە لەمەککە مرد، بۆیە پێغەمبەر ‌دروودی خوای لەسەر بێ‌ بەزەیی پیادا هاتەوەو دڵی پێی سووتا). (تاج/٣/١/٢٧-ش/د/ن) + (ریاض/١/١٣/٦-کوردی)

ڕاڤەو شیکردنەوە:

سەعدی کوڕی ئەبو وەقاص لەپاش ئەم نزایەی پێغەمبەر بۆی، چل ساڵی تر ژیا، خوا پیت و فەڕی خستە تەمەنی.

شینو شەپۆرو ڕوومەتو قژ ڕنینەوەو دانیشتن بەغەمباری

٦٢٣- عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: وَجِعَ أَبُو مُوسَى وَجَعًا شَدِيدًا، فَغُشِيَ عَلَيْهِ وَرَأْسُهُ فِي حَجْرِ امْرَأَةٍ مِنْ أَهْلِهِ فَلَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يَرُدَّ عَلَيْهَا شَيْئًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ: أَنَا بَرِيءٌ مِمَّنْ بَرِئَ مِنْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَرِئَ مِنْ الصَّالِقَةِ وَالْحَالِقَةِ وَالشَّاقَّةِ. (الحديث ١٢٩٦):[٣٤]

---

(٣٤) أخرجه مسلم في الإيمان، باب تحريم ضرب الخدود وشق الجيوب رقم: ١٠٤

ئەبو بوردەی کوڕی ئەبو موسا (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: جارێ باوکم نەخۆش کەوت، لە کەشەنگیی خۆی بوورایەوە، لەوکاتەدا سەری لەسەر کۆشی ژنێ بوو لەکەسوکارەکەی، ژنەکە دەستی کرد بەگریان و هات و هاوار، ئەبو موسا نەیتوانی لەو کاتەدا وەڵامی ئەو ژنە بداتەوە، بەڵام کاتێ هۆشی هاتەوە فەرمووی: من بێزاری خۆم دەردەبڕم و بەریم لەو کەسەی کە پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- لێی بێزارەو بەرییە لێی فەرمووی: پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- بێزارو بەرییە لەو ژنەی کە شین و شەپۆڕ دەکاو، سەری خۆی دەتاشێ و یەخەی خۆی دادەدڕێ لەکاتی ڕوودانی کارەساتا).
(تاج/١/ ٥٢٤ /٢/ش/د/ن).

٦٢٤- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْها قَالَتْ: لَمَّا جَاءَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَتْلُ ابْنِ حَارِثَةَ وَجَعْفَرٍ وَابْنِ رَوَاحَةَ، جَلَسَ يُعْرَفُ فِيهِ الْحُزْنُ، وَأَنَا أَنْظُرُ مِنْ صَائِرِ الْبَابِ، شَقِّ الْبَابِ، فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ إِنَّ نِسَاءَ جَعْفَرٍ وَذَكَرَ بُكَاءَهُنَّ فَأَمَرَهُ أَنْ يَنْهَاهُنَّ، فَذَهَبَ، ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ، لَمْ يُطِعْنَهُ، فَقَالَ: (انْهَهُنَّ) فَأَتَاهُ الثَّالِثَةَ، قَالَ وَاللَّهِ لَقَدْ غَلَبْنَنَا يَارَسُولَ اللَّهِ. فَزَعَمَتْ أَنَّهُ قَالَ: (فَاحْثُ فِي أَفْوَاهِهِنَّ التُّرَابَ). (الحديث ١٢٩٩- طرفاه في: ١٣٠٥، ٤٢٦٣):[٣٥]

عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- کاتێك هەواڵی شەهیدبوونی ئەم سێ سەرکردەیەی بۆ هات، کە لە شەڕی مۆتەدا کوژرابوون، کە عەبدوڵڵای کوڕی ڕەواحەو جەعفەرو زەیدی کوڕی حاریثە بوون پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- لە مزگەوت بەغەمباری دانیشت و خەموخەفەت و پەستی لەڕووی دیاربوو، من لەدرزی دەرگاکەوە تەماشام دەکرد، پیاوێ هاتە خزمەتی عەرزی کرد: ئەی پێغەمبەری خودا ! ژنانی

(٣٥) أخرجه مسلم في الجنائز، باب: التشديد في النياحة، رقم: ٩٣٥

جەعفەر شین و شەپۆڕ دەکەن !؟ ئەویش فەرمانی پێ کرد کە نەهییان لێ بکات، ئـەویش ڕۆیـشت، بـەڵام سوودی نـەبوو، ژنـەکان بـە گوێیـان نـەکرد، دیسان پیاوەکە هاتـەوەو پێـی گووتـەوە، ئـەویش فەرموویـەوە: (نـەهیان لێ بکەن).

جا بۆ جاری سێیەم پیاوەکە هاتەوە بۆ خزمـەتی پێغەمبـەرو عـەرزی کرد بـەخودا ئـەی پێغەمبـەری خـودا! چاریان ناکـەین! عایـشە (رەزای خوای لێ بێ) فـەرمووی: حـەزرەت (دروودی خـوای لەسـەر بـێ) پێـی فـەرموو: (دەی قوڕبـدەن بەدەمیاندا). (بڕ: ژمارە/٦٠٤).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

ئەم فەرموودەیە وەك شێخی عەینی دەفـەرمووێ: بـەڵگـەی دەستوریی دانیـشتن بـۆ تـازێی واتیـادا، لەگێڕانـەوەی ئیمـامی ئـەبوداودا دەڵێـت: پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) لـە مزگـەوت دانیـشت.کەواتـە: ئەمـەی کـە ئێـستا موسـوڵمانان لـە مزگـەوت دادەنیـشن بـۆ پرسـەی مـردووی خۆیـان لـەم فەرموودەیە وەرگیراوە.

٦٢٥- عَنْ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: اشْتَكَى ابْنٌ لأَبِي طَلْحَةَ قَالَ فَمَاتَ وَأَبُو طَلْحَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فَمَاتَ وَأَبُو طَلْحَةَ خَارِجٌ، فَلَمَّا رَأَتْ امْرَأَتُهُ أَنَّهُ قَدْ مَاتَ هَيَّأَتْ شَيْئًا وَنَحَّتْهُ فِي جَانِبِ الْبَيْتِ فَلَمَّا جَاءَ أَبُو طَلْحَةَ قَالَ: كَيْفَ الْغُلَامُ ؟ قَالَتْ قَدْ هَدَأَتْ نَفْسُهُ، وَأَرْجُو أَنْ يَكُونَ قَدْ اسْتَرَاحَ وَظَنَّ أَبُوطَلْحَةَ أَنَّهَا صَادِقَةٌ. قَالَ: فَبَاتَ، فَلَمَّا أَصْبَحَ اغْتَسَلَ، فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ أَعْلَمَتْهُ أَنَّهُ قَدْ مَاتَ، فَصَلَّى مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ أَخْبَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَا كَانَ مِنْهُمَا فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (لَعَلَّ اللّٰهَ أَنْ يُبَارِكَ

لَكُمَا فِي لَيْلَتِكُمَا).

قَالَ رَجُلٌ مِنْ الْأَنْصَارِ: (فَرَأَيْتُ لَهُمَا تِسْعَةَ أَوْلَادٍ كُلُّهُمْ قَدْ قَرَأَ الْقُرْآنَ).

(الحديث ١٣٠١- طرفه في: ٥٤٧٠)[٣٦]

پێشەوا ئەنسی کوڕی مالیك (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: کوڕێکی منالّی ئەبوتەلحە نەخۆش بوو، کە ئەبوتەڵحە لەماڵ دەرچوو کوڕەکە کەدایك برای من بوو مرد، کە ئەبوتەلحە دێتەوە بەدایکی دەڵێت: کوڕەکەم چۆنە ؟ ئوم سولەیمیش، کە هەم دایکی من و هەم دایکی منالّە مردووەکە بوو، پێی دەفەرموێت: لە گشت کاتێك خامۆشترە زۆر بێدەنگە، تەرمی منالّە مردووەکەیش لە قوژبنێکی ماڵەکەدا دادەنێت، ئینجا شێو دادەنێت بۆ ئەبوتەلحەو شێو دەکا، شەویش خۆی نەختێك بۆی دەڕازێنێتەوەو لەگەڵی دروست دەبێت، کەڕۆژ دەبێتەوە ئەبوتەلحە خۆی دەشۆرێت و کاتێك دەیەوێت لەماڵ دەرچێت، ژنەکە پێی ووت: منالّەکە مردووە، دەی بیسپێرن بەخاك و بڕۆن بینێژن ! جا ئەو بەیانییە ئەبوتەلحە نوێژی بەیانی لەگەڵ پێغەمبەردا دەکات و، سەرگوزەشتەی خۆی و ژنەکەی و منالّەکەیانی عەرزدەکات دەفەرمێت -دروودی خوای لەسەر بێ-:(ئایا ئەم شەو دروست بوون پێکەوە ؟) دەڵێت: بەڵێ، دەفەرموێت: (خودا ! لێتان پیرۆز بکات).

دوایی ئوم سولەیم کوڕێکی بوو، ئەبوتەلحە باوەپیارەم بوو، پێی فەرمووم: براکەت هەڵبگرەو بیبە بۆ خزمەتی پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- وەچەند دەنکێ خورماشی لەگەڵمدا نارد، حەزرەت -دروودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (هیچت هێناوە لەگەڵی ؟) گوتم: بەڵێ، چەند قلێ خورمام هێناوە، جا خورماکەی وەرگرت و جوویی و دوایی لەدەمی خۆی دەری

(٣٦) أخرجه مسلم في فضائل الصحابة، باب: فضائل أبي طلحة: رقم: ٢١٤٤

هێناو خورما جووراوەکەی نایە ناودەمی منالەکەو مەلاشووی پێ هەنوو، وە ناوی نا عەبدوڵلا).

ئیبنو عویەیینە دەیفەرموو: پیاوێکی ئەنصاری دەیگووت: بە چاوی خۆم نۆ منالی ئەم عەبدوڵلایەم دیوە، وەهەر نۆیان قورئان خوێن بوون. (ریاض/١/٦١/٤٤).

٦٢٦- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: دَخَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَبِي سَيْفٍ الْقَيْنِ، وَكَانَ ظِئْرًا لِإِبْرَاهِيمَ عليه السلام فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِبْرَاهِيمَ فَقَبَّلَهُ وَشَمَّهُ، ثُمَّ دَخَلْنَا عَلَيْهِ بَعْدَ ذَلِكَ، وَإِبْرَاهِيمُ يَجُودُ بِنَفْسِهِ، فَجَعَلَتْ عَيْنَا رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَذْرِفَانِ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ وَأَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ فَقَالَ: (يَا ابْنَ عَوْفٍ إِنَّهَا رَحْمَةٌ) ثُمَّ أَتْبَعَهَا بِأُخْرَى، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ وَالْقَلْبَ يَحْزَنُ، وَلَا نَقُولُ إِلَّا مَايَرْضَى رَبُّنَا وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَاإِبْرَاهِيمُ لَمَحْزُونُونَ). (الحديث ١٣٠٣)[٣٧]

ئەنەسی کوڕی مالیك (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لە خزمەت پێغەمەمبەردا -دروودی خوای لەسەر بێ- چووین بۆ ماڵی ئەبوسەیفی ئاسنگەر، کە مێردی دایەنەکەی ئیبراهیمی کوڕی پێغەمبەربوو -دروودی خوای لەسەر بێ- باوکی شیری ئیبراهیم بوو، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- ئیبراهیمی هەڵگرت و گرتیە باوەش و تێرتێر ماچی کردو بۆنی کرد، لەپاشان رۆژێ تر چوینەوە بۆ ماڵیان، ئەم جارەیان کەچووین ئیبراهیم گیانی دەدا، جاچاوەکانی پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- هۆن هۆن فرمێسکیان پێدا دەهاتە خوارەوە، لەبەر پەرۆشی بۆ

---

(٣٧) أخرجه مسلم في فضائل الصّحابة، باب: رَحمَته صَلى اللهُ عَليهِ وَسَلمَ الصّبيان والعِيال، رقم: ٢٣١٥

حاڵی ئیبراهیم، جا عەبدولرەحمانی کوڕی عەوف پێی ووت: ئەوە تۆیش دەگریت ؟ ئەی پێغەمبەری خودا ! فەرمووی -دروودی خوای لەسەر بێ- : ئەی کوڕی عەوف ! ڕێگەی ڕەحم ناگیرێ، ئەمە نیشانەی ڕەحم و میهرەبانییە ئینجا فرمێسکێکی تری بەشوێنا ڕێژاو فەرمووی -دروودی خوای لەسەر بێ-: (چاو پڕدەبێ لەئەسرین و دڵ کەیل دەبێ لەخەم و پەژارە بەلآم بەزمان ئەوەی رەزای خودای پەروەردگارمانی لەسەر نەبێ نایڵێین). (لەڕاستیدا ئەی ئیبراهیم ! ئێمە لەدووریی تۆ خەمگین و خەمبارین و بە کۆچی بێوەختت پەرۆشین). (بڕ: تاج /١/٥٢٨/١)+(ریاض/١ ز ٣ تا دوایی).

٦٢٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُما قَالَ: اشْتَكَى سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ شَكْوَى لَهُ، فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُهُ مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، وَسَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ فَوَجَدَهُ فِي غَاشِيَةِ أَهْلِهِ، فقَالَ: (قَدْ قَضَى)، قَالُوا: لا يَارَسُولَ اللَّهِ، فَبَكَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا رَأَى الْقَوْمُ بُكَاءَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَكَوْا فَقَالَ: (أَلَا تَسْمَعُونَ إِنَّ اللَّهَ لاَ يُعَذِّبُ بِدَمْعِ الْعَيْنِ، وَلَا بِحُزْنِ الْقَلْبِ، وَلَكِنْ يُعَذِّبُ بِهَذَا وَأَشَارَ إِلَى لِسَانِهِ، أَوْ يَرْحَمُ، وَإِنَّ الْمَيِّتَ يُعَذَّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ). (الحديث ١٣٠٤)[38]

ئیبنو عومەر -ڕەزای خوایان لێ بێ- فەرمووی: جارێ سەعدی کوڕی عوبادە، نەخۆش بوو، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- ڕۆیشت بۆ سەرلێدانی، عەبدورەحمانی کوڕی عەوف و سەعدی کوڕی ئەبو وەقاص و عەبدوڵلای کوڕی مەسعوودیشی لەگەڵ بوون، کە پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- ڕۆیشتە ژوورەوە بۆ لای، ڕوانی بووراوەتەوەو پەل و پۆی شکاوەو کەسوکارەکەی

(٣٨) أخرجه مسلم في الجنائز، باب: التشديد في النيحة، رقم: ٩٣٦

دەورەیـان داوە، جا فـەرمووی «دروودی خوای لەسەر بێ»: (ئایا مـاوە، یا مـردووە ؟) گوتیان: ئەی پێغەمبەری خودا ! هێشتا مـاوە، ئیتر پێغەمبەر «دروودی خوای لەسەر بێ» دەستی کرد بـە گریـان، کاتێ خەڵکەکەیش دییان واپێغەمبەر «دروودی خوای لەسەر بێ» دەگری ئەوانیش گریان، جا فەرمووی «دروودی خوای لەسەر بێ»: (گوێتان لێ بێ: خودا لەسەر فرمێسکی چاوو لەسەر خەم و پەژارەی دڵ ئازارو سزاتان نادا، بەلاَم بەهۆی ئەم زمانەوە سزاتان دەدا: ئەگەر شیوەن و ناسوپاسی پێ بکەن، یا ڕەحمتان پێ دەکا، ئەگەر لەکاتی سەختی و قوڕت و کۆستدا قسەی باشیی پێ بکەن، وەك ئەوە بڵێ: اناللە وانا إلیه راجعون -٢/١٥٦). (بڕ/تاج/١/٢/٥٢٩).

٦٢٨- عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْها قَالَتْ: (أَخَذَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ الْبَيْعَةِ أَنْ لَا نَنُوحَ، فَمَا وَفَتْ مِنَّا امْرَأَةٌ غَيْرَ خَمْسِ نِسْوَةٍ، أُمِّ سُلَيْمٍ، وَأُمِّ الْعَلَاءِ، وَابْنَةِ أَبِي سَبْرَةَ امْرَأَةِ مُعَاذٍ، وَامْرَأَتَانِ أَوْ ابْنَةِ أَبِي سَبْرَةَ، وَامْرَأَةِ مُعَاذٍ وَامْرَأَةٍ أُخْرَى) (الحديث ١٣٠٦ – طرفاه في: ٤٨٩٢، ٧٢١٥)[39].

ئوم عەتییە «رەزای خوای لێ بێ» فەرمووی: ئەو کاتەی کە ئێمەی ژنان پەیمانمان بەست لەگەڵ پێغەمبەردا، لەسەر پابەندبوون بەدەستوورەکانی ئیسلام، حەزرەت «دروودی خوای لەسەر بێ» بەتایبەتی پەیمانی ئەوەی لێسەندین: کە شیوەن و زاری نەکەین، بەلاَم پێنج ئافرەتمان نەبێ کەسمان نەمان بردەسەر، ئەوانیش ئەم ژنانە بوون: ئوم سولەیم و ئوم عەلاوو کچەکەی ئەبو سەبرەی ژنی موعازو دووژنی تربوون، یا، کچەکەی ئەبو سەبرەو ژنەکەی موعازو ژنێکی تر بوون).

(٣٩) أخرجه مسلم في الجنائز، باب: التشديد في النياحة، رقم: ٩٣٦

هەستان لەبەر تەرم و شتی تری وەها

٦٢٩- عَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ جِنَازَةً فَإِنْ لَمْ يَكُنْ مَاشِيًا مَعَهَا فَلْيَقُمْ، حَتَّى يُخَلِّفَهَا أَوْ تُخَلِّفَهُ، أَوْ تُوضَعَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُخَلِّفَهُ). (الحديث ١٣٠٨) [٤٠]:

عامیری کوڕی ڕەبیعە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (کاتێ تەرمێکتان بینی لەبەری هەڵسن، جائەگەر لەگەڵی نەچوو دامەنیشنەوە هەتا تەرمەکە تێدەپەڕێ، یا ئەگەر تێنەپەڕی هەتا دائەنرێ) بڕوانە: تاج/ ١ ز/ ٢٢٠ ل – ٥٧١).

٦٣٠- عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِيهِ: قَالَ: (كُنَّا فِي جَنَازَةٍ، فَأَخَذَ أَبُو هُرَيْرَةَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِ مَرْوَانَ فَجَلَسَا، قَبْلَ أَنْ تُوضَعَ، فَجَاءَ أَبُو سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَخَذَ بِيَدِ مَرْوَانَ، فَقَالَ: قُمْ، فَوَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمَ هَذَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَانَا عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: أَبُو هُرَيْرَةَ، صَدَقَ) (الحديث ١٣٠٩- طرفه في: ١٣١٠) [٤١]:

سەعیدی مەقبووری (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: باوکم ناوی کیسان بوو، فەرمووی: جارێ تەرمێکیان بەڕێ دەکرد، بەرلەوە تەرمەکە لەسەرشانی پیاوان دابگیرێ و لەسەر زەوی دابنرێ، ئەبو هورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) دەستی مەروانی گرت و فەرمووی: (هەڵسە دامەنیشە، دەسا بەخودا ئەمەی کە لەگەڵت دانیشتووە ئەویش وەکو من دەزانێ کەپێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- نەهی لێکردوین لەشتی وا کە بەرلەوە تەرمەکە دابنرێ لەسەر زەوی ئێمە دابنیشین، ئەبو هورەیرەیش فەرمووی: ڕاست دەکا).

---

(٤٠) أخرجه مسلم في الجنائز، باب: التشديد في النياحة، رقم: ٩٣٦

(٤١) الحديث من أفراد البخاري (عيني /٨/١٠٩/٦٨). -المترجم-

٦٣١- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: (مَرَّ بِنَا جَنَازَةٌ فَقَامَ لَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقُمْنَا لَهُ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهَا جِنَازَةُ يَهُودِيٍّ ؟ قَالَ: (إِذَا رَأَيْتُمْ الْجِنَازَةَ فَقُومُوا). (الحديث ١٣١١)[٤٢]:

جابری کوڕی عەبدوڵلا (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: تەرمێ لەلامانەوە ڕەت بوو، پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ لەبەری هەڵسا، ئێمەش لەگەڵیا، لەبەری هەڵساین، ئینجا گوتمان: ئەی پێغەمبەری خودا ! خۆ ئەوە تەرمی جوولەکە بوو؟ فەرمووی دروودی خوای لەسەر بێ: (مردن بە سامە ! لەبەرئەوە کە تەرمتان بینی لەبەری هەڵسن). (تاج/١/٥٧٢/٢ + ل/٥٧١/١ + ل/٥٧٢/٣).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

ئەم فەرموودەیەو چەند فەرموودەیەکی دروستی تری لەم بابەتە بەلگەیەکی ڕۆشنن لەسەر ڕێز گرتنی تەرمی مردوو، چ تەرمی جوولەکەبێ، چ مەسیحی، چ بێبڕوای تر. کەواتە بەشداریکردنی نوێنەری دەوڵەتێکی موسوڵمان لە ڕێ و ڕەسمی بەڕێکردنی تەرمی کەسایەتییەکی ناموسوڵمانان کارێکی دروستەو بەلگەی سینگ فراوانی ئوممەتی ئیسلامە، بە مەرجێ کە ئەو نوێنەرە بەشداری نەکا لە کارێکی دژی ئیسلامدا، وەك ئەوان لەکاتی بەخاك سپاردندا ڕەمزی صەلیب لەسەر سینگی خۆیان بکێشن، ئەو نابێ شتی وابکا، بەلام سلاو لێکردن و گوڵ دانان و شتیوا لەسەر گۆڕەکەی ئەوە شتێ ترە، ئەوە ڕێزێکی مەدەنییە، ڕێزی دینی نییە، ئەوە پەیوەندی بەکاروباری جیهانەوە پترە وە لەو بابەتەیە کە پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ لە بارەیەوە دەفەرموێ: (انتم اعلم بأمر دنیاکم — واتە: خۆتان لە کاروباری جیهانی پەتی خۆتان، کە پەیوەندی بەلایەنی

(٤٢) أخرجه مسلم في الجنائز، باب: القيام للجنازة، رقم: ٩٦٠.

ئايينيەوە نەبێ، باشتر دەزان !). بڕوانە: تاج/٤/٣٣٠ ز –١٠٣).

٦٣٢– عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (إِذَا وُضِعَتْ الْجِنَازَةُ، وَاحْتَمَلَهَا الرِّجَالُ عَلَى أَعْنَاقِهِمْ، فَإِنْ كَانَتْ صَالِحَةً قَالَتْ قَدِّمُونِي، وَإِنْ كَانَتْ غَيْرَ صَالِحَةٍ، قَالَتْ يَا وَيْلَهَا أَيْنَ يَذْهَبُونَ بِهَا، يَسْمَعُ صَوْتَهَا كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا الْإِنْسَانَ، وَلَوْ سَمِعَهُ صَعِقَ). (الحديث ١٣١٤– طرفاه في: ١٣١٦، ١٣٨٠) [٤٣].

ئەبو سەعید (رەزای خوای لێ بێ) لە خۆشەویستەوە -درودی خوای لەسەر بێ- دەفەرموێ: (کاتێ تەرمی مردوو دادەنرێ لەناو دارەتەرما، وەپیاوان هەڵی دەگرن و دەینێنە سەرشانیان هەتا بیبەن بۆسەر گۆڕستانن لەو کاتەدا مردووەکە ئەگەر مرۆڤێکی باش بێ دەڵێ: زووکەن زوو بمبەن ! وەڵێ ئەگەر مردووەکە مرۆڤێکی باش نەبێ دەڵێ: هەی هاوار ! خۆم ڕۆ ! بۆکوێم دەبەن ؟ حەزرەت -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (لەم کاتەدا هەمووشتێ دەنگی دەبیستێ، ئادەمیزاد نەبێ، خۆ ئەگەر ئادەمیزاد گوێی لەم هاتوهاوارە بێ لەترسانا دەتۆقێ و زەندەقی دەچێ) (تاج/١ / ٨/٥٦٩).

٦٣٣ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (أَسْرِعُوا بِالْجِنَازَةِ، فَإِنْ تَكُ صَالِحَةً فَخَيْرٌ تُقَدِّمُونَهَا، وَإِنْ يَكُ سِوَى ذَلِكَ، فَشَرٌّ تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ). (الحديث ١٣١٥) [٤٤].

ئەبو هورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) لە خۆشەویستەوە -درودی خوای لەسەر بێ- دەفەرموێ: (دەست وبرد لەبەڕێکردنی تەرمی مردوودا بکەن و زوو بەزوو بیبەن بۆ گۆڕستان و لە ڕێ خێرا بڕۆن، چونکە حاڵ لەم دوو خاڵە بەدەر نییە: ئەگەر خۆی مرۆڤێکی باش بێ ئەوا ئێوە ئەیبەن بەسەر خێرو خۆشیدا،

---

(٤٣) لم يوافقه مسلم علي تخريجه (فتح / ٣٠٦/٣ ـ خاتمة كتاب الجنائز). -المترجم-

(٤٤) أخرجه مسلم في الجنائز، باب: الإسراع في الجنازة رقم: ٩٤٤.

خۆ ئەگەر خۆی مرۆڤێکی باش نەبێ، ئەوا ئەوە شەڕێکەو زوو بەزوو لەکۆڵی خۆتانی دەکەنەوە) (تاج/١/٥٦٨/٥-ش/د/ت/ن+ز —٢١٨ ب/١).

٦٣٤- عَنْ نَافِعٍ رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالَى قَالَ: (حُدِّثَ ابْنُ عُمَرَ: أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَقُولُ: مَنْ تَبِعَ جَنَازَةً فَلَهُ قِيرَاطٌ، فَقَالَ أَكْثَرَ أَبُوهُرَيْرَةَ عَلَيْنَا (١٣٢٣)، فَصَدَّقَتْ يَعْنِي عَائِشَةَ أَبَا هُرَيْرَةَ وَقَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُهُ. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما لَقَدْ فَرَّطْنَا فِي قَرَارِيطَ كَثِيرَةٍ (الحديث ١٣٢٤)[٤٥].

نافیع (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: (عەرزی ئیبنو عومەریان کرد: کە ئەبوهورەیرە دەفەرموێ: پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ- دەفەرموێ: (هەرکەسێ شوێن تەرمێ بکەوێ (قیراتێکی بۆ هەیە) ئەویش فەرمووی: (ئەبوهورەیرە پێی لێ هەڵبڕی !).

جا کاتێك ئەمە گەیشتەوە بەعائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: (ئەبوهورەیرە ڕاست دەفەرموێ، منیش ئەمەم لە پێغەمبەر بیستووە) جاکاتێ ئیبنوعومەر فەرمایشتەکەی عائیشەی ژنەوت، فەرمووی: (قیرات گەلێکی زۆرمان لەکیس خۆمان داوە). (بڕوانە: تاج/١/٥٥٧/١از - ٢١٠).

ئەو شوێنانەی کە نوێژیان تیا باش نییە

٦٣٥- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْها عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ: (لَعَنَ اللّٰهُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسْجِدًا) قَالَتْ: وَلَوْلاَ ذَلِكَ لأَبْرَزُوا قَبْرَهُ، غَيْرَ أَنِّي أَخْشَى أَنْ يُتَّخَذَ مَسْجِدًا. (الحديث ١٣٣٠)[٤٦].

(٤٥) أخرجه مسلم في عدة مواضيع (عيني/ ١٢٧/٨). -المترجم-

(٤٦) أخرجه مسلم في المساجد ومواضع الصلاة، باب: النهي عن بناء المساجد غلي القبور، رقم:٥٢٩.

عائیشه (رەزای خوای لێ بێ) کاتێ فریشتەی مەرگ هات بۆ خزمەتی حەزرەت دروودی خوای لەسەر بێ لەکاتی سەرەمەرگدا، حەزرەت دروودی خوای لەسەر بێ پارچەیەکی گوڵ گوڵی، دابوو بەسەر ڕووی خۆیدا، ناوبەناو کە پارچەکە خەفەو تەنگەنەفەسی دەکرد، ڕووی خۆی لادەدا وەلەم کاتی سەرەمەرگەدا فەرمووی: (لەعنەت و نەفرینی خودا لە جوولەکەو گاوربێ، کەگۆڕی پێغەمبەرەکانی خۆیان کردووە بەمزگەوت). پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ بەمە هەڕەشەی لەم کردارە ناپەسەندەیان دەکرد نەبادا موسوڵمانەکانیش چاو لەوان بکەن و گۆڕی پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ بکەن بە مزگەوت و نوێژو پەرستشی تێدابکەن و بەرەبەرە لەپاش ڕۆژگارێکی دوورو درێژ گۆڕەکە خۆیشی بپەرستن. عائیشه (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: دەی ئەگەر لەبەر ئەم مەترسییە نەبوایە گۆڕەکەی پێغەمبەریان دروودی خوای لەسەر بێ دەرئەخست خانوویان بەسەرەوە نەدەکرد، گەرچی من هەرمەترسی ئەوەم هەیە کە گۆڕەکەی بکرێت بە مزگەوت) سوپاس بۆخوا کەهەتا ئێستا گۆڕەکەی ئەوپەڕی ڕێزی ئایینی لێ دەگیرێ، بەڵام ئەوەی عائیشه مەترسی لێ کردووە، لەسایەی خواوە ڕووی نەداوە. (بڕوانە: تاج ٣+٢+١/٣٦٦/١/).

نوێژ خوێن لە کوێی تەرمەوە دەوەستێ

٦٣٦- عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: (صَلَّيْتُ وَرَاءَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى امْرَأَةٍ مَاتَتْ فِي نِفَاسِهَا فَقَامَ عَلَيْهَا وَسَطَهَا). (الحديث ١٣٣١)[٤٧]:

(٤٧) أخرجه مسلم في الجنائز، باب: أين يقوم الإمام، رقم: ٩٦٤.

سەمموورەی کوڕی جوندوب (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەپشتی پێغەمبەرەوە -درودی خوای لەسەر بێ- نوێژی مردووم بەکۆمەڵی (بەجەماعەت) لەسەر تەرمی ژنێك کرد، لە زەیستانیدا مردبوو، پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- لەنوێژەکەدا لەناوەڕاستی تەرمەکەدا وەستا بوو (تاج/١/٥٥٨/٢ - ش/د/ت/ن).

٦٣٧- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ صَلى عَلَى جَنَازَةٍ، فَقَرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، فَقَالَ: لِيَعْلَمُوا أَنَّهَا سُنَّةٌ. (الحديث ١٣٣٥)[٤٨]:

تەلحەی کوڕی عەبدوڵلا (ڕەزای خوای لێ بێ) دەڵێت: لەسەر تەرمێ لەپشتی ئیبنو عەباسەوە نوێژی مردووم بەجەماعەت (بەکۆمەڵی) کرد، لەپاش ئەڵڵاو ئەکبەری نوێژ دابەستن سوورەتی فاتیحای خوێند، کە دێباچەو سەرەتای قورئانی پیرۆزە، لەپاشا کەڵێ بووەوە فەرمووی: (بۆیە وام کرد تاموسوڵمانان بزانن کە خوێندنی فاتیحا لەنوێژی مردوودا یاساو ڕەفتارو ڕێبازی پێغەمبەر خۆیەتی) (تاج/١/٥٥٢/٤ — ب/د/ت/ن).

مردوو لە ناو گۆڕدا شت دەبیستێ و گفتوگۆ دەکا

٦٣٨- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (الْعَبْدُ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ وَتُوُلِّيَ وَذَهَبَ أَصْحَابُهُ، حَتَّى إِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نِعَالِهِمْ أَتَاهُ مَلَكَانِ فَأَقْعَدَاهُ فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَقُولُ: أَشْهَدُ أَنَّهُ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، فَيُقَالُ: انْظُرْ إِلَى مَقْعَدِكَ مِنْ النَّارِ أَبْدَلَكَ اللَّهُ بِهِ مَقْعَدًا مِنْ الْجَنَّةِ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (فَيَرَاهُمَا

---

(٤٨) لم يُوافقه مسلم علي تخريجه (فتح /٣ ص ٣٠٦ حديث رقم: ١٣٩٤، خاتمة كتاب الجنائز). -المترجم-

جَمِيعًا، وَأَمَّا الْكَافِرُ، أَوْ الْمُنَافِقُ، فَيَقُولُ: لَا أَدْرِي، كُنْتُ أَقُولُ مَا يَقُولُ النَّاسُ، فَيُقَالُ: لاَ دَرَيْتَ، وَلاَ تَلَيْتَ، ثُمَّ يُضْرَبُ بِمِطْرَقَةٍ مِنْ حَدِيدٍ ضَرْبَةً بَيْنَ أُذُنَيْهِ، فَيَصِيحُ صَيْحَةً يَسْمَعُهَا مَنْ يَلِيهِ إِلاَّ الثَّقَلَيْنِ).(الحديث ١٣٣٨– طرف في:١٣٧٤)[٤٩]:

ئەنەسی کوڕی مالیك (رەزای خوای لێ بێ) **فەرمووی: خۆشەویست** دروودی خوای لەسەر بێ **فەرمووی: (کاتێ بەندە دایدەنێن لەناو گۆڕەکەیداو هاوڕێکانی بەرەو دواوە دەگەڕێنەوە، هێشتا گوێی لەچرپەی کەوشەکانیانە، دوو فریشتە (کە ناویان نەکیرو مونکیرە) دەگەنەسەری و دایدەنیشێنن و پێی دەڵێن: باوەڕت چییە دەربارەی ئەم پیاوە ؟ واتە: باوەڕت چییە دەربارەی موحەمەد** دروودی خوای لەسەر بێ **فەرمووی: (جائەوەی موسوڵمان بێ دەڵێ: ئاگادارم کە ئەم پیاوە کە ناوی موحەمەدی کوڕی عەبدوڵلایە، بەندەو پێغەمبەری خودایە، ئەوجا پێی دەگوترێ: ئا ئەوە جێگەی تۆ بوو لە ئاگری دۆزەخا، سەیری کە، خودا بۆی گۆڕیتەوە بەو شوێنە خۆشە لە بەهەشتا، جائەویش هەردوو جێگەکە بەچاوی خۆی دەبینێ) حەزرەت** دروودی خوای لەسەر بێ **فەرمووی: (بەڵام بێبڕوا) یافەرمووی: (بەڵام ناپاك = مونافیق = دوو ڕوو، کەهەمان پرسیاری لێ دەکەن دەڵێ: ئاگام لەهیچ نییە، ئەوەندە هەیە سەیری دەمی خەڵکم کردووە، ئەوان چییان گوتووە منیش ئەوەم گوتووە! ئەوجا دەڵێن دەك هەرنەزانیت ! ئیتر یەك گورزی ئاسنینی لێ دەدەن، دەدەن لەنێوانی هەردوو گوێی، ئەوسا یەك قیژە دەکا هەرچی لەدەوروبەریەتی دەیبیستێ، مرۆڤ و جنۆکە نەبێ، ئەم دوو ڕەگەزە نایبیستن !).(تاج/١/٥٨١/٢ - ش/د/ت/ن).**

---

(٤٩) أخرجه مسلم في الجنّة وصفةِ نعيمِها وأهلِها، باب: عرض مقعد الميت من الجنّةِ أو النارعليه، رقم: ٢٨٧٠.

ئەم فەرموودەیە لەگەڵ فەرموودەکەی دوای، بەڵگەیەکی ڕۆشنە لەسەر ئەم بابەتانە

- سزای گۆڕ ڕاستەو هەیە.
- پرسیاری نەکیرو مونکیر هەقە.
- مردوو لەناو گۆڕدا دەبیستێ، قسە دەکا، دادەنیشێ دەبینێ، قیژەو هاتوو هاوار دەکا، چاوو گوێ و زمان و ئەندامی تری هەیە، جەستەی هەیە، شتی بە باشی لە بیر دەمێنێ، فریشتە دەبینێ، شایەتوومانی سوودی هەیە بۆی، پێلێنانی لەسەر تاوانی خۆی لەسەری دەکەوێ !
- گیانلەبەرانی تر خوا پەنامان بدات. ئامین ـ بێجگە لە ئادەمیزادو جنۆکە ـ دەنگی مردوو دەبیستن.
- بەهەشت و دۆزەخ ئێستا هەن و دروستکراون.
- دوعای خێرو شەڕ لەپاش مردنیش کاریگەرییان هەیە.
- ناشتن لە شوێنی پیرۆزو شوێنی چاکدا پەسەندە.

٦٣٩– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: (أُرْسِلَ مَلَكُ الْمَوْتِ إِلَى مُوسَى رَضِي اللَّهُ عَنْهُ فَلَمَّا جَاءَهُ صَكَّهُ، فَرَجَعَ إِلَى رَبِّهِ، فَقَالَ: أَرْسَلْتَنِي إِلَى عَبْدٍ لَايُرِيدُ الْمَوْتَ، فَرَدَّ اللَّهُ عَلَيْهِ عَيْنَهُ، وَقَالَ: ارْجِعْ فَقُلْ لَهُ يَضَعُ يَدَهُ عَلَى مَتْنِ ثَوْرٍ، فَلَهُ بِكُلِّ مَاغَطَّتْ بِهِ يَدُهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ سَنَةٌ. قَالَ: أَيْ رَبِّ ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: ثُمَّ الْمَوْتُ: قَالَ: فَالْآنَ، فَسَأَلَ اللَّهَ أَنْ يُدْنِيَهُ مِنَ الْأَرْضِ الْمُقَدَّسَةِ رَمْيَةً بِحَجَرٍ). قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (فَلَوْ كُنْتُ ثَمَّ لَأَرَيْتُكُمْ قَبْرَهُ إِلَى جَانِبِ الطَّرِيقِ عِنْدَ الْكَثِيبِ الْأَحْمَرِ). (الحديث ١٣٣٩– طرف في: ٣٠٤٧)[٥٠]:

(٥٠) أخرجه مسلم في الفضائل، باب: من فضائل موسي رَضِي اللهُ عَنهُ رقم: ٢٣٧٢

ئەبو هوریرە (دروودی خوای لەسەر بێ) فەرمووی کە پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) فەرمووی: (فریشتەی گیان کێشان بەفەرمانی خودا دەچێ بۆ لای پێغەمبەر موسا (دروودی خوای لەسەر بێ) کاتێ دەگاتە خزمەتی، مووسا مستەکۆڵەیەکی لێ دەدا، چاوێکی قەلپووچ دەکا، جا فریشتەکە دەگەڕێتەوە بۆلای خوداو دەفەرموێ: تۆ منت ناردووە بۆ لای بەندەیێ کە نایەوێ بمرێ ! جا خودا چاوی چاك دەکاتەوەو، دەفەرموێ: بچۆرەوە بۆ لای و پێی بڵێ: دەستت دابنێ لەسەر پشتی جوانە گایێ، چەند موو بوو بەژێر دەستتەوە لەباتی هەر موویێ، لەو موووانە ساڵێ تریش بژی، مووسا فەرمووی: ئەی پەروەردگارم ! لەپاش ئەوە چی؟ فەرمووی: لەپاش ئەوەش هەر مردنە، مووسا فەرمووی: کەواتە با ئێستا بێ، بەلاَم داوای لە خودای گەورە کرد کەوا نزیکی بکاتەوە لەخاکی پیرۆزەوە کە بە قەد یەك بەردە هاوێژی بمێنێ بۆی ! جا خۆشەویست (دروودی خوای لەسەر بێ) فەرمووی: ئەگەر ئێستا من لەوێ بوومایە گۆڕەکەیم نیشان دەدان، کەوا لە تەنیشت ڕێگەکەوە لە بن تەپۆڵکە لە سوورەکەدایە، بەردە هاوێژێکی دەمێنێ بۆ بەیتول مەقدیس) (تاج/٤/٣٨١ - ش):

بەلگەیە لەسەر ناشتنی تەرم لە شوێنی پیرۆزدا، هەروا لە تەنیشت گۆڕی پیاوچاکانەوە.

ئەم جۆرە فەرموودەیە جۆرە غەیبییەتێکی وا تیادا، باش وایە بەبێ عیلم قسەی لێ نەکرێ.

نوێژ لەسەر تەرمی شەهید

٦٤٠- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجْمَعُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ مِنْ قَتْلَى أُحُدٍ، فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ، ثُمَّ يَقُولُ: (أَيُّهُمْ

أَكْثَرُ أَخْذًا لِلْقُرْآنِ)، فَإِذَا أُشِيرَ لَهُ إِلَى أَحَدِهِمَا قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ، وَقَالَ: (أَنَا شَهِيدٌ عَلَى هَؤُلَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ)، وَأَمَرَ بِدَفْنِهِمْ فِي دِمَائِهِمْ وَلَمْ يُغَسَّلُوا، وَلَمْ يُصَلَّ عَلَيْهِمْ. (الحديث ١٣٤٣- اطرافه في ١٣٤٥، ١٣٤٦، ١٣٤٧، ١٣٤٨، ١٣٥٣، ٤٠٧٩) [٥١]:

جابیری كوڕی عەبدوڵلا (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) شەهیدەكانی شەڕی ئوحودی، دوو پیاو، دوو پیاو، دەخستە ناو یەك لۆ جلەوە لەباتی كفن، ئەوجا دەیفەرموو: (كامیان لەم دووانە، زیاتر قورئانی لەبەر بووە، ئەوەیانی لە ئەلحەدەكەدا دەخستە لای قیبلەوە !).

وەفەرمووی (رەزای خوای لێ بێ) (لە ڕۆژی قیامەتا من خۆم ئاگاداری ئەمانە دەكەم و دەبم بە شایەت بۆیان و شایەتیان بۆ دەدەم كە گیانی شیرینی خۆیان، لەپێناوی خودادا بەخت كردووە، لەپاشدا فەرمانی فەرموو كە هەر بەخۆێن و خوڕەكەی خۆیانەوە ناشتیانن، نە شۆردران و نە نوێژیان لەسەر كرا) (تاج/١/٥٤٧/ - ب/د/ت/ن).

٦٤١- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ يَوْمًا فَصَلَّى عَلَى أَهْلِ أُحُدٍ صَلَاتَهُ عَلَى الْمَيِّتِ، ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى الْمِنْبَرِ، فَقَالَ: (إِنِّي فَرَطٌ لَكُمْ، وَأَنَا شَهِيدٌ عَلَيْكُمْ، وَإِنِّي وَاللَّهِ لَأَنْظُرُ إِلَى حَوْضِي الْآنَ وَإِنِّي أُعْطِيتُ مَفَاتِيحَ خَزَائِنِ الْأَرْضِ أَوْ مَفَاتِيحَ الْأَرْضِ وَإِنِّي وَاللَّهِ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تُشْرِكُوا بَعْدِي، وَلَكِنْ أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنَافَسُوا فِيهَا). (الحديث ١٣٤٤ – اطرافه في: ٣٥٩٦، ٤٠٤٢، ٤٠٨٥، ٦٤٢٦، ٦٥٩٠) [٥٢]:

---

(٥١) لم يوافِقْهُ مُسْلِمَ علي تخريجه (فتح / ٣ / ٣٠٦ ح / ١٣٩٤ خاتمة) ـ المترجم

(٥٢) أخرجه مسلم في فضائل النبي صَلَى اللهُ عليهِ وَسَلَمَ ، باب:حوض نبينا صَلى اللهُ عَليهِ وَسَلمَ وصفته (ج/ ١٥ ص٥٧/طبقة/٢ـ شرح صحيح مسلم للنووي). –المترجم

عوقبەی کوڕی عامر (رەزای خوای لێ بێ) **دەفەرموێ: ڕۆژێ پێغەمبەر** دروودی خوای لەسەر بێ **لەپاش هەشت ساڵ لە شەهید بوونی شەهیدانی ئوحود، لەماڵ دەرچوو، ڕۆیشت نوێژی مردووی لەسەر شەهیدانی غەزای ئوحود کرد، لەپاشا کەگەڕایەوە بۆ مەدینە** دروودی خوای لەسەر بێ **ڕۆیشتە سەر دوانگەکەو، وەك خواحافیزی لەزیندووان و مردووان بکا، فەرمووی: (خۆم بەرایی و پێشڕەوتانم لەپێش گەلی ئیسلامی خۆمەوە دەڕۆم، تائەوان دێن حەوزی کەوسەریان بۆ ئامادە دەکەم، خۆم چاودێرم بەسەرتانەوە لەهەردوو جیهاندا کردەوەکانی ئێوەم پێ نیشان دەدرێ و لە قیامەتدا شایەتیتان بۆ دەدەم، سوێندم بەخودا من ئێستاکە لەم دەمەدا حەوزی کەوسەر — کە حەوزی تایبەتی خۆمەو ژوانگەی خۆم و ئۆمەتمەو پێشوازیی ئۆمەتمی لە بەهەشتا لەسەر دەکەم - ئا ئێستا وا لەبەرچاوم و، بەچاوی سەر تەماشای ئەو حەوزە دەکەم، بێگومان کلیلەکانی گەنجینەکانی زەوی هەموو خەلاتکراون بە من، یا فەرمووی: کلیلەکانی زەوی دراون بە من، کەواتە: زوو یادرەنگ گەلی ئیسلام دەست دەگرن بەسەر ئەو ولاتانەدا، بەخودا تازە من مەترسیم لەوە نەماوە کە ئێوە خوا نەخواستە، لەپاش مەرگی من بچنەوە سەر بتپەرستی و فرەخودایی و شتی واو دەست بکەنەوە بە بتپەرستی، بەپشتی خودا شتی واتازە لەتێکڕای ئۆمەتم ڕووناداتەوە، تاك و تەرایش ئەو گرنگیەی نییە، بەلام ترسی ئەوەم لێتان هەیە، کەئێوەش وەك نەتەوەکانی تری پێش خۆتان، کە لەسەر پڕوپیتی دنیا، لەناو خۆتانا بچن بەگژ یەکاو تێك بەربن و لەناوبچن وەك چۆن ئەوان لەسەر شتیوا لەناوچوون). (تاج /٣٦٨/٤ + تاج/١٠ ل/٥٦/١/٥٦).**

داواى ئيمان هێنان لەمنالْ دەكرێ

٦٤٢- عَنْ عَبْدِاللّٰهِ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما أَخْبَرَهُ أَنَّ عُمَرَ انْطَلَقَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَهْطٍ قِبَلَ ابْنِ صَيَّادٍ، حَتَّى وَجَدُوهُ يَلْعَبُ مَعَ الصِّبْيَانِ، عِنْدَ أُطُمِ بَنِي مَغَالَةَ، وَقَدْ قَارَبَ ابْنُ صَيَّادٍ الْحُلُمَ، فَلَمْ يَشْعُرْ حَتَّى ضَرَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ، ثُمَّ قَالَ لِابْنِ صَيَّادٍ: (تَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللّٰهِ)، فَنَظَرَ إِلَيْهِ ابْنُ صَيَّادٍ، فَقَالَ: (أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ الْأُمِّيِّينَ)، فَقَالَ: ابْنُ صَيَّادٍ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللّٰهِ)، فَرَفَضَهُ، وَقَالَ (آمَنْتُ بِاللّٰهِ وَبِرُسُلِهِ)، فَقَالَ لَهُ: (مَاذَا تَرَى ؟) قَالَ ابْنُ صَيَّادٍ: يَأْتِينِي صَادِقٌ وَكَاذِبٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (خُلِّطَ عَلَيْكَ الْأَمْرُ). ثُمَّ قَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (إِنِّي قَدْ خَبَأْتُ لَكَ خَبِيئًا). فَقَالَ ابْنُ صَيَّادٍ: هُوَ الدُّخُّ، فَقَالَ: (اخْسَأْ، فَلَنْ تَعْدُوَ قَدْرَكَ)، فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: دَعْنِي يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَضْرِبْ عُنُقَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (إِنْ يَكُنْهُ فَلَنْ تُسَلَّطَ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَكُنْهُ فَلَا خَيْرَ لَكَ فِي قَتْلِهِ). (الحديث ١٣٥٤- اطرافه في: ٣٠٥٥، ٦١٧٣، ٦٦١٨).

وَقَالَ سَالِمٌ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُملا، يَقُولُ: انْطَلَقَ بَعْدَ ذَلِكَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ، إِلَى النَّخْلِ الَّتِي فِيهَا ابْنُ صَيَّادٍ، وَهُوَ يَخْتِلُ أَنْ يَسْمَعَ مِنَ ابْنِ صَيَّادٍ شَيْئًا، قَبْلَ أَنْ يَرَاهُ ابْنُ صَيَّادٍ، فَرَآهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُضْطَجِعٌ، يَعْنِي فِي قَطِيفَةٍ، لَهُ فِيهَا رَمْزَةٌ أَوْ زَمْرَةٌ، فَرَأَتْ أُمُّ ابْنِ صَيَّادٍ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَتَّقِي بِجُذُوعِ النَّخْلِ، فَقَالَتْ لِابْنِ صَيَّادٍ: يَا صَافِ وَهُوَ اسْمُ ابْنِ صَيَّادٍ، هَذَا مُحَمَّدٌ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَثَارَ ابْنُ صَيَّادٍ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (لَوْ تَرَكَتْهُ بَيَّنَ).(الحديث ١٣٥٥- اطرافه في: ٢٦٣٨، ٣,٣٣، ٣٠٥٦،٦١٧٤) [٥٣].

(٥٣) أخرجَهُ مسلمٌ في الفتنِ وأشراطِ السَّاعَةِ، باب: ذكر إبن صيّاد رقم: ٢٩٣٠، ٢٩٣١

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر (ڕەزای خوایان لێ بێ) فەرمووی: عومەری کوڕی خەتتاب (ڕەزای خوای لێ بێ) لەگەڵ دەستەیێ لەیارانی پێغەمبەردا (دروودی خوای لەسەر بێ) لەخزمەتی حەزرەتدا دەرچوون (دروودی خوای لەسەر بێ) بۆ سووسەکردنی باسی ئیبنوصەیاد، کە دەیدۆزنەوە، دەڕوانن لەناو دەستەیێ منالاّ یاری دەکات لەلای قەلاّکەی بەنی مەغالە لەمەدینە، ئەوکاتە ئیبنو صەییاد نزیکی ڕەسییدە بوون بوو، ئیبنوصەییاد بەخۆی نازانێ هەتا پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) لەپشتەوە دەستێ دەماڵێ بە پشتیدا، لەپاشا فەرمووی: (ئایا شایەتی دەدەی کە من پێغەمبەری خودام ؟) جا ئیبنوصەییاد تەماشای پێغەمبەری کردو گوتی: شایەتی دەدەم کەتۆ پێغەمبەری عەرەبە نەخوێندەوارە بێ سەوادەکانی، ئەنجا گوتی: ئەی تۆ شایەتی دەدەی کە من پێغەمبەری خودام؟ پێغەمبەریش (دروودی خوای لەسەر بێ) شتی وای نەسەلماندو فەرمووی: (باوەڕم بەخوداو پێغەمبەرانی خودا هەیە) ئەنجا پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) پێی فەرموو: (لەهەواڵە نهێنییەکان، لە دەنگوباسی غەیب چی لێ دەزانی ؟) گوتی: ڕاستیشم بۆ دێ و درۆیشم بۆ دێ.

پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) فەرمووی: (سەریان لێ شێواندووی) لەپاشا پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) فەرمووی پێی: (من شتێکم بۆ گرتوویتە ناو دڵم، ئایا دەتوانی کە هەڵی بهێنی و بزانی چی وا لەدڵما) گوتی: ئەوە دوخخە ! پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) پێی فەرموو: (چغەت لێ بێ ! ڕادەت ناکەوێ لە پلەوپایەی خۆت — کە پلەی کوڵەنانی و کاهینییە - سەرکەویت و پەی بەغەیبی خودایی ببەی و بچیتە پایەی پێغەمبەران).

عومەری کوڕی خەتتاب (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: (ئەی پێغەمبەری خودا لێم گەڕێ با لەگەردنی بدەم، پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) فەرمووی: (ئەگەر ئەو بێ - واتە: ئەگەر ئیبنو صەییاد جەجاڵ بێ - تۆ دەرەقەتی نایەی،

خۆ ئەگەر ئەویش نەبێ خێر لەکوشتنیدا نییە بۆ تۆ). (تاج/١٠-٢٤٨- ز – ٩٦ - ش د ت).

عەبدوڵلای کوڕی عومەر -رەزای خوایان لێ بێ- فەرمووی: لەپاشدا جارێکی تریش پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- خۆی و ئوبەیی کوڕی کەعب چوون بۆناو ئەوباخە خورمایەی کە ئیبنوصەییاد لەوێ بوو، پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- خۆی دەدایە پەنا بنکی دارەخورماکان و لەپاڵ قەدی دارەخورماکانەوە، بەماتە مات بەئەسپایی دەچووە پێشەوە، بەڵکو پێش ئەوەی کەلە ئیبنوصەییاد ئاشکرا ببێ، بەدزە شتێکی لێ ببیستێ، ئیبنو صەییاد لەسەر رایەخێ پاڵ کەوتبوو، لەناو پارچەیێ قەیفەدا بوو، لەبەر خۆیەوە لەناو قەدیفەکەدا ورتە ورتی بوو، دایکی ئیبنوصەییاد لەوکاتەدا پێغەمبەری بینی، کەوا خۆی دەداتە پەنا قەدی دارخورماکان، لەبەر ئەوە کوڕەکەی ئاگادار دەکاتەوەو بانگی دەکا: صافِ ! ئەوە موحوممەدە. ئیبنوصەییاد ڕادەپەڕێ، پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (ئەگەر دایکی لێی بگەڕایێ خۆی ئاشکرا دەکرد).

٦٤٣- عَنْ أَنَسٍ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: (كَانَ غُلَامٌ يَهُودِيٌّ، يَخْدُمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَرِضَ، فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُهُ، فَقَعَدَ عِنْدَ رَأْسِهِ، فَقَالَ لَهُ: (أَسْلِمْ) فَنَظَرَ إِلَى أَبِيهِ وَهُوَ عِنْدَهُ، فَقَالَ لَهُ: أَطِعْ أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَسْلَمَ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقُولُ: (الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَنْقَذَهُ مِنْ النَّارِ). (الحديث ١٣٥٦- طرفه في: ٥٦٥٧) [٥٤]

ئەنەس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: جاران لەمەدینە کوڕێکی جوولەکە هەبوو، خزمەتی پێغەمبەری دەکرد، کوڕەکە نەخۆش کەوت، پێغەمبەر

(٥٤) لم يوافقهٔ مسلمٌ علي تخريجه (فتح / ٣ / ٣٠٦ ح / ١٣٩٤ خاتمة). -المترجم-

دروودی خوای لەسەر بێ چوو بۆ سەردانی، لە سەرینیەوە دانیشت و پێی فەرموو: (موسوڵمان ببە) کوڕەکەیش باوکی لەلایەوە بوو سەیرێکی باوکی کرد، باوکیشی پێی گوت: بەگوێی ئەبو القاسم بکە، جا ئەویش موسوڵمان بوو، پێغەمبەریش -دروودی خوای لەسەر بێ- کە تەشریفی هەڵساو ڕۆیشت فەرمووی: (سوپاس بۆ خودا کە لەئاگری دۆزەخ رزگاری کرد). (تاج/٤/١٨٥).

٦٤٤- عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : (مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ، أَوَ يُنَصِّرَانِهِ، أَوْ يُمَجِّسَانِهِ، كَمَا تُنْتَجُ الْبَهِيمَةُ بَهِيمَةً جَمْعَاءَ، هَلْ تُحِسُّونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ). ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: (فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ). (الحديث ١٣٥٩- اطرافه في: ١٣٥٨، ١٣٨٥، ٤٧٧٥، ٦٥٩٩) [٥٥]:

ئەبو هورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) دەفەرموێ: (لە پێغەمبەری خۆشەویستەوە دروودی خوای لەسەر بێ دەفەرموێ: (هەموو منداڵێ کاتێ لەدایك دەبێ، بەسروشت، بەخودا کرد ئامادەیە بۆ قەبوڵی ئایینی پاك، ئەگەر وازی لێ بهێنرێ بەردەوام دەبێ لەسەر خوداناسی، بەڵام لەوەودوا باوك و دایکی و نەریت و دەستوورو باوی ناو کۆمەڵ دەیگۆڕن و لەڕێ دەری دەکەن، جاهەیە دەیکەن بە جوولەکە، هەیە دەیکەن بەگاور، هەیە دەیکەن بە ئاگرپەرست، هەیە دەیکەن بەجۆرێ تر، بەڵێ هەموومنداڵێ، هەروەك چۆن بەچکەی ئاژەڵ و ماڵات لە سەرەتاوە، بەتەواوی و بەبێ کەم و کوڕی لەدایك دەبن: ئەوەتانێ نابینن کە بەچکەیێ لەو بەچکانە، لەکاتی لەدایکبووندا، لووتی بڕابێ، یا گوێی قرتابێ، یاکەمی و کورتی و ناتەواوییەکی هەبێ، بەڵام

(٥٥) أخرجه مسلم في القدر، باب: مَعْني كلِّ مولودِ يُولدُ عَلي الفِطرَة، رقم: ٢٦٥٨.

پاش لەدایك بوون، لێیان كوڵ دەكرێ، یان لووت و گوێ و دەست و قاچییان، هی هەندێكیان دەقرتێ !) ئینجا ئەبو هورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئەگەر حەزیش دەكەن بۆ پشتییوانی ئەم باسە ئەم ئایەتە بخوێننەوە: ﴿فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ -٣٠/٢٠﴾

واتە: ئەو ڕەوشت و سروشتە پاكە خودا كردە بگرن، كە خودای گەورە لە سەرەتاوە، بەنی ئادەمیزادی لەسەر دروست كردووە، ئەوە ئایینی ڕاستی دروستی دەستكردی خودا خۆیەتی، بۆیە هەرگیزو هەرگیز گۆڕینی بۆ نییە).(تاج/١/٣٨/- س/د/ت).

داوای باوەڕ هێنان لە بێ بڕوا لەكاتی سەرە مەرگا

٦٤٥- عَنْ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ: لَمَّا حَضَرَتْ أَبَا طَالِبٍ الْوَفَاةُ، جَاءَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَجَدَ عِنْدَهُ أَبَا جَهْلِ بْنَ هِشَامٍ، وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي أُمَيَّةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَبِي طَالِبٍ: (يَا عَمِّ ! قُلْ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، كَلِمَةً أَشْهَدُ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللَّهِ) فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أُمَيَّةَ: (يَا أَبَا طَالِبٍ، أَتَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِالْمُطَّلِبِ، فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْرِضُهَا عَلَيْهِ، وَيَعُودَانِ بِتِلْكَ الْمَقَالَةِ، حَتَّى قَالَ أَبُوطَالِبٍ آخِرَ مَا كَلَّمَهُمْ هُوَ عَلَى مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَأَبَى أَنْ يَقُولَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (أَمَا وَاللَّهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ مَا لَمْ أُنْهَ عَنْكَ)، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ: (مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ) الْآيَةَ. (الحديث ١٣٦٠- اطرافه في: ٣٨٨٤، ٤٦٧٥، ٤٧٧٢، ٦٦٨١)[٥٦].

(٥٦) أخرجه مسلم في وفاة أبي طالب، أنظر شرح صحيح مسلم للنووي ج / ١ ص٢١٣، باب الدليل علي صحة إسلام من حضره الموت.. -المترجم-

سەعیدی کوڕی موسویب (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: باوکم (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: کاتێ نیشانەی مردن لە ئەبوتالیب دیاریداو هاتە سەرمردن، پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- چوو بۆلای، لەوکاتەدا ئەبوجەهل و عەبدوڵلای کوڕی ئەبو ئومەییەی کوڕی موغیرەی لەلا بوون، پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (ئەی مامە بڵێ: لا الە الا اللە، دەیکەم بەبەڵگەی باوەڕو شایەتیت بۆ دەدەم لەلای خودا لەسەرئەوە کە تۆ ئەم ووشە پیرۆزەیەت قەبووڵ کردووە). بەلاّم ئەبوجەهل و عەبدوڵلای کوڕی ئومەییە - کە لەو کاتەدا لەوێ بوون - چوونە بن کلێشەی و پێیان گوت: ئەی ئەبوتالیب ! دەتەوێ لەئایینی عەبدولموتەلیب و باووباپیری خۆت لابدەیت و حاشای لێ بکەیت ؟ ئیتر ئەمانە گەڵێ قسەیان لەم باریەوە لەگەڵداکردو دڵیان ساردەرکردەوە، هەمووجارێ کە پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- دەیدا بەگوێیدا کەشایەتمان بهێنێ، ئەوانیش وەك شمڵی شەڕ بەرپەرچییان دەدایەوەو دووبارە دەیانگوتەوە: ئای حاشا دەکەی لە میللەت و ئایینی باوو باپیری خۆت، هەتاکوو دواقسەی ئەوەبوو گوتی پێیان: کە ئەو لەسەر ئایینی عەبدولموتەلیبی باوکێتی، وە قاییل نەبوو کە بڵێ: لا الە الا اللە. ئیتر پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (ئەدیی بەخودا هەربۆت دەپاڕێمەوەو داوای لێخۆش بوونت لەخودا بۆ دەکەم، بەمەرجێ خودا ئەوەم لێ قەدەغە نەکات جاخودای گەورەو مەزن ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە،کەدەفەرموێ: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُواْ أَن يَسْتَغْفِرُواْ لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُواْ أُوْلِي قُرْبَى مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ. (١١٣) سورة التوبة﴾. (تاج/٦ ل-٢١٢-ش).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

١. ئەبو تالیب کە مامەی هەقی پێغەمبەرە، واتە: برای دایك و

باوكیەتی، ناوی عەبدولەنافی كوڕی عەبدول موتەلیبە، باوكی ئیمامی عەلییە.

٢. ئەبو جەهل بەكافری كوژراوە لەغەزای بەدردا (بڕ/تاج/٨ ل /٢٠٨).

ناوی عەمری كوڕی هشامی كوڕی موغیرەی مەخزوومیە، كەمێ خێل بوو، مابون بوو واتە: بەدناو بوو، مەشهورە بەفیرعەونی ئەم ئوممەتی ئیسلامە، كاتێ پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ هەواڵی كوشتنی بیست، خۆی چوو بۆ سەر لاشەكەی تابزانێ ڕاستە كوژراوە، كە بینی تۆپاوە، ڕاوەستا لەسەری و فەرمووی: (سوپاس بۆ خودا كە بەهۆی كوشتنی ئەم ستەمكارەوە ئیسلام و موسوڵمانانی سەربەرزكرد) سێجار وای فەرموو. ئەبوجەهل زۆر ئازاری پێغەمبەرو موسوڵمانانی دەدا (بڕوانە: بەرگی یەكەم لەم كتێبە پیرۆزە فەرموودەی ژمارە —١٧٢). ئەم مەلعوونە یەكەم كەس بوو، كە لەسەردەمی ئیسلامدا سەری بڕێ، كاتێ پێغەمبەر بە كوژراوی چووە سەر لاشەكەی فەرمووی: (ئەی دوژمنی خودا! سوپاس بۆ ئەو خودایەی كە ڕیسوای كردی، ئەمە فیرعەونی ئەم ئوممەتە بوو، سەرۆكی پێشەوایانی بێبڕواكانە) ئەوجا كوڕنوشێكی سوپاسی بۆ خودا برد، لاشەكەی توور درایە بیرەكەی بەدرەوە.

١. عەبدوڵڵای كوڕی ئەبو ئومەییە، گەرچی لەپێشدا زۆر ئازاری موسوڵمانانی داوەو، دوژمنایەتیەكی سەختی بەرابەر بەپێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ ئەنجامداوە، بەڵام لەپێش ئازادكردنی شاری مەككەدا ئیسلام بووە، وەئیسلامێكی جوانی لێ دەرچوو، پورزای پێغەمبەرە درودی خوای لەسەر بێ دایكی ناوی عاتیكەی كچی عەبدولموتەلیبە، برای باوكی حەزرەتی ئوممسەلەمەی هاوسەری پێغەمبەرە درودی خوای لەسەر بێ. لە خزمەت پێغەمبەردا ئامادەی فەتحی مەككەو غەزای حونەین و غەزای تائیف

بووە، لە غەزای تائیف تیرێ بەری دەکەوێ، بەو تیرە شەهید دەبێ.(بڕ: تاج/٣ ل/١٣٩ ف/٦).

٢. سەعیدی کوڕی موسەییەبی کوڕی حەزن. سەعید تابیعییە، باوکی و باپیرەی صەحابی بوون، لەمەککەوە کۆچیان کرد بۆ مەدینە، موسەییەب بازرگان بوو، لەو کۆمەڵەیە، کە لەژێر درەختەکەی شەجەرەتوول ریضواندا پەیمانی بەست لەگەڵ پێغەمبەردا، حەوت فەرموودەی گێڕاتەوە، سیانیان لەبوخاری پیرۆزدا هەیە. حەزن ڕۆژی ئازادبوونی مەککە ئیسلام بوو، یەکێك بوو لە پیاوماقوڵانی قورەیش، ئامادەی شەڕی یەمامە بوو، لەکاتی جێنشینی ئەبوبەکردا لە ڕۆژەکەی شەڕی یەمامەدا شەهیدکرا، ڕەزاو ڕەحمەتی خوداو بەرەکەتی خودا لەخۆی و لە موسەییەبی کوڕی و سەعیدی کوڕەزای. سەعید تابیعییە، یەکێکە لەرجالی صەحیحەین یەکێکە لە مەلا گەورەکانی مەدینە، کە ناوداران بە (فقهاء المدینة) لەنزیکەی چل هاوڕێی پێغەمبەرەوە فەرموودەی گێڕاوەتەوە، دادەنرێ بە سەرومری تابیعین، لەساڵی سێیەمی جێنشینی عومەری کوڕی خەتتابدا لە دایك بووە، لە ساڵی نەوەدو چواری کۆچییدا لەسەردەمی جێنشینیی وەلیدی کوڕی عەبدولمەلیك دا، فەرمانی هەقی بەجێهێناوەو مردووە، ڕەزاو ڕەحمەتی خوا لەم کوڕو باوك و باپیرە بێ. (بڕوانە: تاج / ٥ ل — ٣٣١ + تاج/١٠ل - ١٦١ف— ١+ عمده القاری‌و/ ٨ ص١٨٠ العمده / ٢٢ ص ٢٠٧ + ئیصابەو ئیستیعاب، لە ناوی (حزن و مسیَّب) دا.

٣. ئەم فەرموودەیە:

أ- دادەنرێ بەمورسەلی صەحابی، چونکە لەکاتی ئەم ڕووداوەدا، کە ئەم گفتوگۆیە لەنێوانی پێغەمبەرو ئەبوتالیب و ئەواندا ڕوویداوە، نە موسویب و نە حەزنی باوکی موسوڵمان نەبوون و، موسەیبیش ڕوونی

نەکردوەتەوە کە ئەم فەرموودەیەی لەکێ بیستووە، بەڵام مورسلی صەحابی بڕیاری مەرفووعی هەیە، چونکە صەحابە هەموویان عدولن.

ب- ئەم فەرموودەیە کە بوخاری و موسلیم گێڕاویانەتەوە، دادەنرێ بەیەکێ لە فەرموودە ئەفرادەکانی صەحیحەین چونکە ئەم فەرموودەیە کە موسەییب دەیگێڕێتەوە، موسەیب یەك ڕاوی هەیە، کە سەعیدی کوڕیەتی، بەلایەنی کەمەوە بۆ ئەوەی رەفعی جەهالە، لە ڕاوی ببێ دەبێ دوو ڕاوی ببێ، بەڵام چونکە صەحابە هەموویان دادپەروەرن تاقە یەك ڕاویشی هەبێ بەسە.

باسی خوێندنەوەی ئامۆژگاری لەسەر گۆڕو دانیشتن لەدەوری ئامۆژگار

٦٤٦- عَنْ عَلِيّ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا فِي جَنَازَةٍ فِي بَقِيعِ الْغَرْقَدِ، فَأَتَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَعَدَ وَقَعَدْنَا حَوْلَهُ، وَمَعَهُ مِخْصَرَةٌ، فَنَكَّسَ، فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِمِخْصَرَتِهِ ثُمَّ قَالَ: (مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ، مَا مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةٍ، إِلَّا كُتِبَ مَكَانُهَا مِنْ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، وَإِلَّا قَدْ كُتِبَ: شَقِيَّةً، أَوْ سَعِيدَةً) فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ، أَفَلَا نَتَّكِلُ عَلَى كِتَابِنَا وَنَدَعُ الْعَمَلَ، فَمَنْ كَانَ مِنَّا مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَسَيَصِيرُ إِلَى عَمَلِ أَهْلِ السَّعَادَةِ وَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنَّا مِنْ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ فَسَيَصِيرُ إِلَى عَمَلِ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ ؟ قَالَ: (أَمَّا أَهْلُ السَّعَادَةِ فَيُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ السَّعَادَةِ، وَأَمَّا أَهْلُ الشَّقَاوَةِ فَيُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ الشَّقَاوَةِ). ثُمَّ قَرَأَ: (فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى، وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ...) الْآيَةَ. (الحديث ١٣٦٢- اطرافه في: ٤٩٤٥، ٤٩٤٦، ٤٩٤٧، ٤٩٤٨، ٤٩٤٩، ٦٢١٧، ٦٦٠٥، ٧٥٥٢) [٥٧]:

---

(٥٧) أخرجه مسلم في القدر، باب: كيفية خلق الآدمي في بطن امه وكتابة رزقه.. رقم: ٢٦٤٧.

پێشەوا عەلی (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەگەڵ تەرمێك بووین، لەگۆڕستانی بەقیعول غەرقەد، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- تەشەریفی هات بۆلامان، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- تەشریفی دانیشت، ئێمەیش لەدەوری دانیشتین، حەزرەت دار دەستێکی بەدەستەوە بوو، سەری دانەواندو مات بوو، خۆش خۆش داردەستەکەی دەخشاند لە عەرزەکە، وەك کەسێ پەرۆشی شتێ بێو بیر بکاتەوە، ئەوجا فەرمووی: (یەك بەیەکتان، یەك بەیەکی دروست کراوان، لەسەرەتاوە، لە ئەزەلدا جێگەی هەم لە بەهەشت و هەم لە دۆزەخدا نووسراوە، هەروا نووسراوە کە بەدبەختە یا بەختەورە). پیاوێکیش لەیاران فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خودا ! جا کەوایە بۆ بەو نووسراوەمان پشت نەبەستین و پشتی لێ نەدەینەوەو ئیتر واز لە کاروکردەوەی چاکە بهێنین، ئێمە چی بکەین و چی نەکەین، بێ سوودە، چونکە جێگەمان لە بەهەشتا، لەدۆزەخدا لەپێشدا، لە ئەزەلەوە دیاریکراوە. فەرمووی -دروودی خوای لەسەر بێ- : ئێوە لەکاری چاکە سارد مەبنەوەو کارو کردەوەی خۆتان بکەن، قەدەر سڕێکی خوداییە، چارەنووس ڕازێکی خوداییە، هۆش و ئەقڵی ئێوە دەرکی حیکمەت و دانایی ئەو نهێنییە ناکات، هەرکەسێ لەئەزەلدا، لەزانستی خودادا بۆ کوێ دروست کرابێ، ڕێگەی ئەوێ دەگرێ، جا لەسەر ئەم بنیاتە بەختیار ڕێگەی چاکە دەگرێ و بەدکار ڕێگەی خراپە، بەم پێیە کاری باش نیشانەی بەهەشت و خراپ نیشانەی دۆزەخە).

ئینجا پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- لە بۆ پشتیوانی ئەم مەسەلەیە، ئەم ئایەتەی خوێندەوە کە دەفەرموێ: ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ... -٩٢-٥-٧-﴾.

واتە: جا هەرکەسێ ماڵی خۆی لەرێگەی خوادا بداو، زەکات و

سەرفیترەو بەشی بەشدارانی لیّ بداو، لەخودا بترسیّ و کۆ لەگوناه و تاوان بکاتەوە، پەلاماری سەرو نامووس و مالّی خەلّکی نەدا، وە لە هەمان کاتدا پیّی وابیّ کە چاکە چاکەیەو خراپە خراپەیە، ئەوە ئیّمەش کە خودای بەهەقی ئیّوەین ئەو کەسە دەخەینە سەر ریّگەی چاکەو، ئامادەی دەکەین بۆ گەیشتن بەپلەی باش کە شادبوونە بە دیداری خودای مەزن و چوونە ناو بەهەشتی بەرینە !). (بڕ: تاج/٧ ل/٢٥٣ ف/١).

باسی خۆ کوشتن

٦٤٧- عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (مَنْ حَلَفَ بِمِلَّةٍ غَيْرِ الْإِسْلَامِ، كَاذِبًا مُتَعَمِّدًا فَهُوَ كَمَا قَالَ، وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ عُذِّبَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ). (الحديث ١٣٦٣- اطرافه في: ٤١٧١، ٤٨٤٣، ٦٠٤٧، ٦١٠٥، ٦٦٥٢) [٥٨]

ثابتی کوڕی ضحاك (رەزای خوای لیّ بیّ) لەپیّغەمبەرەوە -دروودی خوای لەسەر بیّ- دەفەرمویّ: هەرکەسیّ سویّند بخوا بەمیللەتی غەیری ئیسلام، وەك ئەوە بە قەستی دلّ بلّیّ: ئەگەر ناپاکی لەگەلی خۆم بکەم جوولەکە بم، وە لەپاشا درۆزن دەرچیّ و ناپاکی لەگەلی خۆی بکا، ئەوە وەك خۆی دەلّیّ وایە، بەو قسەیەی کافر دەبیّ، وە کەسیّ بە شتیّ خۆی بکوژیّ لەناو ئاگری دۆزەخیشا، دیسانەوە بەو شتەیە سزا دەدریّتەوە، لەعنەت و نەفرەت کردنیش لە موسولّمان بە قەد کوشتنەکەی گوناهەو، موسولّمان چی لەعنەتی لیّ بکەیت و چی بیکوژی چوون یەکە، وە ئەو کەسەی بەموسولّمان بلّیّ: ئەی بیّ بڕوا ! ئەی کافر ! ئەوە وەك بیکوژی وایە) (تاج/٣ ل/٣٢٥ ف/٣ - ش/د/ت/ن).

---

(٥٨) أخرجَهُ مُسلِم في الإيمان، باب: غِلَظُ تحريم قتل الإنسان نفسه، رقم: ١١٣.

راڤەو شیكردنەوە:

ثـابیتـی كـوڕی ضحاك ئەنـصاریه، لەكۆمـەڵی اصـحاب الـشجرەیه، كـە پێیـان دەوترێـت: تاقمـەی بەیعـەتولڕیزوان، بـەلآم ئەوكاتـە منـاڵ بـووە، ئامادەی غەزای بەدرو صوڵحی حودەیبییـەو غـەزای خەنـدەق وحـەمرائول ئەسەد بووە. لە اصابەدا دەفەرموێ: لەساڵی سێی بیعثەتـدا لـەدایك بـووە، واقیـدی دەفـەرموێ: لـە سـێی كۆچـییدا لـەدایك بـووەو لـە چل و پێـنج دا مـردووە.

٦٤٨- عن جندب رَضِي اللَّهُ عَنْهُ عن النبي صَلَّى اللَّـهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ قـال: (كَانَ بِرَجُلٍ جِرَاحٌ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَقَالَ اللَّـهُ بَـدَرَنِي عَبْـدِي بِنَفْـسِهِ حَرَّمْـتُ عَلَيْـهِ الْجَنَّةَ). (الحديث ١٣٦٤- طرفه في: ٣٤٦٣) [٥٩]:

جونـدوب (رەزای خوای لێ بێ) لـە پێغەمبـەرەوە -دروودی خوای لەسەر بێ- دەفـەرموێ (لـە نەتـەوەكانی پـێش ئێـوە كـابرایێ دەبـێ، زامـار دەبـێ، جـا ئـارامی لێ هەڵـدەگیرێ و چـەقۆیی دێنـێ و دەسـتی خـۆی پـێ لـەت لـەت دەكـا، ئـیتر خوێنەكـەی ناگیرسـێتەوە، تـادەمرێ، خـوای گـەورەیش دەفـەرموێ: (ئـەم بەندەیەم دەست پێشكەری لێ كردم و پەلەی لەمردنی خـۆی كـردو ئـارامی نـەگرت لـەژێرباری خـودادا، وامنـیش لەسـەر ئـەوە بەهەشـتم لـەو حـەرام كرد). (تاج /٣٩/٩ فتـا):

ڕاڤەو شیكردنەوە:

جنــدوبی كــوڕی عەبــدوڵلآی كــوڕی ســوفیانی بوجــەلی، لەكۆفــە دادەنیشت، لەپاشا لەبەصرە، ناوداربوو بەجوندبی خێر، لەپاش فیتنەكـەی

(٥٩) أخرَجَهُ مُسلِم في الإيمان، باب: فيمَن يثني عليه خيراً أو شر.. رقم: ١١٣.

ئیبنو زووبەیر مردووە، (رەزای خوای لێ بێ).

٦٤٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (الَّذِي يَخْنُقُ نَفْسَهُ يَخْنُقُهَا فِي النَّارِ، وَالَّذِي يَطْعُنُهَا يَطْعُنُهَا فِي النَّارِ). (الحديث ١٣٦٥- طرفه في: ٥٧٧٨) [٦٠]

ئەبو هوریرە (رەزای خوای لێ بێ) **فەرمووی: پێغەمبەر** دروودی خوای لەسەر بێ- **فەرمووی: (هەرکەسێ لەم جیهانەدا بە هەرشتێ، یا بە هەرجۆرێ خۆی بکوژێ لەقیامەتیشدا دیسانەوە بەو شتە سزا دەدرێ، بەوێنە کەسێ بەخنکان خۆی بکوژێ لەناو ئاگری دۆزەخیشا سزاکەی ئەوەیە کە خۆی دەخنکێنی هەروا ئەگەر بەچەکێ خۆی بکوژێ).**

باسی بەچاکە ناو هێنانی مردوو

٦٥٠- عَنْ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: (مَرُّوا بِجَنَازَةٍ، فَأَثْنَوْا عَلَيْهَا خَيْرًا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (وَجَبَتْ)، ثُمَّ مَرُّوا بِأُخْرَى فَأَثْنَوْا عَلَيْهَا شَرًّا، فَقَالَ: (وَجَبَتْ)، فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا وَجَبَتْ ؟ قَالَ (هَذَا أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ خَيْرًا فَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، وَهَذَا أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ شَرًّا فَوَجَبَتْ لَهُ النَّارُ، أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ). (الحديث ١٣٦٧- طرفه في: ٢٦٤٢) [٦١]:

ئەنەس کوڕی مالیك (رەزای خوای لێ بێ) **فەرمووی: پێغەمبەرو** دروودی خوای لەسەر بێ- **کۆمەڵێ لە هاوڕێیانی دانیشتبون، تەرمێ لەلایانەوە تێپەڕی، خەڵکەکە**

---

(٦٠) من أفراد البخاري من هذا الوجه، و اخرجه في الطب من طريق الأعمش عن أبي صالح عن أبي هريرة.. ومن ذلك الوجه أخرجه مسلم: (عيني / ٨/ ١٩٢) -المترجم-

(٦١) أخرجه مسلم في الجنائز، باب: فيمن يثني عليه خيراً أو شر.. من الموتي، رقم:٩٤٩.

وەسفی باشی ئەویان کرد، پێغەمبەری خودایش «درودی خوای لەسەر بێ» و سەروماڵ و منداڵ هەست و نەست بە قوربانی گەردی سەرگۆڕی پیرۆزی بێ – فەرمووی: (پێویست بوو) جا تەرمێکی تریش لەلایانەوە تێپەڕی، خەڵکەکە بەخراپە ناویان هێنا، پێغەمبەریش «درودی خوای لەسەر بێ» فەرمووی: (پێویست بوو). عومەری کوڕی خەتتابیش «رەزای خوای لێ بێ» فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خودا! باوك و دایکم بەقوربانت بن، چی پێویست بوو، مەبەستت چییە لەوە کە دەفەرمووی پێویست بوو؟ فەرمووی: (ئەوکەسەی کەئێوە وەسفی باشیی ئەوبکەن بەهەشت پێویست دەبێ بۆی، وە ئەو کەسەی ئێوە وەسفی خراپی ئەو بکەن، دۆزەخ پێویست دەبێ بۆی، ئێوە شایەتانی خودان لەسەر زەوی، ئەوەی شایەتی باشی بۆ بدەن، بەهەشت بۆ خۆی دابین دەکا، ئەوەی شایەتی خراپی لێ بدەن، دۆزەخ مسۆگەر دەکا بۆ خۆی). (تاج/١/٥٦٤/٢ + ریاض/٣ ل/٧٧٢ ز/١٦٣ ف/١).

٦٥١- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (أَيُّمَا مُسْلِمٍ شَهِدَ لَهُ أَرْبَعَةٌ بِخَيْرٍ، أَدْخَلَهُ اللّٰهُ الْجَنَّةَ) فَقُلْنَا: وَثَلَاثَةٌ ؟ قَالَ: (وَثَلَاثَةٌ). فَقُلْنَا: وَاثْنَانِ ؟ قَالَ: (وَاثْنَانِ) ثُمَّ لَمْ نَسْأَلْهُ عَنِ الْوَاحِدِ. (الحديث ١٣٦٨- طرف في:٢٦٤٣) [٦٢]:

ئەبولئەسوەد «رەزای خوای لێ بێ» فەرمووی: چووم بۆ مەدینە، پەتایێ داکەوتبوو، زوو زوو خەڵك دەمردن، لەخزمەتی عومەردا دانیشتم، تەرمێ لەوێوە ڕەتبوو، خەڵکەکە وەسفی چاکەیان دەکرد، عومەریش «رەزای خوای لێ بێ» فەرمووی: (مسۆگەر بوو) لەپاشا تەرمێکی تریش تێپەڕ بوو، خەڵکەکە وەسفی خاوەن تەرمەکەیان بە باشە دەکرد، عومەریش «رەزای خوای لێ بێ»

(٦٢) لم يوافقهُ مُسلِمٌ علي تخريجه (فتح / ٣ / ٣٠٦ خاتمة) - المترجم

فەرموویەوە: (مسۆگەر بوو) لەپاشا تـەرمێکی سێیەم ڕەت بـوو، خەڵکەکە باسـی خاوەنەکـەیان بـە خراپـە دەکـرد، وەك ئـەوە دەیـانگوت: بەڕاسـتی پیاوێکی بەد بوو، عومەریش گوتییەوە: (مسۆگەربوو).

ئەبولئەسـوەد دەفـەرموێ: منـیش سـەرم لـەم فەرمایـشتەی عومـەر سوڕما، چۆن سەبارەت بە کەسێ مەدحی بکەن هـەردەڵێ: (مـسۆگەر بـوو) هەروا سەبارەت بە کەسێکیش زەمی بکەن هەر دەڵێ (مسۆگەر بوو) لەبـەر ئـەوە لێـیم روونکـردەوەو گـوتم: ئـەی فـەرمانڕەوای موسـوڵمانان ! چـی مسۆگەر بوو، وە ئـەم فەرمایـشتە واتـای چـییە ؟ فـەرمووی: (ئـەو گوتەیـە دەڵـێم کـە پێغەمبـەر خـۆی دروودی خوای لەسەر بێ لەوێنـەی ئـەم شـوێنەدا دەیفـەرموو، کـە ئـەم گوتـە پیرۆزەیـەتی: (هـەر موسـوڵمانێ چوار کـەس شایەتی خێری بۆ بدەن، خودای گەورە دەیباتە بەهەشـتەوە). ئێمـەش کـە لە خزمەتیدا بووین، عەرزمان کرد، ئەی ئەگەر کەسێ سێ کـەس شـایەتی بۆ بـدەن چۆنە ؟ فـەرمووی: (سێ کەسـیش شـایەتی بـۆ بـدەن هەروایـە). گوتمان ئەی دووان ؟ فـەرمووی: (دوانـیش هـەروا). بـەڵام بـۆ یـەك شـایەت لێمان نـەپرسی. (تاج/١/٥٦٤/ ٢ + ریاض/٣ ل/٧٧٥ ز/١٦٣ ف/٢).

سـزای نـاو گـۆڕ

٦٥٢- عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِي اللَّهُ عَنْـهُ عَـنْ النَّبِـيِّ صَـلَّى اللَّـهُ عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (إِذَا أُقْعِدَ الْمُؤْمِنُ فِي قَبْرِهِ، أُتِيَ، ثُـمَّ شَـهِدَ أَنْ لَـا إِلَـهَ إِلَّـا اللَّـهُ وَأَنَّ مُحَمَّـدًا رَسُـولُ اللَّـهِ، فَـذَلِكَ قَوْلُـهُ: (يُثَبِّـتُ اللَّـهُ الَّـذِينَ آمَنُـوا بِـالْقَوْلِ الثَّابِتِ). (الحديث ١٣٦٩ – طرفه في: ٤٦٩٩)[٦٣]:

---

(٦٣) أخرَجَهُ مسلم في الجنّةِ وَصِفَةِ نَعيمِها وَأهلِها، باب: عرض مقعد.. رقم: ٢٨٧١.

بەراو (رەزای خوای لێ بێ) گوتی پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێ فەرمووی: (موسوڵمان کاتێ دەینێژن، دوو فریشتە - کە ناویان نەکیرو مونکیرە - بۆ تاقیکردنەوە دێنەسەری و دایدەنیشێنن و لێی دەپرسن: خوات کێیە؟ پێغەمبەرت کێیە، لەسەر چی ئاینێکی ؟ خودای گەورەیش توفیقی دەدات و دەڵێ: اشهد ان لا اله الا الله وان محمد رسول الله).

شایەتی دووەم کە هەرخودا خودایەو خودای بەهەقی تر نییەو محمد پێغەمبەری خودایە، خودای من ئەڵلایەو پێغەمبەرم موحەممەدە، جا مەبەست لەم ئایەتە پیرۆزە ئەم پرسیارو وەڵامەی ناوگۆڕە، کە لەقورئان دا دەفەرموێ: ﴿ يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ -١٤-٢٧- ﴾.

واتە: خودای گەورە بەهۆی ئەم وتارە دامەزراوە جوانەوە، کە ووشەی (لا اله لا الله محمد رسول الله) یە موسوڵمان رزگار دەکاو دایدەمەزرێنێ لە دنیاو قیامەتدا. (تاج/١/٥٨٠ ف/١) بڕوانە: فەرموودەی ژمارە/٦٣٨ کە لەپێشەوە رابوردن لەم پەڕاوە پیرۆزەدا.

٦٥٣- عَنْ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُما أَخْبَرَهُ قَالَ: اطَّلَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَهْلِ الْقَلِيبِ، فَقَالَ: (وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا)، فَقِيلَ لَهُ: تَدْعُو أَمْوَاتًا ؟ فَقَالَ: (مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعَ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لَا يُجِيبُونَ). (الحديث ١٣٧٠ طرفاه في: ٣٩٨٠، ٤٠٢٦) [٦٤]

ئیبنوعومەر ـرەزای خوایان لێ بێ فەرمووی: حەزرەت ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ لەپاش سێ رۆژ، چووە سەرئەو بیرەی کەلاشەی ئەبو جەهل و ئومەییەی کوڕی خەلەف و کۆمەڵێکی تری لەکوژراوانی رۆژی بەدری تێدا بوو، لەسەر

(٦٤) أخرجهُ مسلم في الجنائز (عمدة القاريء / ٨ / ٢٠١، فتح /٣ / ٣٠٦ -خاتمة-). -المترجم-

لێواری بیرەکە وەستا، دەستی کرد بە بانگکردنی کافرە کوژراوەکانی ناو بیرەکەو یەکە یەکە، بەناوی خۆیان و باوکیانەوە بانگی دەکردن و دەیفەرموو: ئەی ئەبوجەهلی کوڕی هشام ! ئەی ئومەییەی کوڕی خەلەف ! ئەی فیساری کوڕی فیسار ! ئەی ئەوەو ئەی ئەوە ! ئایا پەشیمانیتان حاصل کردو، ئێستا خۆزگە دەخوازن کە ئەم پەندەتان بەخۆتان نەدایەو، لەدنیادا موسوڵمان ببونایەو، لەفرمانی خوداو پێغەمبەری خودا دەرنەچوونایەو، ئەم ڕۆژە ڕەشەتان بەسەر خۆتان نەهێنایە، دەی بزانن ئەوە ئێمە لەسایەی خوداوە بەئاواتی خۆمان گەیشتین و، ئەو مژدەو بەڵێنەی کە خودای خۆمان وادەی پێماندا‌وە، هاتەدی و بەچاوی خۆمان دیمان، دیارە ئێوەش بەتۆڵەی سەختی کاری بەدی خۆتان گەیشتوون و ئەو هەڕەشەو ئێش و ئازارەی کەخودا وادەی ئەوەی پێدا بوون، بەچاوی خۆتان بینیتان !) ئیمامی عومەر (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: (قوربان ! قسەی چی لەگەڵ مردووان دەکەی ؟ فەرمووی: (سوێند بەو کەسە کە گیانی موحەممەدی بە دەستە، ئەوانیش وەك ئێوە ئاوا گوێیان لە قسەکانمە، بەڵام ناتوانن وەڵام بدەنەوە). (تاج /٦/٢٠٠/٨)

٦٥٤- عَنْ عَائِشَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْها قَالَتْ: إِنَّمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (إِنَّهُمْ لَيَعْلَمُونَ الْآنَ أَنَّ مَاكُنْتُ أَقُولُ لَهُمْ حَقٌّ). وَقَدْ قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى: (إِنَّكَ لاَ تُسْمِعُ الْمَوْتَى). (الحديث ١٣٧١ طرفاه في: ٣٩٧٩، ٣٩٨١):

عائیشەی هاوسەری حەزرەت (درودی خوای لەسەر بێ) دەفەرموێ: ئەوەی کە پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) لەم بارەیەوە فەرموویەتی، کە گوایە قسەی لەگەڵ لاشەکانی ناو بیرەکەی بەدردا کردووە، ئەمەیە کە من دەیڵێم، نەك ئەوەیە کە ئیبنو عومەرو ئەو خەڵکەی تر دەیڵێن پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) تەنیا ئاوای فەرموو بوو: (لەڕاستیدا ئەمانە ئێستا بۆیان دەرکەوتووەو

زۆرباش دەزانن کە ئەو قسانەی من بۆیانم دەکرد، سەبارەت بەڕاست و دروستی ئایینی پیرۆزی ئیسلام، هەموویان هەق بوون)، عائیشە فەرمووی: (ئەوەتا خودای گەورە بەدەقی ئایەتی قورئان، بەپێغەمبەر دەفەرموێ: ﴿إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى: واتە: بێگومان دەنگی تۆ ناگات بەمردووان و تۆ ناتوانی گوتەی خۆت بەمردووان ببیستی﴾ واتە: کەواتە چۆن ئەو خەڵکە دەڵێن: پێغەمبەر قسەی لەگەڵ بێبڕواو کوژراوەکانی بیرەکەی بەدردا کردووە؟).

راڤەو شیکردنەوە:

لێرەدا بەپێی شەرحە گەورەکانی صەحیحی بوخاری و صەحیحی موسلیم، ئەم چەند خاڵە ڕوون دەکەینەوە:

١- پرسیارو وەڵامی ناوگۆڕ هەق و ڕاستە، لەپاش ناشتن دوو فریشتە دێن بۆلای، خودا ڕۆحی دەکاتەوە بەبەرداو ئەو پرسیارو وەڵامانە ڕوودەدەن کە لە فەرموودەی ژمارە (٦٥٢٠) دا رابووردن.

٢- جەماوەری زاناکان فەرموودەکەی ئیبنوعومەر پەسەند دەکەن و رایەکەی عائیشە بەرپەرچ دەدەنەوەو ئایەتەکە ئاوا تەئویل دەکەن: (ئەگەر قسەو گوتەی تۆش ببیستن سوودی نابێ بۆیان).

٣- رای جەماوەر وایە: کە لەکاتی پرسیارو وەڵامی ناو گۆڕدا، گیان دەکرێتەوە بەبەر لەشی مردووەکەدا، نەك وەك هەندێ دەڵێن: پرسیار ئاڕاستەی گیانی دەکرێ و بەس.

٤- قسەی دروست لەم جۆرە باسانەدا، کە بابەتێکی غەیبی پەتین، ئەوەیە کە دەقی فەرموودە دەیفەرموێ، لەبەرئەوە گوێ بەبۆچوونی

ئەقڵی ڕووت نادرێ. عەسقەلانی- ڕەحمەتی خودای لەسەربێ- لەفەتحول باریدا بەدەق دەفەرموێ: (هەڵەی ئەمانە لەوەوە هاتووە کە قیاسی غایب لە شاهید دەکەن و کاروباری پاش مردن بەپێوەری پێش مردن دەپێون) بڕوانە: فەرموودەی ژمارە: ٦٣٨ کە لەپێشەوە ڕابوورد. هەروا بڕوان: ریاض الصالحین/٢ ل/١٣٩ ژ/٥٨٤/٤.

٦٥٥- عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَتْ: قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطِيبًا، فَذَكَرَ فِتْنَةَ الْقَبْرِ الَّتِي يَفْتَتِنُ فِيهَا الْمَرْءُ فَلَمَّا ذَكَرَ ذَلِكَ ضَجَّ الْمُسْلِمُونَ ضَجَّةً. (الحديث ١٣٧٣):

ئەسمای کچی ئەبوبکر (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ڕۆژی پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- هەڵسایەوە، وتارێکی پڕ سۆزو کاریگەری فەرموو، بەدوورو درێژی باسی ئەو ئەزموونەو تاقیکردنەوە سامناکەی فەرموو، کە لەپاش مردن لە گۆڕدا بۆ مرۆڤ ئەنجام دەدرێ، جا ئەوەندە بەسامناکی باسی کرد، موسوڵمانان زۆر شڵەژان و لە تاوان هاواریان لێ هەڵسا).

پەناگرتن بەخودا لە سزای گۆڕ

٦٥٦- عَنْ أَبِي أَيُّوبَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَقَدْ وَجَبَتْ الشَّمْسُ، فَسَمِعَ صَوْتًا، فَقَالَ: (يَهُودُ تُعَذَّبُ فِي قُبُورِهَا). (الحديث: ١٣٧٥) [٦٥]:

ئەبو ئەیووبی ئەنصاری (ڕەزای خوای لێ بێ) دەفەرموێ: جارێ پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- لەپاش خۆرئاوا بوون تەشریفی دەرچوو بۆ دەرەوەی مەدینە جادەنگێکی سامناکی بیست، لەبارەیەوە فەرمووی: (ئەوە جوولەکەن

---

(٦٥) أخرجهُ مسلم في الجنّةِ وَصِفةِ نَعيمِها وأهلِها، باب: عرض المقعد.. رقم: ٢٨٦٩

لەگۆڕەکانیانا سزاو ئازار دەدرێن).

٦٥٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو وَيَقُولُ: (اللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ). (الحديث ١٣٧٧) [٦٦]:

ئەبوهورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: بەردەوام پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- ئەم نزایەی دەکرد: (اللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ: خودایە! پەنا دەگرم بەتۆ لەسزای گۆڕو، لەسزای ئاگری دۆزەخ و، لەفیتنەو ئاژاوەی ژیان و مردن و، لەفیتنەو ئاژاوەی جەجاڵە کوێرەی هەلاتباز). (تاج /١/٥٨٤- ش-/ن).

مردوو لەگۆڕا، بەیانیان و ئێواران جێگەی خۆی پیشان دەدرێ

٦٥٨- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُما أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا مَاتَ، عُرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ، إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، فَمِنْ أَهْلِ النَّارِ، فَيُقَالُ: (هَذَا مَقْعَدُكَ حَتَّى يَبْعَثَكَ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ). (الحديث ١٣٧٩- طرفاه في: ٣٢٤، ٦٥١٥) [٦٧]:

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر -رەزای خوایان لێ بێ- فەرمووی: پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (ئێوە کاتێ دەمرن، گشت ڕۆژێ بەیانیان و ئێوارانن هەر کەسەتان جێگەی خۆی پیشان دەدرێ، جا ئەگەر بەهەشتی بێ ئەوا

---

(٦٦) أخرجَهُ مسلم في المساجد وَمواضع الصَّلاة، باب: نا يستعاد منه الصَّلاة، رقم: ٥٨٨

(٦٧) أخرجَهُ مسلم في الجنّةِ وَصِفةِ نَعيمِها وأهلِها، باب: عرض المقعد الميت.. رقم:٢٨٦٦.

جێگەی خۆی لە بەهەشتا دەبینێ، وە ئەگەر دۆزەخی بێ، ئەوا جێگەی خۆی لە دۆزەخا دەبینێ، وەپێی دەڵێن: ئەمە جێگەتە، لە رۆژی قیامەتا، کە خودا زیندووت دەکاتەوە دێیتە ئێرەو ئەمەماڵی هەتا هەتاییتە). (تاج/١/٥٨٣ -ش-ت-ن).

منداڵی بێبڕوایان، کە بەمنداڵی دەمرن جێگەیان کوێیە؟

٦٥٩- عَنْ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا تُوُفِّيَ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَام، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (إِنَّ لَهُ مُرْضِعًا فِي الْجَنَّةِ). (الحديث ١٣٨٢ - طرفاه في: ٣٢٥٥، ٦١٩٥) [٦٨]:

بەراء (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: کاتێ ئیبراهیمی کوڕی پێغەمبەر -درروودی خوای لەسەر بێ- مرد. پێغەمبەر -درروودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (لە بەهەشتا دایەنێکی بۆ دانراوە، شیری دەداتێ، تا لەتەمەنی مەمك خواردنی تێدەپەڕێ). (بڕ: تاج/٥/٢٥٧ /ف/١).

ئەوەی کە لەبارەی منداڵی ناموسوڵمانەکانەوە لەئاییندا ڕوون کراوەتەوە

٦٦٠- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَوْلَادِ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ: (اللَّهُ إِذْ خَلَقَهُمْ، أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ). (الحديث ١٣٨٣- اطرافه في: ١٣٨٤، ٦٥٩٧، ٦٥٩٨، ٦٦٠٠) [٦٩].

ئیبنو عەباس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەبارەی منداڵی ناموسوڵمان و

---

(٦٨) من أفراد البخاري لم يوافقه مسلم علي تخريجه (العيني/٨/٢١١ ح/١٣٦). -المترجم-
(٦٩) أخرجه مسلم في القدر، باب: معني كلّ مولودٍ يولدُ علي الفطرة، رقم: ٢٦٦٠.

هاوبەش پەیداکەرەکانەوە، لەپێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- پرسیارکرا: ئایا منداڵی ئەمانە کە بەمنداڵی دەمرن، بەهەشتیین یا دۆزەخین ؟ فەرمووی: (خودا خۆی باش دەزانێ ئەو منداڵانە ئەگەر گەورە ببوونایەو تەکلیفیان لەسەر بوایە کاروکردەوەیان چی دەبوو، بەڵام مادەم لەپێش ڕەسیدەبووندا مردوون ئەوە ئەرك و تەكلیفیان لەسەر نییە، کەواتە لەبەرئەوە بەهەشتیین). (تاج/١٠/٣٥ ف/٣).

٦٦١- عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى صَلَاةً، أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ، فَقَالَ: (مَنْ رَأَى مِنْكُمْ اللَّيْلَةَ رُؤْيَا)، قَالَ: فَإِنْ رَأَى أَحَدٌ قَصَّهَا، فَيَقُولُ: (مَا شَاءَ اللَّهُ)، فَسَأَلَنَا يَوْمًا، فَقَالَ: هَلْ رَأَى أَحَدٌ مِنْكُمْ رُؤْيَا، قُلْنَا: لَا، قَالَ: (لَكِنِّي رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ رَجُلَيْنِ أَتَيَانِي فَأَخَذَا بِيَدِي فَأَخْرَجَانِي إِلَى الْأَرْضِ الْمُقَدَّسَةِ فَإِذَا رَجُلٌ جَالِسٌ، وَرَجُلٌ قَائِمٌ، بِيَدِهِ كَلُّوبٌ مِنْ حَدِيدٍ)، قَالَ: بَعْضُ أَصْحَابِنَا عَنْ مُوسَى إِنَّهُ يُدْخِلُ ذَلِكَ الْكَلُّوبَ فِي شِدْقِهِ حَتَّى يَبْلُغَ قَفَاهُ، ثُمَّ يَفْعَلُ بِشِدْقِهِ الْآخَرِ مِثْلَ ذَلِكَ، وَيَلْتَئِمُ شِدْقُهُ هَذَا فَيَعُودُ فَيَصْنَعُ مِثْلَهُ، قُلْتُ: مَا هَذَا ؟ قَالَا: انْطَلِقْ، فَانْطَلَقْنَا، حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى رَجُلٍ مُضْطَجِعٍ عَلَى قَفَاهُ وَرَجُلٌ قَائِمٌ عَلَى رَأْسِهِ بِفِهْرٍ أَوْ صَخْرَةٍ فَيَشْدَخُ بِهِ رَأْسَهُ فَإِذَا ضَرَبَهُ تَدَهْدَهَ الْحَجَرُ فَانْطَلَقَ إِلَيْهِ لِيَأْخُذَهُ فَلَا يَرْجِعُ إِلَى هَذَا حَتَّى يَلْتَئِمَ رَأْسُهُ وَعَادَ رَأْسُهُ كَمَا هُوَ فَعَادَ إِلَيْهِ فَضَرَبَهُ قُلْتُ مَنْ هَذَا قَالَا انْطَلِقْ فَانْطَلَقْنَا، إِلَى ثَقْبٍ مِثْلِ التَّنُّورِ أَعْلَاهُ ضَيِّقٌ وَأَسْفَلُهُ وَاسِعٌ يَتَوَقَّدُ تَحْتَهُ نَارًا، فَإِذَا اقْتَرَبَ ارْتَفَعُوا، حَتَّى كَادَ أَنْ يَخْرُجُوا، فَإِذَا خَمَدَتْ رَجَعُوا فِيهَا، وَفِيهَا رِجَالٌ وَنِسَاءٌ عُرَاةٌ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا، قَالَا: انْطَلِقْ، فَانْطَلَقْنَا، حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى نَهَرٍ مِنْ دَمٍ، فِيهِ رَجُلٌ قَائِمٌ وَعَلَى وَسَطِ النَّهَرِ - قَالَ يَزِيدُ وَوَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ عَنْ جَرِيرِ بْنِ حَازِمٍ - وَعَلَى شَطِّ النَّهَرِ، رَجُلٌ بَيْنَ يَدَيْهِ حِجَارَةٌ، فَأَقْبَلَ الرَّجُلُ الَّذِي فِي النَّهَرِ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ رَمَى الرَّجُلُ بِحَجَرٍ فِي فِيهِ، فَرَدَّهُ حَيْثُ كَانَ، فَجَعَلَ كُلَّمَا جَاءَ لِيَخْرُجَ رَمَى فِي

فِيهِ بِحَجَرٍ، فَيَرْجِعُ كَمَا كَانَ، فَقُلْتُ: مَا هَذَا ؟ قَالَا: انْطَلِقْ، فَانْطَلَقْنَا، حَتَّى انْتَهَيْنَا إِلَى رَوْضَةٍ خَضْرَاءَ، فِيهَا شَجَرَةٌ عَظِيمَةٌ، وَفِي أَصْلِهَا شَيْخٌ وَصِبْيَانٌ، وَإِذَا رَجُلٌ قَرِيبٌ مِنْ الشَّجَرَةِ بَيْنَ يَدَيْهِ نَارٌ يُوقِدُهَا، فَصَعِدَا بِي فِي الشَّجَرَةِ وَأَدْخَلَانِي دَارًا لَمْ أَرَ قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهَا، فِيهَا رِجَالٌ شُيُوخٌ وَشَبَابٌ وَنِسَاءٌ وَصِبْيَانٌ، ثُمَّ أَخْرَجَانِي مِنْهَا فَصَعِدَا بِي الشَّجَرَةَ فَأَدْخَلَانِي دَارًا هِيَ أَحْسَنُ وَأَفْضَلُ فِيهَا شُيُوخٌ وَشَبَابٌ قُلْتُ طَوَّفْتُمَانِي اللَّيْلَةَ فَأَخْبِرَانِي عَمَّا رَأَيْتُ قَالَا: نَعَمْ، أَمَّا الَّذِي رَأَيْتَهُ يُشَقُّ شِدْقُهُ، فَكَذَّابٌ، يُحَدِّثُ بِالْكَذْبَةِ فَتُحْمَلُ عَنْهُ حَتَّى تَبْلُغَ الْآفَاقَ فَيُصْنَعُ بِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَالَّذِي رَأَيْتَهُ يُشْدَخُ رَأْسُهُ، فَرَجُلٌ عَلَّمَهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ، فَنَامَ عَنْهُ بِاللَّيْلِ، وَلَمْ يَعْمَلْ فِيهِ بِالنَّهَارِ، يُفْعَلُ بِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَالَّذِي رَأَيْتَهُ فِي الثَّقْبِ، فَهُمْ الزُّنَاةُ، وَالَّذِي رَأَيْتَهُ فِي النَّهَرِ، آكِلُوا الرِّبَا، وَالشَّيْخُ فِي أَصْلِ الشَّجَرَةِ، إِبْرَاهِيمُ – عَلَيْهِ السَّلَام – وَالصِّبْيَانُ حَوْلَهُ فَأَوْلَادُ النَّاسِ، وَالَّذِي يُوقِدُ النَّارَ، مَالِكٌ خَازِنُ النَّارِ، وَالدَّارُ الْأُولَى، الَّتِي دَخَلْتَ، دَارُ عَامَّةِ الْمُؤْمِنِينَ، وَأَمَّا هَذِهِ الدَّارُ، فَدَارُ الشُّهَدَاءِ، وَأَنَا جِبْرِيلُ، وَهَذَا مِيكَائِيلُ، فَارْفَعْ رَأْسَكَ، فَرَفَعْتُ رَأْسِي، فَإِذَا فَوْقِي مِثْلُ السَّحَابِ، قَالَا: ذَاكَ مَنْزِلُكَ، قُلْتُ: (دَعَانِي أَدْخُلْ مَنْزِلِي)، قَالَا: (إِنَّهُ بَقِيَ لَكَ عُمُرٌ، لَمْ تَسْتَكْمِلْهُ، فَلَوْ اسْتَكْمَلْتَ، أَتَيْتَ مَنْزِلَكَ).
(الحديث ١٣٨٦)[٧٠]:

سەمموورەی کوڕی جوندوب (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: گەلێ جار، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- کە نوێژی بەیانی بۆ دەکردین، رووی تێدەکردین و دەیفەرموو: (کەستان ئەم شەو خەونی نەدیوە؟) ئیتر ئەگەر کەسێ خەونێکی بدیبایە دەیگێڕایەوە بۆی و پێغەمبەریش -دروودی خوای لەسەر بێ-

(٧٠) قال العسقلاني: (.. لم يوافقه مسلم علي تخريجه.. ولكن عند مسلم طرف يسيرٌ من أوله: (خاتمة / فتح / ٣٠٦). -المترجم-

ئەوەنـدەی خـودا مـەیلی لەسـەر بوایـە، لێکـی دەدایـەوەو خـەو پـەرژینی دەکـرد، جـا ڕۆژی پرسـی لێمـان و فـەرمووی: (کەسـتان خـەونی دیـوە؟) عەرزمان کرد: نەخەیر، فـەرمووی: (بـەڵام مـن ئـەم شـەو لەخەومـدا، دوو پیاو هاتنە لام و دەستیان گرتم و بردمیان بۆ خاکی پیرۆز، بۆ وڵاتـی شـام، لـەوێ، کـە تەماشـام کـرد: وا کـابرایێ دانیـشتووەو پیـاوێکیش قـولاپێکی ئاسنینی بەدەستەوەیەو بەپێوە وەستاوە، خـۆش خـۆش قولاپەکە دەخاتـە لالغاوەی کابراکـە تـا لەپـشت سـەریەوە دەردەچـێ، ئـەوجا ئـەو لالغاوەکـەی تریشی ئاوا لێ دەکرد، جا هـەتا ئـەم لای والێ دەکـرد، ئەولاکـەی تـری چـاك دەبـۆوەو دەنوسایەوە بەیەکـدا، ئـەویش دیـسانەوە وەك جـاری پێـشووی لێ دەکردەوە ! ئیتر هەر بەم دەستوورە، گووتم: ئەمـە چییە؟ دوو فریـشتەکە فـەرموویان: جـارێ بـڕۆ، ڕۆیـشتین تاچـووینە لای کابرایـەکی تـر، لەسـەر گازەرەی پشت ڕاکشابوو، پیاوێکیش ـخرکێکی پێبوو یـا تـاوێرێکی پـێ بـوو لەسـەر سـەری کابراکـە ڕاوەسـتا بـوو دەیمـاڵی بەتـەپڵی سـەریدا، جـا کـە بەردەکـەی دەکێـشا بەسـەری کابراکـەدا، بەردەکـە هەڵدەبەزییـەوەو خلـۆر دەبۆوە، پیاوەکـەیش دەچـوو دەیهێنایـەوە، تـا دەهاتـەوە سـەری کـابرا وەك خۆی سارێژ دەبـۆوە، جـا ئـەویش دیـسانەوە دەیکێـشایەوە بەسـەریدا، ئـیتر هەروەها ئەمە کاری بوو، گوتم: ئەمە چییە؟.

گوتیان: جارێ بڕۆ !

جـا ڕۆیـشتین هـەتا گەیـشتینە لای شـتێ وەکـوو تەنـدوور وابـوو، لـە سـەرەوە تەسـك و لەبنـەوە پـان و دەڵـپ بـوو، تەماشـام کـرد، پیـاوو ژنـی ڕووتـی زۆری تیادا بوو ئاگر لەژێریدا دەسووتاو بڵێسەی ئاگرەکە نێڵە نێڵی دەهات، جا کە تـاوی دەسـەند ئاوەکـە دەکـولاو قوڵپـەی دەکـردو چـەپۆکانی دەکردو زەلامەکانی ئاوی وەك دەنکی دانوولەی سەر ئاگر، لەکاتی کولانـدا،

بـەدەم قوڵتـە قوڵتـەوە بـەرز دەبوونـەوەو خـەریك بـوون هەڵبـچن ! بـەلام کلّپەی ئاگرەکە گورج کپ دەبۆوە، ئـیتر ئـەوانیش دەکەوتنـەوە بنەکـەی ! ئیتر هەروەها ئەمـە حاڵیـان بـوو، گـوتم: ئەمـە چییە؟ فـەرموویان: جارێ برۆ، ڕۆیشتین هـەتا گەیـشتینە سـەر ڕووبـارێکی خـوێن، کابرایێ لەناویـدا بـەپێوە ڕاوەسـتابوو، پیـاوێکیش لەسـەر لێـواری چۆمەکە بـوو، بـەردێکی زۆری لەبەردەستدا بـوو، گشت جارێ کاتێ کابرای نـاو چۆمە دەهات کـە دەربچێ، کە دەگەیشتە لای ئەو بەردێکی دەکێشا بەناو دەمیداو، تەسی پـێ دەکردەوە بۆ شوێنی پێشووی، ئیتر هەموو جارێ تلێکی دەمـاڵی بـە دەم و قـەپۆزیاو، کابرا دەگەڕایـەوە بـۆ شـوێنی خـۆی، گـوتم: ئـەی ئەمـە چـییە؟ فـەرموویان جـارێ بـرۆ، جـا ڕۆیـشتین، تـا گەیـشتینە لای بـاخێکی سـەوز، درەختێکی گەورەی تیایدا بوو، پیرەمێردێکی نوورانی لەبنیـدا دانیـشتبوو، کۆمەڵــە منــداڵی زۆر زۆری لــە دەوربــوون، پیــاوێکی تــریش - لــەنزیك درەختەکـەوە، ئـاگرێکی لەبـەردەم دابـوو، هـەر ئاگرەکـەی خـۆش دەکـرد، ئینجـا دوو فریـشتەکە بـەو شـێخەڵەدا سەریانخـستم و بردمیانــە نــاو خانوویەکەوە، قەت خانووی واباشم نەدیوە، پڕبـوو لـەپیاوی پیرو لـە لاوو لە ژن و لـە منـاڵ، ئینجا لـەوێ هێنامیانـە دەرەوەو دیـسان بەشـێخەڵەکەدا سەریانخستم و بردمیانە ناو خانوویـەکی تـرەوە لـەوی تـر جوانترو باشتر بوو، پڕی بوو لە پیرو لاو.

ئینجا گوتم: ئەم شەو منتان سووڕانەوە، دەپێم بڵێن ئەمـەی مـن دیـم چی بوو؟ فەرمویان: بـەڵێ باشـە، ئـەوەی کـە دیـت: لالغاومیـان هەڵـدەدڕی، ئـەوە ئـەو درۆزنەیـە کـە درۆیـێ هەڵدەبەستێ و لـەدەمی ئـەوەوە بەهـەر چوارلادا بڵاودەبێتەوە، ئینجا ئەوە هەتا ڕۆژی قیامەت هەرواى لێ دەکرێ، ئەوەیش کە بینیت سەریان دەشکاند، ئـەوە ئـەو جـۆرە کەسـەیە کـە خـودا

فێری قورئانی کردووەو لە سایەی خوداوە فێری قورئـان بـووە، کەچـی بـە شەو دەخـەوێ و دەوری ناکاتـەوە، بـە ڕۆژیـش ڕەفتـاری پـێ ناکـا، تـا ڕۆژی قیامەت هەروای لێ دەکرێ و ئەوە حاڵیەتی، ئەوانەیش کە لەناو کونەکەدا دیـتن، ئەوانـە داوێـن پیـسەکانن، ئەوەیـشی کـە لـەناو چـەمە خوێناوەکەدا دیت، ئەوە سوو خۆر بوو، پیرەمێردەکەی بن درەختەکەیش ئیبراهیم بـوو، -دروودی خـوای لێ بـێ-، منداڵـەکانی دەوریـشی منـاڵی خـەڵکان بـوون، کـە لــەپێش ڕەســیدە بوونیانــدا مــردوون، ئــەو پیــاوەیش کــە لــەنزیکی درەختەکـەوە ئاگرەکـەی خـۆش دەکـرد، مـالیکی وەردیـانی دۆزەخ بـوو، خانووی یەکـەمیش کەچوویتە نـاوی خانـەی سـەرتاپای موسـوڵمانان بـوو، ئـەم خـانووەیش مـاڵی شـەهیدانە ! منـیش جـوبرائیلم و ئەمـەیش کـەوا لەگەڵمایە میکائیلە، جا سەرهەڵبڕە، کە سەرمم هەڵبڕی لـە ژوور سـەرمەوە شتێکم دی، وەك پەڵە هەور وابوو، فـەرموویان: ئـەوەیش هـەوارو بارەگـای تۆیە، گوتم: دەڵێم گەڕێن بابچمە ناو جێگـەی دواڕۆژی خـۆم، فـەرموویان: هێشتا تەمەنت ماویەتی، کەی تەمەنت لـە جیهانـدا تـەواو بـوو دێیتـە نـاو ماڵی خۆت). (تاج/٨/١٠ – ف/١).

مردنی کوتوپڕی

٦٦٢- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْها أَنَّ رَجُلًا قَـالَ لِلنَّبِـيِّ صَـلَّى اللَّـهُ عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ: (إِنَّ أُمِّي افْتُلِتَتْ نَفْسُهَا، وَأَظُنُّهَا لَوْ تَكَلَّمَتْ تَصَدَّقَتْ، فَهَلْ لَهَـا أَجْـرٌ إِنْ تَصَدَّقْتُ عَنْهَا ؟) قَالَ: (نَعَمْ). (الحديث ١٣٨٨- طرفه في: ٢٧٦٠) [٧١]:

عائیـشە (رەزای خـوای لێ بـێ) فـەرمووی: سـەعیدی کـوڕی عوبیـدە (رەزای خـوای لێ بـێ)

---

(٧١) أخرجه مسلم في الزكاة، باب: وصول ثواب الصّدقة عن الميت إليه، رقم: ١٠٠٤.

عەرزی پێغەمبەری کرد (درودی خوای لەسەر بێ) فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خودا ! دایکم لە ناکاو مرد، فریانەکەوت کە ڕاسپێری و وەسیەت بکا، تاخێری بۆ بکەین، وەها دەزانم ئەگەر مەودای قسەکردنی ببوایە خێرێکی بڕیار دەدا بۆ خۆی، کە لەپاش مردنی بۆی بکرێ، جا ئایا خێری دەگا ئەگەر من ئێستا لەجیاتی خۆی خێری بۆ بکەم؟ فەرمووی: (بەڵێ خێری دەگا). (تاج/١/ل/٥٩٤ ف/١+ ف/٣ + تاج/١ ل/٩٥ف/١، ٢، ٣ + تاج/٢ ل/٣٧٨ ف/٣ ز/١٨٣).

باسی گۆڕی پێغەمبەرو ئەبوبەکرو عومەر

٦٦٣- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنها قَالَتْ: إِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيَتَعَذَّرُ فِي مَرَضِهِ: (أَيْنَ أَنَا الْيَوْمَ أَيْنَ أَنَا غَدًا) اسْتِبْطَاءً لِيَوْمِ عَائِشَةَ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمِي قَبَضَهُ اللَّهُ بَيْنَ سَحْرِي وَنَحْرِي، وَدُفِنَ فِي بَيْتِي). (الحديث ١٣٨٩)[٧٢]:

عائیشە (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) لە نەخۆشی سەرە مەرگیدا، هەر ڕۆژەی بەسەرە، لە ماڵی یەکێ لەژنەکانی دەبوو، ئەڵهای نۆرە ڕۆژی من بوو، دەیفەرموو: ئەمرۆ من لەکوێم، سبەینێ لەلای کێم لە هاوسەرەکانم، دوو سبەی لەلای کامیانم ؟ بۆیە وای دەفەرموو چونکە حەزی لەماڵی من بوو، کە سەرەی ڕۆژی من هات، ئیتر لەلای من گلی خواردەوەو ماڵەو ماڵی نەکرد، بەپێی نۆرە ڕۆژی ژنەکانی، کە لەشەرعی پیرۆزا پێی دەگوترێ: (قەسم) ئیتر لەو ماوەیەدا خۆم خزمەتم

(٧٢) أخرجه مسلم (فضائل أمّ المؤمنين عائشة صَلى اللهُ عَليهِ وَسَلمَ صحيح مسلم شرح النووي/١٥/ص٢٠٧). -المترجم-

دەکرد، هەتا گیانی سپاردو شادبوو بەدیداری پەروەردگاری، ئاوا لە ڕۆژی سەرەی خۆمدا لەباوەشمدا پشتی پیرۆزی دابوو بە سینگ و بەرۆکمەوە کە خودای مەزن گیانی کێشاو ڕۆحی موبارەکی وەرگرت). (تاج/٥/١٥٦ ف/٧ + تاج/٤ ل/٢٩٧ باسی تەمەنی پێغەمبەر و ماوەی پەیامەکەی).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

١- پێغەمبەری خودا ـدرودی خوای لەسەر بێـ زۆر ڕێزو نازی حەزرەتی عائیشەی دەگرت، لەبەر ئەم دوو هۆیە:

یەکەم/ عائیشە ژنێکی ژیرو زرنگ و هۆشیارو هۆشمەندو خانەدان و زاناو دانا بوو، یەکێ بوو لە بلیمەتەکانی مێژوو، زۆر زۆر پێغەمبەری خۆش دەویست و پێغەمبەریش ئەوی زۆر خۆش دەویست.

دووەم/ وەك لەچەند فەرموودەیەکی ساغ و دروستەوە دەردەکەوێ، عائیشە ڕێزوفەزڵی تایبەتی هەبووە لەلای خودا، وە بەسروش پێغەمبەر ـدرودی خوای لەسەر بێـ ئاگادارکراوە: کە عائیشە لەهەردوو جیهاندا ژنی دەبێ، جا لەبەر ئەم دوو هۆیە عائیشە لەلای پێغەمبەر نازدار بوو، بەڵام لەکاتی داستانی بوختیانە گەورەکەدا، کەکرا بۆ عائیشە، حەرزرەتی عائیشە نەخۆش کەوت، ئاگای لەم کەین و بەین و هەڵاتە نەبوو، کەبۆی کرابوو، لەبەرئەوە وەك لەوەوپێش نازی عائیشەی نەدەگرت، تاخودای گەورە پاکانەی بۆ عائیشە کرد، بەناردنی (١٠) دە ئایەتی قورئان، ئیتر پێغەمبەر ـدرودی خوای لەسەر بێـ هیچی لەدڵا نەماو گەڕایەوە سەرحاڵی ئاسایی لەوەو بەری، تەنانەت لە سەرەمەرگیشدا مەبەستی بوو کە شوێنەواری ئەو ڕووداوە ساردوسڕە لەدڵی عائیشەدا بسڕێتەوە، بۆیە لەوماوە ناسکەدا لە ماڵی عائیشە مایەوە تاگیانی پاکی سپارد، وە لەهەمان کاتدا موسوڵمانانیش

تێبگەیەنێ رێزی هاوسەری خۆیان بزانن و خاوەنی رێزو فەزڵی فەرامۆش نەکەن !

بەندە بۆ ڕوونکردنەوەی ئەم دوو هەڵوێیستەی پێغەمبەر گوتوومە:

بولبول ناز دەکا لە گوڵ دەتۆرێ بۆیە بەئەسری دەسنوێژ دەشۆرێ

واتە:

حەزرەتی پێغەمبەری خۆشەویست و نازدار -درودی خوای لەسەر بێ- لەکاتی بوختانە گەورەکەدا کە کرا بۆ عائیشە، کە عائیشە نەخۆشکەوت، لەو نەخۆشینەدا، حەزرەت وەك جاران نازی نەدەگرت، بەڵام لەکاتی سەرە مەرگا، بۆ سڕینەوەی ئەو یادگارە ناخۆشە، حەزرەت لە باوەشی عائیشەدا گیانی سپارد، دیارە لەو دەمەدا، عائیشە فرمێسکی زۆری بۆ حەزرەت ڕێژاوە، مەبەست ئەوەیە: چۆن بولبول لەشەودا، کە تاریکی دادێ، خۆی لەگوڵ دەدزێتەوە، بەڵام بەیانی زوودەچێ خۆی هەڵدەسوێ لە بۆن و بەرامەو شەونمی گوڵ، وەك داوای چاوپۆشی لێ بکا ئاوا، پێغەمبەریش درودی خوای لەسەر بێ- لە بەرەبەیانی ژیانی ناو بەهەشتا دەستنوێژی بە فرمێسکی عائیشە گرتوەو ئەو گەردە کۆنەی لە دڵ سڕیوەتەوە.

٢- وەك چراوگێ بۆ کاریگەری و شوێنەواری ئەو ناکۆکییەی کە لەناو یارانا ڕوویداوە لەناو دڵیانا، ئاماژە دەکەین بۆ ڕاستییەك عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) لە فەرموودەکەی پێش ئەم فەرموودەیەدا، بۆیە ناوی سەعدی کوڕی عوبادە نابا، بەڵکو دەفەرموێ: (پیاوێ لە پێغەمبەری پرسی ... دایکم لە ناکاو مرد.. تاد)، چونکە سەعد لە ڕووداوی ئیفکدا لەسەر عائیشەی نەکردۆتەوە، بەڵکوو لە دژی سەعدی کوڕی موعاز وەستا کە ویستی تۆڵە لە سەرۆکی هەلاتبازەکان بسێنێ، هەروەك لەگەڵ حەزرەتی عەلیشدا

لەبەر هەمان هۆ تا مردن نێوانیان ساز نەبوو !

٦٦٤- عَنْ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: إِنِّي لَا أَعْلَمُ أَحَدًا أَحَقَّ بِهَذَا الْأَمْرِ مِنْ هَؤُلَاءِ النَّفَرِ، الَّذِينَ تُوُفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَنْهُمْ رَاضٍ، فَمَنْ اسْتَخْلَفُوا بَعْدِي فَهُوَ الْخَلِيفَةُ، فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا، فَسَمَّى: عُثْمَانَ وَعَلِيًّا، وَطَلْحَةَ وَالزُّبَيْرَ، وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ، وَسَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. (الحديث ١٣٩٢- اطرافه في:٣٠٥٢، ٣١٦٢، ٣٧٠٠، ٤٨٨٨، ٧٢٠٧)[٧٣]:

عومەری کوڕی خەتاب (رەزای خوای لێ بێ) کاتێ ئەبولوئلوئەی فارسی زاماری کرد، لەپێش شەهیدبوونی دا، وەسێتی بۆ موسوڵمانان کرد، بەشی لە راسپێرییەکەی ئەمە بوو، فەرمووی: (بەپێی ئاگاداری من، کەسی تر وەك ئەم چەند کەسەیە، شایەنی ئەوە نییە کەببێ بەجێنشینی پێغەمبەر لەپاش مردنی من، چونکە ئەم زاتانەی کە من ناویان دێنم، پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ هەتا وەفاتی کرد هەرلێیان رازی بوو، جا ئەمانە هەرکەسێکیان هەڵبژاردو کردیان بەجێنشین ئیتر گوێڕایەڵی بن و فەرمانبەری بکەن، وەناوی ئەم شەش کەسەی هێنا: عوسمان و عەلی و طەلحەو زوبیرو عەبدولرەحمانی کوڕی عەوف و سەعدی کوڕی ئەبو وەقاص (رەزای خوای لێ بێ)).

٦٦٥- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنها قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (لاَ تَسُبُّوا الْأَمْوَاتَ، فَإِنَّهُمْ قَدْ أَفْضَوْا إِلَى مَاقَدَّمُوا). (الحديث ١٣٩٣- الحديث ١٣٩٣- طرفه في: ٦٥١٦)[٧٤]:

---

(٧٣) لم يخرجه مسلم (انظر: خاتمة / فتح الباري / ٣ ص ٣٠٦) ـ المترجم

(٧٤) لم يخرجه مسلم (فتح الباري / ٣ ـ خاتمة ـ ص ٣٠٦). -المترجم-

عائیشه (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (جنێو بە مردووان مەدەن، چونکە ئەوان رووبەڕوو بوونەتەوە لەگەڵ کردەوەی لەوەپێشی خۆیان، کە لەجیهانا کردوویانە، چ چاك، چ خراپ، وە بەپێی ئەو کردەوە پێشینەیان پاداشی خۆیان وەردەگرن). (تاج/١/٥٥٠-٢).

بسم الله الرحمن الرحيم

ماموستای عەسقەلانی -رەحمەتی خودای لێ بێ- لە پایانی (نامەی تەرمدا)، بۆمان ڕوون دەکاتەوە: کە نامەی تەرم دوو سەدو دە فەرموودەی بەرزەوەکراوی واتیا، پەنجاو شەشیان بێ‌ڕشتەو موتابەعاتن، ئەوانی تریان پەیوەستی تەواون، واتە: مەوصوولن، سەدو نۆ فەرموودەیان دووبارەن، سا یا لەم نامەیە خۆی دا، یا لە بابەتەکانی پێشیدا، سەدو یەکیان پاڵفتەی ئەم نامەیەن و دووبارەنین، پێشەوا موسلیمیش هەموو فەرموودە پاڵفتەکانی گێڕاوەتەوە، بێجگە لەم بیست و چوارەیان:

١. فەرموودەکەی عائیشە: (أَقْبَلَ أَبُوبَكْر عَلـى فَرَسِـهِ) رقـم ١٢٤١، ١٢٤٢ فـتح. لە تەجریدەکەدا نییە.

٢. فەرموودەکەی ئوم عەلا سەبارەت بەداستانی مەرگی عوسمانی کوڕی مەظمون، ژمارە: ١٢٤٣ ف، ٦٠١ ت.

٣. ئەنەس (أَخَذَ الرَّايَةَ زَيْدٌ فَأُصِيبَ) ژ/١٢٤٦ ف/٦٠٤ ت.

٤. فەرموودەکەی ئەنەس (مَا مِنَ النّاسِ مِنْ مُسْلِمٍ يَتَوَفَّيَّ لَـهُ ثَلاَثَـةٌ) ژ/١٢٤٨/ ف/٦٠٥ ت.

٥. فەرموودەکەی عەبدولرەحمانی کوڕی عەوف (قُتِلَ مُـصْعَبُ بْـنُ عُمَيْـر) ژ/١٢٧٥ ف، لە تەجریدەکەدا نەهاتووە.

٦. فەرمووده‌کەی سەهلی کوڕی سەعد: (إِنَّ امْرَأَةً جَاءَتْ بِبُرْدَةٍ مَنْسُوجَةٍ) ژ/١٢٧٧ ف/٦١٢ ت.

٧. فەرمووده‌کەی ئەنەس: (شَهِدْنَا بِنْتًا لِلنَّبِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ژ/ ١٢٨٥ ف/٦١٧ ت.

٨. فەرمووده‌کەی ئەبو سەعید: (إذا وُضِعَتِ الجَنَازَةُ وَاحْتَمَلَهَا الرِّجَال) ژ/١٣١٤ ف/٦٣٢ ت.

٩. فەرمووده‌کەی ئیبنو عەبباس -سەبارەت بەخوێندنی سوورەتی فاتیحا لەنوێژی مردوودا. ژ/١٣٣٥ ف/٦٣٧ ت.

١٠. فەرمووده‌کەی جابیر: (زَمِّلُوهُم بِدِمَائِهِم..) ژ/١٣٤٣ ف، لەتەجریدەکەدا لەم جێگەیەدا نییە.

١١. فەرمووده‌کەی صەفیەی کچی شەیبە، سەبارەت بە تەحریمی مەککە ژ/١٣٤٩ ف، لە تەجریدەکەدا لەم جێگەیەدا نییە.

١٢. فەرمووده‌کەی جابیر. داستانی شەهید بوونی باوکی و ناشتنی. ژ/١٣٥١ ف. لە تەجریدەکەدا لەم جێگەیەدا نییە.

١٣. فەرمووده‌کەی ئەنەس: چیرۆکی کوڕە جوولەکەکە. ژ/١٣٥٦ ف/٦٤٣ ت.

١٤. فەرمووده‌کەی ئیبنوعەبباس: (كُنْتُ أَنَا وَأُمِّي مِنَ الْمُسْتَضْعَفِينَ) ژ/١٥٥٧، لە تەجریدەکەدا نییە.

١٥. فەرمووده‌کەی ئەبو هورەیرە: (سەبارەت بەتاوانی ئەو کەسە کە بەشتێ خۆی بخنکێنێ) ژ/١٣٦٥، ٦٤٩ ت (بڕوانە تەخریجی ژمارە/٦٤٩ + فتح الباری، بەرگی/٣ لاپەڕە/٢٦٨).

١٦. فەرمووده‌کەی عومەر: (أَيُّمَا مُسْلِمٍ شَهِدَ لَهُ أَرْبَعَةٌ بِخَيْرٍ) ژ/١٣٦٨ ف/٦٥١ ت.

١٧. فەرمووده‌کەی ئەبو هورەیرە، لە بارەی پەناگرتن بەخودا لە ئاگری

دۆزەخ و سزای گۆڕ. ژ/١٣٧٧ ف/٦٥٧ ت.

١٨. فەرموودەکەی بەراو. کاتێ ئیبراهیم مرد ژ/١٣٨٢ ف/٦٥٩ ت.

١٩. فەرموودەکەی سەموورە. خەونە درێژەکەی پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێـ ژ/١٣٦٨ ف/٦٦١ ت (بڕوانە ژمارە: ٦٦١).

٢٠. فەرموودەکەی عائیشە: (تُوُفِّي رَسُوْلُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الاثْنَين). ژ/١٣٨٧ لە تەجریدەکەدا نییە.

٢١. عائیشە رادەسپێرێ کەلەگەڵ ئەوانا نەنێژرێ. ژ/١٣٩١ ف، لە تەجریدەکەدا نییە.

٢٢. فەرموودەکەی عومەر. راسپێرییەکەی عومەر. ژ/١٣٩٢ ف/٦٦٤ ت.

٢٣. فەرموودەکەی عائیشە: (لا تَسُبُّوا الامْوَات..). ژ/١٣٩٣ ف/٦٦٥ ت.

٢٤. فەرموودەکەی ئیبنوعەبباس. سەبارەت بەگوتەکەی ئەبولەهەب ژ/١٣٩٤ لە تەجریدەکەدا نییە.

هەروا عەسقەلانی ـڕەحمەتی خودای لێ بێـ فەرمووی: لەم نامەیەدا چل و هەشت بیستراو (أثر) ی واتیادا، کە هەیانە دەچێتەوە سەر هاوڕێیانی پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ، هەشیانە دەچێتەوە سەر زانایانی دوا ئەوان، شەشیان پەیوەست (موصول)ن، ئەوانی تریان بێ ڕشتەن (واتە: معلق)ن.

شێخی عەسقەلانی ـڕەحمەتی خودای لێ بێـ لە پایانی (باسەکانی کارکردن لەناو نوێژدا) دەفەرموێ:

لەم باسەدا سیو دوو فەرمووەدەی بەرزەوە بووی واتیا، شەشیان بێ ڕشتەن، واتە: موعەللەقن، ئەوانی تریان هەموو پەیوەستن، واتە: موصولن، بیست و شەشیان دووبارەن، ئەوانی تریان کە شەشن پاڵفتەی باسەکەن، پێشەوا موسلیم ـڕەحمەتی خودای لێ بێـ گشتیانی گێڕاوەتەوە ئەمەیان نەبێ:

١. فەرموودەکەی ئەبو بەرزە سەبارەت بەچیرۆکی بەلەسە بوونی ولاخەکەی ژ/١٢١١ ف.
٢. تەعلیقەکەی عبدالله ی کوڕی عەمر سەبارەت بە فووکردنی پێغەمبەر لەناو کڕنووشی ناو نوێژی خۆر گیراندا، وا لەپێش ژمارە/١٢١٣ وە، خۆی ژمارەی بۆ دانەنراوە.
٣. فەرموودەکەی ئەبو هورەیرە لە بابەت خوێندنی سوورەت لەناو نوێژی شێواندا.
٤. هەروا شێخی عەسقەلان دەفەرموێ: ئەم باسە شەش بیسراویشی واتیا. بیستراو ـ واتە: أثر = ئەسەر.

هەروا مامۆستای عەسقەلانی ڕەحمەتی خودای لێ بێ لەکۆتایی (باسەکانی هەڵەی ناو نوێژدا) دەفەرموێ:

لەم باسەدا نۆزدە فەرموودەی بەرزەوەکراوی واتیا، دووانیان لەم نۆزدەیە بێ ڕشتە (معلق)ن بۆیە بە نۆزدە فەرموودە دادەنرێن، چونکە فەرموودەکەی کورەیب (ژمارە/٥٩٧ ت/١٢٣٣ ف) بە چوار فەرموودە دادەنرێ، ئاوا:

١- کورەیب لە عەبدولرەحمانی کوڕی ئەزهەرەوە.

٢- کورەیب لە ئیبنو عەبباسەوە.

٣- کورەیب لە عەبدولڕەحمانی کوڕی ئەزهەرەوە.

٤- کورەیب لە میسورەی کوڕی مەخرەمەوە.

موسلیم -ڕەزاو ڕەحمەتی خودای لێ بێ- گشتیانی گێڕاوەتەوە.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٠- نامەی زەکات (كتاب الزكاة)

باسی پێویستی زەکات

٦٦٦- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَعَثَ مُعَاذًا رَضِي اللَّهُ عَنْهُ إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: (ادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ). (الحديث ١٣٩٥ - اطرافه في: ١٤٥٨، ١٤٩٦، ٢٤٤٨، ٤٣٤٧، ٧٣٧١، ٧٣٧٢) [٧٥].

ئیبنو عەباس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: کاتێ پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- موعازی کوڕی جەبەلی نارد بۆ یەمەن و کردی بە سەرکارو مامۆستایان، لەسەر ئەم شێوەیە فەرمانی پێکردو پێی فەرموو: (ئەوا تۆ دەچیت بۆناو گەلێك، کە ئەهلی کیتاب و خاوەنی نامەن، کاتێ دەچیتە ناویان لەپێشدا داوایان لێ بکە شایەتی بدەن: کە هەر خودا خودایەو خودای تر نییەو موحەممەدی کوڕی عەبدوڵلا پێغەمبەری خودایە، ئەوجا ئەگەر بۆ ئەمە بە گوێیان کردی ئەوا پێشیان بڵێ: کە خودا -لە هەموو شەوو ڕۆژێکدا- پێنج نوێژی لەسەریان داناوە جا ئەگەر بۆ ئەمەیش بەگوێیان کردی، ئەوا پێشیان بڵێ: کە خودا زەکاتی لەسەریان داناوە، کە لە دەوڵەمەندەکانیان وەردەگیرێ و دەدرێتەوە بە هەژارەکانیان، جا ئەگەر بۆ ئەمەیش بە گوێیان کردی، ئەوا نەکەیت بچیت، نایابی سامان وماڵەکانیان هەڵبژێری

(٧٥) أخرجه مسلم (صحيح مسلم بشرح النووي ج/ ١ ص١٩٥). -المترجم-

و لەباتی زەکات وەری بگری. وە خۆشت لە نالەو نزای ستەمبار بپارێزە، چونکە ئاهو نزولەی ستەمبار تیرێکی کوشندەیەو لەگەڵ لە کەوان دەرچوو برستی ستەمکار دەبڕێ و هیچ شتێ بەری ناگرێ تاخۆی دەگەیەنێتە بارەگای پەروەردگار !). (بڕ: ریاض الصالحین بەکوردی بەرگی یەکەم چاپی دووەم لاپەڕە/١٩٥ ف/٢٠٨/٦ ز/٢٦).

٦٦٧- عَنْ أَبِي أَيُّوبَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ، قَالَ: مَا لَهُ مَا لَهُ، وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (أَرَبٌ مَا لَهُ تَعْبُدُ اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتَصِلُ الرَّحِمَ). (الحديث ١٣٩٦- طرفاه في: ٥٩٨٢، ٥٩٨٣) [٧٦]:

ئەبو ئەیوبی ئەنصاری (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- و سەروماڵ و مناڵ و دایك و باوك و هەست و نەست گشتی بەقوربانی گەردی بەرپێی دینی کەرانی گۆڕی پیرۆزی بێ - بەسواری وشترێ بوو، پیاوێ هات جڵەوی ولاخەکەی گرت و رایوەستان و عەرزی کرد: ئەی پێغەمبەری خودا! کارێکم پێ بفەرموو ئەگەر ئەنجامی بدەم بمباتە بەهەشت، بازێ لەیارانیش -رەزای خوایان لێ بێ- فەرموویان: چی چی ! پێغەمبەریش -دروودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (خودا بپەرستەو هیچ هاوبەشی بۆ دامەنێ و نوێژ بکەو زەکات بدەو پەیوەندی بەخزم و خوێشەوە بکەو بۆیان باش بەو بەپێی حاڵ پێیان لێ مەبڕەو یارمەتیان بدە، ئینجا پێی فەرموو: دە ئینجا بەری ولاخەکە بەردە بابڕوا لەڕێگەی خۆیەوە). (تاج/١٣/٩ ف/١ ز/٤).

٦٦٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ أَعْرَابِيًّا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

---

(٧٦) اخرجه مسلم في الإيمان، باب الإيمان الذي يدخل به الجنة، رقم: ١٣.

وَسَلَّمَ فَقَالَ: (دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ إِذَا عَمِلْتُهُ دَخَلْتُ الْجَنَّةَ، قَالَ: تَعْبُدُ اللَّهَ لَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ، وَتُؤَدِّي الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ، وَتَصُومُ رَمَضَانَ، قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا أَزِيدُ عَلَى هَذَا، فَلَمَّا وَلَّى، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى هَذَا). (الحديث ١٣٩٧)[٧٧]:

ئەبو هورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) **فەرمووی: پیاوێ هاتە خزمەتی پێغەمبەر** دروودی خوای لەسەر بێ: **گوتی: قوربان ! کارێکم پێ نیشان بدە، ئەگەر بیکەم ببم بەبەهەشتی ؟ فەرمووی: (بەس خودا بپەرستەو بەندەیی و پەرستشی بۆ بکەو، هیچ هاوبەشی بۆ بڕیار مەدەو، نوێژە فەرزەکان بکەو، زەکاتی فەرزی سەرت بدەو، ڕۆژوی مانگی ڕەمەزان بگرە). پیاوەکەیش گوتی: بەو کەسە کە گیانی منی بەدەستە، لەمانە زیاتر ناکەم، جا کە ڕۆیشت پێغەمبەر** دروودی خوای لەسەر بێ **فەرمووی: (هەرکەسێ حەزدەکا کە لەم جیهانەدا بەچاوی خۆی پیاوێکی بەهەشتی ببینێ باتەماشای ئەم پیاوە بکا). (تاج/٢ ل- ٥ف —٢ ش/ن)**

٦٦٩– عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا تُوُفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَكَفَرَ مَنْ كَفَرَ مِنْ الْعَرَبِ، فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: (كَيْفَ تُقَاتِلُ النَّاسَ وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَمَنْ قَالَهَا فَقَدْ عَصَمَ مِنِّي، مَالَهُ، وَنَفْسَهُ، إِلَّا بِحَقِّهِ وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ)، (الحديث ١٣٩٩– اطرافه في: ١٤٥٧، ٦٩٢٤، ٧٢٨٢) فَقَالَ: (وَاللَّهِ لَأُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلَاةِ، وَالزَّكَاةِ، فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ، وَاللَّهِ لَوْ مَنَعُونِي عَنَاقًا كَانُوا يُؤَدُّونَهَا إِلَى

(٧٧) أخرجه مسلم في الإيمان، باب الإيمان الذي يدخل به الجنة، رقم: ١٤.

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَاتَلْتُهُمْ عَلَى مَنْعِهَا، قَالَ عُمَرُ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ فَوَاللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ قَدْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَ أَبِي بَكْرٍ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ فَعَرَفْتُ أَنَّهُ الْحَقُّ). (الحديث ١٤٠٠- اطرافه في:١٤٥٦، ٦٩٢٥، ٧٢٨٥) [٧٨]:

ئەبو هوریرە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: کاتێ پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- کۆچی دوایی کرد، وە لەپاش ئەو ئەبوبەکر کرا بەجێنشین (واتە: بە خەلیفە) وەئەو عەرەبانەی کە لە ئایین هەڵگەڕانەوە پەیدابوون، وە ئەبوبەکر ویستی بچێ بەگژیانا، بەم بۆنەیەوە عومەری کوڕی خەتاب (رەزای خوای لێ بێ) پێی فەرموو: تۆ چۆن جەنگ دەکەی لەگەڵ ئەم خەڵکەداو، بەڵگەت چییە لەم بارەیەوە؟ ئەی چی دەکەی لەوە کە پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- دەفەرموێ: فەرمانم پێکراوە کە شەڕ لەگەڵ ئەو خەڵکەدا بکەم، تا شایەتمان دێنن و بەزمان دەڵێن: (لا اله الا الله: هەرخودا خودایەو بەس) ئیتر ئەو کەسەی کە ئەمە بڵێ، ئەوا سەروماڵی خۆی لەمن قەدەغە دەکاو، خوێن و نامووس و سەرو سامانی لە من حەرام دەبێ، مەگەر لەسەر مافێکی ڕەوا، کە لەسەری بێ بە پێی شەرعی خوا، وەئیتر حیساب و لێپرسینەوەی لەسەر نیازی دڵی، لەو دنیادا لەسەر خودایە؟ جا بۆم ڕوون بکەرەوە: ئایا ئەم هەڵوێستەی تۆ لەگەڵ ئەم فەرموودەیەی پێغەمبەردا چۆن یەك دەگرنەوە؟

ئەبوبەکریش -بۆ وەڵامی ئەم ڕەخنەیەی عومەر- فەرمووی: (ئەمەی تۆ دەیڵێی ڕاستە، بەڵام مەسەلەکە گەلێ لەم ڕواڵەتکارییە قووڵترە، بەخودا زۆرباش دەچم بەگژ ئەوانەدا کە فەرقی نوێژو زەکات دەکەن و دەڵێن: نوێژ فەرزەو دەیکەین و، زەکات فەرز نییەو نایدەین، چونکە زەکات مافی

(٧٨) أخرجه مسلم في الإيمان، باب الأمر بقتال الناس حتي يقولوا: لاإله إلا الله، رقم:٢٠.

ماڵە، مافێکە خوا لە سامانا پێویستی کردووە، ئەوەی ئینکاری بکا، ئیکاری لە ئەصڵێ لە ئوصولی ئایین دەکا، جا لەبەرئەوە دەچم بەگژیدا، سوێندم بەخودا ئەگەر لەم لایەنەوە فەرقی من و پێغەمبەر بکەن لێیان قەبووڵ ناکەم، کەواتە ئەگەر لەمەوبەر گێسکە زەکاتێکیان دابێ بەپێغەمبەرو ئێستا بە بڕوبیانووی بێ سەروبەر، نەیدەن بە من، کە جێنشینی پێغەمبەرم و فەرمانڕەوای گشتی موسوڵمانانم، لەسەر نەدانی ئەو گیسکەیە دەچم بە گژیانا. عومەر دەیفەرموو: بەخودا دیاربوو کە کردنی ئەو جەنگە شتێ بوو لە خوداوەو خۆی نابوویە ناو دڵی ئەبوبەکرەوە، وە منیش بۆم دەرکەوت کە فەرمایشتەکەی ئەبوبەکر ڕاست بوو) (تاج/٢/١٢ ف/٤ - ش/د/ت/ن).

تاوانی زەکات نەدەر

٦٧٠- عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (تَأْتِي الْإِبِلُ عَلَى صَاحِبِهَا، عَلَى خَيْرِ مَاكَانَتْ، إِذَا هُوَ لَمْ يُعْطِ فِيهَا حَقَّهَا، تَطَؤُهُ بِأَخْفَافِهَا، وَتَأْتِي الْغَنَمُ عَلَى صَاحِبِهَا عَلَى خَيْرِ مَاكَانَتْ، إِذَا لَمْ يُعْطِ فِيهَا حَقَّهَا، تَطَؤُهُ بِأَظْلَافِهَا، وَتَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا، وَقَالَ وَمِنْ حَقِّهَا أَنْ تُحْلَبَ عَلَى الْمَاءِ).

قَالَ: (وَلَا يَأْتِي أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِشَاةٍ يَحْمِلُهَا عَلَى رَقَبَتِهِ لَهَا يُعَارٌ، فَيَقُولُ يَا مُحَمَّدُ، فَأَقُولُ: (لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا، قَدْ بَلَّغْتُ، وَلَا يَأْتِي بِبَعِيرٍ يَحْمِلُهُ عَلَى رَقَبَتِهِ، لَهُ رُغَاءٌ، فَيَقُولُ: يَا مُحَمَّدُ، فَأَقُولُ: (لَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا قَدْ بَلَّغْتُ). (الحديث ١٤٠٢- اطرافه في: ٢٣٧٨، ٣٠٧٣، ٦٩٥٨)[٧٩].

ئەم فەرموودەیە دوو فەرموودەیە، یەکەمیان لەبەرگی سێی ریاض

(٧٩) أخرجه مسلم في الزكاة، باب: إثم مانع الزّكاة، رقم: ٩٨٧.

الصالحيندا، زنجيره/٢١٦ ل-٩٠٠ف-٩. تەرجەمە كوردييەكەى ئاوايە:

ئـەبو هـوريره (رەزاى خـواى لێ بێ) فـەرمووى: پێغەمبـەردرود دەفـەرموێ: (ئەوكەسەى خاوەنى زێڕوزيو بێ و زەكاتى لێ دەرنـەكا، لـەرۆژى قيامـەتا، ئەو زێڕ و زيوە سوور دەكرێتـەوە، لـەناو ئاگرى دۆزەخـا، تـادەبێ بەيـەك پارچـە ئـاگرى سـوور، ئـەوجا تەنيـشتى و ناوچـەوانى و پـشتى و هـەموو لەشى ترى پێى داخ دەكرێ، هەموو جارێ كـە سارد دەبێتـەوە، سـەرلەنوێ سوور سوورى دەكەنـەوە بـۆى و ديـسان واى لێ دەكەنـەوە، ئـيتر لـەو ڕۆژەدا كە پەنجا هـەزار سالْ درێـژە، ئـەو كابرايـە ئەمـە حالْيـەتى، هـەتا دادگـايى بەندەكان لەناو خۆيانا لە دادگاى خودادا تەواو دەبێ، ئەوجا ڕێگەى خۆى نيشان دەدرێ، سا يا بۆ بەهەشت، يا بۆ دۆزەخ.

گوتـرا: ئەى پێغەمبەرى خودا ! ئەى وشتر؟

فەرمووى: (وە ئەوەى خاوەنى وشتر بێ و، مافى مافدارانى لێ نەدا، كـە يەكێ لەو مافانەى كـە لـە وشـتردا هـەن ئەوەيـە: ئـەو ڕۆژەى كـە وشـترەكە دەبـرێ بـۆ سـەر ئـاوو ئـاودەدرێ و دە دۆشـرێ، لـەو شيرەى ئـەو ڕۆژەيـشدا مافى هەژارانى واتيادا، وەك خەرمانلۆغەى خـەرمان، ئـەو خـاوەن وشـترەى كە مافى مافدارانى لێ نەدا، لە ڕۆژى قيامەتدا، لـە دەشـتێكى كركـاى كركـا، لەسـەر دەم رايدەخـەن بـۆ ئـەو وشـترانە، وەتـا بلْێيت زل زل و فيلەتـەن و قەبەن و يەك پارێنەشيان كـەم نييـە، ئـيتر ئـەوانيش بـەپا دەيـشێلن و بـە دەم دەيگەزن و قەپى لێ دەگرن، گشت جـارێ كـە دوايىيەكـەيان بەسـەريدا تـێ دەپـەڕێ، ديـسانەوە بەرايەكـەيان دەگێڕنـەوە بـۆ سـەرى ئـيتر ئەمـە حالْيـەتى لـەو ڕۆژەدا، كـە پەنجاهـەزار سـالْ درێـژە هـەتا مەحكەمـەو دادپرسيى ناو بەندەكان تەواو دەبێ، ئەوجار ڕێگەى خۆى پيشان دەدرێ، سايا بۆ بەهەشت يا بۆ دۆزەخ.

گوترا: ئەی پێغەمبەری خودا ! ئەی ڕەشەوڵاخ و مەڕو بزن ؟

فەرمووی: (وە ئەوەی خاوەنی ڕەشەوڵاخ و مەڕوبزن بێو، مافی هەژارانیان لێ نەداو زەکاتی شەرعیان لێ دەرنەکا، لە ڕۆژی ژینەوەدا، لە قیامەتدا، لەدەشتێکی کرکای کرکا، لەسەردەم بۆیان ڕادەخرێ، ئەو ئاژەڵە لەو کاتەدا، نە تاقە یەکێکیان کەمە، نە شاخبار دراوێکیان واتیادا، نە کۆڵێ، نە شاخ شکاوێ، بەڵکوو هەموو زرت و زیت و بزو ئامادەن بۆ شەڕە شۆق و قۆچ وەشاندن، ئیتر بە شاخ دەیدەنە بەر شۆق و بە سم گێرەی دەکەن، گشت جارێ کە دواییەکەیان بەسەریدا تێ دەپەڕێ، دیسانەوە بەراییەکەیان دەگێڕنەوە بۆ سەری، ئیتر ئەمە حاڵیەتی لەو ڕۆژەدا کە پەنجا هەزار ساڵ درێژە، هەتا مەحکەمەی ناوەندە بەندەکان تەواو دەبێ، ئەوجا ڕێگەی خۆی پێ نیشان دەدرێ: جا یا بۆ دۆزەخ، یا بۆ بەهەشت.

گوترا: ئەی پێغەمبەری خودا ! ئەوا بڕیار (حوکم) ی زێڕو زیوو وشترو ڕەشە وڵاخ و بزن و مەڕمان زانی ئەی بڕیاری وڵاخی بەرزە چییەو چۆنە؟

فەرمووی: (وڵاخی بەرزە سێ جۆرە: بۆ هەندێ پیاو مایەی پاداش و خێرە، مایەی تاوان و شەڕە بۆ ئەو پیاوەی کە ڕایدەگرێ بۆ ریاو چاوەو خۆنواندن و شانازی کردن و هەروا بۆ دوژمنایەتی و دژایەتیی گەلی ئیسلام و لە دژی موسوڵمانان!

پەردەو تارەیەکی داپۆشەریشە بۆ ئەو پیاوەی کە لەرێگەی خودادا رایدەگرێ و بۆ ڕووسووری هەردوو جیهان، کارو کەسابەتی پێوە دەکاو، ئەو مافەی کە خودا لەسەر ئەو وڵاخەی داناوە، کە بریتیە لە خەباتگێڕان لەسەر پشتی فەرامۆش نەکا، لەکاتی خۆیدا ئاوو ئالیکی دەدا، وچانی دەدا، نایڕەتێنێ، مایەی پاداشی باش و خێری گەورەیشە بۆ ئەو پیاوەی کە

ڕایدەگرێ بۆ غەزا کردن و تێکۆشان لەبەر ڕەزای خودا، بۆ بەرژەوەندیی گەلی ئیسلام، لە مێرگێکدا، یا لە مێرغوزارێکا دەیبەستێتەو، ئیتر ئەو ولاخە هەرچی بخوات لەو مێرگ و میرغوزارەو، چەندە لەو لەوەڕە بلەوەڕێ، بە ژمارەی ئەوە چاکەو خێرو خێرات بۆ خاوەنەکەی دەنووسرێ، تەنانەت ئەگەر مەڕ بەندەکەی بپسێنێ، یان پەت و گوریسەکەی بپچڕێنێ، وە سەرێ دووسەر غار بکاو، بای باڵی خۆی بداو، یاری بکاو، تەنانەت ئەگەر بەبێ سوارەکەیشی تەراتێن بکا، هەتا لەکاتی وایشدا، خودا بە ژمارەی شوێن سم و بە ژمارەی تەرس و میزەکەی چاکەو خێری بۆ دەنووسرێ.

گریمان خاوەنەکەی بەسەر ئاوێکا بردی، نیازی ئەوەیشی نەبێ کە ئاوی بدا، بەلاّم ولاّخەکە لە خۆیەوە دەمی نایە ئاوەکەوەو لێی خواردەوە، ئەوە بە قەد ژمارەی ئەو ئاوەی کە دەیخواتەوە چاکەی بۆ دەنوسرێ!.

گوترا: قوربان ! ئەی گوێدرێژ ؟

فەرمووی: (لەبارەی گوێدرێژەوە هیچ سرووشێکم بەتایبەتی بۆ نەهاتووە، تەنیا ئەم ئایەتە دانسقەو کەم هاوتایە نەبێ، کە تێکڕا گشت جۆرە خەیرێ، کەم و زۆر دەگرێتەوە، کە دەفەرمووێ: ﴿فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ، وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ. (٧-٨)- زلزلة - ٩٩/٨﴾ واتە: هەر کەسێ بەقەی سەنگی تۆسقاڵێ چاکەی کردبێ پاداشتەکەی وەردەگرێ، هەروا هەرکەسێ بەقەی سەنگی تۆسقاڵێ خراپەی کردبێ، پاداشتەکەی وەردەگرێ..)، (ریاض الصالحین، کوردی/٣/٩٠٠ ف/٩ ش).

فەرموودەی دووەمیان لە بەرگی سێی تاجول ئوصول دا، وەرگەڕاوە کوردییەکەی، لە لاپەڕە/٢٩٦ ز/١٠٩ ف/٢ - دا ئاوایە:

ئـەبو هـورەیرە (ڕەزای خـوای لێ بـێ) فـەرمووی: پێغەمبـەر دروودی خـوای لەسـەر بـێ هەڵسایەوە، وتارێکی فەرموو بۆمان، باسی ناخونـەك و دەستپیسی لـەماڵی تالآنی کرد، وە ئەوەی بە تاوانێکی گەڵێ گەورە دانا، وە فەرمووی: (نامەوێ لە ڕۆژی قیامەتدا بەیەکێکتان بگەم سەپێ ماینێ، بەلووشکە لووشـك، بـە قەلآندۆشکانیەوە بێ، کە لـە جیهانـا بەناهـەق بەدەسـتی هێنـابی، بێت بۆ لام و بڵـێ: ئـەی پێغەمبـەری خـودا دەخیلـتم لـێم قـەوماوە، بەدەسـتی ئەسپەوە پەرێشانم، هـەم شـەکەت و مانـدووم و هـەم ئابڕووم چووە، دەی فریامکـەوە، منـیش پێـی دەڵـێم کـە مـن دەسـەڵاتی هیچم نییـە بـۆت کـە بیکەم، من لە کاتی خۆیدا پێتم ڕاگەیاندوویت، نامەوێ لە ڕۆژی قیامەتـدا بگەم بەیەکێتان مەڕێ، یا بزنێ، بە بارەبارو قارە قارو باعـە بـاع، بەسـەر نەڕەی شانیەوە بێ، بێ و بڵێ: ئەی پێغەمبـەری خـودا! فریامکـەوە منـیش پێی دەڵێم: من دەسەڵاتی هیچم نییە کـە بـۆتی بکـەم، مـن لـەکاتی خۆیـدا پێم ڕاگەیاندووی !

نامـەوێ لـە ڕۆژی قیامەتـدا بەیـەکێکتان کەسـێ (بـە هاتووهـاوار قیـژە قیژ) بـە قەلآندۆشـکانیەوە بـێ، بێت بۆ لام و بڵـێ: ئـەی پێغەمبـەری خـودا ! فریامکەوە، منیش پێی دەڵێم، من دەسەڵاتی هیـچم نییـە کـە بیکـەم بـۆت،من لـەکاتی خۆیـدا پێـتم ڕاگەیانـدووە، نامـەوێ لـەڕۆژی قیامـەتا بگـەم بـە یـەکێکتان نکـالآو جل و بـەرگ (بەخشخشی) بـە قەلآندۆشکانیەوە بێت، بـێ بـۆ لام و بڵـێ: ئـەی پێغەمبـەری خـودا ! فریامکەوە، منـیش پێـی دەڵـێم: مـن دەسـەڵاتی هیـچم نییـە کـە بیکـەم بـۆ تـۆ، مـن لـە کـاتی خۆیـدا پێـتم ڕاگەیاندووە، نامەوێ لە ڕۆژی قیامەتدا بگەم بەیـەکێکتان مـردە مـاڵ و زێـڕو زیوی دزێتی و گزێتی و فزێتی، بەقەلآندۆشکانیەوە بێت، بێت بـۆلام و بڵـێ: ئەی پێغەمبەری خودا ! فریامکەوە، منیش پێی دەڵێم: مـن دەسـەڵاتی هیـچم

نییه كه بیكـهم بـۆت، مـن لـه دنیـادا، سـهبارەت بـهم كاروبـاره، پێـتم ڕاگهیانـدووه. لهگێڕانهوەیهكـدا: ئـهى خهڵكینـه !ئـهى موسـوڵمانینه! هـهر كهسـێكتان كـران بهسـهركارو كاربهدەسـتى ئێمـهن لهسـهر كـارێ، لـهكاروبارى موسـوڵومانان، وه بهقـهد دەرزییـهك، یـا زیـاتر، لـهوكارەى لهئێمـه شاردەوەو قولێـدا بـۆ خـۆى و بهدزییـهوه حهشـارێدا، ئـهوه دادەنـرێ بـهگزێتێو دەستپیـسى (غولـل). وه لـه ڕۆژى قیامهتـدا دەینـێ بهسـهر شـانیهوەو بهبهرچاوى ئـهو هەمكه عهشاماتهوه دەیهێنـێ بۆ مهیدانن بۆ پاى هـهق و حساب و لێپرسنهوه ! ئـهوا بههۆیـهوه بـاش بـاش تـهریق و ریسواو شـهرمهزار دەبـێ، وهك خـوداى گـهورەو مـهزنن لـهم ئایهتـهدا، سـهبارەتى بـهم بابهتـه دەفهرموێ: ﴿وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ - ئایـهتى ئـالى عیمـران/١٦١/٣- ﴾ واته: هەر كهسێ دەستپیـسى و ناپاكى و دزى و گزرى لـه مـاڵێ دەسكهوتى جـهنگى ئـایینى بكـاو بهناهـهق لێیقـول بـدا بـۆ خـۆى، ئـهوه لـه ڕۆژى ههڵـسانهوەدا كـه ڕۆژى قیامهتــه، دەینــێ بهســهر شــانیهوەو دەیهێنــێ بــۆ مهیـدانى لێپرسـنهوەو بههۆیـهوه بـاش ریسواو شـهرمهزاردەبێ. خـوا پـهنامان بدا. ئـامین. (تـاج/٢٩٦/٣ ف/٢ ز/١٠٩ باسـى بـهرتیل و دیـارى بـۆ كـار بهدەسـت ناڕەوایه: تَحْرِمُ الرِشْوَة والهَدِيَّةُ عَلَى الحَاكِم).

٦٧١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (مَنْ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ، مُثِّلَ لَهُ مَالُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَقْـرَعَ، لَهُ زَبِيبَتَانِ يُطَوَّقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ يَأْخُذُ بِلِهْزِمَتَيْهِ، يَعْنِي بِـشِدْقَيْهِ، ثُـمَّ يَقُـولُ: أَنَـا مَالُكَ، أَنَا كَنْزُكَ، ثُمَّ تَلَا: (وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ.. الْآيَةَ). (الحديث ١٤٠٣ اطرافه في: ٤٥٦٥، ٤٦٥٩، ٦٩٥٧)[80]:

(٨٠) أخرجَهُ مُسلِمٌ بالمعني: (ج/٧ ص٦٩ عن ابي هريـرة، وَ ص٧٢ عن جابر، صحيح مسلم بشرح النووي ـ مبحث إثم مانع الزّكاة). -المترجم-

ئـەبو هـوریـره (رەزای خوای لێ بێ) فـەرمووی کـە خۆشەویـست -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (هەر کەسێ خودا مـاڵی پـێ بـدات و زەکاتەکـەی نـەدا، لـەڕۆژی قیامەتـدا دەبـێ بـەنێره حـەفیانێکی سـەرگەڕی زەهـراوی، دووکەڵبـەی دەرپەڕیوی لە دەم دایە، جا وەك کەڵەمە لە ملی گادا، ئـاوا ئەڵقـە دەخـوات بە ملیاو، دەنووسێ بەهەردوو لالغاوەیدا، سەری لـەم لالغاوەی و کلکی لـەو لالغاوەکەی تری گیر دەکاو، بـە تـەوەسـەوە بـۆ زیـادە سزا، پێـی دەڵێ: مـن ماڵەکەی خۆتم، من گەنجەکەی خۆتم!)

ئینجـا حـەزرەت -درودی خوای لەسەر بێ- بـۆ پـشتیوانی ئـەم فەرموودەیـە ئـەم ئایەتە پیرۆزەی خوێندوە: ﴿لَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ..﴾

واتە: ئەوانەی کە رژدی و چروکی دەکەن، لە بـەختکردنی ئـەو مـاڵ و داراییەدا، کە لـە سـایەی خـوداوە پێیـان دراوە، باوانـەزانن کـە ئـەو رژدی و رەزیلییە بۆ ئەوان چاکە، بەڵکوو ئەوە زۆربەدو خراپە بۆ دوارۆژیان، ئـەو بەشە ماڵە لەکوێ سـامانەکانیان، کەهـەقی خـاوەن هەقانـەو، ئـەوان لەبـەر رژدی نایـدەن پێیـان، لـەڕۆژی رەسـتاخێزدا، دەکـرێ بەتـەوقی ئاسـنین و دەکرێتە ملیان!) (تاج/٢/١١-٣- ش/ت/ن).

ئەو ماڵەی زەکاتەکەی بدرێ بەر ئەو (کنز)ە ناکەوێ کە هەڕەشەی سەخت لەخاوەنەکەی کراوە

٦٧٢- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ أَوَاقٍ صَدَقَةٌ، وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ ذَوْدٍ صَدَقَةٌ، وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ) (الحديث ١٤٠٥- اطرافه في: ١٤٤٧، ١٤٥٩، ١٤٨٤)[81].

(٨١) أخرجه مسلم في أول كتاب الزكاة، رقم: ٩٧٩.

ئەبو سەعیدی خودری (رەزای خوای لێ بێ) فەرموی: پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (زیو لە پێنج ئۆقیە کەمتر بێ زەکاتی لێ ناکەوێ، پێنج ئۆقیە دەکاتە دوو سەد درهەم، ژمارەی وشتر لەپێنج وشتر کەمتربێ زەکاتی لێ ناکەوێ، دانەوێڵە لە پێنج ویسق کەمتربێ، زەکاتی لێ ناکەوێ.(تاج/٢/١٥ ف/٤ + ل/٢٥ ف/١).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

١. پێنج وەسق دەکاتە سەد صاع، بەپێوانەی کوردەواری دەکاتە نزیکەی چل و پێنج تەنەکە.

٢. درەمێ شەش دانقە، دە درەم حەوت مسقاڵە، کەواتە: دوو سەد درەم دەکاتە: سەدو چل مسقاڵ.

خێر کردن لە کەسابەتی پاك

٦٧٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (مَنْ تَصَدَّقَ بِعَدْلِ تَمْرَةٍ، مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ، وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ، وَإِنَّ اللَّهَ يَتَقَبَّلُهَا بِيَمِينِهِ، ثُمَّ يُرَبِّيهَا لِصَاحِبِهِ، كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلُوَّهُ، حَتَّى تَكُونَ مِثْلَ الْجَبَلِ) (الحديث ١٤١٠- طرفه في: ٧٤٣٠):

ئەبو هورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) لە پێغەمبەرەوە -درودی خوای لەسەر بێ- دەفەرموێ: (ئەوەی خێرێ بکا، لە کەسابەتی حەلاڵ چونکە هەرچی حەلاڵ نەبێ خودا وەری ناگرێ، ئەوەی خێرێ بکا لەحەلاڵ، خودای میهرەبان بەدەستی راستی خۆی وەری دەگرێ، وەك چۆن یەکێ لەئێوە جووانووی ماینێ، یا پارینە وشترێ، بۆ خۆی پەروەردەکا، خودایش ئەو خێرە ئاوا پەروەردە دەکا، تا تەواو گەورە دەبێ، وەبەقەد کێوێکی لێ دێ). (تاج/٢/٦ ف/٤).

تا زوو خێر بکرێ درەنگە

٦٧٤- عَنْ حَارِثَةَ بْنَ وَهْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:(تَصَدَّقُوا، فَإِنَّهُ يَأْتِي عَلَيْكُمْ زَمَانٌ يَمْشِي الرَّجُلُ بِصَدَقَتِهِ فَلَا يَجِدُ مَنْ يَقْبَلُهَا، يَقُولُ الرَّجُلُ لَوْجِئْتَ بِهَا بِالْأَمْسِ، لَقَبِلْتُهَا، فَأَمَّا الْيَوْمَ فَلَا حَاجَةَ لِي بِهَا). (الحديث:١٤١١ طرفاه في: ١٤٢٤، ٧١٢٠) [٨٢]:

حاریثـە ی کوڕی وەهب (رەزای خوای لێ بێ) **فـەرمووی: بـەگوێی خـۆم لـەزاری پیرۆزی خۆشەویستم بیست** -دروودی خوای لەسەر بێ- **دەیفـەرموو: (تازوو خێربکەن درەنگە هاکا کەوتنە ڕۆژگارێکی واوە کەستان دەست ناکەوێ، کـەخێرتان لێ وەربگرێ، هاکا وای لێهات پیاو بەماڵی خێرەوە بەسـەر خـەڵکا بـسوڕێتەوە، بـەڵکوو ئـەو کەسـەی کەخێرەکـەی دەداتـێ پێـی دەڵـێ: ئەگـەر دوێنـێ بهاتیتایە لێتم وەردەگرت، بـەلام ئێـستا کـارم پێـی نییـە، لەبەرئـەوە وەری نـاگرم ! لەئەنجامـدا کەسـی دەسـت ناکـەوێ کەخێرەکـەی لێ وەربگـرێ). (تاج/١٠ ل/٧٣ ف/٤ - ش).**

٦٧٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَـالَ: قَـالَ النَّبِـيُّ صَـلَّى اللَّـهُ عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ: (لَا تَقُومُ السَّاعَةُ، حَتَّى يَكْثُرَ فِيكُمْ الْمَالُ فَيَفِيضَ، حَتَّى يُهِـمَّ رَبَّ الْمَـالِ مَنْ يَقْبَلُ صَـدَقَتَهُ، وَحَتَّـى يَعْرِضَـهُ، فَيَقُـولَ الَّـذِي يَعْرِضُـهُ عَلَيْـهِ: لَـا أَرَبَ لِـي) (الحديث ١٤١٢) [٨٣]:

ئـەبو هـورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) **لـە خۆشەویـستەوە** -دروودی خوای لەسەر بێ- **دەفـەرموێ: (قیامەت هەڵناسـێ، تـا مـاڵ لـەنێوانتانا وا زۆردەبـێ، دەبـێ بەلێـشاو، تەنانـەت خاوەن سامان دەکەوێتە مشووری ئـەوەوە دەبـێ کەسێکی وای دەست بکـەوێ،**

---

(٨٢) أخرجَهُ مُسلِمٌ في الزّكاة أيضاً: (صحيح مسلم بشرح النووي/٧/٩٩). -المترجم

(٨٣) أخرجَهُ مُسلِمٌ في الزّكاة، با ب: الترغيب في الصدقة قبل أن رقم: ١٥٧.

کەخێرو زەکاتی لێ وەربگرێ ! هەتا ئەگاتە ئەوە خاوەن سامان خێرو زەکات دەبا بۆ مەردووم، بەلاَم ئەوەی کە بۆی دەبا لێی وەرناگرێ و پێی دەڵێ: کارم پێی نییە.

٦٧٦- عَنْ عَدِيَّ بْنَ حَاتِمٍ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ يَقُولُ: كُنْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَاءَهُ رَجُلَان، أَحَدُهُمَا يَشْكُو الْعَيْلَةَ، وَالْآخَرُ يَشْكُو قَطْعَ السَّبِيلِ، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (أَمَّا قَطْعُ السَّبِيلِ، فَإِنَّهُ لَايَأْتِي عَلَيْكَ إِلَّا قَلِيلٌ حَتَّى تَخْرُجَ الْعِيرُ إِلَى مَكَّةَ بِغَيْرِ خَفِيرٍ، وَأَمَّا الْعَيْلَةُ، فَإِنَّ السَّاعَةَ لَاتَقُومُ حَتَّى يَطُوفَ أَحَدُكُمْ بِصَدَقَتِهِ لَايَجِدُ مَنْ يَقْبَلُهَا مِنْهُ ثُمَّ لَيَقِفَنَّ أَحَدُكُمْ بَيْنَ يَدَيْ اللّٰهِ، لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ حِجَابٌ، وَلَا تَرْجُمَانٌ يُتَرْجِمُ لَهُ، ثُمَّ لَيَقُولَنَّ لَهُ: (أَلَمْ أُوتِكَ مَالاً فَلَيَقُولَنَّ: بَلَى، ثُمَّ لَيَقُولَنَّ: أَلَمْ أُرْسِلْ إِلَيْكَ رَسُولًا ؟ فَلَيَقُولَنَّ بَلَى، فَيَنْظُرُ عَنْ يَمِينِهِ فَلَا يَرَى إِلَّا النَّارَ، ثُمَّ يَنْظُرُ عَنْ شِمَالِهِ فَلَا يَرَى إِلاَّ النَّارَ، فَلْيَتَّقِيَنَّ أَحَدُكُمْ النَّارَ، وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ). (الحديث ١٤١٣- اطرافه في: ١٤١٧، ٣٥٩٥، ٦٠٢٣، ٦٥٣٩، ٦٥٤٠، ٦٥٦٣، ٧٤٤٣، ٧٥١٢)[٨٤]:

عەدی کوڕی حاتەم (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەخزمەتی حەزرەتدا بووم دروودی خوای لەسەر بێ- لەو کاتەدا دوو پیاو هاتن بۆ خزمەتی، یەکێکیان سکاڵای لەدەستی هەژاری کرد، ئەوی تریان سکاڵای لەدەستی ڕێگری و جەردەیی کرد. پێغەمبەریش -دروودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (ئەی عەدی ! ئایا شاری حیرەت دیوە؟ گوتم: نەمدیوە، بەلاَم ناوو نیشانیم بیستووە، فەرمووی: (ئەگەر مەرگ مۆڵەتت بداتو تەمەنت درێژبێ، بەچاوی خۆت ئافرەتی کەژاوەنشین دەبینی لە حیرەوە دێ، تەوافی کەعبە دەکا، بەبێ ئەوەی

---

(٨٤) أخرجَهُ مُسلِمٌ فِي الزّكاة، باب: الحَثَ علي الصَدَقَة ولو بشِقِّ تمرَة. رقم: ١٠١٦.

کەسێکی لەگەڵدا بێ، وە لەو ماوەیەدا لەخودا نەبێ لەکەسی تر ناترسێ، چونکە ئاوا ڕێگەوبان ئەمین‌و بێ‌ترس دەبێ‌و جەردەو ڕێگر نامێنن، منیش لەدڵی خۆمدا گوتم: ئەی دەشێ ئەو جەردانەی هۆزی طەی چییان بەسەربێ‌و بۆ کوێ بچن، ئەوانەی کەئێستا ئەم وڵاتەیان کردووە بەئاگر. حەزرەت فەرمووشی: (ئەگەر تەمەنت بەبەریەوە هەبێ گەنجینەکانی کیسرا فەتح دەکرێن‌و، ئەو گشتە گەنج‌و سامان‌و گەوهەرە دەکەونە دەستی مسوڵمانان‌و مسوڵمانان بەتاڵان دەیانبەن بۆ خۆیان!).

عەرزیم کرد: مەبەستت کیسرای کوڕی هورموزە کەئێستا شای ئێرانە ؟ فەرمووی: بەڵێ، مەبەستم ئەوە، هەروا ئەگەر تەمەنت درێژبێ بەچاوی خۆت پیاو دەبینی بە چنگێ زێڕەوە، یا بە پڕ چنگێ زیوەوە دەسووڕێتەوە، بەڵام لەبەر زۆری پارەو پوول و لێشاوی ماڵ، کەسی دەست ناکەوێ کە ئەو چنگە زێڕو زیوەی لێ وەرگرێ، سوێندم بەزاتی خودا، ئێوە یەك بەیەکتان لە ڕۆژی قیامەتدا کە دەگەنەوە بەخزمەتی خودای خۆتان، هەرکەسەتان بەتەنها خۆی دەچێتە بەردەستی خودا، خودا بەخودی خۆی بەبێ پەردەو بەبێ تەرجومان و زمانزان قسەتان لەگەڵ دەکا، دەفەرموێ بەبەندە لەو گفتوگۆیەدا: ئایا لە دنیادا پێغەمبەرم نەنارد بۆ سەرت، هەتا فەرمانی منت پێ ڕاگەیەنێ؟ بەندە دەڵێ: با، بەڵێ، دەفەرموێ: ماڵ‌و منالم دابوو پێت یا نا؟ خێرو بێرێکی زۆرم ڕژاندبوو بەسەرتا یا نا؟ بەندە دەڵێ: بەڵێ وابوو، ئیتر ئەو بەندەیە کە سەیری لای ڕاستی خۆی دەکا دۆزەخ دەبینێ‌و، کە تەماشای لای چەپی خۆی دەکا دیسان هەر دۆزەخ دەبینێ، جا کەحاڵ وایە خۆتان بپارێزن لەئاگری دۆزەخ، ئەگەرچی بەلەتی دەنکە خورمایەکیش بێ، ئەوەیشی کەنییەتی بەخێرو خێرات خۆی لەئاگر قوتار بکا، بابەقسەی باش‌و زمانی

شيرين خۆی ڕزگار بكا). عەدی فەرمووی: من خۆم بەچاوی خۆم دیتم كە ژنی كەژاوەنشين لەحيرەوە دەهات و تەوافی كەعبەی دەكردو ترسی كەسی تری نەبوو، ترسی خودای گەورە نەبێ، وە من خۆيشم يەكێك بووم لەو لەشكرەی كە گەنجينەكانی كيسرامان بەتالانی گرت، ئێوەيش ئەگەر تەمەنتان درێژ بێ ئەوی كە پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێـ فەرمووی بەچاوی خۆتان دەيبينن). (تاج/٣٦٢/٤ ف/١) ئەم تەرجەمەيە دەقی ئەو ڕيوايەتەی بوخاريی كەوا لە (كتاب المناقب) باب علامات النبوه فی الاسلام (بڕوانە: عمدة القاریء/١٦ ص/١٣٤ ژمارەی فەرمووده/١٠٠). هەروەها بڕوانە: رياض الصالحين/ كوردی بەرگی يەكەم ژمارە/٢٣-١٣٩).

٦٧٧- عن أبي مُوسى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال: (لَيَأتِيَنَّ عَلَى النَّاتِي زَمانٌ، يَطُوفُ الرَّجُلُ فِيهِ بِالصَّدَقَةِ مِنَ الذَّهَبِ، ثُمَّ لايَجَدُ أَحَداً يَأْخُذُهَا مِنْهُ، وَيُرى الرَّجُلُ الَواحِدُ يَتْبَعُهُ أَرْبَعُونَ اُمْرَأَتَ يَلُذْنَ بِهِ، مِنْ قِلَةِ الرِجالِ وَكَثْرَةِ النِساءِ) (الحديث ١٤١٤) [٨٥].

ئەبو موسای ئەشعەری (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: خۆشەويست ـدروودی خوای لەسەر بێـ فەرمووی: (مەردوم دەكەونە ڕۆژگارێكی واوە، پياو بەزێڕی خێرەوە ماڵەو ماڵ و شارەو شار دەسووڕێتەوە تابيكا بەخێر، يا بيدا بەزەكات، بەڵام هەژاری دەست ناكەوێ كەلێی وەرگرێ، لەبەر زۆری ماڵ كەس نايەوێ، وەدەبينرێ چل ژن شوێنی تاقە پياوێ دەكەون و پەنای بۆ دەبەن، تا سەرەوكارييان بكاو، كەس دەسدرێژييان لێنەكا، ئەمەيش لەبەر كەمی پياوو زۆری ژن، بەهۆی زۆری ئاژاوەو زۆری كوشتنەوە). (رياض/٤ ل/١٣٢٢ + تاج/٢/٥٩ ز/٢٣ ف/٢).

---

(٨٥) أخرَجَهُ مسلم فيي الزكاةِ، باب: الترغيب فيي الصَّدَقةِ... رقم: ١٠١٢.

خێر کەمیشی هەر زۆرە

٦٧٨- عَنْ أَبي مَسْعُودٍ الأَنْصارِي رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قالَ: كانَ رَسُولُ الله صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَرَنا بالصَّدَقَةِ، انْطَلَقَ أَحَدُنا إِلى السُّوقِ، فَتحامَلَ، فَيُصيبُ المُدَّ، وَإِنَّ لَبَعْضِهِم اليَوْمَ لَمائَةَ أَلْفٍ). (الحديث ١٤١٦)[٨٦]:

ئەو مەسعوودی ئەنصاری (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: جاران کاتێ پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ کە فەرمانی پێمان دەکرد بەکردنی خێروسەدەقە، هەمانبوو دەچوو بۆ بازاڕو کۆڵ کێشی دەکردو مشتێ دانەوێڵەی پەیدا دەکردو دەیکرد بەخێر، ئەوسا لەکاتی پێغەمبەرداو بەسەرینی ئەو زاتە، حاڵی ئێمە وابوو، بەڵام ئێستە خەڵك دارابوون، هەندێ لە برادەران سەد هەزار درەم و دیناریان هەیە).

٦٧٩- عَنْ عائِشَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْها قالَتْ: دَخَلَتِ امْرَأَةٌ مَعَها ابْنَتانِ لَها تَسْأَلُ، فَلَمْ تَجِدْ عِنْدي شَيْئاً غَيْرَ تَمْرَةٍ، فَأَعْطَيْتُها إِيّاها، فَقَسَمَتْها بَيْنَ ابْنَتَيْها، وَلَم تَأْكُلْ مِنْها، ثُمَّ قامَتْ فَخَرَجَتْ، فَدَخَلَ النبي صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْنا فأَخْبَرْتُهُ، فَقَال: (مَنِ ابتَلى مِنْ هذِ البَناتِ بِشَيْءٍ كُنَّ لَهُ سِتْراً مِنَ النّارِ). (الحديث ١٤١٨ – طَرَفُهُ في: ٥٩٩٥)[٨٧]:

عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ژنێ دووکچی خۆیی پێبوو، هاتەلام بۆ سواڵ، منیش تاقە دەنکێ خورمام هەبوو دام پێی، ئەویش لەتێکرد بۆ هەردوو کچەکەی و خۆی لێی نەخوارد، ئینجا هەڵساو ڕۆیشت، کە پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ هاتەوە ئەمەم بۆ گێڕایەوە، فەرمووی: (کەسێ

(٨٦) أخرَجَهُ مسلم: (صحيح مسلم بشرح النووي ج/٧ ص١٠٥، باب الحمل بأجره). – المترجم.

(٨٧) أخرَجَهُ مسلم في البرِ والصِلةِ.. فضل الاحسان إلي البنات، رقم ٢٦٢٩.

دووچاری دەستی کچ ببێ‌و خودا بیەوێ بەهۆی کچەوە تاقی بکاتەوە، وەباش بێ بۆیان، ئیتر کچەکان یەك بن یا پتر، خودا لەڕۆژی قیامەتدا بەهۆی ئەو کچانەوە ڕزگاری دەکا لە ئاگری دۆزەخ). (ریاض/١/٢٣٤ ز/٣٣ ژمارە/١٠/٢٦٩-١ + تاج/٩/١١ ف/٤ ز/٣).

کام خێرە زۆر خێرە

٦٨٠- عَنْ أَبي هُرَيْرَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يا رَسُولَ الله، أَيُّ الصَّدَقَةِ أَعْظَمُ أجْراً؟ قَالَ: (أَنْ تَصَدَّقَ وَأَنْتَ مَحيحٌ ضَحيحٌ، تَخْشَى الفَقْرَ وَتَأْمُلُ الغِنى، وَلاَ تُمْهِلُ حَتَّى إِذَا بَلَغَتِ الحَلْقُومَ قُلْتَ: لِفُلان كَذَا، ولِفُلانٍ كَذَا، وَقَدْ كَانَ لِفُلانٍ). (الحديث ١٤١٩- طرفه في: ٢٧٤٨) [٨٨].

ئەبوهورەیرە (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پیاوێ هاتە خزمەتی خۆشەویست -دروودی خوای لەسەر بێ- عەرزی کرد: ئەی ڕەوانەکراوی خودا! کام خێرو بەخشینە پاداشتی گەورەترە؟ فەرمووی: (ئەو خێرەی کە دەیکەی لەشت ساخ بێ‌و دڵت بەماڵداری خۆش بێ‌و، مەترسی هەژارکەوتنت هەبێ‌و هیوای دەوڵەمەندبوونت هەبێ، نەوەك کەمتەرخەمی بکەی تا ئەودەمەی کەگیان دەگاتە سەرلێو، وە مردن یەخەت دەگرێ، جائەو حەلە بە پەلەپرووزە بڵێی: ئەوە بۆ ئەم‌و ئەمە بۆ ئەو، تازە چ سوود! گریمان ئەگەر سوودیشی هەبێ کەمە لەچاو خێر کردنی حاڵی لەش ساخیدا، چونکە ئەو شتە لەدەستی دەرچووەو دەبێ بە ماڵی یەکێکی تر !). (تاج/٢/٥٧ ف/١ -ش/ن).

---

(٨٨) أخرجه مسلم في الزكاة، باب: بيان أفضل الصدقة صدقة الصحيح.. رقم ١٠٣٢.

٦٨١- عَنْ عِائِشَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ: أَنَّ بَعْضَ اَزْواجِ النبيَ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْنَ للنَّبِي صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّنَا أَسْرَعُ بِكَ لُحُقاً؟ قالَ: (أَطْوَلُكُنَّ يَداً). فَأَخَذوا قَصَبَةً يَذْرَعُونَهَا، فَكانَتْ سَوْدَةُ أَطْوَلَهُنَّ يَداً، فَعَلِمْنَا بَعْدُ: أَنَّمَا كَانَتْ طُولَ يَدِهَا الصَّدَقَةُ، وَ كَانَتْ أسْرَعَنا لَحُوقاً بِهِ، وَكَانَتْ تُحِبُّ الصَدَقَة. (الحديث ١٤٢٠)[٨٩]:

عائیشه (رهزای خوای لیّ بیّ) فەرمووی: هەندیّ لەهاوسەرەکانی پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- عەرزی پێغەمبەریان کرد: لەپاش مردنی تۆ کاممان زووتر دەمرین و لەو دنیا بەخزمەتت دەگەینەوە؟ پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (ئەوەتان کە دەستی درێژترە زووتر دەگاتەوە بە من) جا ژنەکانی پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- تەڵێ قامیشیان هێنا باسکی خۆیان پێ پێوا، تابزانن دەستی کامیان درێژترە، بەلاّم لەدواییدا دەرکەوت مەبەستی حەزرەت لەدەستی درێژ، خێرەومەندی و بەخشندەیی بوو، چونکە سەودە لە هەموویان باسکی درێژتر بوو، (بەلاّم زەینەب لەپێش هەموویانا ئەمری خودای کرد، دیاربوو کەدەست درێژییەکەی زەینەب برێتی بوو لە خێرەومەندی و خێرخوایی، چونکە هەمیشە بەدەستی خۆی ئیشی دەکردو کۆی دەکردەوەو دەیکرد بەخێرو چاکە). (تاج/٥/١٦٠ ف/١ -م/ب).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

شیکەرەوەکانی ئەم فەرموودەیە زۆرقسەیان لەم فەرموودەیە کردووە، لەبارەی تۆفیق و سازان لەنێوان خاتوو سەودەو خاتوو زەینەبەوە. گرنگ ئەوەیە کەجۆری خێری نایابی پێدەزانرێ.

(٨٩) أخرجه مسلم في فضائلِ الصَحابةِ، باب: فضائل زَينَبَ.. رقم: ٢٤٥٢.

خێر بەدەوڵەمەندو دزو داوێن پیس

٦٨٢- عَنْ أبي هُرَيْرَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُلَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (قَالَ رَجُلٌ: لأتَصَدَّقَنَّ بِصَدَقةٍ، فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ، فَوَضَعَهَا في يدِ سَارِقٍ، فَأصْبَحُوا يَتَحَدَّثُون: تُصَدِقَ عَلى سَارِقٍ، فَقَالَ: اللهُمَّ لَكَ الحَمْدُ، لأتَصَدَّقَنَّ بَصَدَقةٍ، فَخَرَجَ بَصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا في يَدَي زَانِيَةٍ، فَأصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ: تُصَدِقَ اللَّيْلَةَ عَلى زَانِيَةٍ، فَقَالَ: اللهُمَّ لَكَ الحمدُ عَلى زَانِيَةٍ؟ لأتَصَدَّقَنَّ بَصَدَقَةٍ، فَخَرَجَ بَصَدَقَتِهِ، فَوَضَعَهَا في يَدَيْ غَنِيٍ، فَأصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ: تُصَدِقَ عَلى غَني، فَقَالَ: اللهُمَّ لَكَ الحَمْدُ، عَلى سارِقٍ، وَعَلى زانيةٍ، وَعلى غَني، فَأُتِيَ: فَقِيلَ لَهَ: أَمّا صَدَقَتُكَ عَلى سارِقٍ فَلَعَلَّهُ أنْ يَسْتَعِفَ عَنْ سَرِقَتِهِ، وَأمّا الزانِيَة فَلَعَلَها أن تَسْتَعِفَّ عَنْ زِنَاهَا، وَأمّا الغَنِيُّ أَنْ فَلَعَلَّهُ يَعْتَبِر، فَيُنْفِقُ مِمّا أعْطَاهُ الله). (الحديث ١٤٢١)[٩٠]:

ئەبو هورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: خۆشەویست -دروودی خوای لەسەر بێ- سەرو ماڵو منداڵو هەست ونەست گشتی بەقوربانی ئەو گەردەبێ، کە لەپێی دێنیکەرانی گۆڕی پیرۆزی دەنیشێ فەرمووی: پیاوێ دەبێ لەنەوەوی ئیسرائیل، دەڵێ: بە خودا دەبێ ئەمشەو خێرێ بکەم، شەو خێرەکەی دەباو دەینێتە ناودەستی دزێکەوە، بۆ بەیانی خەڵك دەڵێن: زۆر سەیرەئیمشەو خێر بەدزێ کراوە ! خێرکەرەکە دەڵێ: خودایە! سوپاس بۆ تۆ لەسەر ئەم خێرە بەم دزە (چونکە ئەمە ویستو خواستی تۆی لەسەربووە، خواستی تۆیش پڕە لەزانستی بەرزو، بێدانایی نییە) دەبێ خێرێ تر بکەم، خێرەکەی دەباو، دەینێتە ناودەستی ژنێکی داوێن

(٩٠) أخرجَهُ مُسلِمٌ في الزّكاةِ، باب: ثبوت أجرِ المتصدق وإن وَقعَت صَدَقتهُ في يَدِ غيرِ أهلِها، رقم: ١٠٢٢.

پیسەوە، بۆ بەیانی دیسان خەڵك دەڵێن: سەیرە! ئیمشەو خێر بە ژنێکی داوێن پیس کراوە، پیاوەکە دەڵێ: خودایە! سوپاس بۆ تۆ لەسەر ئەم خێرەیش بەم ژنە داوێنپیسە، دەبێ خێرێ تر بکەم، خێرەکەی دەباو دەینێتە ناو دەستی دەوڵەمەندێکەوە، دیسان بۆ بەیانی خەڵکەکە دەڵێن: ئای چەند سەیرە خێر بەپیاوێکی دەوڵەمەند کراوە !

پیاوەکەش دەڵێ: خودایە! سوپاس بۆ تۆ لەسەر خێردان بەپیاوی دزو بە ژنی خراپەکارو بە پیاوی دەوڵەمەند، خێرکەرەکە شەو لەخەودا خەوی دی، لەخەوا پێیان گوت: هەرسێ خێرەکانت گیرابوون، سا بەڵکو ئەو دزە بەهۆی خێرەکەی تۆوە واز لەدزی کردن بهێنێ، بەشکو ئەو ژنە سەلیتەیە (واتە: سۆزانییە) بەهۆی ئەو خێرەی تۆوە دەست لەو ئیشە خراپە هەڵبگرێ، بەشکو دەوڵەمەندەکەیش پەندوعیبرەت وەربگرێ‌و شەرم لەخۆی بکاو، لەو ماڵ‌و سامانەی کە خودا پێی داوە دەست بکا بە بەخشش‌و خێرکردن). (تاج/١٠/٧٥-٧ -ش).

خێر بەخزمی خۆت‌و بەکوڕو کچی خۆت

٦٨٣- عَنْ مَعْنِ بْنِ يَزِيدَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: بَايَعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -أَنَا وَأَبِي وَجَدِي رَضِي اللّٰهُ عَنْهُمَا وَخَطَبَ عَلَيَّ فَأَنْكَحَنِ وَخاصَمْتُ إِلَيْهِ: كَانَ أَبِي يَزِيدُ أَخْرَجَ دَنَانِيرَ يَتَصَدَّقُ بِهَا، فَوَضَعَها عِنْدَ رَجُلٍ فِي الْمَسْجِدِ، فَجِئْتُ فَأَخَذْتُها، فَأَتَيْتُهُ بِهَا، فَقَالَ: واللهِ ماإِياكَ أَرَدْتُ، فَخاصَمْتُهُ إِلى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: (لَكَ مَانَوَيْتَ يايَزِيدُ وَلَكَ مَا أَخَذْتَ يا مَعْنُ). (الحديث ١٤٢٢)[٩١]:

---

(٩١) من أفراد البخاري (عيني/٨/٢٨٧رقم: ٢٦). -المترجم-

مەعنی کوڕی یەزیدی کوڕی ئەخنەسی السُلَمي (ڕەزای خوای لێ بێ)، فەرمووی: (من پەیوەندیەکی پتەوم لەگەڵ پێغەمبەردا هەبوو -دروودی خوای لەسەر بێ- چونکە خۆمو باوکمو باپیرم بەیعەتو پەیمانمان بەپێغەمبەر داوە، وەپێغەمبەر خۆی -دروودی خوای لەسەر بێ- داخوازیی ژنی بۆکردمو هەرخۆیشی لێی مارەبڕیم، سکاڵایشم لەخزمەتدا کردووە: جارێ یەزیدی باوکم چەند دینارێ لەلای پیاوێ، لەمزگەوت دادەنێ کە بۆی بکا بەخێر. منیش چووم پارەکەم برد بۆخۆمو هێنام بۆلای باوکم. باوکم فەرمووی: بەخودا شتی وانابێ، من مەبەستم تۆ نەبووە، جامنیش بۆ دادخوایی‌و سکاڵاکردن، باوکمم برد بۆلای حەزرەت -دروودی خوای لەسەر بێ- خۆشەویست پاش ئەوەی کە لەحاڵەکە حاڵی بوو، فەرمووی: (تۆ بەنیازی خۆت گەیشتوویت ئەی یەزید! وەتۆیش ئەوەی کەبردووتە هی خۆتە ئەی مەعن! چونکە ئەو پارەیە دانراوە کە بدرێ بەکەسێ ئاتاجی پێی هەبێ، تۆیش ئەو مەرجەت واتیادا). (تاج/١/٦٩ ف/١).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

وەك لەدەقی فەرموودەکەوە دەردەکەوێ: مەعن خۆی‌و یەزیدی باوکی‌و ئەخنەسی باپیری، هەرسێکیان هاوڕێی پێغەمبەر بوون، دروودی خودا لە پێغەمبەرو ڕەزای خودا لەوان بێ.

یەزید دەفەرموێ: کاتێ مسوڵمان بووم، هەموو کەس وکارەکەم لەگەڵما مسوڵمان بوون، تەنیا ژنێ نەبێ، بەم بۆنەیەوە خودا ئەم ئایەتە پیرۆزەی ناردە خوارەوە بۆ پێغەمبەر: ﴿وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ. سورة الممتحنة-١٠﴾.

خۆشەویست درودی خوای لەسەر بێ دەفەرموێ: (خودای گەورە بەڵێنی پێم داوە، کە حەفتا هەزارکەس لەئوممەتم بەبێ لێپرسینەوە بباتە بەهەشت) یەزیدی کوڕی ئەخنەسیش دەفەرموێ: (سوێندم بەخودا ئەی پێغەمبەری خودا! ئەم نەتەوەی ئیسلامەی کە پەیڕەوی تۆ دەکەن، ئەوەندە زۆرو گەورەو بێشومار دەبن، ئەم ئەندازەیە لەچاو ئەواندا وەك مێشی مۆر وایە لەچاو هەموو جۆرەکانی تری مێشدا).

خێر کردن مەرج نییە مرۆڤ بەدەستی خۆی بیکا

٦٨٤- عَنْ عَائِشَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْها قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلّٰى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (إِذَا أَنْفَقَتِ المَرْأَةُ مِنْ طَعَامَ بَيْتِهَا، غَيرَ مُفْسِدِةٍ، كَانَ لَهَا أَجْرُهَا بِمَا أَنْفَقَتِ المَرْأَةُ مِنْ طَعَام بَيْتَها، غَيرَ مُفْسِدَةٍ، كَانَ لَهَا أَجْرُهَا بِمَا أَنْفَقَتْ، وِلِزَوْجِهَا أَجْرُهُ بِمَا كَسَبَ، وَلِلخَازِنِ مَثْلُ ذلِكَ، لاَيَنْقُصُ بَعْضُهُمْ أَجْرِ بَعْضٍ شَيْئاً). (الحديث ١٤٢٥ – أطرافه في: ١٤٣٧، ١٤٣٩، ١٤٤٠، ١٤٤١، ٢٠٦٥)[٩٢].

عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) لەپێغەمبەرەوە درودی خوای لەسەر بێ دەفەرموێ: (کاتێ ژن -بەبێ دەست بڵاوی- لەخۆراکیماڵەوەی ببەخشێ، ئەوە پاداشتی باشی بۆ هەیە لەسەر ئەو بەخشینە، چونکە ئەو هۆی ئەوەیە، هەروەها مێردەکەشی پاداشتی باشی بۆ هەیە، چونکە ئەو پەیدای کردووە، کلیلدارو کلیل بەدەستیش هەروەها، کەسیشیان لەپاداشتی کەسیان کەم ناکەنەوە، واتە: نابن بە موزاحیمی یەکتریی). (تاج/٦/٢- ف/٤ - ش/د/ت/ن).

---

(٩٢) أخرجَهُ مُسلِمٌ في الزّكاةِ، باب: أجرِ الخازنِ الأمينِ والمرأةِ إذا تصدّقت...، رقم: ١٠٢٤.

ڕاڤەو شیکردنەوە:

مەبەست ئەوەیە: (ئەگەر دووکەس یا چەندکەسێ هاوبەشی بکەن لە ئەنجامدانی کارێکی خێردا، ئەوە هەریەکێ لەوان بە قەد جۆری هاوبەشیو ئەرکو ماندووبوونی خۆی، لەجێبەجێ بوونی ئەو کاری چاکەیەدا، خێرو پاداشتی دەگا، وەزۆریو کەمی پاداشی هەریەکێ لەوان، پەیوەندیی بە ئەندازەی ڕۆڵی خۆیەوە هەیە لەئەنجامدانی ئەو کارە خێرەدا، کەواتە مەرج نییە کە هەموو هاوبەشکەرەکان وەك یەك خێریان بگات، بۆ وێنە: دروستە ژن کە لەماڵی مێردی، خێرێ بکا، دە چاکەی بۆ هەبێ، یا کەمتر یا زیاتر، وەمێرد سەد چاکەی بۆ بنووسرێ، یا زیاتر یا کەمتر).

خێردەبێ لەسەر تێری بێ

٦٨٥- عَنْ حَكِيم بْنِ حِزَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عن النَّبِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (اليَدُ العُلْيَا خَيْرٌ مِنَ اليَدِ السُّفْلَى، وابْدأْ بِمَنْ تَعُولُ، وَخَيْرُ الصَّدَقَةِ عَنْ ظَهْرِ غِنىً، وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهُ الله). (الحديث – ١٤٢٧)[٩٣].

حەکیمی کوڕی حیزام (رەزای خوای لێ بێ) لەخۆشەویستەوە دروودی خوای لەسەر بێ دەفەرموێ: (دەستی سەرەوە، کە دەستی خێرکەرە، لەدەستی ژێرەوە باشترە، کەدەستی خێر وەرگرە، لە خێزانو خزمی خۆشتەوە دەست بکە بەخێرکردن، باشترین خێریش ئەو جۆرە خێرەیە کە لەسەر تێریی بێ، وەهەر کەسێکیش خۆی بە دوور بگرێ لە ڕووزەردیی سواڵو سواڵکردن، خودا لەهەردوو جیهاندا ڕوو سوورو سەربەرزی دەکا، وە هەر کەسێکیش

(٩٣) أخرجه مسلم في الزكاة، باب: بيان أن اليَدَ العُلْيَا خَيْرٌ منَ اليَدِ السُفْلي.. رقم: ١٠٣٤.

چاوی تێربێ‌و خۆی بێنیاز بگرێ‌و چاوی لەدەستی ئەم‌و ئەو نەبێ، خودا دەوڵەمەندو بێ‌نیازی دەکا). (تاج/٢/٤٨ ف/١ + ل/٥١ ف/٥ + ل/٥٤ ف/١).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

بۆ ئەوەی سا بەڵکو خودای گەورە، بەدەستەڵاتی بێسنووری خۆی، بەڕەحمەتی بێ پایانی خۆی، ڕەفتارە شیرین‌و جوانەکانی جاران لەناو مسوڵمانانا زیندوو بکاتەوە، بەرەبەرە شەوکەت‌و سام‌و شکۆی مسوڵمانان لە سەرجەمی جیهانا، وەك سەردەمی زێڕینیان، دەست پێبکاتەوە، وابۆ ئەم مەبەستە، بەپشتی خودا، ژیاننامەی پڕ لە شانازی‌و سەربەرزی‌و جوامێریی حەکیمی کوڕی حیزام دەنووسین، بەڕاستی هیچ شتێ وەك داستان‌و باسی ژیاننامەی پیاوچاکان بڕوادار نابەستێتەوە بە ئایین‌و بەپەیڕەوی کردنی ئایینەوە. حەکیمی کوڕی حیزام (ڕەزای خودای لێ بێ) برازای حەزرەتی دایکە خەدیجەی هاوسەری پێغەمبەر بووە (دروودی خودای لەسەر بێ)، ڕەزای خودا لەخەدیجەو برازاکەی بێ، یەکێ بووە لە بەگزادەکانی قوڕەیش، ڕیفادە لەدەستی ئەودابوو، ابن الأثیر (ڕەزای خودای لێ بێ) دەفەرموێ: (ڕیفادە جۆرە پیتاك کۆکردنەوەیەك بووە، قوڕەیش لەناو خۆیاندا، هەرکەسێ بەپێی توانای خۆی، بڕێ بەخششی دەدا، هەتا سامانێکی زۆریان کۆ دەکردەوە، جا لەو ماڵە خواردەمەنی‌و مێوژو خۆشاویان دەکڕی، وە لە ڕۆژانی حەجدا دەرخواردی خەڵك‌و حاجیانیان دەدا...).

حەکیم خۆی دەیفەرموو: (سیازدە ساڵ لەپێش ساڵی فیلدا، لەدایك بووم، لەبیرم دێ، کە عەبدولموتتەلیبی باپیرەی پێغەمبەر، دەیویست، بۆ جێبەجێ کردنی نەزرەکەی، عەبدوڵڵای کوڕی، واتە: باوکی پێغەمبەر، سەربڕێ‌و بیکا بە قوربانی، حەکیم لەناو ژووری کەعبەدا لەدایك بووە،

له جاهيلليەتا شەست ساڵ ژیاوە، لەئیسلامیشا شەست ساڵ ژیاوە، شەست کۆیلەی لەسەردەمی نادانی پێش ئیسلامدا ئازادکردووە، لەسەردەمی ئیسلام دا حەجی کرد، سەد وشتری دیاری بەیتی پێبوو، کاتێ لەچیای عەرەفە، لە ڕۆژی عەرەفەدا ڕاوەستا، سەدکۆیلەی هێنابوو، لەوێ لەگەڵیا ڕاوەستابوون، لەگەڵیا حەجیان دەکرد، هەرسەدیان یەکی سەروتەوقی زیویان لە گەردندا بوو، بەنەخش لێیان نووسرابوو: ئەمانە ئازادکراوی خودان، لەبەر ڕەزای خودا حەکیمی کوڕی حیزام ئازادی کردوون، هەزار سەر پەزیشی کرد بەهەدیی بەیت.

حیزامی باوکی لەهەرای (فجار)دا کوژرا، خۆش ئامادەی ئەم هەرایە بووە، لەپێش بیعثەتدا دۆستی پێغەمبەر بوو، لەدوای بیعثەتیش هەر پێغەمبەری خۆشی دەویست، بەڵام درەنگ ئیسلام بوو، یەکێ بوو لە (مسلمە)ی فەتح، لە ڕۆژی ئازادکردنی مەککەدا، بۆ ڕێزنان لەحەکیم، پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ فەرمووی: (هەرکەسێ بڕواتە ماڵی حەکیمی کوڕی حیزامەوە، لەسەرو ماڵی خۆی دڵنیابێ). حەکیم پیاوێکی ژیری ڕێزداری لەخوا ترسی دەوڵەمەند بوو، زۆر بەخشندەو خێرکەر بوو، سەدو بیست ساڵ ژیاوە، ساڵی پەنجاو چوار، لە سەردەمی جێنشینی موعاوییەدا، لەمەدینە، لەماڵی خۆی دا زایە بوو (ڕەزای خوای لێ بێ).

٦٨٦-عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ، وَهُوَ عَلَى المِنبَرِ، وَذَكَرَ الصَّدَقَةَ وَالتَّعَفُّفَ وَالمَسْئَلَةَ: (اليَدُ العُلْيَا خَيْرٌ مِنَ اليَدِ السُّفْلى، فَاليَدُ العُلْيَا هِيَ المُنفِقَةُ، وَالسُّفْلى هِيَ السَّائِلَةُ). (الحديث ١٤٢٩)[٩٤]:

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر

(٩٤) اخرجه مسلم في الزكاة، باب: بيان أن اليدَ العليا خيرٌ منَ اليدِ السفلي.. رقم: ١٠٣٣.

بێ لەسەر دوانگە، باسی خێرکردن و خۆپاراستن لەدەرووزەو گەدایی فەرموو، لەم لایەنەوە فەرمووی: (دەستی سەرەوە لەدەستی ژێرەوە باشترە، دەستی سەرەوە ئەو دەستەیە کەشت دەبەخشێ، دەستی ژێرەوەیش ئەو دەستەیە کەگەدایی دەکا).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

ئەم بەهرانە لەفەرموودەکانی ئەم باسە وەردەگیرێن:

١. چاکەکردن لەگەڵ خێزان و باشبوون و بۆیان و مەسرەفە کردن بۆیان بەنیازی پەرستش بەشێکە لەخێرکردن، خێر بەباوك و دایك و برا دەشێ.

٢. وازهێنان لەهەندێ کاری ناشایستەو پشت بەستن بەخودا، کە هەقی ئەوەی بۆ بکاتەوە، وەك تۆ واز لەسوالکردن بهێنی، بەئومێدی ئەوەی کە خودا دەروویەکی باشترت لێ بکاتەوە، بۆ دابینکردنی بژێوی و گوزەرانی خۆت و ماڵ و منداڵ، لەکاتی وادا خودا دێ بەهانای بەندەی خۆیەوەو بەڵێنی ئەوەی دەداتێ.

باسی هاندان لەسەر خێرکردن

٦٨٧- عَنْ أبي مُوسى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولَ الله صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إذا جَاءَهُ السَّائِلُ، أَوْ طُلِبَتْ إِلَيْهِ حَاجَةٌ، قَالَ: (أشْفَعُوا تُؤْجِرُوا، وَيَقْضِي اللّٰهُ عَلى لِسَانِ نَبِيهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ما شاءَ). (الحديث ١٤٣٢- أطرافه في: ٦٠٢٧، ٦٠٢٨، ٧٤٧٦)[٩٥]:

(٩٥) أخرجهُ مُسلِمٌ في الادب (عيني/٨/٢٩٨) = ج/١٦ص١٧٧-المترجم)

ئەبو مووسا (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: جاران کەخۆشەویست دروودی خوای لەسەر بێ نیازمەندێ دەهاتە خزمەتی بۆ کارێکی خۆی، ڕووی دەکردە دانیشتوانی خزمەتیو دەیفەرموو: (تکای باش بکەن بۆ داماوانو نیازمەندان، هەتا کرێو مزو پاداشتی باشی لەسەر وەربگرن، هەچیش نیازی خودای گەورەی لەسەربێ، دێتە دی، وە خودای گەورە لەسەر زمانی پێغەمبەری خۆی بەیانی دەکا) (بڕ: ریاض ل/٢١٨، تاج/٩ ل/٨٧ ص/٥٤ ج/٥).

٦٨٨- عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ اَبي بَكْرٍ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَتْ: قَالَ لِيَ النَبِيُّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:(لاتُوكى فَيُوكى عَلَيْكِ). وَفي رِوايَةٍ: (لاتُحْصى فَيُحْصيَ اللهُ عَلَيْك). وَفي رِوَايَةٍ: (لاتُوعي فَيُوعِيَ الله عَلَيْكِ، إرضَخي مَاأستطَعْتِ) (الحديث: ١٤٣٤)[96]:

ئەسمای کچی ئەبوبەکری صەدیق (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ پێی فەرمووم: (ئەی ئەسماو! خێر بکەو ببەخشەرەوەو، دەست مەگرەرەوە، تا دەتوانی ماڵ لەڕێگەی خودادا، بەخت بکەو، مەیکەرە کیسەو توورەکەو پریاسکەوەو، دەرگاکەی بەدەمبێن مەبەستەو، پارەو پوولی زۆر، بەبێ سوودێکی ڕەوا کەڵەکە مەکە، ئەگینا خودایش لەتۆی دەگرێتەوە!). (ریاض/٢/١١٤ فەرموودەی ژمارە/١٦/٥٥٩ + تاج/١٠/٧٧ ف/١٠ ص/٢٢٠ ج/٥).

٦٨٩- عَنْ حيكمِ بْنِ حِزَامٍ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قالَ: يَارَسُولَ الله، أَرَأَيْتَ أَشْياءَ، كُنْتُ أَتَحَنَّثُ بِهَا في الجاهليةِ، مِنْ صَدَقَةٍ، أوْ عَتَاقَةٍ، وَصِلَةِ رَحِمٍ، فَهلْ فِيها مِنْ أجرٍ؟ فَقالَ النبيُّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (أَسْلَمْتَ عَلى مَاسَلَفَ مِنْ خَيْرٍ) (الحديث ١٤٣٦-أطرافه في: ٢٢٢٠، ٢٥٣٨، ٥٩٩٢)[97]:

---

(٩٦) اخرجه مسلم في الزكاة (عيني/٨/٢٠٠) = ج/٧ص١١٨ — المترجم).

(٩٧)أخرجه مسلم في الإيمان، باب: بيان حكم عمل الكافر.. رقم: ١٢٣ —ج/٢/١٤٠.

حەكیمی كوڕی حیزام (ڕەزای خوای ل بێ) فەرمووی: (ئەی پێغەمبەری خودا ! ئایا ئەو چاكانەی كە لەمەوپێش، لە سەردەمی نەزانی پێش هاتنی ئیسلام دا كردوومن، بەنیازی نزیكبوونەوە لە خودا، وەك خێركردنو كۆیلە ئازاد كردنو بەسەركردنەوەی خزمو خویش، ئایا پاداشیان هەیە، وەبەكردەوەی چاكە ژمێرە دەكرێن بۆم؟ پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (لەسەر بناغەو پێشینەیەكی باش مسوڵمان بوویت).

ڕاڤەو شیكردنەوە:

ئەم فەرموودەیە بەڵگەیەكی ڕوونە لەسەر ئەوە: كەكردەوەی باشی كاتی بێ باوەڕی، لەپاش ئیسلام بوون، سوودی هەیە بۆ خاوەنەكەی، هەروەك كردەوەی باشی پێش ڕەسیدە بوون، سوودی هەیە بۆ خاوەنی لە پاش باڵق بوون.

خێركردنی كلیل بەدەست لەو ماڵەی وا لەژێر دەستیدا

٦٩٠- عَنْ أَبِي مُوسى رَضِيِ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِى صَلَّى اللَّـهُ عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (الخازِنُ المُسْلِمُ الأمينُ، الَّذي يُنْفِذُ -وَرَبَّمَا قَالَ: يُعْطِي- مَا أُمِرَ بِـهِ،كَامِلاً مُوَفَّراً، طَيبٌ بهِ نَفْسُهُ، فَيَدْفَعُهُ إِلَى الذِي أُمِرَ لَهُ بِهِ، أَحَدُ المُتَـصَدِقَيْنِ). (الحـديث ١٤٣٨ – طَرَفَاهُ في: ٢٢٦٠، ٣٣١٩)[٩٨]:

لە ئەبو مووساوە (ڕەزای خوای ل بێ) خۆشەویست -دروودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (كلیل بەدەستی مسوڵمانی دەستپاك، كاتێ ئەو فەرمانەی كە خاوەن ماڵ

(٩٨) أخرَجَهُ مسلم في الزكاةِ، باب: أجر الخازِنِ الامين والمرأةِ إذا تصَدَقت.. رقم: ١٠٢٣.

پێی كردووە، سەبارەت بەكردنو جێبەجێكردنی خێرێ، ئەگەر بەتەواوی و بەتێروتەسەلی، وەك پێی گوتراوە، ئەو فەرمانە ئەنجام بداو بیدا بەوكەسەی كەپێی گوتراوە، وە پێ‌خۆشحاڵ بێ بەئەنجامدانی، ئەوە خێركەرەكان دەبن بەدوو، كە ئەو یەكێكیانە). (بڕوانە: ژمارە: ٦٨٤).

٦٩١-عَنْ أبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النبيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ العِبَادُ فِيهِ، إلامَلَكَانِ يَنْزِلانِ، فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا: اللَّهُمَّ اَعْطِ منفِقاً خَلَفاً، وَيَقُولُ الآخَرُ: اللهمَّ أَعْطِ مُمْسِكاً تَلَفاً). (الحديث: ١٤٤٢)[99]:

ئەبوهورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) لەخۆشەویستەوە، دەفەرموێ (دروودی خوای لەسەر بێ):

(هەموو ڕۆژێ كە بەندەكان ڕۆژیان لێدەبێتەوە، دوو فریشتە دێنە خوارەوە، یەكێكیان دەفەرموێ: خودایە! ئەوەی بەخشندەیە، تۆش پێی ببەخشەو تۆڵەی بەزیادەوە بۆ بكەرەوە، ئەوی تریشیان دەفەرموێ: خودایە! ئەوەی چرووكو گیرو خێرنەكەرە، تۆش لەوی بگرەوەو ئایەومایەی بفەوتێنە). (بڕ: ریاض/١/٧/٢٩٥/ ل/٢٤٧).

٦٩٢- عَنْ أبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: (مَثَلُ البَخيلَ وَالمنفِقِ، كَمَثَلِ رَجُلَيْنِ، عَلَيْهِمَا جُبَّتَانِ مِنْ حَدِيدٍ، مِنْ ثُدِيهِمَا إلى تَراقِيهِما، فَأَمَّا المُنفِقُ: فَلاَ يُنفِقُ إلاَّ سَبَغَتْ، أَوْ وَفَرَتْ عَلى جِلْدِهِ، حَتَى تُخفيَ بَنَانَهُ، وَتَعْفُوا أَثَرَهُ، وَاَمَّا البَخيلُ: فَلاَ يُرِيدُ اَنْ يُنْفِقَ شَيْئاً إلاَّ لَزِقَتْ كُلُّ حَلْقَةٍ مَكَانَهَا، فَهُوَ يُوَسِعُهَا وَلاَ تَتَّسِعُ). (الحديث ١٤٤٣) – أطرافه في: ١٤٤٤، ٢٩١٧، ٥٢٩٩، ٥٧٩٧)[100]:

ئەبوهورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ژنەوتم لە خۆشەویست (دروودی خوای

(٩٩) أخرجه مسلم في الزكاة، باب: في المنفق والممسك، رقم: ١٠١٠.

(١٠٠) أخرجه مسلم في الزكاة، باب: مثل المنفق والبخيل، رقم ١٠٢١.

سەر بێ دەیفەرموو: (پیاوی ڕەزیلو پیاوی بەخشندە (سەخی) مانەندی دوو پیاو وان، کەیەکی سەرو زریەی ئاسنینی تەسکیان لەسەردابێ، لە مەمکیانەوە بێ تاددانەی سنگیان، جاجار لەگەڵ جارا، کەبەخشندەکە شتێ دەبەخشێ، زریەکەی کشی دێو گوشادو گەورە دەبێ، تاوای لێ دێ لەبەرپێی دەخشێ (و وەك چۆن جلی شۆڕ شوێن پێی خاوەنەکەی لەکاتی ڕۆیشتن دا، کوێر دەکاتەوە، خێرو خێراتو بەخشندەییش ئاوا گوناە و تاوانی خاوەنەکەی دادەپۆشێ)!

بەڵام پیاوی ڕەزیلو چرووك هەرکاتێ ویستی خێرێ بکا، یا شتێ ببەخشێ، ئەڵقەی زریەکەی دێتەوە یەكو زیاتر قوڵفەکانی تەسك دەبنەوە، هەتا بەرەبەرە، هەردوو دەستی شەتەك دەدرێن بەبەر بینیەوە). فەرمووی: لە پێغەمبەرم بیست دەیفەرموو: (جا ڕەزیلەکە هەر هەوڵو تەقەلا دەدات، کە کەشی بێنێ بەلام ناتوانێ!).. (تاج – ش + ریاض/٢/١١٥ ژ/١٧/٥٦٠ ز/٦٠).

٦٩٢-(مكرر)- عَنْ أَبِي مُوسى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (عَلى كُلِ مُسْلِم صَدَقَةٌ). فَقَالُوا: يَانَبِيَّ اللهِ، فَمَنْ لَمْ يَجِدْ؟ قَالَ: (يَعْمَلَ بِيَدِهِ، فَيَنْفَعُ نَفْسَهُ وَيَتَصَدَّقُ). قَالُوا: فَإِنْ لَمْ يَجِدْ؟ قَالَ: (يُعِينُ ذَا الحَاجَةِ المَلْهُوفَ). قَالُوا: فَإِنْ لَمْ يَجِدْ؟ قَالَ: (فَلْيَعْمَلْ بِالمعْرُوفِ وَلْيُمْسِكْ عَنِ الشَّرِّ، فَإِنَّهَا لَهُ صَدَقَةٌ). (الحديث ١٤٤٥ – طرفه في: ٦٠٢٢)[١٠١]:

ئەبوموسا (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ فەرمووی: (هەموو مسوڵمانێ لەسەریەتی کە خێری بکا) عەرزیان کرد: ئەی پێغەمبەری خودائەی ئەگەر مسوڵمانێ نەیبوو چۆن؟ فەرمووی: (قۆڵی لێهەڵماڵیو ئیش بکا، هەم خۆی بەخێو بکا، هەم خێریش لەدەسکەوتی

(١٠١) أخرجه مسلم في الزكاة، باب: مثل المنفق والبخيل، رقم ١٠٢١.

کارەکەی بکا). گوتیان: ئەی ئەگەر ئەمەی بۆ نەکرا چۆن؟ فەرمووی: (یاریدەی لێقەوماوێکی داماو بدە) گوتیان: ئەی ئەگەر ئەمەشی بۆ نەلوا چی بکا؟ فەرمووی: (بارەفتاری جوان بێو کاری باش بێو ڕێگەی باش بەخەڵك بڵێو واز لەخراپە بێنێ، ئەمەیش دەبێ بەگەورەترین خێرو خێرات بۆی).(ریاض/١/١٣٣/ ژ/١٤١ ز/١٣).

٦٩٣- عَنْ أُمّ عَطِيَةَ رَضِي اللّهُ عَنْهُ قَالَتْ: بُعِثَ إلى نُسَيْبَةَ الأَنْصَارِيَةِ بِشَاةٍ، فَأرْسَلَتْ إلى عَائِشَةَ رَضِي اللّهُ عَنْهُ مِنْهَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (عِنْدَكُمْ شَيئٌ، فَقُلْتُ: لا، إلاَّ مَا أَرْسَلَتْ بِهِ نُسَيْبَةُ مِنْ تِلْكَ الشَّاةِ، فَقَالَ: (هَاتِ، فَقَدْ بَلَغَتْ مَحَلَّهَا). (الحديث ١٤٤٦ - طرفاه في: ١٤٩٤، ٢٥٧٩)[١٠٢]:

ئوم عەتێ (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: من کەناوم نوسەیبەی ئەنصارییەو، ناودارم بە دایکی عەتێ، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- مەڕێکی زەکاتی بۆ ناردم، کاتێ سەریم بڕی، بەدیاری بەشی عائیشەی هاوسەری پێغەمبەرم لێی نارد، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- بەعائیشە دەفەرموێ: (ئایا شتێکتان لەلا هەیە کەقاوەڵتی پێبکەین؟). عائیشە دەفەرموێ: (هیچم لەلا نییە، تەنیا دیارییەکەی ئوم عەتێ نەبێ، کە لەو مەڕە زەکاتە بۆی ناردووم، کە تۆ پێت دابوو، ئایا تۆ لەوە دەخۆی؟) پێغەمبەریش -دروودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (بیهێنە ئەوە گەیوەتە جێگەی خۆی، گەیوەتە ئەو جێگەیەی کە پێی حەڵاڵ دەبێ، چونکە هەتا زەکات بێ بەمن حەرامە، ئێستا بووە بەماڵی ئوم عەتێو لەزەکاتی دەرچووە، بەڵکوو دادەنرێ بەدیاری، دیاریش بۆ من حەڵاڵە). (بڕوانە: تاج/٢/٤٦ - ف/١+٢+٣+٤+٥+٦).

(١٠٢) أخرجا مسلم في الزكاة، باب: إباحةِ الهَديَةِ للنبيّ صَلى اللّهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ .. رقم:١٠٧٦.

زەكاتی ئاژەڵ

٦٩٤- عَنْ أَنَسٍ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ أبابَكْر رَضِي اللَّهُ عَنْهُ: كَتَبَ لَـهُ الَّـتِي أَمَرَ اللهُ رَسُولَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (وَمَنْ بَلَغَتْ صَدَقَتُهُ بِنْتَ مَخاضٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ، وعِنْدَهُ بِنْتُ لَبُونٍ، فَانَّها تُقْبَلُ مِنْهُ، وَيُعْطِيهِ الْمُتَدِقُ عشرينَ دِرْهَماً أوْ شاتَيْنِ، فَإنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ عَلى وَجْهِها، وَعِنْدَهُ ابْنُ لَبُونٍ، فَإنَّهُ يُقْبَلُ مِنْهُ، وَلَيْسَ مَعَهُ شَئٌ). (الحديث ١٤٤٨) طرفاه في: ١٤٥٠، ١٤٥١، ١٤٥٣، ١٤٥٤، ١٤٥٥، ٢٤٨٧، ٣١٠٦، ٥٨٧٨، ٦٩٥٥)[١٠٣]:

پێشەوا ئەنەس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: (.. ئەو زەكاتە فەرزەی كەخودای گەورە داینـاوە لەسەر نەتەوەی ئیسلام، ئەبوبەكر بۆی نووسیمەوە: (وە هەركەسێ زەكاتەكەی دەیكردە گوێرەكە وشترێكی مێی یەك ساڵە، بەڵام ئەوەی نەبوو، بەڵكو گوێرەكە وشترێكی مێی دوو ساڵەی هەبوو، ئەوا ئەوەی لێ وەردەگیرێ، بەڵام زەكات سێنەكە بیست درەم یا دوو مەڕ یادوو بزن سەرباقی دەداتەوە بەزەكادەر، وە ئەگەر كەسێكیش زەكاتی وشترەكانی دەیكردە كوێرەكەو وشترێكی مێی یەك ساڵە، بەڵام گوێرەكە وشتری وای نەبوو، بەپێی مەرجی خۆی، كەبەكەڵكی زەكات بێ، بەڵكوو پارینە وشترێكی نێرەی دوو ساڵەی هەبوو، ئەوا ئەوەی لێوەردەگیرێ، سەر بەسەر بەبێ سەرباقی). (تاج/٢/٢٠ ف/١ - ب/د/ن).

ڕاڤەو شیكردنەوە:

ئەم فەرموودەیە ئەم ناسك كاریيانەی وا تیا (بڕ: ژمارە/٤٨ ب/١):

---

(١٠٣) قالَ العسقلاني: وَوافقه مسلم علي تخريجها سوي.. وحديث أنس عن أبي بكر في الزكاة (فتح/ ٤٤١/٣ — خاتمة كتاب الزكاة — المترجمة) اي لم يخرجه مسلم.

(له فەرمووده ڕشته چوارینەکانی بوخاریيه، ڕشتەکەی ئاوایه: حَـدَّثَنا محمدُ بْنُ عَبْدِاللهِ، قَالَ: حَدَّثَني اَبي، قال: حَدَّثَنِي ثُمَامَةٌ أَنَّ أَنَساً رَضِـيَ اللّـهُ عَنْـهُ حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَابَكْرٍ رَضِيَ اللّـهُ عَنْـهُ.. واتـه: بوخـاری دەفـەرموێ: موحەممـەدی کوڕی عەبـدوڵلا قـسەی بـۆ کـردین، فـەرمووی: بـاوکم قـسەی بـۆ کـردووم، فەرمووی: ئومامه قسەی بۆ کردووم، که ئەنەس قـسەی بـۆی کـردووه، کـه ئەبوبـەکر ئـەو زەکاتـەی.. تـاد. ڕشـتەکەی لەهـەموو قۆناغەکانیـدا بەتـەحدیثـه، لـه شـوێنی یەکـەما تـەحدیثـەکـه بەبێـژی کۆیـه، لەسـێ شوێنکەی تردا بەبێژەی تاکه، پیاوانی ڕشتەکه هەموویان بەصرەیین، کوڕ لەباوکیـەوه دەیگێڕێتـەوه، کـه موحەممـەده لـه عەبـدوڵلاوه، کـوڕەزا لـه باپیرەوه، که ئومامەیه له ئەنەسەوه، چونکه ئەنـەس بـاپیرەی ئومامەیـه، برازا لـه مامەیـەوه، کـه عەبـدوڵلای کوڕی موثـەننای کـوڕی ئەنەسه، له مامەیـەوه دەگێڕێتـەوه کـه ئومامـەی کـوڕی عەبـدوڵلای کـوڕی ئەنەسـه، زنجیرەی ڕشتەکه هەموویان نەوەی ئەنەسن، عەبـدوڵلای کـوڕی موثـەننـا لەئـەفراد (تاکـەکان)ی بوخاریيـه، واتـه: پێـشەوا موسـلیم احتجـاجی پێنەکردووه، واتـه: لـەپیاوانی صـەحیحی موسـلیم نییـه (بـڕ: فـەرموودەی ژماره/ ٦٦ بەرگی یەکـەم). بوخـاری (رەزای خوای ل بێ) لـه ده شوێنا لەصـەحیحی بوخاریدا ئەم فەرموودەیەی گێڕاوەتەوه، لەهەندێ شوێنا پارچـه پارچـەی کردووه، لەهەندێ شوێنا بەدوورو درێژی گێڕاویەتەوه، هەندێ گێڕانەوەی ئەم فەرموودەیه، بۆ دڵنیایی تەواو، مۆری ئەموستیلەکەی پێغەمبـەری وا پێوه. ئەم بەهرانه لەم فەرموودەیه وەردەگیرێن:

دروسـته فـەرمووده بنووسـرێ، دروسـته باشـتر بـدرێ بـه زەکـات، حەنەفییـەکان ئـەم فەرموودەیـه دەکـەن بەبەڵگـه بـۆ: (دانـی بـەها لـه زەکاتـا دروسته، هەروا له کەفارەتو له سەرفترەو له عوشورو له خەراجو له نەزرا).

(بِلا رَقم)- وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: أَنَّ أَبَابَكْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: كَتَبَ لَهُ الـتِي فَرَضَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (وَلاَ يُجْمَعُ بَيْنَ متفرِق، وَلايُفَرَّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ، خَشْيَةَ الصَّدَقَةِ). (الحديث ١٤٥٠):

دیسان لە ئەنەسەوە (رەزای خوای لێ بێ) دەفەرموێ: (ئەو زەکاتە فەرزەی کەپێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- بە فەرمانی خودای گەورە داینـاوە لەسەر مسوڵمانان، ئەبوبەکری صەدیق (رەزای خوای لێ بێ) نووسی بۆمو کردمی بە سەرکاری سەر زەکاتو ناردمی بۆ بەحرەین، تا بە پێی ئەو زەکاتنامەیە زەکاتەکەیان کۆبکەمەوە، لەو زەکاتنامەیەدا ئەمەی تیا نووسرابوو: (نە ماڵی جیا کۆدەکرێتەوەو، نە ماڵی کۆ جیادەکرێتەوە لە ترسی زەکات).
(تاج/٢/٢٠ ف/٤).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

وەك بڕیارە ئاژەڵی وردە تا نەگاتە چل سەر مەڕ، یا چل سەر بزن، زەکاتی لێ ناکەوێ، کە بوو بە چل سەر یەك سەری لێدەکەوێ، جا بۆ تێگەیشتنی تەواو لەم فەرموودەیە ئەم نموونەیە دەهێنینەوە:

سێ کەس، یەکی سەرو چل سەر مەڕیان هەبێ، سی سەر زەکاتیان دەکەوێ، هەریەکەی مەڕێ، بەڵام بچن بەحیلە شەرع، مەڕەکان بکەن بە یەکا، ئەوکاتە یەك سەریان دەکەوێ، گوایە هاوبەشنو ماڵی هاوبەشیش ئاژەڵی وردە هەتا نەگاتە سەدو بیستو یەك، هەریەك سەریان لێدەکەوێ.
ئەمە نموونەی فێڵی شەرعی کۆکردنەوە، نموونەی فێڵی شەرعی جیاکردنەوەش وەك: دوو هاوبەش دوو سەدو دوو مەڕیان هەبێ، لەکاتی وادا، سێ مەڕ زەکاتیان دەکەوێن ئەوان بچن لەکاتی زەکات لەیەك

جياببنەوە ئەوكاتە لەباتی سێ سەر دوو سەریان دەكەوێ.

وَفِيَ أَنَّ أَبَابَكْرٍ رَضِيِ اللَّهُ عَنْهُ: كَتَبَ لَهُ الـتِي فَـرَضَ رَسُـولُ اللهِ صَـلَّى اللَّـهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (وَمَا كَانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ، فَإِنَّهُمَا يَتَرَجَعَانِ بَيْنَهُمَـا بِالـسَّوِيَّةِ) (الحـديث ١٤٥١):

لەگێڕانەوەیـەكا: ئەنــەس (رەزای خوای لێ بێ) فـەرمووی: (ئـەو زەكاتـەی كـە پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- دایناوە، ئەبوبەكر نووسی بۆم كە: (نـە مـاڵی جیـا كۆدەكرێتــەوەو نــەماڵی كــۆ جیــا دەكرێتــەوە لەترســیی زەكــات، وەهاوبەشانیش لـەناو خۆیانـا، بـەرێك‌وپێكی كـەم‌و زیـادی دەگێڕنـەوە بـۆ یـەكتری، هەركەسـێ بەقـەد بەشـی خـۆی لـە سـەرمایەكەدا زەكـات دەدا) (تاج/٢/٢٠- فـز/٤).

ڕاڤەو شیكردنەوە:

بۆ نموونە: دوو هاوبـەش چـل سـەر مـەڕیان هەیـە، مـەڕی زەكـاتی لـێ دەكـەوێ، گریمـان سـیی سـەریان هـی یەكێكیانـەو، دە سـەری هـی ئـەوی تریانە، مەڕە زەكاتەكە دابـەش دەكـرێ بەسـەر چـواردا، سـێ چارەكی بـەر ئەو هاوبەشەیان دەكەوی كە سیی سـەری هەیـە، چواریەكیـشی بـەر ئـەوی تریان دەكەوێ كە دە سەری هەیە.

٦٩٥- عَنْ اَبي سَعيدِ الخُدرِي رَضِيِ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ أَعْرابِّياً سَـأَلَ رَسُـولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنِ الهْجْرِةِ، فَقَالَ: (وَيحِكَ إِنَّ شَأْنَهَا شَدِيدٌ، فَهَلْ لَـكَ مِـنْ إبلٍ تُؤدِّي صَدَقَتَها؟). قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: (فَاعْمَـلْ مِـنْ وَرَاءِ البِحَـارِ، فـإنَّ اللهَ لَـنْ يَترِكَ مِـنْ عَمَلِـكَ شَـيْئاً). (الحـديث١٤٥٢- أطرافـه فـي: ٢٦٣٣، ٣٩٢٣، ٦١٦٥)[١٠٤]:

---

(١٠٤) اخرجه مسلم في الإمارة، باب: المبايعة بعد فتح مكة علي الإسلام والجهاد والخير، رقم:١٨٦٥.

ئەبوسەعیدی خودری (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: عارەبێکی دەشتەکی دەیویست کۆچ بکا بۆ مەدینە بۆلای پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) جا سەبارەت بەم بابەتە لە حەزرەتی پرسی، خۆشەویست (دروودی خوای لەسەر بێ) پێی فەرموو: هاوار لەخۆت! ئەوباسە گەلێ سەختو دژوارەو ئەرکی گرانە، بەهەموو کەسێ ڕاناگیرێ، واز لەم لایەنە بێنە، بەڵام ئایا وشترت هەیە، کە زەکاتیان لێ بدەی؟ گوتی: بەڵێ هەمە. فەرمووی: (دە لە هەرکوێ کاری باش دەکەی بیکە، خودا دەکا کە لەو پەڕ دەریاوە دەیکەی، لە هەرلا دەیکەی جیاوازی نییە، کاری خێر هەر کاری خێرە، خودا بۆتی دەنووسیو هیچی لێ کەم ناکاتەوە). (تاج/٢/ ١٤ف-٢-ش/د/ن).

٦٩٦- عَنْ أَنس رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ أَبابَكْرٍ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ كَتَبَ لَهُ فَرِيضَةَ الصَّدَقَة، التي أَمَرَ اللهُ رَسُولَهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (مَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ مِنَ الإبلِ صَدَقَةُ الجَذَعَةِ، ولَيْسَتْ عِنْدَهُ جَذَعَةُ، وَعِنْدَهُ حِقَّةٌ، فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ الحِقَّةُ، وَيَجْعَلُ مَعَهَا شَاتَيْنِ إِنِ اسْتَيْسَرَتَا لَهُ، أَوْ عِشْرِينَ دِرْهَماً، وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ الحِقَةِ، وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ الحقة، وَعِنْدَهُ الجَذَعَةُ، فَإِنَّها تُقْبَلُ مِنْهُ الجَذَعَةُ، وَيُعْطِيهِ المُصَدِقُ عِشرينَ دِرْهَماً أَوْ شاتَيْنِ. وَمنْ بَلَغَتْ عِتنْدَهُ صَدَقَةُ الحُقةِ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ إلاَّ بِنْتُ لَبُونٍ، فَإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ بِنْتُ لَبُونٍ، وَيُعْطِي شَاتَيْنِ أَوْ عِشْرِينَ دِرْهَماً، وَمَن بَلَغَتْ صَدَقَتُهُ بِنْتَ لَبُونٍ، وَعِنْدَهُ حِقَّةٌ فإنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ الحِقَّةُ، وَيُعْطِيهِ المَصدِقُ عِشْرِينَ دِرْهَمَاً أَوْ شاتَيْنِ، وَمَنْ بَلَغَتْ صَدَقَتُهُ بِنْتَ لَبُونٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ، وَعِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ، فإِنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ بِنْتُ مَخَاضٍ، وَيُعْطِي مَعَهَا عِشْرِينَ دِرْهَماً أَوْ شَاتَيْنِ) (الحديث ١٤٥٣)[١٠٥]:

پێشەوا ئەنەس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئەو زەکاتە فەرزەی کەخودا

(١٠٥) راجع رقم: ٦٩٤ ج/٢ ورقم: ٦٩٦ – ج/٢ – المترجم).

دایناوە لەسەر مسوڵمانانی ئوممەتی پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) ئەبوبەکر (ڕەزای خوای لێ بێ) بۆی نووسیمەوە لەسەر ئەم شێوەیە: (هەرکەسێ زەکاتی وشترەکانی دەیکردە وشترێکی مێچکەی چوار ساڵە، بەڵام ئەم جۆرە وشترەی نەبوو، بەڵکوو نێونە وشترێکی مێی سێ ساڵەی هەبوو، ئەوا وشترێکی مێی سێ ساڵەی لێومردەگیرێ لەگەڵ دوو مەڕدا، یا لەگەڵ دوو بزندا، ئەگەر مەڕو بزنی هەبوو، یا لەگەڵ بیست درەم زیوی ڕووت دا. وەهەرکەسێ زەکاتەکەی دەیکردە نێونە وشترێکی مێی سێ ساڵە، بەڵام ئەوەی نەبوو، بەڵکو وشترێکی مێی چوار ساڵەی هەبوو، ئەوا ئەوەی لێومردەگیرێ، بەڵام زەکات سێنەکە، یا بیست درەم، یا دوو مەڕ، یا دوو بزن سەرباقی دەداتەوە بەخاوەن وشترەکان، وە هەرکەسێ زەکاتەکەی دەیکردە نێونە وشترێکی سێ ساڵە، بەڵام ئەمەی نەبوو، بەڵکو پارێنە وشترێکی مێی دووساڵەی هەبوو، ئەوا ئەوەی لێومردەگیرێ، لەگەڵ دوو مەڕ یا دووبزن، یا بیست درەم سەرباقی دەدا، وەهەرکەسێ زەکاتەکەی دەیکردە پارێنە وشترێکی مێی دوو ساڵانە، بەڵام ئەمەی نەبوو، بەڵکو نێونە وشترێکی سێ ساڵەی هەبوو، ئەوا ئەوەی لێومردەگیرێ، بەڵام زەکات سێنەکە بیست درەم، یا دوو سەر مەڕ یادوو سەر بزن سەرباقیی دەداتەوە پێی وەهەرکەسێ زەکاتەکەی دەیکردە پارێنە وشترێکی مێی دووساڵە بەڵام ئەمەی نەبوو بەڵکو گوێرەکە وشترێکی مێی یەك ساڵەی هەبوو، ئەوا ئەوەی لێ ومردەگیرێ لەگەڵ بیست درەم یا دوو مەڕ، یا دوو بزن سەرباقیدا، وە هەر کەسی زەکاتەکەی دەیکردە گوێرەکە وشتێکی مێی دووساڵەی هەبوو ئەوا ئەوەی لێومردەگیرێ، بەڵام زەکات سێنەکە بیست درەم یادوو مەڕ، یا دوو بزن سەرباقیی دەداتەوە، ئەگەر کەسێکیش گوێرەکە وشترێکی مێی یەك ساڵەی ڕێکوپێکی نەبوو، بەڵام پارێنە

وشترێکی نێرەی دوو ساڵەی هەبوو ئەوا ئەوەی لێوەردەگیرێ سەربەسەر بەبێ سەرباقی). (تاج/٢/٢١ ف/١-ب/د/ن).

٦٩٧- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أنَّ أَبَابَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَتَبَ لَهُ هذا الكِتَابَ، لَمَّا وَجَّهَهُ إلَى البَحْرَيْنِ:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هذِهِ فَرِيضَةُ الصَّدَقَةِ، التي فَرَضَ رَسولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى المُسْلمينَ وَالتي امَرَ اللهُ بهَا رَسُولَهُ، فَمَنْ سُئِلَهَا مِنَ المُسْلمينَ عَلى وَجْهِها فَلْيُعْطِهَا، وَمَنْ سُئِلَ فَوْقَهَا فَلاَ يُعْطِ:

(فِي أرْبَعٍ وَعِشرينَ مِنَ الإبلِ فَمَا دُونَهَا، مِنَ الغَنَم، مِنْ كُل خَمْسٍ شَاةٌ، فَإذا بَلَغَتْ خَمْساً وَعِشرِينَ إلى خَمْسٍ وَثَلاَثِينَ فَفيها بِنتُ مَخَاضٍ أُنْثى، فإذا بَلَغَتْ سِتاً وَثَلاَثِينَ إلى خَمْسٍ وَأَرْبَعينَ فَفيها بِنْتُ لَبُونٍ أُنْثى، فإذا بَلَغَتْ سِتاً وَأَرْبَعينَ إلى سِتِينَ فَفيها حِقَّةٌ طَرُوقَةُ الجَمَلَ، فَإذَا بَلَغَتْ واحِدَةً وَسِتِينَ إلى خَمْسٍ وَسَبْعينَ فَفيهَا جَذَعَةٌ فإذا بَلَغَتْ (يَعْني) سِتاً وَسَبْعينَ إلى تِسْعينَ فَفيها بِنْتا لَبُونٍ فإذا بَلَغت إحْدى وَتِسْعينَ إلى عِشْرينَ وَمائةٍ فَفيهَا حِقَّتَان طَرُوقَتَا الجَمَلِ، فإذا زَادَتْ عَلى عِشرِيَن وَمائةٍ فَفي كلِ أرْبَعينَ بْنْتُ لَبُون، وَفِي كلِ خَمْسِينَ حِقَةٌ، وَمَنْ لَم يَكُنْ مَعَهُ إلاَّ أَرْبَعٌ مِنَ الإبل فَلَيْسَ فِيها صَدَقَةٌ إلاّ أنْ يَشاءَ رَبُّها، فإذا بَلَغَتْ خمساً مِنَ الإبلِ فَفيها شَاةٌ، وَفي صَدَقَةِ الغَنَم: في سائمَتِهَا إذا كانَتْ أربعينَ إلى عشرين وَمائةٍ شاةُ، فإذا زادَتْ على عِشرينَ وَمائةٍ إلى مائتَيْنِ شاتان، فإذا زادَتْ على مائتين إلى ثلاثمأة فَفِيها ثَلاثُ شِيَاهٍ، فإذا زادَتْ عَلى ثلاثمِأةِ فَفي كُل مائةٍ شَاةٌ، فإذا كانَتْ سائِمةُ الرّجُلِ ناقِصَةً مِنْ أربعين شاةٌ واحِدةٌ، فَلَيْسَ فيهَا صَدَقَةٌ إلا أنْ يَشاءَ رَبُّها.

وَفِي الرِّقَّةِ رُبْعُ العُشْرِ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ إلاَّ تِسْعِينَ وَمائَةٍ فَلَيْسَ فيهَا شَيْءٌ إلاَّ أنْ يَشَاءَ رَبُّهَا) (الحديث ١٤٥٤)[١٠٦]:

پێشەوا ئەنەس (رەزای خوای لێ بێ) **دەفەرموێ: ئەبوبەکر** (رەزای خوای لێ بێ) **کاتێ منی کرد بە سەرکاری سەرزەکاتی ولاتی بەحرەین و ناردمی بۆئەوێ، ئەم زەکاتنامەیەی بۆ نووسیم:**

بەناوی یەزدانی بەخشندەی میهرەبان

ئەمە دەستووری زەکاتدانی فەرزە، کە پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- **بەفەرمانی خودای گەورە داینـاوە لەسەر مسولمانان، جا هەر مسولمانێ لەسەر ئەم شێوە ڕێك و پێکە داوای لێکرا ئەوا بابیدات، وە هەرکەسێ داوای زیاتری لەمە لێکرا ئەوا بازیادەکە نەدات.**

وشتر لەپێنج سەرەوە هەتا دەگاتە بیست و چوار سەر، زەکاتەکەی بە مەڕ، یا بەبزن دەدرێ، لەهەموو پێنج سەر وشترێ، مەڕێ، یا بزنێ، زەکاتی لێدەکەوێ، لەدەسەر دوو مەڕ یادوو بزن، لەپازدە سەر سێ مەڕ، یا سێ بزن، لە بیست سەر چوار مەڕ یا چوار بزن، مەڕی زەکات دەبێ تەمەنی ساڵێکی تەواو بێ یازیاتر، بزن دەبێ تەمەنی دوو ساڵی ڕێك بێ، یا زیاتر، وەنێریش دەبێ -واتە بەران و سابرێنیش دەدرێن بەزەکاتدا، وەلەکەرتی نێوان دوو ژمارەیش- وەك شەش، نۆ، یاحەڤدە، یا بیست و سێ -هیچ ناکەوێ، بەلام وشترەکان کەبوون بەبیست و پێنج سەر هەتا دەبن بەچل و پێنج سەر پارێنە وشترێکی مێنگەی دوو ساڵەیان زەکات لێدەکەوێ، وەکەبوون بەچل و شەش سەر هەتا دەبن بەشەست سەر نێونە

---

(١٠٦)راجع رقم: ٦٩٤ ج/٢ ورقم: ٦٩٦ — ج/٢ — المترجم).

وشترێكی سێ ساڵەی بەركەڵیان زەكات لێدەكەوێ، وەكەبوون بەشەستو یەك سەر هەتا دەبن بەحەفتاو پێنج سەر، وشترێكی مێی چوار ساڵەیان زەكات لێدەكەوێ، وە كەبوون بەحەفتاو شەش سەر هەتا دەبن بەنەوەد سەر، دوو پارێنە وشتری مێنگەی دوو ساڵەیان زەكات لێدەكەوێ، وەكەبوون بەنەوەدو یەك سەر هەتا دەبن بەسەدوبیست سەر دوو نێونە وشتری سێ ساڵەی بەركەڵیان زەكات لێدەكەوێ، بەلاَم كاتێ لە سەدو بیست سەر پتر بوون ئەوا لە هەموو چل سەرێ پارێنە وشترێكی مێنگەی دوو ساڵەیان زەكات لێدەكەوێ، وەلەهەموو پەنجا سەرێ نێونە وشترێكی سێ ساڵەیان زەكات لێدەكەوێ، وەهەركەسی تەنیا چوار سەر وشتری هەبوو، ئەوە زەكاتیان لێناكەوێ، مەگەر خاوەنەكەیان بەئارەزووی خۆی زەكاتیان لێبدا.

بەلاَم كەبوون بەپێنج وشتر مەرێ یا بزنێ زەكاتیان لێدەكەوێ. زەكاتی مەڕو بزنیش -كە بەدەمی خۆیان بلەوەڕێن‌و بۆ دەرەوە ببرێن‌و بە لەوەڕی كەژ بژین‌و بەئالیك‌و ئالفی ماڵەوە نەژین- ئاوایە: كەبوون بە چل سەر هەتا دەبن بە سەدو بیست سەر مەڕێ یا بزنێ زەكاتیان لێدەكەوێ، وە كە لە سەدو بیست سەر زۆرتربوون تا دەبن بەدوو سەدسەر، دوو مەڕ یا دوو بزن زەكاتیان لێدەكەوێ، وەكە لەدوو سەد سەر زۆرتربوون هەتا دەبن بەسێ سەد سەر، سی مەڕ یاسێ بزن زەكاتیان لێدەكەوێ، وەكە لە سێ سەد سەر هەڵیان بوارد، ئەوا لەهەموو سەد سەرێ مەڕێ یا بزنێ زەكاتیان لێدەكەوێ.

بەلاَم ئەگەر مەڕو بزنی پیاوێ كەبەدەمی خۆیان لە دەشتو دەر دەلەوەڕان، یەك سەریان لە چل سەر كەمتر بوو، ئەوا زەكاتیان لێناكەوێ، مەگەر خاوەنەكە یان خۆی مەیلی هەبێ.

له زیو چل یەك دەكەوێ، وە زیو هەتا نەگاتە دوو سەد درەم زەكاتی لێ ناكەوێ، مەگەر خاوەنەكەی خۆی ئارەزووی هەبێ). (تاج/٢/١٧-١+ل-٢٧ف-١).

٦٩٨-عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أنَّ أَبَابَكْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ كَتَبَ لهُ التي أَمَرَ اللهُ رَسولَهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (وَلا يُخْرَجُ في الصَّدَقَةِ هَرَمَةٌ وَلا ذاتُ عَوَارٍ، وَلاتَيْسٌ، إلاَّ مَاشَاءَ الْمُصَدِقُ) (الحديث: ١٤٥٥)[١٠٧]:

ئەنەس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئەو زەكاتەی كە پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- بەفەرمانی خودا داینـاوە لەسەر مسوڵمانان ئەبوبەكر (رەزای خوای لێ بێ) بۆی نووسیمەوە، بەشێكی ئەمە بوو: (كە پیری ددان لە دەما نەماوو ئاژەڵی زەدەدارو نادرێن بە زەكات، هەروا سابرین و بەرانیش مەگەر بە ئارەزووی زەكاتدەر خۆی) (تاج/٢/٢٢/١-ب/د/ت/ن).

٦٩٩- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: أنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذاً رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَلَى اليَمَنِ، قَالَ: (إنَّكَ تَقْدَمُ على قَوْمٍ أَهْلِ كِتابٍ، فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَاتَدْعُوهُمْ إلَيْهِ عِبادةُ اللهِ فإذا عَرَفُوا الله، فأخبِرْهُمْ: أنَّ الله قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَواتَ في يَومِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ، فإذا فَعَلُوا فأخبِرْهُمْ أنَّ الله فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكاةً مِنْ أمْوَالِهِمْ وَتَرُدُّ عَلى فُقَرائِهِمْ، فإذا أطاعُوابِهَا فَخُذْ مِنْهُمْ وَتَوَقَّ. كَرائِمَ أَمْوَالِ النَّاس) (الحديث ١٤٥٨)[١٠٨]:

ئیبنو عەبباس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- كاتێ موعازی كوڕی جەبەلی نارد بۆ یەمەنو كردی بە سەركارو مامۆستایان، پێی فەرموو: (ئەوا تۆ دەچیت بۆناو گەلێك، كەخاوەنی نامەی ئاسمانین

---

(١٠٧)راجع رقم: ٦٩٦- المترجم).

(١٠٨) أخرجه مسلم في الايمانِ، باب الدعاء الي الشهادتين وشرائع الاسلام، رقم: ١٩.

(ئـــەهلی کیتـــابن = جوولەکـــە و گـــاورن) لەچـــاوخەڵکانی تـــردا جـــۆرە شارەزاییەکیان هەیە لەئاییندا، جاکاتێ دەچیتە ناویان لەپێشا داوایان لێ بکە کە شایەتی بدەن کە هەر خودا خودایەو هەرخودای گەورە شایانی پەرستنەو بەس، وەمحمدی کوڕی عەبدوڵڵا پێغەمبەری خودایە. جاکاتێ ئەمەیان زانیو لەمە حاڵی بوونو خوایان لەسەر ئەم شێوە ڕاستو دروستە ناسی، ئەوا پێشیان ڕابگەیەنە: کە خودا (لە هەموو شەوو ڕۆژێکا) پێنج نوێژی لەسەریان داناوە، جاکاتێ بۆ ئەمەیش بە گوێیان کردی، ئەوا پێشیان ڕابگەیەنە: کەخودا زەکاتی لەسەریان داناوە، کە بەشێکی دیاریکراوە لە ماڵەکانیان، لە دەوڵەمەندەکانیان وەردەگیرێو دەدرێتەوە بە هەژارەکانیان، جاکاتێ بۆ ئەمە بەگوێیان کردیو ڕازی بوون کە بەپێی یاسانامەی خودا زەکاتی سامانەکانیان بدەن، ئەوانەکەی نایابی ماڵەکانیان هەڵبژێرێو لەباقی زەکات وەری بگری، بەڵکوو ئەوەی دەیدەن پێت لەجیاتی زەکاتی سامانەکانیان لێیان وەربگرە بەرمەجێ مەرجە سەرەکییەکانی زەکاتی تیادا بێ) (ت/٢/٤-ش/د/ت/ن).

دانی زەکات بەخزمی پێشیاو خێرترە

٧٠٠- عَنْ أَنَسِ بْنِ مالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْـهُ كَـانَ أَبُوطَلْحَـة أَكْثَـرَ الأَنْـصَارِ بالمدينةِ مالاً مِنْ نَخْلٍ، وكانَ أَحَبَّ أَمْوَالِهِ إِلَيْهِ بَيْرُحاءُ، وَكانَتْ مُسْتَقْبلَةَ المَسْجِدِ، وَكانَ رَسُولَ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْخُلُهَا، وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٍ، قَالَ أَنَسٌ: فَلَمَّا أُنْزِلَتْ هذِهِ الآيَةُ: (لَنْ تَنَالُوا البِرَّ حَتَى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ). قَامَ أَبُو طَلْحَةَ إلى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يارَسُولَ اللهِ، إنَّ اللّهَ تَبارَكَ وَتَعالى يَقُولُ: (لَنْ تَنَالُوا البِرَّ حَتَى تُنْفِقوا مِمَّا تُحِبُّونَ). وَإنَّ أَحَبَّ أَمْوَالي إلى

بَيْرُحَاءَ، وإِنَّهَا صَدَقَةٍ لِلهِ، أرْجَو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللهِ، فَضَعْهَا يَارَسُولَ اللهِ حَيْثُ أراكَ اللهُ. قَالَ: فقالَ رَسولَ الله صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ : (بَخْ، ذلِكَ مالٌ رابحٌ، ذلكَ مالٌ رابِحٌ، وَقَدْ سَمِعْتُ مَاقُلْتَ، وَإني ارى أنْ تَجْعَلَهَا في الأقربِينَ). فَقَالَ ابوطلحة: أفعَلُ يارَسولَ اللهِ، فَقَسَمَهَا أَبُوطَلْحَةَ في أقارِبِهِ وَبَني عَمِهِ).(الحديث ١٤٦١- أطرافه في: ٢٣١٨، ٢٧٥٢، ٢٧٥٨، ٢٧٦٩، ٤٥٥٤، ٤٥٥٥،٥٦١١) [١٠٩]:

پێشەوا ئەنەس (رەزای خوای لێ بێ) دەفەرموێ: لە مەدینە، ئەبوتەلحە، لەناو یاریدەدەران (انصار)دا لەهەموویان دەوڵەمەندتر بوو، بەتایبەتی باخە خورمای زۆری هەبوو، باخێ خورمای هەبوو ناوی بەیرەحا بوو، بەرابەر قیبلەی مزگەوتەکەی پێغەمبەر بوو، ئەم باخە خۆشەویستترین ماڵی بوو، کانیاوێکی سازگاری تیادا بوو، گەلێ جار پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ تەشریفی دەچوو لە ئاوەکەی دەخواردەوە.

ئەنەس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: جا کاتێ ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنفِقُوا مِمَّا تُحِبُّون. آل عمران/ ٣/٩٢﴾. واتە: ناگەن بەپاداشتی زۆر چاكو خێری تەواو، هەتا سەرف دەکەن لەرێگەی خودادا، لەماڵە نایابو خۆشەویستەکانتان و، لەو نازو نیعمەتو پایەو بەهرە باشانەی کەخودا پێی داون).

ئەبوطەلحە (رەزای خوای لێ بێ) هەڵسا چوو بۆ خزمەتی پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ عەرزی کرد: قوربان! خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا کە نامەی خۆیەتی، دەفەرموێ: ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنفِقُوا مِمَّا تُحِبُّون﴾ وەمنیش

(١٠٩) أخرجه مسلم في الزكاة، باب: فضل النفقة والصدقة علي الأقربين والزوج والاولاد، رقم: ٩٩٨.

باشترین ماڵم بەلامەوە باخی بەیرەحایە، جا ئەوا ئەو باخی بەیرەحایەم کرد بەخێر، ساخ لەبەر ڕەزای خودا، ئومێد دەکەم کەخودا بە چاکە بینووسێ بۆم، وە پاشەکەوتی بکا بۆم بۆ ڕۆژی دوایم، جاتۆیش ئەی پێغەمبەری خودا! خۆت سەرپشك بە، چۆنی بەباش دەزانی ئاوای لێ بکە، پێغەمبەریش -دروودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (بەهـ، بەهـ لەم خێرە جوانە! بەڕاستی ماڵی بەسوودو خێردار ئاوا دەبێ ! تێگەیشتم دەڵێی چی، من وا بەباشی دەزانم کە بیدەی بە خزمو خوێشانی خۆت). جا ئەبوطەلحە فەرمووی: (باشە دەیکەم) ئەوسا ئەبوطەلحە دابەشی کرد بەسەر خزمو ئامۆزاکانی خۆی دا). (تاج/٢/٣٧٤/١-ش/ت).

٧٠١- عنْ أبي سَعِيْد الخدري رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ خَرَجَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ في أَضْحى أَوْ فِطْرٍ، إلَى المُصَلىّ، ثُمَّ انْصَرَفَ، فَوَعَظَ النَّاسَ وَأَمَرَهُمْ بِالصَّدَقَةِ، فَقَالَ: (أَيُّهَا النَّاسُ تَصدَّقُوا) فَمَرَّ عَلَى النِسَاءِ، فَقَالَ: (يا مَعْشَرَ النِساءِ تَصَدَّقْنَ، فإني رَيْتَكنَّ أكثَرَ أَهْلِ النَّارِ) فَقُلْنَ: وَبِمَ ذلِكَ يارَسُولَ الله؟ قَالَ: (تكثِرْنَ اللعْنَ، وَتَكْفُرْنَ العَشِيرَ، مَارَأيْتَ مِنْ نَاقِصاتِ عَقْلٍ وَدِينٍ أذْهَبَ لِلُبِّ الرَّجُلِ الحازمِ مِنْ إحْداكُنَّ يامَعْشَرَ النِساءِ ثُمَّ انْصَرَفَ، فَلَمَّا صارَ إلى مَنْزِلِهِ جاءَتْ زَيْنَبُ، امْرِأةُ ابْنِ مَسْعُودٍ، تَسْتأْذِنُ عَلَيْهِ، فَقِيلَ: يارَسُولَ اللهِ هذِهِ زَيْنَبُ فَقَالَ: (أيُّ الزَّيانِبِ) فَقيل: أمْرَأَةُ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: (نَعَمْ ائْذَنُوا لَها). فأُذِنَ لَهَا، قَالَتْ: يانَبِيَ اللهِ إنَّكَ أمَرْتَ اليَوْمَ بالصَّدَقَةِ، وَكَانَ عِندِي حُليٌّ لي، فَأَرَدْتُ أنْ أتَصدَّقَ بِهِ، فَزَعَمَ ابْنُ مَسْعُودٍ، أَنَّهُ وَوَلَدَهُ أَحَقُّ مَنْ تَصَدَّقْتُ بِهِ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ النبي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (صَدَقَ ابْنُ مَسْعُودٍ، زَوْجُكِ وَوَلَدُكِ أَحَقُّ مَنْ تَصَدَّقْتِ بِهِ عَلَيْهِمْ). (الحديث ١٤٦٢)[110]:

(١١٠) لم يُوافِقْهُ مسلمٌ علي تخريجهِ – فتح/٣ ص٤٤١- خاتمة.. المترجم) (ر: ٢٧، ٧٠٤)

ئەبو سەعیدی خودری (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ڕۆژی جەژنی قوربان – یا ڕەمەزان – بوو، پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- دەرچوو ڕۆیشت بۆ نوێژگاکە، لەوێ نوێژی جەژنی بەکۆمەڵ بۆ کردین، کەنوێژەکە تەواو بوو، دەستی کرد بە پەندو ئامۆژگاری خەڵکەکە، وە فەرمانی پێکردن بەخێکردن، فەرمووی: (ئەی مسوڵمانینە! خێر بکەن) ئەوجا ڕۆیشت بۆ ناو ژنەکانو پێی فەرموون: (ئەی ژن گەل! خێرو خێرات بکەنو زۆریش بپاڕێنەوە، داوای لێبوردن لەخودا بکەن، چونکە من لەشەوی میعراجدا دیم کەئێوە زۆربەی خەڵکی دۆزەخ بوون !) عەرزیان کرد: ئەی پێغەمبەری خودا ! ئەوە لەبەرچی وایە؟ فەرمووی: (زۆر ڕەفو نەفرین دەکەنو سپڵەیی لەگەڵ مێرد دەکەنو چاکەی ئەوتان لەبەرچاو نییە، کەسم نەدیوە کە وەك ئێوە هەم کەم هۆشو هەم کەم ئایین بێ، کەچی لەگەڵ ئەوەیشا پیاو بەو هەموو زیرەکی و زرنگییەوە دەیخەڵەتێننو بۆڕی دەدەن).

لەپاشا پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- گەڕایەوە بۆماڵەوە، لەماڵەوە زەینەبی ژنی ئیبنو مەسعوود ڕۆیشت بۆ خزمەتی، ڕێخوازی کرد کە بچێ بۆ خزمەتی، عەرزیان کرد: قوربان ! زەینەب هاتووە، پرسیاری هەیە ؟ فەرمووی: (کام زەینەب) عەرزی کرا: ژنەکەی ئیبنو مەسعوود فەرمووی: (دەی ڕێگەی پێبدەن بابێ، ئیتر ڕێگەیان پێدا، گوتی: ئەی پێغەمبەری خودا ! ئەمڕۆ تۆ فەرمانت فەرموو کەخێر بکەین، منیش بڕێ خشڵم هەیە، دەمەوێ کە بیکەم بەخێر، کەچی بەقسەی ئیبنو مەسعوودی مێردم بێ، ئەو خشڵە خێرە بدەم بە ئیبنو مەسعوودو بەمنداڵەکانی ئەوە خێری زۆرترە، ئایا ئەمە وایە؟ پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- دەفەرموێ: (ئیبنو مەسعوود ڕاست دەکا، قسەکەی تەواوە، مێردەکەتو مناڵەکانت پێشیاوترین کەسن کەئەم خێرەیان پێبدەیت!) (ریاض/١/٢٦٢ ژ/ ٣٢٦/١٥ + تاج/١ ل/٢٦ ف/٢).

٧٠٢- عَنْ أبِي هُرَيْرةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النبيُّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (لَيْسَ عَلَى المُسْلِمِ فِي فَرَسِهِ وَغُلامِهِ صَدَقَةٌ): (الحديث ١٤٦٣ – طرفه في ١٤٦٤)[١١١]:

ئـەبوهورەيرە (رەزای خـوای لێ بـێ) فـەرمووی: پێغەمبـەر (درودی خـوای لەسـەر بـێ) دەفـەرموێ: (مـسولْمان لـەم دوو شـتەیدا زەکاتی لەسـەر نییـە: لـە ولاّخـی بەرزەیداو لە کۆیلەیدا) واتە: ولاّخی بەرزەو کۆیلە زەکاتیان لێ ناکەوێ.

دانی زەکات بە هەتیو و بە مێرد

٧٠٣- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِي رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَلَسَ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى المِنْبرِ، وَجَلَسْنَا حَوْلَهُ، فَقَالَ: (إنَّ مِمَّا أَخَافُ عليكُمْ مِنْ بَعْدِى مايُفْتَحُ عَليكُمْ مِنْ زهْرةِ الدُّنْيا وَزينتِهَا). فَقَالَ رَجُلٌ: يَارَسُولَ اللهِ أَوَ يأتِي الخَيْرُ بالشرِّ؟ فَسَكَتَ النبيُّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فقيلَ لَهُ: مَاشَأْنُكَ. تَكلِمُ النبيَّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلاَيُكَلِمُكَ؟ فَرأيْنَا أَنَّهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ، قالَ: فَمَسَحَ عَنْهُ الرُّحَضَاءَ فقالَ: (أيْنَ السَّائِلُ؟) وَكَأَنَهُ حَمِدَهُ فَقَالَ: (إنه لا يأتِي الخيرُ بالشّرِ، وَإنَّ مِمَّا يُنبِتُ الرَّبيعُ يَقْتُلُ أَوْيُلِمُّ، إلاَّ آكِلَةَ الخَضْراءِ أَكَلَتْ حَتى إذا امْتَدَّتْ خَاصِرتَاها، اسْتَقْبلَتْ عَيْنِ الشمْسِ، فَثَلَطَتْ وَبَالَتْ وَرتَعَتْ، وَإنَّ هٰذا المَالَ خَضِرةٌ حُلْوَةٌ، فَنِعْمَ صَاحِبُ المسْلِمِ مَاأعْطى مِنْهُ المِسْكينَ وَاليَتيمَ وَابْنَ السبيلِ أَوْ كَمَا قَالَ النبيُّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وإِنَّهُ مَنْ يَأْخُذُهُ بِغَيْرِ حِقِهِ كَالَّذِى يَأْكُلُ وَلاَ يَشْبَعُ، ويكُونُ شَهِيداً علَيه يَوْمَ القِيامَةِ). (الحديث ١٤٦٥)[١١٢]:

ئەبو سەعیدی خودری (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ڕۆژێ پێغەمبەر (درودی خوای

---

(١١١) أخرجه مسلم في الزكاة، باب: لازكاة علي المسلم في عبده وفرسه رقم: ٩٨٢.

(١١٢) أخرجه مسلم في الزكاة باب: تخوف مايخرج من زهرة الدنيا. رقم: ١٠٥٢.

ﷺ لەسەر دوانگەکە دانیشتو ئێمەیش لەدەوری دانیشتین، فەرمووی: (من زۆرتر لەوە مەترسیتان لێدەکەم، کەخودا لەپیتو فەڕی زەوی دەری دەهێنێ بۆتان) عەرزی کرا: مەبەست لەپیتو فەڕی زەوی چییە؟ فەرمووی: (ئەوەیە کە دەبێ بەمایەی ئارایشتو ڕەونەقی ژیانی جیهان، وەك زێڕو زیو سامانیتر. پیاوێ عەرزی کرد: قوربان! بۆچی شتیوا دەبێ کە ئەم خێرو خۆشییە ببێ بە مایەی خراپەو شەڕ!

پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- هەتا ماوەیێ ڕاماو ماتو خامۆش بوو گوتیان بە پرسیارکەرەکە: ئەوە چیتە هەر لەخۆتەوە، بەبێ ئەوە پێغەمبەر قسەت لەگەڵدا بکات، قسەی لەگەڵ دەکەی؟ خامۆشییەکەی پێغەمبەر - درودی خوای لەسەر بێ- درێژەی کێشا، هەتا زەینمان بۆ ئەوە چوو کە لەم بارەیەوە سرووش (وەحی = نیگا)ی بۆ بێ، پاش ماوەیێ باراناوی ئارەقی ناوچەوانی خۆی سڕیو فەرمووی: (کوا پرسیارکەرەکە؟) وەك بڵێی پرسیارەکەیی پێخۆش بێ وابوو، پیاوەکە گوتی: قوربان! ئەمەتام، فەرمووی: (خێر هەرخێر دێنێو چاکە هەردەبێ بەهۆی چاکە، کەواتە: خێر شەڕ ناهێنێ! بەڵام ماڵی دنیا میوەیەکی شیرینو خۆشە، وەك سەوزەگیای بەهار ناسكو نازدارە، هەمووکەسێ کەم تازۆر حەزی لێ دەکا، جائەوەی کە بەشێوەیەکی ڕەوا پەیدای بکاو، لەسەر شێوەیەکی ڕەوایش جێگەی بکاتەوە، ئەوە کۆمەكو دەستگیرێکی فرەچاکە بۆی، وەلێ ئەوەی بەشێوەیەکی ناڕەوا پەیدای بکا، ئەوە وەك سکەڕۆو زەمەنبووردە وایە، هەر دەخواو هەرتێر ناخوا، دەق ماڵیش وەك سەوزەو گژوگیای بەهار وایە، ئێوە دەڵێن: گوایە گژوگیای بەهار شتی چاکەو ئاژەڵی پێدەژی، ئەمە ڕاستەو وایە، بەڵام گەلێ جاریش ئەگەر ئاژەڵ هەر بیماشێتەوەو زیادەخۆری تیا بکا، تورخەو کاپێچو ژانی پێدەکاو دەیکوژێ، یازۆری نامێنێ کە بیکوژێ،

بەڵام ئاژەڵی گیاخۆرکە بەدەمو جەم دەیخوا تاکەلەکەی هەڵدێ، ئەوجا خۆی دەدا بە خۆرو دەست دەکا بەکاوێژو بەئاسایی ریخو گمیزی خۆی دەکاو لەپاشدا هەمیشە لەسەر ئەم یاساو دەستووره تێهەڵ دەچێتەوە، لەگیا خواردنو وچان گرتنی خۆی، ئەو ئاژەڵە هیچی لێ نایەت.

لەڕاستیدا ئەم ماڵە میوەیەکی سەوزو خۆشە وەهاریکارێکی چاکە، بۆ ئەو مسوڵمانەی کە بەشی نەداراو هەتیوو ڕێبواری لێ دەدات، وەئەوەی کە ماڵ بە نارەوا پەیدا بکا وەك ژەمەنبردە وایە، هەردەخواو تێر ناخوا، وە ڕۆژی قیامەتیش دەبێ بەشایەت لەسەری) (تاج/٢/٥٢ ف/٧ + تاج/٩/ ٢٩٤ ف/٢١).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

شێخ ئەبوحامید ڕەحمەتی خودای لێ بێ دەڵێ: (ماڵ وەك مار وایە، کەهەم تریاقی واتیا، کە شتێکی بەکەڵکە، وەهەم زەهری واتیا، کە شتێکی کوشندەیە، خاوەن ماڵیش یا وەك مارمژی لێزان وایە، بەهۆشیارانە خۆی لە شەڕی مارەکە ڕزگار دەکاو، بەشارەزایی تریاقەکەی لێ دەردەهێنێ، یا وەك کابرایەکی گێلۆکە بەنەزانی دەیگرێو پێوەی دەداو تووکی سەری با دەیبا، خوا پەنامان بدا لەشتی وا).

٧٠٤- عَنْ زَيْنَبَ امرأةِ عَبْدِاللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْها قَالَتْ: كُنْتُ فِي المَسْجِدِ، فَرَأيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: (تَصَدَّقْنَ وَلَوْ مِنْ حُلِيكُنَّ) وَكَانَتْ زَيْنَبُ تُنْفِقُ عَلى عَبْدِاللهِ وَأَيْتَامٍ فِي حَجْرِهَا، قَالَ: فَقَالَتْ لِعَبْدِاللهِ: سَلْ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيَجْزِي عَنِي أَنْ أُنْفِقَ عَلَيْكَ وَعَلى أَيْتَامِي فِي حَجْرِى مِنَ الصَّدَقَةِ؟ فَقَالَ: سَلي أَنْتِ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،

فَانْطَلَقتُ إِلى النَّبِّي صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ فَوَجَدْتُ امْرأةً مِنَ الأَنْصَارِ عَلَى البَابِ حَاجَتُهَا مِثْلُ حَاجَتِي، فَمَرَّ عَلَيْنا بِلالُ، فَقُلْنَا، سَلِ النبيَّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ: أَيَجْزِي عَنِي أنْ أُنْفِقَ عَلَى زَوْجِى وَأيْتَامٍ لِي فِي حَجْرِى، وقُلْنا: تُخْبِرْنَا، فَدَخَلَ فَسَأَلَهُ، فقَالَ: (مَنْ هُمَا) قَالَ: زَيْنَبُ، قالَ: (أيُّ الزَّيَانِبِ) قالَ: أمْرأةُ عَبْدِالله، قالَ: (نَعَمْ لَهَا أجْرانِ: أجْرُ القَرابَةِ وأجْرُ الصَّدَقَةِ) (الحديث ١٤٦٦)[113].

لەپێشەوە ڕابورد بڕوانە ژمارە: (٧٠١) زەینەبی کچی عەبدوڵڵای کوڕی موعاویە، ژنی ئیبنومەسعوود بوو (رەزای خوای لێ بێ) ژنێکی دەست ڕەنگین بوو، عەبدوڵڵای مێردی دەست کورت بوو، ئەو هەتیوانەی کە لەلای بوون و خۆی بەخێوی دەکردن برازاو خوشکەزای بوون، چەندین فەرموودە لە پێغەمبەرەوە دەگێڕێتەوە، سەبارەت بەچوونی ژنان بۆ مزگەوت، بۆ جەماعەتی خەوتنان، دەفەرموێ: پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ بەئێمەی ژنانی فەرموو: (ئێوەی ئافرەتان کاتێ چوون بۆ مزگەوت بۆ ئامادەبوونی جەماعەتی نوێژی خەوتنان، بۆنی خۆش مەدەن لە خۆتان).

لێرەدا شتێ ڕوون دەکەینەوە، فەرموودەی دروست (حەدیسی صەحیح) و هەروا هەموو جۆرە فەرموودەیەکی تر، وەك فەرموودەی حەسەن، بایەخ و نرخی تەواوی خۆی هەیە، خواه پیاو بیگێڕەتەوە خواه ژن، وەئەو مەرجانەی کە دانراون بۆ ڕاوی وەك: عەدالەت وچابکی و ثیقە یی، بۆ ژن و پیاو وەك یەکە، سەحابەی پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ هەموویان عادلن، ژن بن یا پیاو، وە هەموویان مەقبول الریوایەن. واتە: لە ڕیوایەتا جیاوازیی ژن و پیاو نییە.

---

(١١٣) أخرجه مسلم في الزكاة، باب: فضل النفقة والصدقة علي الاقربين وَ الأولاد..، رقم: ١٠٠٠.

٧٠٥- عَنْ أمّ سَلَمَةَ رضي الله عنها قالَتْ: قُلْتُ: يَارَسُولَ اللهِ أَلِيَ أَجْرٌ أَنْ أُنْفِقَ عَلى بَنِي أَبي سَلَمَةَ إِنَّما هُمْ بَنِيَّ ؟ فَقَالَ: (أَنْفِقِي عَلَيْهِمْ فَلَكِ أَجْرُ مَا أَنْفَقْتِ عَلَيْهِمْ). (الحديث ١٤٦٧- طرفه في ٥٣٦٩)[١١٤].

ئوم سەلەمە (ڕەزای خوای لێ بێ) دەفەرموێ: گوتم: ئەی پێغەمبەری خودا! چەند منالێکم هەیە لە ئەبوسەلەمەی مێردی پێشووم، هێشتا لەهەتیوی دەرنەچوون، ئایا خێرم دەگا ئەگەر مەسرەفیان بۆ بکەم وەکی تریش خۆ ناتوانم بەرەڵاشیان بکەم بەم لاو بەم لادا، چونکە منالی خۆمن؟! فەرمووی: (مەسرەفیان بکە، ئەو مەسرەفەی بۆیان دەکەی، پاداشتی باشی هەیە بۆت).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

ئوم سەلەمە (ڕەزای خوای لێ بێ) ناوی هیندی کچی ئەبو ئومەیەی کوڕی موغیرەیە. لە پێشا خێزانی ئەبوسەلەمەی هەق ئامۆزای بوو، چوار منالی لە ئەبوسەلەمە هەبوو، دوو کوڕ، دوو کچ، کوڕەکانی سەلەمەو عومەر بوون، کچەکانیش دووڕڕەو زەینەب بوون، کە ئەبوسەلەمە مرد، هەرچواریان لە هەتیوی دەرنەچووبوون، ئوم سەلەمەو ئەبوسەلەمەی مێردی لە موسوڵمانە پێشینەکانن، کۆچیان کرد بۆ حەبەشە، لەحەبشەوە گەڕانەوە بۆ مەککە، لە مەککەوە کۆچیان کردەوە بۆ مەدینە. ئوم سەلەمە ژنێکی جوانی شۆخی هۆشمەندی دانا بوو، لەڕۆژیحودەیبیەدا ئەو ئاماژەی کرد بۆ پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) کە ئیحرام بشکێنیو سەری

(١١٤) أخرجه مسلم في الزكاة باب فضل النفقة والصدقة علي الاقربين والزوج الاولاد...، رقم:١٠٠١.

خۆی بتاشێ، ئیتر موسڵمانانیش ناچاردەبن کەوا بکەن، حەزرەتیش وایکرد، لە جومادای دووەمی ساڵی چواری کۆچی شووی کرد بە پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- ئوم سەلەمە بەچاوی خۆی حەزرەتی جوبرائیلی دیوە لەسەر شێوەی (دحيه الكلبي).

ئوم سەلەمە لەم زاتانەوە گێڕانەوەی هەیە: لە پێغەمبەر خۆیو لە ابو سەلەمەو فاتیمەی زەهراوە، ئەم زاتانەیش گێڕانەوەیان لەوەوەوە هەیە: دوو کوڕەکەی: سەلەمەو عومەرو زەینەبی کچیو عامیری برایو موصعەبی برازایو خیرە دایکی حەسەنی بەصرییو زۆرکەسی تریش لە ژنو لە پیاوو لە صەحابەو غەیری صەحابە، یەکەم کەژاوەنشین بوو لە ئافرەتانی مسوڵمان، کە کۆچی کردووە بۆ مەدینە. لە دەوروبەری (٦٠)ی کۆچیدا مردووە، ئەبو هورەیرە نوێژی لەسەر تەرمەکەی کردووە، دواترین کەس بوو لە هاوسەرانی پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- کە مردووە. ئوم سەلەمە دەفەرموێ: ئامادەی جەنگی خەیبەر بووم، ئەوکاتە کە مەرحەب کوژرا، گوێم لە قرچەقرچی ددانەکانی مەرحەب بوو کە بەشمشێر دەیانشکاندن.

ئەبو سەلەمەی مێردی ئوم سەلەمە ناوی عەبدوڵڵای کوڕی عەبدول ئەسەدی کوڕی هیلالی مەخزوومیيە، یازدەهەمین کەس بووە کە ئیسلام بووە، برای شیری پێغەمبەرو ئیمامی حەمزەی مامی پێغەمبەر بوو، پووەیبەی کەنیزەکی ئەبولەهەب، لەپێشا شیریدا بەحەمزە، ئەوجا بەپێغەمبەر لەپاشا بە ئەبو سەلەمە، پورزای پێغەمبەر بوو، دایکی ناوی بەررەی کچی عەبدول موتەلیب بوو، لە فەرموودەدا دەفەرموێ: (یەکەم کەس کە نامەی کرداری بەدەستی ڕاستی وەردەگرێ، ئەبوسەلەمەی کوڕی عەبدول ئەسەدە).

لەساڵی چواری کۆچیدا، لەغەزای ئوحوددا زاماردەبێ، کە دەگەڕێتەوە بۆ مەدینە زامەکەی دەکولێتەوەو دەتەقێو دەمرێ. لەساڵی دووی کۆچیدا پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ کەدەرچوو بۆ غەزوەی (العشیرة) ئەبوسەلەمەی کرد بەجێنشینی خۆی لەسەر شاری مەدینە. بۆ پترناسینی ئەم بنەماڵە پیرۆزەیە بفەرموو بڕوانە: (فەرموودەی ژمارە (٩٤، ١٠٥، ٢٠١، ٢١٠، ٢٢٣، ٢٨٤) + (تاج/٢/١٨٤/٤، تاج/١ ل/٤٩٤ + تاج/٥ ل/١٥٨ + تاج/١-١٤٦ ف/٥ ز/٣٠ + تاج/٣-٦٨ ف/٤ ز/٢٩ + ریاض/١ ل/٢٥٠ ز/٢/٢٩٩ ز/٣٨) + (تاج/١/٥٢٠ ف/٣+٤ + تاج/٤-١٨٩/١ + ت/٤/٤٧/٢) + (تاج/٣ ل/١٣٠ ف/٢ ز/٥١، تاج/٣ ل/١٣٩ ف/٦ ز/٥٦) + (ت/٥ ل/١٢٠ ف/١٦ ز/٢٠، تاج/٥ ل/١٨٦ ف/٤)).

باسی ئایەتی

﴿وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللهِ﴾

٧٠٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: أَمَرَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بالصَّدَقَةِ، فَقِيلَ مَنَعَ ابْنُ جِميل، وَخالِدُ بْنُ الوَلِيدِ، وَعَباسُ بْنُ عَبْدُالمُطَلِبْ. فقال النبيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (مايَنْقِمُ ابْنُ جَميلٍ إلاَّ أنهُ كانَ فَقيراً فأغناهُ اللهُ وَرَسُولُهُ، وَأمّا خالِدٌ: فإنَكُمْ تَظْلِمُونَ خَالِداً، قَدِ اختَبَسَ أدْراعَهُ وَاعْتُدَهُ في سبيل اللهِ، وَأَمَّا العَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ المطَّلِبِ: فَعَمُّ رَسُولِ الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهِيَ عَلَيهِ صَدَقَةٌ وَمِثْلُها مَعَها). (الحديث ١٤٦٨)[١١٥]:

ئەبو هورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ فەرمانی کرد بەدانی زەکات، پێشەوا عومەر (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئیبنوجەمیلو

(١١٥) أخرجَهُ مُسلِمٌ في الزّكاة، باب: في تقديم الزكاة وَمَنعِها رقم: ٩٨٣.

خالیدی كوڕی وەلیدو عەبباسی كوڕی عەبدولموطەلیب، فەرمانەكەی تۆیان پێگەیشتووە، بەڵام زەكات نادەن!

پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (ئیبنو جەمیل تۆڵەی ئەوە دەستێنێ، كەلەپێش ئیسلام بوونیدا هەژار بوو، لەپیت‌وفەڕی ئیسلام‌و لەسایەی خواو پێغەمبەرەوە ئێستا دەوڵەمەندبووە، واتە: ئەم كارەی ئیبنوجەمیل ئەوپەڕی سپڵەیی‌و پێنەزانییە. بەڵام ئێوە ناهەقی لەخالید دەكەن، چونكە ئەو تەنانەت زریەكانی و چەك‌و تفاقی جەنگی خۆیی تەرخان (وەقف) كردووە، لەڕێگەی خوادا، ئیتر چۆن زەكات نادات. عەبباسی كوڕی عەبدول موطەلیبیش كە هەق مامەی منە كە پێغەمبەری خودام، بەڵێنتان دەدەمێ ئەو زەكاتەی كە لە سەریەتی دەیدات، وەئەوەندەی تریش لەگەڵیدا دەبێ بدا).

ڕوونكردنەوە:

١- گەلێ‌جار باسی كەسێ بەخراپە دەكرێ، لەپێش ئیسلام بوونیدا، وەك زۆر لەهاوڕێیانی پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- بگرە هەندێكیان هەتا ئەو دەمەی كە ئیسلام بوون، دژایەتی ئیسلامیان كردووە، بەڵام لەپاش ئیسلامبوون یەكسەر گۆڕاون‌و لە دوژمنێكی سەرسەختەوە بوون بەدۆستێكی دڵسۆزی ئیسلام.

٢- هەروا جاروبار لەفەرموودەو شتیوادا، بەتایبەت لەكاتی جەرح‌و تەعدیلدا، باسی خراپەی هەندێ كەس دەكرێ، بگرە پێغەمبەر خۆی زەمی هەندێ كەسی كردووە، وەك ئەوە بەكابرایەكی فەرموو: (ڕێگەی پێ بدەن با بێ بۆ لام، بەڕاستی كابرایەكی زۆر بەدە).

وەك لـەم فـەرموودەیش دا پێغەمبـەر -درودی خوای لەسەر بێ- باسـی خراپیـی ئیبنوجەمیل دەكا. دەبێ لەم جۆرە شوێنانەدا هەڵوێستی ئێمـە چـی بـێ؟ وەڵام: كورتو پوخت دەبێ ئێست لەكارەكەدا بكەین، یەكسەر حوكمی ئـەو كسە بەپێی ئەو شوێنە نەدەین، بەڵكوو دەبێ چاوەڕوان بكەین، زانا گەورە پسپۆرەكان چییان بڕیارداوە لـەو بارەیـەوە، ئێمـەیش پـەیڕەوی بڕیـاری ئـەوان بكـەین، تەنانـەت ئەگـەر زاناكـان لەناوخۆیانـدا سـەبارەت بەوكەسـە ڕایان جیاجیا بوو ئێمـە سەرپشكین ڕای كامیـان بـەهێزتر بـوو، ئـەو ڕایـە دەكەین بە سەرمەشق.

با ئیبنوجەمیل بكەین بەنموونە بۆ ئەم بابەتە:

١- قازی حوسەین -ڕەحمەتی خودای لێ بێ- دەڵـێ: ناپـاك (منـافق) بـوە، بەقسەی ئەوبێ گوایە ئەم ئایەتە: ﴿وَمِنْهُمْ مَـنْ عَاهَـدَ اللَّهَ﴾ سـەبارەت بـەو هـاتووە، عەسقەلانی لە ئیصابەدا ئەمە بە (إدعاء) دادەنـێ، وە دەفـەرموێ: (وا بـاوو ناسراوە كە ئەم ئایەتە سەبارەت بە ثەعلەبە هاتووە).

٢- موهەللـەب -ڕەحمەتی خودای لێ بێ- دەفـەرموێ: (ئیبنـو جـەمیل ناپـاك بـوو، لەبەرئەوە زەكاتی نەدا، بەڵام كاتێ خودا داوای تەوبەی لێكرد بەم ئایەتـە: ﴿وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَـكُ خَيْـراً لَهُـمْ. التوبة: ٧٤﴾

ئیبنوجـەمیل گـوتی: پـەروەردگارم داوای تۆبـەو پەشـیمانیم لێـدەكا، ئیتر تۆبەی كردو مسوڵمانێكی جوانی لێ دەرچوو.

٣- شێخی عەینی دەفەرموێ: (ئەم فەرمایشتەی پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- دووپـات كردنـەوەی مەدحـە لەشـێوەی زەم دا). عەسـقەلانیش هـەروا دەفەرموێ.

٤- پێشەوا نەوەوی ڕەزاو ڕەحمەتی خودای لێ بێ- پشتگیری ئیبن قەصار دەکا، کە داستانەکە دەبڕێ بەسەر نەدانی خێری سوننەتداو دەڵێ: (گومانی ئەوە نابرێ بە هاوڕێیانی پێغەمبەر کە فەرز جێبەجێ نەکەن).

کەواتە: کورتو پوخت زۆرینەی فەرمایشتەکان لە بەرژەوەندی ئیبنو جەمیلە، لەبەرئەوە بەر ئەم فەرموودەیە دەکەوێ: (باسی چاکەی مردووتان بکەن و باسی خراپەیان مەکەن). ڕەزاو ڕەحمەتی خودا لە ئیبنوجەمیل بێ.

باسی ڕووسووریی دووری لەسواڵ

٧٠٧- عَنْ أبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيّ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ: إنَّ نَاساً مِنَ الأنْصَارِ، سَألُوا رَسُولَ اللهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأعْطاهُمْ، ثُمَّ سَألُوهُ فَأعْطَاهُمْ، حَتَّى نَفِدَ مَا عِنْدَهُ، فَقَالَ: (مَايَكُونَ عِنْدِى مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ أدَّخِرَهُ عَنْكُمْ، وَمَنْ يَسْتَعْفِفَ يُعِفَّهُ الله، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ الله، وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصبِرْهُ الله، وَمَا أُعْطِيَ أحدُ عَطَاءً خَيْراً وَأوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ). (الحديث ١٤٦٩ – طرفه فی ٦٤٧٠)[116]:

ئەبوسەعیدی خودری (ڕەزای خودای لێ بێ) فەرمووی: چەند کەسێ -لە یاریدەدەران (ئەنصار)- چەندجارێ داوای بەشیان لەپێغەمبەر دروودی خودای لەسەر بێ کرد، ئەویش هەموو جارێ بەشی دەدان، تا ئەو ماڵەی کە لەلای بوو هەمووی تەواو بوو، جا فەرمووی دروودی خودای لەسەر بێ : (ئەو ماڵو خێرو بێرەی لەلای من بێ لەئێوەی ناشارمەوە، وە من ئەوەی لەدەستم بێ لەئێوە درێغی ناکەم، وە هەرکەسێکیش خۆی بە دوور بگرێ لە ڕووزەردیی سواڵو سواڵکردن، خودا لەهەردوو جیهاندا ڕوو سوورو سەربەرزی دەکا،

(١١٦) اخرجه مسلم في الزكاة. باب فضل التعفف والصبر، رقم: ١٠٥٣.

وە هەرکەسێکیش چاوی تێربێو خۆی بێنیاز بگرێ و چاوی لەدەستی ئەمو ئەو نەبێ، خودا دەوڵەمەندو بێنیازی دەکا، وە هەرکەسێکیش دان بەخۆیا بگرێو سەبووری خۆی بدا، مسۆگەر کەخودایش سەبرو ئارامی پێدەبەخشێ، وەباشترین و گەورەترین خەڵاتێ کە بەکەسێ درابێ، خەڵاتو بەهرەی سەبرو ئارامگرتنە) (تاج/٢/١٤٨-ش/د/ت/ن)

٧٠٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (وَالذي نَفْسِ بَيَدِهِ لأَنْ يَأخُذَ أَحدُكُمْ حَبْلَهُ، فَيَحتَطِبَ عَلى ظَهْرِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأتِيَ رَجُلاً فَيَسْأَلَهُ أعْطَاهُ أَو مَنَعَهُ). وَفي رِوَايَةٍ: عَنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النبِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (لأَنْ يَأخُذَ أَحَدُكُمْ حَبْلَهُ فَيأتي بِحُزْمَةِ الحَطَبِ عَلى ظَهرِهِ فَيَبيعَهَا، فَيَكُفَّ اللهُ بِهَا وَجْهَهُ خيرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ أَعْطُوهُ أَوْ مَنَعُوهُ). (الحديث ١٤٧٠- أطرافه فى: ١٤٨٠، ٢٠٧٤، ٢٣٧٤ + الحديث ١٤٧١ - طرفاه فى: ٢٠٧٥، ٢٣٧٤)[117]:

ئەبوهورەیرە (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (سوێندم بەو کەسە کەگیانی منی بە دەستە، کەسێ لەئێوە گوریسێ هەڵبگرێو بەکۆڵ کۆڵەدار بکێشێو بیفرۆشێو خودا بیکا بەمایەی ئەوە کە خۆی پێ ڕزگار بکا لەچاو بەرەو ژێری ئەمو ئەو، ئەمەی گەلی باشترە لەوە کەبچێ دەست لە مەردوم پان بکاتەوە، ئیتر ئەو مەردومە بەشی بدەن یا بەشی نەدەن، هەر ئیش کردنەکە باشترە لە سواڵ کردنەکە !) (تاج/٢/٤٩-٣/ ش/د/ت/ن).

٧٠٩- عَنْ حَكِيم بنِ حِزامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى

---

(١١٧) أخرجه مسلم حديث أبي هريرة في الزكاة، باب: النهي عن المسألة ج/٧ ص١٣١ولكن لم يخرج حديث الزبير (فتح - ٣ ص٤٤١ - خاتمة - المترجم).

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فأعْطاني ثُمَّ سَأَلْتُهُ فأعْطَاني، ثُمَّ سَأَلْتُهُ فأتاني، ثُمَّ قَالَ: (يا حَكِيمُ إنَّ هذا المالَ خَضِرَةٌ حُلْوَةٌ، فَمَن، أَخَذَهُ بِسَخاوةِ نَفْسٍ بُورِكَ لَهُ فِيه، وَمَنْ أخَذَهُ بإشْرافِ نَفْسٍ لَمْ يُبارَكْ لَهُ فِيه، وَكانَ كالَّذي يأكُلُ وَلايَشْبَعُ، اَلْيَدُ العُليا خَيْرٌ مِنَ اليَدِ السُّفلَى). قَالَ حَكيمٌ: فَقُلْتُ: يارَسُولَ الله وَالذي بَعَثَكَ بِالحَقّ، لاأرْزَأُ أَحَداً بَعْدَكَ شَيئاً حَتَّى أُفارِقْ الدُّنْيا، فَكَانَ أَبُوبَكْرٍ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ يَدْعُو حَكِيماً إلَى العَطاءِ فَيأَبى أَنْ يَقْبَلَهُ مِنْهُ، ثُمَّ إنَّ عُمَرَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ دَعَاهُ لِيُعْطِيَهُ فَأبىَ أَنْ يَقْبَلَ مِنْهُ شَيْئاً، فَقالَ إنِّي أُشْهِدُكُمْ يا مَعْشَرَ المُسْلمينَ عَلى حَكيمٍ أنّي أعْرِضُ عَلَيْهِ حَقَّهُ مِنْ هَذَا الفَيْئِ فَيأبىَ أنْ يَأخُذَهُ، فَلَمْ يَرْزَأْ حَكِيمٌ أَحَداً مِنَ النّاسِ بَعْدَ رَسُولِ الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتى تُوُفِّيَ). (الحديث ١٤٧٢– أطرافه في: ٢٧٥٠، ٣١٤٣، ٦٤٤١)[١١٨]:

حەكیمی كوڕی حیزام (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: جارێ داوای بەشم لە پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) كرد، ئەویش بەشی دام، دیسان داوام لێكردەوە، دیسانەوە بەشی دامەوە، هەم دیسان داوام لێكردەوە هەمدیس بەشی دامەوە، لەپاشا فەرمووی: (ئەی حەكیم! ڕاستە كە ماڵ میوەیەكی سەوزو شیرین‌و خۆشە، بەلام بزانە ئەوەی بەرچاو تێربێ‌و دڵ تێربی وەری بگرێ، خودا بەرەكەت‌و و پیت‌و فەڕی بۆ تێ دەكاو ئەو ماڵە خێر دەداتەوە، وەلێ ئەوەی كە بە خوازەلۆكی‌و چاوچنۆكی هەڵپەهەڵپی بۆدەكاو قرم و مرخی لێخۆش دەكاو چاوی تێدەبڕی تادەیسەنێ، بەشێوەیەكی وا لەوەودوایش خاوەنەكەی چاوی لەدوایەتی، ئەوە ئەو ماڵە پیت‌و بەرەكەتی بەحەوادا دەچێ! ئیتر ئەوكەسە كەئەوە حاڵیەتی وەك ژەمەنبوردەی لێدێ، هەر دەخواو هەر تێرنابێ! دیارە كەدەستی سەروو،

---

(١١٨) أخرجهُ مسلمٌ في الزّكاةِ، باب: بيان أنّ اليَدَ العليا خير... رقم: ١٠٣٥.

که دەستی خێرکەرە، یا ئەو دەستەیە کە بێز لە دەرووزە دەکاتەوە، دیارە کە دەستی سەروو لەدەستی ژێرو کەدەستی دەرووزەکەرە گەلێ باشترە).

حەکیم (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: کە ئەمەم لەخۆشەویست دروودی خوای لەسەر بێ ژنەوت گوتم: ئەی ڕەهبەری خودا! بەو کەسە کەتۆی کردووە بەپێغەمبەرێکی ڕاستو دروستو ڕەوانەی کردووی لەگەڵ ئەو ئایینە ڕاستو دروستەدا، ئیتر لە پاش تۆ تا لەجیهان دەردەچم شت لەکەس وەرناگرم، لەپاش حەزرەت دروودی خوای لەسەر بێ ئەبوبەکرو عومەر رەزای خوایان لێ بێ لەکاتی جێنشینی (خەلافەت)ی خۆیاندا، بەشی حەکیمیان لەدەسکەوتی جەنگی (فەیأ) دەدا، بەڵام حەکیم هەتا مرد بزگورێکی لەکەس وەرنەگرت، عومەریش شایەتی لێگرتو فەرموی: ئەی گەلی مسولمانینە! ئێوە بەشایەت بن، ئەوەتا من بەبەرچاوی ئێوەوە لەم دەسکەوتە بەشی خۆیی دەدەمێ، وەك ئەو پشکەی کەخودا بۆی داناوە، بەڵام حەکیم خۆی وەری ناگرێ). (ریاض الصالحین/٢ ل/٩٥ ژ/٣/٥٢٤ ز/٥٧).

٧١٠- عَنْ عمر بْنِ الخطاب رَضِي اللَّهُ عَنْهُ: كَانَ رَسُولَ الله صَلّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْطِينى العَطَاءَ فَأقُولُ: أعْطِهِ مَنْ هُوَ أفْقَرُ إلَيْهِ مِنى، فَقَالَ: (خُذْهُ إذا جَاءَكَ مِنْ هذا الَمالِ شَيئٌ، وَأنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ وَلاسائلِ، فَخُذْهُ وَمالا فَلا تُتْبِعْهُ نَفْسَكَ). (الحديث ١٤٧٣ – طرفاه في: ٧١٦٣، ٧١٦٤)[119]:

عومەری کوڕی خەتاب (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: جاران پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ کەبەشی دەدام لە ماڵ، عەرزیم دەکرد: قوربان! بیدە بەکەسێ کە ئەو لە من زیاتر پێویستی پێی هەبێ، ئەویش دروودی خوای لەسەر بێ دەیفەرموو:

(١١٩) أخرجه مسلم في الزكاة باب: إباحة الاخذ لمن أعطي من غير مسألة ولا إشراف، رقم: ١٠٤٥.

(ئەی عومەر! کاتێ لەم ماڵە شتێکت پێدرا وەری بگرە، بەمەرجێ چاوی تێنەبڕیو خۆت داوای نەکەی، ئەگینا خۆتی تێمەگەینە). (تاج/٢/٥١/٦ - ش/ن).

٧١١- عَنْ عَبْدِالله بْنِ عُمَرَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النبيُّ صَلّى اللّٰـهُ عَلَيْـهِ وَسَلّمَ: (مايَزالُ الرَّجُلُ يَسْأَلُ النَّاسَ، حَتىَّ يأتيَ يَوْمَ القِيامَةِ لَيْسَ في وَجْهِهِ مُزعَـةُ لَحْم) وَقَالَ: (إنَّ الشَّمْسَ تَدْنُو يَوْمَ القِيامَـةِ، حَتَّـى يَبْلُـغَ العَـرَقُ نِـصْفَ الأُذُن، فَبَيْنَاهُمْ كَذلِكَ اسْتَغَاثُوا بِآدِمَ، ثُمَّ بِموسى، ثُمَّ بِمُحَمدٍ صَـلّى اللّٰـهُ عَلَيْـهِ وَسَـلّمَ) (الحديث ١٤٧٤) + (الحديث ١٤٧٥ – طرفه: ٤٧١٨)[١٢٠]:

ئیبنـو عومـەر (ڕەزای خـوای لێ بـێ) دەفـەرموێ: حـەزرەت -دروودی خـوای لەسـەر بـێ- دەفەرموێ: (پیاوی واتان هەیە ئەی مسوڵمانەکان ! هەرخـەریکی دەرووزەو سواڵکردنە، هەتا لـە ڕۆژی ژینـەوەدا کـەدێ بـۆ دیـوانی خـودای گـەورە، بـۆ لێپرسـینەوە، یـەك پرزۆڵـە گۆشـت بەڕوویـەوە نامێنـێ، لـەو دەشـتی مەحـشەرەدا خـودا مـۆری سـواڵکەریی دەنـێ بەڕوویـەوە، دەم و چـاوی یەکپارچە ئێسقانی ڕووتی بێگۆشت دەبێ! (فـەرموودەی ١٤٧٤ لـە فـەتحول باری دا). (ریاض/٢ ل/١٠٠ ژ/٥٣٠ ز/٥٧ ف/٩ – ش).

فەرموودەکەی تـر کورتـەوەکراوی فەرموودەیـەکی زۆردرێـژە. بڕوانـە: (ریاض/١ ل/٣١٢ ژ/٣٩٩ هەتا ٤٠٣ + تـاج/١٠ ز/١٣٠ ف/٤، ٥، ٦، ٧، ٨) + (تـاج/٢ ل/٥٢ ز/٢٠).

٧١٢- عَنْ أبي هُرَيْرَة رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ قَالَ:(لَيسَ المِسْكينُ الذي يُطُوفُ عَلَى النَّاسِ، تَرُدُّهُ اللُّقْمَـةُ واللُّقْمَتَـانِ، وَالتَّمْـرَةُ وَالتمرتانِ، ولكن المِسكْينُ: الذي لاَيَجِدُ غِنِيً يُغْنيِه، وَلايُغْطَـنُ بِـهِ فَيُتَشَـدَّقُ عَلَيْـهِ

(١٢٠) اخرجَهُ مسلمٌ في الزّكاةِ، باب المسألة للناس، رقم: ١٠٤٠

وَلايَقُومُ فَيَسْأَلُ النَّاسَ). (الحديث ١٤٧٩)[١٢١].

ئـەبوهورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) **لەپێغەمبـەرەوە** -درووودی خوای لەسەر بێ- **دەفـەرموێ: (هەژاری بەڕاستی ئەوە نییە کە دەرگاو ماڵەو ماڵ دەسووڕێتەوەو، خـەڵك خێری پێدەکەنو، لێرەو لەوێ بە پاروویێ، دوو پاروو، یا دەنکێ دوودەنك خورما دەسـتی پێـوە دەنـێن و لـەکۆڵی خۆیـانی دەکەنـەوە، بـەڵام هـەژاری تـەواو کـە شایـستەی دەسـگیرۆیی‌و زەکـات پێدانـە، ئـەو کەسـەیە کـەخۆی ئەوەنـدەی دارایـی نییـە کەبەشـی بکـاو، کەسـیش پێـی نازانـێ تازەکـاتی بداتێو دەسگیرۆیی بکا، وەخۆیـشی لەبـەر قـەدرگرتنی خـۆی ناچـێ سـواڵ لـەم و لـەو بکـا!). (ریـاض/٢ ل/١٠٤ ژ/٥٣٧ ز/٥٧ – ش + تـاج/٢ ل/٤٢ ف/٣ ز/١٨ -ش/د/ن).**

باسی خەمڵو خەرساندنی بەرزە درەخت

٧١٣- عَنْ أبي حُمَيدٍ السَّاعِدِيّ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: غزَوْنَا مَعَ النَبِيّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَزْوَةَ تَبُوكَ، فَلَمَّا جَاءَ وادِيَ القُرى، إذا امْرأةٌ في حَدِيقَةٍ لَهَا، فَقَالَ النبِيُّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لأصْحَابِهِ: (أخْرُصُوا) وَخَرَصَ رَسُولُ الله صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشَرَةَ أوْسُقٍ، فَقَالَ لَهَا: (أَحْصِي مَايَخْرُجُ مِنْهَا). فَلَمَّا أتَيْنا تَبُوكَ قَالَ: (أمَا، إنَّهَا سَتَهُبُّ اللَيْلَةَ رِيحٌ شَدِيدَةٌ، فَلايَقُومَنَّ أحَدٌ وَمَنْ كَانَ مَعَهُ بَعيرٌ فَلْيَعْقِلْهُ). فَعَقَلْنَاهَا، وَهبَّتْ رِيحٌ شَدِيدَةٌ فَقَامَ رَجُلٌ فَألْقَتْهُ بِجَبَلِ طَيِئ. وَأَهْدَى مَلِكُ أيْلَةَ للنَّبِي صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بغاةً بَيْضاءَ، وَكَساهُ بُرْداً وَكَتَبَ لَهُ بَبَحْرِهِمْ، فَلَمَّا أتى وَادِيَ القُرى قَالَ لِلْمَرْأةِ: (كَمْ جَاءَتْ حَدِقَتُكِ) قَالَتْ: عَشَرَةَ أَوْسُقٍ: خَرْصَ رَسولِ الله صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ النَبِيّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

(١٢١)أخرجه مسلم في الزكاة باب: المسكين الذي لايجد غني.. رقم: ١٠٣٩.

وَسَلَّمَ: (إني مُتَعَجِلٌ إلى المدِينَةِ فَمَنْ أرادَ مِنْكُمْ أنْ يَتَعَجَلَ مَعي فَلْيَتَعَجَّلْ)، فَلَمَّا – قَالَ الرَّاوي كَلَمةً مَعْناها أَشْرَفَ عَلى المدينَةِ قالَ: (هذهِ طابَةٌ) فَلمَّا رَأي أُحُداً قالَ: (هذا جَبَلٌ يُحِبُّنا وَنُحِبُّهُ، ألاَ أُخْبِرُكُمْ بَخَيرِ دُورِ الانصارِ). قَالُوا: بَلى، قالَ: (دُورُ بَنِيَ النَّحارِ، ثُمَّ دُورُبَني عَبْدِ الأشهَلِ ثُمَّ دُورُ بَنى سَاعِدَةَ، أوْ دُورُ بَني الحارِثِ بْنِ الخَزْرجِ، وَفي كُلّ دُورِ الأنْصارِ – يَعْنس – خَيْراً). (الحديث ١٤٨١ – أطرافه في: ١٨٧٢، ٣١٦١، ٣٧٩١، ٤٤٢٢)[١٢٢]:

ئەبو حومەیدی ئەل – ساعیدی (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لە خزمەتی حەزرەتدا (رەزای خوای لێ بێ) چووین بۆ غەزای تەبووك، کەگەیشتینە وادیلقورا، ژنێ لەناو باخێکی خۆیدا بوو، پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) بەهاوڕێیانی خۆی فەرمووو: (ئادەی ئەم بەری ئەم باخە بخەمڵێنن) ئێمەش هەرکەسەمان بەجۆرێ خەمڵاندمان، وەپێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) خۆی خەمڵاندی بەدە وەسق، وە بەژنەکەشی فەرموو: (تۆ سەرژمێری بکە، بەری باخەکە چەندەبوو ژمارەکەیمان بۆ لەبەربکە). ئەوجا ڕۆیشتین هەتا چووینە تەبووك، پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) فەرمووی: (ئاگاداربن! کە ئەمشەو بایەکی سەخت هەڵدەکا لێتان، کەستان لەوکاتەدا هەڵمەسن، هەرکەسەش وشتری هەیە باتوند پێوەندی بکا) جائێمەیش وشترەکانمان ئەشکێل کرد، جابایەکی سەختی وا هەڵیکرد، پیاوێ لەوکاتەدا هەڵسا بایەکە هەڵیگرتو لەلای دووکێوەکەی طەیدا، لەوێ تووڕیدا، فروستادەی ئیبنو عەلمای شای ئەیلە نامەیەکی لە ئیبنوعەلماوە هێنا بۆ پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) لەگەڵ هێسترە ماچەیەکی سپیدا، بەدیاریی، پێغەمبەریش (درودی خوای لەسەر بێ)

---

(١٢٢) اخرجه مسلم في الحج، باب: احد جبل يحبنا ونحبه وفي الفضائل باب: في معجزات النبيّ ﷺ. رقم: ١٣٩٢، لاحظ (فتح – ٣ص٤٤١ – خاتمة) من نفي العسقلاني لاخراج مسلم لهذا الحديث – المترجم.

نامەیەکی بۆی ناردو عەبایەکی نایابیشی بەدیاری بۆ ناردو بەپێی پەیماننامەیەکی نووسراو، بەرامبەر سەرانەیەکی دیاریکراو، لەسەر قەڵەمڕەوەکەی خۆی هێشتیەوە، جاکاتێ هاتینەوەو بۆ وادیلقورا، پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێ بۆ مەسەلەی بەری باخەکە لەژنەکەی پرسی: (بەرەکەی چەند وەسق دەرچوو ؟).گوتی: دە وەسق: دەق بەقەد ئەوە کە پێغەمبەر خەملاندی. ئەوجا پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێ فەرموی: (من بەزوویی دەڕۆمەوە بۆ مەدینە، جا ئەوەی حەز دەکا لەگەڵ من دابێ ئەوە کەیفی خۆیەتی‌و ئەوەشی حەزدەکا لێرە بمێنێتەوە ئەوە بابمێنێتەوە). ئەوسا کەوتینە ڕێ، کاتێ لەدوورەوە مەدینەمان لێ دەرکەوت، پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ فەرمووی: (ئەمە طابەیە) کاتێکیش چاوی بەچیای ئوحود کەوت فەرمووی: (ئەوەیش چیای ئوحودە، ئەم کێوە ئێمەی خۆش دەوێ‌و ئێمەش ئەومان خۆش دەوێ !). لەپاشدا فەرمووی: (ئەدی باپێتان بڵێم کە باشترین تیرەکانی یاریدەدەران (انصار) کامانەن). یاران فەرموویان بفەرموو، فەرمووی: (باشترین بنەماڵەی یاریدەدەران، کە هەموویان هەرباشن، بنەماڵەی بەنی نەجاڕن، ئەوجا بنەماڵەی بەنی عەبدول ئەشهەل، ئەوجا بنەماڵەی بەنی ساعیدە، ئەوجا بنەماڵەی بەنی حاریسی کوڕی خەزرەج، وەکی تریش بەشێوەیەکی گشتی تیرەو بنەماڵەو گەڕەکەکانی یاریدەدەران هەموویان هەرخێردارو خاسن). (تاج/٤/٣٣١/١ ز/١٠٣– م/ت).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

عەینی دەفەرموێ: ئەم فەرموودەیە موسلیم اخراجی کردووە. مەدینە لەپێشا ناوی یەثریب بوو، تائەندازەیێ ئاوو هەوای بۆ لاوەکی

ناسازبوو، یەثریب واتە: لۆمەو سەرزەنشت. جالەبەر ئەم واتایە پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ ناوەکەی گۆڕی‌و فەرمووی: (خودای گەورە خۆی مەدینەی ناوناوە طابە) طابە وشەیەکی عەرەبییە، واتە: شارێکی خۆش‌و باش‌و سازگارو خاوەنی دانیشتوانی خاس‌و باش.عەسقەلانی‌و عەینی ڕەحمەتی خودایان لێ بێ دەفەرموون: إحصاو بۆیە وای پێ دەگوترێ، چونکە عەرەبەکان بێ سەواد بوون، وە نووسینیان باش نەدەزانی، لەبەرئەوە ژمارەیان بە وردە بەردو چەو کۆنترۆڵ دەکرد، کەپێیان دەڵێن (حصی) بۆ شارەزابوونی تەواو لەپیرۆزیی مەدینە بڕوانە: (تاج/٢ ز/١٣٨) تا دوایی.

زەکاتی دانەوێڵەو بەرووبوومی دێمی‌و بەراو

٧١٤- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَبِيّ صَلّٰى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ والعُيُونُ، أوْ كَانَ عَثَرِياً العُشْرُ، وَمَا سُقِيَ بالنَّضْحِ نِصْفُ العُشْرِ). (الحديث: ١٤٨٣)[١٢٣]:

ئیبنو عومەر ڕەزای خوایان لێ بێ فەرمووی: پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ فەرمووی: (ئەوەی بەباران‌و چەم‌و جۆگەو کانی‌و کارێز ئاوبدرێ، یاخود دێمی بێ، یاخود ڕەگەکەی بگاتە ئاوو پێویستی بەئاودانی ئاسایی نەبێ، ئەوەی وابێ، زەکاتەکەی دەیەکە، ئەوەیشی کە بەولاخی ئاو هەڵگوز، یاخود بەئاوکێش ئاو بدرێ، زەکاتەکەی نیوەی دەیەکە، کە دەکاتە بیست یەك). (تاج/٢/٢٥/٢ ز/٧).

کاتی وەرگرتنی زەکاتی خورما کاتی ڕنینی بەرەکەیەتی

٧١٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قالَ: كَانَ رَسُولُ الله صَلّٰى اللّٰهُ عَلَيْهِ

---

(١٢٣) لم يُوافِقهُ مسلم علي تخريجه (فتح – ٣ص٤٤١ – خاتمة) – المترجم).

وَسَلَّمَ يُؤْتى بالتَمْرِ عِنْدَ صِرامِ النَّخْلِ، فَيَجِئُ هذا بِتَمْرِهِ، وَهذا مِنْ تَمْرِهِ، حَتَّى يَصيرَ عِنْدَهُ كُوماً مِنْ تَمْرٍ، فَجَعَلَ الحَسَنُ وَالحُسَيْنُ رَضِي اللّهُ عَنْهُما يَلْعَبان بذلِكَ التَمْرِ، فَأَخَذَ أحَدُهُما تَمْرةً فَجَعَلَهُ في فِيهِ، فَنَظَرَ إلَيْهِ رسُولَ اللهِ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فأخْرَجَها مِنْ فيهِ، فَقال: (أَمَا عَلِمْتَ أنَّ آل محمدٍ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لايأكُلُونَ الصَّدَقَةَ). (الحديث ١٤٨٥ - طرفاه في: ١٤٦١، ٣٠٧٢)[١٢٤]:

ئەبو هورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: جاران لەکاتی ڕنینی بەری دارخورمادا، زەکاتی خورمایان دەهێنا بۆ پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ. ئەم دەیهێناو ئەو دەیهێنا، هەتا لە خزمەت پێغەمبەردا دەبوو بەخەرمانێ خورما، حەسەن‌و حوسەین رەزای خوایان لێ بێ یاریان بەو خورمای زەکاتە دەکرد، جا یەکێکیان دەنکێ خورمای هەلگرت‌و نایە ناو دەمیەوە، پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ سەرنجێکی داو بەپەنجەی لەدەمی دەریهێناو ئەوسا فەرمووی: (ئەوە چ عەجەب کەنازوانی خانەوادەی موحەممەد درودی خوای لەسەر بێ زەکات ناخۆن). (تاج/٢/١-٤٦ ز/١٩).

ئایا دروستە زەکاتدەر زەکاتەکەی لە زەکات وەرگر بکڕێتەوە؟

٧١٦- عَنِ عُمَرَ رَضِي اللّهُ عَنْهُ قَالَ: حَمَلْتُ عَلى فَرَسٍ في سَبيلِ اللهِ فأضَاعَهُ الذَي كَانَ عِنْدَهُ، فَأَرَدْتُ أنْ أشْتَرِيَهُ، وَظَنَنتُ أَنَّهُ يَبيعُهُ بِرُخصٍ فَسَأَلْتُ النَبِيّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: (لاتَشْتَرِهِ وَلاَ تَعُدْ في صَدَقَتِكَ، وَإنْ أعْطَاكَهُ بِدِرْهَمٍ فأِنَّ العَائِدَ في صَدَقَتِهِ كالعائِدِ في قَيْئِهِ). (الحديث ١٤٩٠ - اطرافه في: ٢٦٢٣، ٢٦٣٦، ٢٩٧٠، ٣٠٠٣)[١٢٥]:

---

(١٢٤) أخرجه مسلم في الزكاة، باب: تحريم الزكاة علي رسول الله وعلي آله..رقم: ١٠٦٩.

(١٢٥) أخرجه مسلم في الهبات، باب: كراهة شراء الانسان ماتصدق به ممن تصدق عليه، رقم: ١٦٢٠.

عومەری کوڕی خەتاب (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئەسپێکم هەبوو، لە ڕێگەی خودادا بەخشیم بە غەزا کارێ، بەڵام خاوەنەکەی قەدری نەزانیو زۆربێ خزمەتی کرد، منیش ویستم لێی بکڕمەوە، بەزەینی خۆم گوتم: بە هەرزان دەیفرۆشێتەوە، چونکە تەواو لەڕوو لاوازی کردبوو، بۆ ئەمە پرسیارم لە خۆشەویست (درودی خوای لەسەر بێ) کرد، فەرمووی: (نەبیکڕەوەو نەهیچ خێرو بەخشینێکی تری خۆت بەپارە هەڵبگرەوە، با پێبەخشراوەکەی بە یەك درەمیش بیداتەوە پێت، چونکە ئەوەی کە خێرو بەخشرای خۆی بکڕێتەوە، یا بیقەبڵێنێ بە پارەو بەو پارەیە هەڵی بگرێتەوە، وەك سەگێ وایە ڕشانەوەی خۆی بخواتەوە(ریاض/٤/١١٨٨-١ ز/٢٨٥ + تاج/٢ ل/٣٦٩ ف/١ ز/١٧٨).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

لەبەرئەوەی کە لەپێشەوە لەجێگەی خۆیدا، ژیاننامەی ئیمامی عومەر (رەزای خوای لێ بێ) بە هەڵە نەنووسراوە، والێرەدا بەسەری دەگرینەوە: ناوی عومەری کوڕی خەتابە، قورەیشییە، عەدەوییە، لەپشتی هەشتەما ڕەچەڵەکی لەباوکەوە دەگاتەوە بەپێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) دایکی ناوی حەنتەمەی کچی هاشمە، کەسناوی ئەبو حەفصە، نازناوی فاروقە، لە عەشەرەی موبەشەرمیە، جێنشینی دووەمە، لەپێش پێغەمبەری (بیعثەت) دا بە سیی ساڵ، یا بە سیازدە ساڵ لەدایك بووە، لەسەردەمی نەزانیدا پایەی نوێنەریی قورەیش بەو سپێرابوو، کە شەڕێ، هەرایێ سەری هەڵدەدا ئەو دەکەوتە نێوانیانەوە، لەسەرەتای ئیسلامەوە زۆر توندوتیژ بوو لەگەڵ مسوڵمانانا، بەڵام کاتێ ئیسلام بوو مسوڵمانێکی زۆرجوانی لێدەرچوو، ئیسلامبوونی دانرا بەسەرکەوتنێکی گەورە بۆ مسوڵمانان، ئیبنومەسعوود

دەیفەرموو: (تا عومەر ئیسلام نەبوو نەماندەوێرا بەئاشکرا خودا بپەرستین).

یەکێکە لەکۆچکارە پێشینەکان، ئامادەی بەیعەتی ریزوان و غەزای بەدرو هەموو شەڕگەو مەڵبەندو جەنگەکانی تری پێغەمبەر بووە، یەکێ بوو لەو چەند کەسانە، کەپێغەمبەر وەفاتیکرد لێیان ڕازی بوو، لەپاش وەفاتی ئەبوبەکر، لەساڵی سیازدەی کۆچیدا بوو بە دووەم جێنشین، ئەم وڵاتانەو چەندین شوێنیتر لە سەردەمی ئەودا ئازادکران:

شام و عێراق و میصر، دیوان ئەو داینا، هەر ئەو مووچەی بۆ پیاوانی سوپا، بەپێی خزمەتیان بۆ ئیسلام بڕییەوە، کارە هەرەگرنگەکانی تری:

ئەو نوێژی تەراویحی لەسەر ئەم شێوەی ئێستا، لە شەوانی ڕەمەزان دا دامەزراند، مێژووی کۆچی دانا، کەهەتا ئەمڕۆ کەساڵی (١٤٢٤ ك) بەردەوامە، وە بەپشتی خوا هەتا نزیکی قیامەت هەر بەرقەراردەبێ. ئەو یەکەم کەس بوو کەنازناوی (أمیرالمؤمنین: فەرمانڕەوای مسوڵمانان) ی پێ بەخشرا).

سەرەتای صەحیحی بوخاری لەناوی صەحابەکاندا بەناوی عومەر دەست پێدەکا، هەرخۆی لەناو یارانی پێغەمبەردا ناوی (عومەری کوڕی خەتاب) بووە، بەڵام بیست و چوار عومەر ناوی تر لەناو هاوڕێیانی تری پێغەمبەردا هەیە. پێشەوا عومەر (رەزای خوای لێ بێ) پیاوێکی باڵابەرزی تەواو کەڵەگەتی تێکسمڕاوی گڕانەبوو، کەڵەگەتێکی وابوو کە لەناو خەڵکا دەوەستا، دەتگوت: ئەو سوارەو ئەوان پیادەن، لەساڵی گرانیو برسێتییەکەدا، وازی لەخواردنی گۆشتو چەوریو خواردنی شتی خۆش هێنا، لەجیاتی ئەوە بە خواردنی ڕۆن زەیتوون ئیکتیفای دەکرد، هەتا هەست بەو ئێشو ئازارو سەختەتیە بکا، کە خەڵکانی هەژاری ئەو

ڕۆژگارە ناهەموارە هەستیان پێی کردووە، ئەوەندە جەڕەبابەی خۆی دابوو، ڕەنگی هەڵبڕسکابوو، گەرچی ڕەنگی خۆی سوورو سپی بوو، بەڵام ڕەنگی پەڕی بوو، زەرد هەڵگەڕابوو. عومەر پیاوێکی تووکن بوو، مووی خۆی دەگرتە خەنەو وسمە، عومەر چەپەوانە بوو، ڕیشی زۆر پڕبوو، لە فەرموودەو سوننەتی دروستدا مەتحی زۆری عومەر لەلایەن پێغەمبەرو یارانی پێغەمبەرەوە کراوە، پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) دەفەرموێ: (گریمان لەپاش من پێغەمبەر ببوایە عومەر دەبوو). عومەر خەزووری پێغەمبەر بوو، باوکی حەفصەی هاوسەری پێغەمبەر بوو، باسی سەروەرییەکانی پێشەوا عومەر لەژمارە نایێ، بۆ زیادە ئاشنابوون بڕوانە: (تاج/٥/٢٠ ز/٤ + تاج/٥ ل/٢٨ ف/١+٢+٣+ ٤ تا١٢ + ز/٦ + ز/٧ + تاج/٥ ل/ ٧٥ پەراوێزی/١).

زەکات دەشێ بەئازادکراوەکانی هاوسەرەکانی پێغەمبەر

٧١٧- عَن ابْنِ عباسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: وَجَدَ النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاةً ميتةً، أُعْطِيَتْهَا مَوْلَاةٌ لَميمونَةٌ مَنَ الصَّدَقَةِ، قَالَ النَبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (هَلاَّ انتَفَعْتُمْ بِجِلْدِهَا). قالوا: إِنَّهَا مَيْتَةٌ ؟ قَال: (إِنَّمَا حَرُمَ أَكْلُهَا). (الحديث ١٤٩٢ – اطرافه في: ٣٢٢١، ٥٥٣١، ٥٥٣٢)[126].

ئیبنو عەباس (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: جارێ مەڕێکیان بەزەکات دابوو بە کارەکەرێکی مەیموونەی هاوسەری پێغەمبەر، کە ئازادکراوی مەیموونە بوو، مەڕەکە مردارەوە بوو، پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) کەلاکی مەڕەکەی دی فڕێدرابوو، پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) کەلاکی مەڕەکەی دی فڕێدرابوو، فەرمووی: (ئەی ئەوە بۆچی کەڵکتان لەکەوڵەکەی وەرنەگرتووە ؟) گوتیان: ئاخر ئەمە مردارەوە بووە ئیتر چۆن کەڵکی لێوەربگرین ؟)

---

(١٢٦) اخرجه مسلم في الحيض، باب: طهارة جلود الميتة بالدباغ رقم: ٣٦٣.

فەرمووی: (تەنیا خواردنی دروست نییە، واتە: دروستە سوود لەکەوڵی مردارەوەبوو وەربیگریٚ). (تاج/١/١٠٨/١).

کەی زەکات لەزەکاتی دەردەچی

٧١٨–عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُتيَ بِلَحْمٍ تُصُدِقَ بِهِ عَلى بَرِيرَةَ فَقَالَ: (هُوَ عَلَيْهَا صَدَقَةٌ وَهُوَ لَنَا هَدِيَةٌ) (الحديث ١٤٩٥) – طرفه في: ٢٥٧٧[127].

ئەنەس (رەزای خوای لیٚ بیٚ) فەرمووی: گۆشتیان هیٚنا بۆ پیٚغەمبەر -درودی خوای لەسەر بیٚ- کە بیخوات، عەرزیان کرد: ئەم گۆشتە هی صەدەقەیە، داویانە بە بەریرەی ئازادکراوی عائیشە، ئایا تۆ لیٚی دەخۆی ؟ فەرمووی: (ئەمە بۆ ئەو صەدەقەیە، بەڵام بۆ ئیٚمە دەبیٚ بەدیاریی و لە صەدەقەیی دەردەچیٚ) (تاج/٢/٤٦ ف/٣ ز/١٩ - ش/ د /ن).

یەکیٚ لەگیٚڕەوەکانی ئەم فەرموودەیە ئەبو داوودی طەیالیسییە، لەناو فەرموودە زانە گەورەکاندا لەپلەی (الحافظ)دا بوو، کاتیٚ لە ئەسپەهان بوو، فەقیٚکانی چل هەزار فەرموودەیان لەدەم ئەوەوە نووسییەوە، پەڕاوی نەدەگرت بەدەستەوە، لەساڵی ٢٠٤دا لەبەصرە کۆچی دوایی کرد.

زەکات لە دەوڵەمەند وەردەگیریٚو دەدریٚ بەهەژار

٧١٩– عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَعاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حِينَ بَعَثَهُ إلَى اليَمَنِ: (إنَّكَ سَتَأتي قَوْماً أَهْلَ

(١٢٧) أخرجه مسلم في الزكاة، باب: إباحة الهدية للنبي ﷺ. رقم: ١٠٧٤.

كِتابٍ، فإذا جِئْتَهُمْ فادْعُهُمْ إلى: أَنْ يَشهَدُوا أنْ لا إله إلا الله وَأَنَّ محمدا رسولُ الله، فَإنْ هُمْ أطَاعُوا لَكَ بذلِكَ فَأخبِرْهُمْ أنَّ الله قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَواتٍ في كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإنْ هُمْ أطاعُوا لَكَ بذلك، فَأخبِرْهُمْ أَنَّ الله قَدْ فَرَضَ عليهم صَدَقةً، تُؤخَذُ مِنْ أَغْنيائِهِم فَتُرَدُّ عَلى فُقَرائِهِمْ فَإنْ هُمْ أطَاعُوا لَكَ بِذلِكَ فَإيّاكَ وَكَرائِمَ أَمْوالِهِمْ، واتَّقِ دَعْوَةَ المظْلومِ فَإنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللهِ حِجابٌ). (الحديث ١٤٩٦ – طرفه في: ١٤٥٨). له پێشەوە ڕابوورد، بڕوانە ژمارە/ ٦٩٩[128].

نزای خێرکردن بۆ خێرکەرو زەکاتدەر

٧٢٠- عَنْ عبدِالله أبي أوْفى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قالَ: كَانَ النبيُّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إذا أتَاهُ قَوْمٌ بِصَدَقَتِهِم قَالَ: (اللهم صلِ على آلِ فُلانٍ) فَأتَاهُ أبي بِصَدَقَتِهِ، فَقَالَ: (اللهم صَلِ عَلَى آلِ أبي أوْفى) (الحديث ١٤٩٧ – أطرافه في: ٤١٦٦، ٦٢٣٢، ٦٣٥٩)[129]:

عەبدوڵلای کوڕی ئەبو ئەوفا (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: باوکم یەکێك بوو لە دەستەی ئەصحابول شەجرە، واتە: دەستەی درەختەکە، کە لەژێر دار سەمموورەکەدا، کە شێخەڵێ بوو لەحودەیبییە، ئەو هاوڕێیانە کەلەو ڕووداوەدا لەخزمەت پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) دابوون، پەیمانی خۆشنوودیی (بيعة الرضوان) یان لەگەڵ پێغەمبەردا (دروودی خوای لەسەر بێ) بەستبوو، پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) دەستووری وابوو، کەکەسێ زەکاتی

---

(١٢٨) اخرجه مسلي في الايمان (عيني) انظر: (باب الدعاء الي الشهادتين وشرائع الاسلام) شرح صحيح مسلم للنووي/١ ص ١٩٦ — المترجم.

(١٢٩) أخرجَهُ مسلم في الزكاة، باب: الدعاء لمن اتي بصَدَقتِهِن رقم: ١٠٧٨ (صم/٧/١٨٤ = صحيح مسلم ج/٧ ص١٨٤ بشرح النووي) — المترجم).

خۆی بۆی دەهێنا، دەیفەرموو: (اللهم صَلِ عَلى آلِ فلانٍ): خودایەڕەحمەت بڕێژە بەسەر بنەماڵەی فیسارە کەسدا). باوکیشم کە زەکاتەکەی خۆی بۆی برد، فەرمووی «دروودی خوای لەسەر بێ»: (اللهم صَلِ عَلى آلِ أبي أَوْفى: خودایەڕەحمەت بڕێژە بەسەر بنەماڵەی ئەبو ئەوفادا).(تاج/٢/٣٩-٤ ز/١٧).

ڕاڤەو شیکردنەوە:

بەپێی ئەم فەرموودەیە، سوننەتە بەم بێژەو ڕستەیە، زەکات وەرگر نزا بکا بۆ ئەو کەسەی کەزەکاتەکەی لێوەردەگرێ، بۆ نموونە: زانا زەکات لەدانا وەردەگرێ، سوننەتە کەزانا لەپاش وەرگرتنەکە ئەم نزایە بۆ دانا بکا: (اللهم صَلِ عَلى آلِ دانا): خودایەڕەحمەت بڕێژە بەسەر کەس وکارو بنەماڵەی دانادا). ئەمە یەکێکە لەو شوێنانە کە من پەیڕەویی سوننەتم پێ باشترە، لە پەیڕەویی مەزهەب، چونکە بەڵگەی مەزهەبی بۆ داواکەیان، کە دەفەرموون: نزاکردن بۆ زەکاتدەر سوننەتە، بەڵام بەم ڕستەیە نا، بەڵگەکەیان لەبەڵگەی عەقڵییەوە نزیکترە، کە گوایە: صەلاتو سەلام هەر تایبتمەندن بەپێغەمبەرانو فروستادەکانەوە، بەڵام ئەم فەرموودەیە ئەوە پووچ دەکاتەوە.

عەبدوڵلای کوڕی ئەبوئەوفا «ڕەزای خوای لێ بێ» خۆیو باوکی، لەهاوڕێیانی پێغەمبەر بوون، ئەبو ئەوفا ناوی عەلقەمەی کوڕی خالیدە، لەعەبدوڵلاوە نەوەدو پێنج فەرموودە گێڕانەوەتەوە، بوخاری یازدە فەرموودەی لەوەوە گێڕاوەتەوە، عەبدوڵلا یەکێکە لەو حەوت سەحابەیە کە پێشەوا ئەبو حەنیفە «ڕەزاو ڕەحمەتی خودای لێ بێ» بەخزمەتیان گەیشتووە، ئەوکاتە کە ئەبوحەنیفە بەخزمەت عەبدوڵلا دەگا، ساڵی هەشتای کۆچی بووە،

ئەبوحەنیفە حەوت ساڵان بووە، کە تەمەنی فامین و لەشت تێگەیشتنە، کەواتە: ئەبو حەنیفە تابیعیـیە، بەپێی فەرموودەی ساغی پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- لەباشی و چاکیدا لەپلەی دووەمی چاکانی نەتەوەی ئیسلام دایە: (خَيْرُ أُمَّتِي قَرْنِي، ثُمَّ الذينَ يَلُونَهُمْ – تاج/٥/٤– ز/١). عەبدوڵڵا ئامادەی حودەیبیەو خەیبەرو مەڵبەندو شەڕگەکانی دوائەوانیش بووە، خۆی و باوکی لەیارانی بەیعەتی ریضوانن، عەبدوڵڵا هەتا پێغەمبەر وەفاتی کرد، لەمەدینە لەخزمەتیدا بوو، لەپاشا باری کرد بۆ کووفە، لەکۆتایی تەمەنیدا کوێر بووبوو، عەبدوڵڵا دەیفەرموو: شەش غەزام لەخزمەتی پێغەمبەردا کردووە، لەو غەزایانەدا لە برسانا کوللەمان دەخوارد. لە هەشتاو حەوت یا هەشتاو شەشی کۆچیدا لەکووفە مردووە، دوا هاوڕێی پێغەمبەر بووە کە لەکووفە مردووە، ئەم زاتانە فەقێی بوون: ئەبو ئیسحاقی شەیبانی و سەلەمەی کوڕی کهیل، (رەزای خوای لێ بێ).

ئەوەی کەلە دەریا دەردەهێنرێ

٧٢١– عَنْ أبي هريرة رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ عن النبي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (أَنَّ رَجُلاً مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، سَأَلَ بَعْضَ بَنِي إسرائيلَ بِأَنْ يُسلِفَهُ أَلْفَ دِينَارٍ، فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ، فَخَرَجَ فِي البَحْرِ فَلَمْ يَجِدْ مَرْكَباً، فَأَخَذَ خَشَبَةً فَنَقَرَهَا فَأَدْخَلَ فِيهَا أَلْفَ دِينارٍ فَرَمى بِهَا فِي البَحْرِ، فَخَرَجَ الرَّجُلُ الذي كَانَ أَسْلَفَهُ فَإِذا بِالخَشَبَةِ، فَأَخَذَهَا لأَهلِهِ حَطَباً، فَذَكَرَ الحَدِيثَ. فَلَمَّا نَشَرَهَا وَجَدَ المَالَ). (الحديث ١٤٩٨ – أطرافه فى: ٢٠٦٣، ٢٢٩١، ٢٤٠٤، ٢٤٣٠، ٢٧٢٤، ٦٢٦١)[١٣٠]:

(١٣٠) قال العسقلاني - رحمه الله تعالي-: لم يوافقه مسلمٌ علي تخريج هذا الحديث - (فتح - خاتمة ج/٣ ص٤٤١) - المترجم).

ئەبو هورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەری خۆشەویست -دروودی خوای لەسەر بێ- دەفەرموێ: (پیاوێ لە نەوەی ئیسرائیل، هەزار دیناری زێڕ، لە پیاوێکی تری بەنی ئیسرائیلی قەرز دەکا، کەکاتی دانەوەی قەرزەکە دێت، پیاوەکە دەچێ بۆ قەراخی دەریا، بەلاّم پاپۆڕی دەست ناکەوێ (تا سواربێ‌و بچێ بۆلای خاوەن قەرزەکەو قەرزەکەی بداتەوە). جا لەبەرئەوە کۆتکەدارێ دەهێنێ‌و ناوەکەی هەڵدەکۆڵێ‌و نامەیێ لەخۆیەوە بۆ هاوڕێکەی دەنووسێ‌و تیادا دەنووسێ: لە فیسارە کەسەوە بۆ فیسارە کەس‌و دەیخاتە ناو کۆتکە دارەکەو هەروا هەزار دیناری زێڕی تێدەخاو لۆکی دەکاو فڕێی دەداتە ناو دەریاکەوەو دەڵێ: خودایە! خۆت ئاگات لێیەتی، قاپۆڕو کەشتی نییە، کاتی خۆشی ئەو پیاوە داوای شایەت‌و کەفیلی لێکردم، منیش شایەت‌و کەفیلم نەبوو جگە لە تۆ، جائەوا من ئەم قەرزەی سەرخۆمم بەئاوی ئەم دەریایەدا ناردەوە بۆی، ئیتر تۆیش ئارەزووی خۆتە من لەمە زیاترم لە دەست نایێ، لەو لایشەوە کابرای خاوەن قەرز دێ، هەتا بزانێ برادەرەکەی پارەکەی بۆ دێنێ، بەلاّم کەس دیارنابێ، کە تەماشا دەکا کۆتکەدارەکە دەبینێ، جادەڵێ: ئەمە دەبەمەوە بۆ سووتەمەنی ئەم شەوی خێزانەکەم، جا کەلەماڵەوە کۆتەرەدارەکە دەقلّەشێنێ پارەکەو کاغەزەکە دەدۆزێتەوە !). (تاج/١٠/٩١-٣- ب ز/٢٣).

بسم الله الرحمن الرحيم

منیش لەکۆتایی ئەم فەرموودە پیرۆزەدا، لەناو ئەم کتێبە پیرۆزەدا، بە دڵێکی پڕ پەژارەی ڕۆژگارەوە، عەرزی ئازیزانی خۆم دەکەم:

لەقورئاندا دەفەرموێ: پەپوو سلێمانە نامەی پێغەمبەر سولەیمانی

دەبرد بۆ شاژنی یەمەن، هەروا دەفەرموێ: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ. الانبياء:١٠٧﴾ وە دەفەرموێ: ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ. التوبە: ١٢٨﴾. لە فەرموودەی ساغ دا هەیە، کە بوخاری ڕەحمەتی خودای لێ بێ گێڕاویەتەوە دەفەرموێت: (ئیمانداری کاغەزێ دەنووسێت بۆ دۆستێکیو لەگەڵ سپاردەیەکا دایان دەنێ لەناو کۆتەرەدارێکاو، کۆتەرەدارەکە دەدا بەدەم ئاوی دەریاوەو دەفەرموێت: خودایەمن هەر ئەوەندەم لە توانادا هەیە، سادەی تۆیش بەڕەحمەتی خۆت ئەم نامەو ئەمانەتەم بۆ بگەیەنە بەدەستی خاوەنی، وەخودایش نامەو ئەمانەتەکە دەگەیەنێ بەدەستی دۆستەکەیو نزاکەی گیرا دەکا، لە فەرموودەی ساغیش دا دەفەرموێ: لەهەر شوێنێ سڵاو لە پێغەمبەر بکرێو سڵاواتی لەسەر بدرێ لەناو گۆڕەکەیدا پێی ڕادەگەیەننو ئەویش وەڵامی دەداتەوە، هەروا لە صەحیحەین دا هەیە، کە هاوڕێیانی پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ لەکاتی دووریو سەختڵەتیدا، داوایان لەخودا دەکرد کە سڵاوو تکاو هەواڵیان ڕابگەیەنێ بەپێغەمبەری خوداو یارانی، خودایش داواو نزاکەیانی جێبەجێ دەکرد، عاصیمی کوڕی ثابیت کە سەرکردەی لقێ بوو، لەپێش شەهیدبوونیدا فەرمووی: (اللهُمَّ أخبِرْ عَنَّا رَسُولَكَ: ئەی خودایەهەواڵمان بەپێغەمبەرەکەت ڕابگەیەنە).

ئیمامی ئەنەس (ڕەزای خوای لێ بێ) دەفەرموێ: قورئان خوێنەکان کە ژمارەیان (٧٠) کەس بوو، کاتێ گەمارۆدران، لەپێش شەهیدبوونیاندا لەخودا داوادەکەن کە سڵاوو هەواڵیان بەپێغەمبەرو یارانی ڕابگەیەنێ، دەفەرموون: (بَلِغُوا عَنَّا قَوْمَنَا أَنَّا لَقِينَا رَبَّنَا، فَرِضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانا) واتە: خودایە! هەواڵی حاڵمان ڕابگەیەنە بە گەلی ئیسلام، کەوا ئێمە شادبووین

بەدیداری پەروەردگارمان، وەخودا لێمان ڕازیيە، ومڕازیشی کردووین).

لەشەرحی پەڕاوی (الترغيب والترهيب)دا، لەلاپەڕە/ ٥١٧ دەدا، لە بەرگی دوودا، لەباسی (خُلاصَةُ أَقْوَالِ العُلَمَاءِ في حُكْمِ الصَّلاةِ عَلَى النَّبِي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دا، موناجاتێکی شیرینی حەزرەتی عومەەی واتیادا کە لەگەڵ پێغەمبەردا کردوویەتی، لەپاش مەرگی پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ-
.

لە تەحیاتیشدا هەمووجارێك نوێژخوێن چەندجارێ بەصیغەی نیدا، لەسەر شێوەی گازکردن، خیتاب ئاڕاستەی پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- دەکاو دەڵێ: (السَّلامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وبَرَكَاتُهُ): (سڵاوو دروودو ڕەحمەتو هەموو جۆرە پیتو پیرۆزیی خوداتی لەسەر بێت ئەی پێغەمبەری خودا!).

لەباسی ئیسراو میعراجدا، لەحەدیسی صەحیحدا هاتووە: کە پێغەمبەران و شەهیدان، لە ژیانی بەرزەخدا زیندون، تەنانەت پێغەمبەران جەستەشیان خاك نایڕزێنێ، وەلەژیانی بەرزەخدا، هاموشۆی یەکتر دەکەن، چاویان بەیەکتر دەکەوێ، سڵاوو چاك و چۆنی لەیەکتری دەکەن، دوعای باش بۆ یەکتر دەکەن، ڕاوێژ بەیەکتر دەکەن، ئامۆژگاری خێری یەکتر دەکەن، مشووری گەلی خۆیان دەخۆن، خەمو خەفەتیان بۆ دەخۆن، پەرستشو عیبادەت دەکەن، حەج دەکەن، تەوافی بەیت دەکەن، لەگۆڕەکانیاندا نوێژ دەکەن، جاری وادەبێ بەهۆی ڕووداوی دنیاییەوە دەگرین، یاخۆشحاڵ دەبن، لەشەوی ئیسرادا حەزرەتی ئیبراهیم (سەلامی خوای لێ بێ) سڵاوی نارد بەپێغەمبەردا بۆ گەلی ئیسلامو پێی فەرموو: ئەی موحەممەد! سڵاوم ڕابگەینە بەگەلی خۆتو هەواڵیان پێبدە کە

بەهەشت خاکەکەی پاكو بەپێزو بە فەڕە، ئاوەکەی شیرینە، هەمووی دەشتاییو نەرمانییە، هەرکەس دەیەوێ کە نەمامو باخی تیادا بنێژێ بۆ خۆی، با ئەم زیکرە زۆر بڵێ: (سُبْحَانَ اللهِ وَالحَمْدُ للهِ وَلا إِلَـهَ إلاّ اللهُ وَاللهُ أكبر!).

لەحەدیسی سەحیح دا هەیە، کە شەیخان گێڕاویانەتەوە، کە پێغەمبەری خودا لەشەوی ئیسراو میعراجدا قسەو گفتوگۆو ڕاوێژ لەگەڵ پێغەمبەرەکان دەکاو، ئیمامەتو بەرنوێژییان بۆ دەکات، وەبەهرە لە ئامۆژگاری حەزرەتی مووسا وەردەگرێ، هەتا ژمارەی نوێژە فەرزەکان لە پەنجاوە دەبن بە پێنج نوێژ، هەروا لە حەدیسێکی موسلیمدا حەزرەت -دروودی خوای لەسەر بێ- دەفەرموێ: (ئەو شەوە کە چووم بۆ ئیسرا لەلای موساوە تێپەڕیم، لەلای تەپۆڵکە لمە سوورەکەدا بوو، لەناو گۆڕەکەیدا نوێژی دەکرد).

وەکی تریش پەیوەندی گیانی لەنێوانی حەزرەتو ئوممەتدا، قەت نەبڕاوەو، قەتیش نابڕێ، یەکێ لەو پەیوەندییانە، چاوپێکەوتنی حەزرەتە -دروودی خوای لەسەر بێ- بە خەو، کە لەشانی هەموو مسوڵمانێك دا هەیە، کە بەخەو بەخزمەت حەزرەت بگات، وەبەپێی فەرموودەی ساخ ئەوکەسەی کە مسوڵمان لەخەوندا دەیبینێ ئەوە پێغەمبەر خۆیەتی، ئەگەر خەونەکە مەرجی خەونی دروستی تیادا بوو، وەك لەپێشەکی ئەم کتێبە پیرۆزەدا ئاماژەمان بۆ خەونەکەی ئیمامی بوخاری کرد، کە بەپێغەمبەرەوە دیبووی، کەبوو بەهۆی دانانی صەحیحی بوخاری پیرۆز. یا ئەوەی کە لەخەوندا حەزرەتی ئیبراهیم -سەلامی خودای لێ بێ- بەدایکی ئیمامی بوخاری فەرمووو: (.. بە بەرەکەتی دوعای زۆری تۆ، خودا چاوی کوڕەکەتی چاك کردەوە..). لە پەڕاوە گەورەکانی شەریعەتدا،

چەسپاوە کە پەیوەندی گیانی لەنێوانی خۆشەویستو ئوممەتدا هەتا ڕۆژی قیامەت، بەهۆی سەلاواتدانو خەونی دروستەوە دەمێنێ. پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ بەدەق دەفەرموێ: (.. إنَّ صَلاَةَ أُمَتِي تُعْرَضُ عَلَيَّ فِي كُلِ يَوْمِ جُمُعَةٍ..) فەرموودەی کوێرەکەیش، کە پێغەمبەر خۆی دروودی خوای لەسەر بێ فێری نوێژی جێبەجێ بوونی مرازی کرد، فێری ئەوەیشی کرد کە لەپاش دوو ڕکات نوێژی قەزای حاجە، پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ لەلای خودا بکا بە تکاکارو دەسکەلا، وە لەخودای گەورە داوا بکا کە لەبەرخاتری پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ مرازی قەبوولْ بفەرموێ، وە لەناو پاڕانەوەی پاش نوێژەکەدا، پێغەمبەر بەدەق پێی دەفەرموێ: (... بڵێ: يا محمدُ! إني أَتَوَجَّهُ بِكَ إِلى رَبي فَيَقْضي حاجَتِي.. واتە: بڵێ ئەی موحەممەد! ڕوودەکەمە تۆو دەتکەم بەتکاکار، لەلای پەروەردگارم کە مرازم جێبەجێ بکا..). ئەم فەمرموودەیە گەورەترین بەلگەیە لەسەر ئەوە کە داوای گیرابوونی نزاو پاڕانەوەو جێبەجێبوونی مرازو مەبەست لەلای خودا، بەهۆی پێغەمبەرەوەو لەبەرخاتری ئەو، شتێکی هەقەو ڕەوایەو لەسەردەمی پێغەمبەرەوە هەتا ئێستا بەردەوامە، وەزانا گەورەکانی فەرموودە سەبارەت بەڕشتەو پلەی بەهێزی یەکەی دەفەرموون: تیرمیزی دەفەرموێ: حەدیسێکی حەسەنی صەحیحە.

حاکم دەفەرموێ: صەحیحەو بەپێی مەرجی بوخاریو موسلیمە. تەبەرانی دەفەرموێ: حەدیسێکی صەحیحە.

پاڵفتەی مەبەست لەفەرموودەیەکی ساخ ئەمەیە: (کە سلاوات دانی زۆر لەدیداری پێغەمبەری خۆشەویست دروودی خوای لەسەر بێ بەتایبەتی لەوکاتە تایبەتیانەدا کە مسوڵمان تەرخانیان دەکات بۆ خواپەرستیو نوێژو زیکرویادی خودا، سلاواتدانی زۆری وا، دەبێت بەمایەی پیرۆزیی هەردوو

جیهان‌و دەبێ بەهۆی هاتنەدی ئاوات‌و، دەبێ بەڕێگە چارەی ڕزگاری بوون لە هەموو سەخڵەتی‌و ناخۆشییەك‌و، دەبێ بەكلیلی حەلبوونی گشت كێشەیەكی سلاّوات لێدەرەكە، مەبەست ئەمەیە كەحەزرەت دروودی خوای لەسەر بێ بەئوبەییەی كوڕی كەعب (رەزای خوای لێ بێ) دەفەرموێت: (إذَنْ یكفی همكَ وَیغفرلَكَ ذَنْبُكَ). تیرمذی بەرشتەیەكی ساخ گێڕاویەتەوە (تاج/١-٥١٥ ز/١٩٠ ف/١) لە ئیستعابا ابن عبدالبر دەفەرموێ: ساڵێ لە سەردەمی عومەردا وشكە ساڵ‌و گرانی بو، پیاوێ دەچێتە سەر قەبری پێغەمبەرو عەرزی دەكا: ئەی پێغەمبەری خودا! داوای باران لەخوا بكە بۆ ئۆممەت، خۆ وا وەختە لەبەربێ بارانی لەناوبچن، پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ دەچێتە خەوی، دەفەرموێ: بڕۆ بۆلای عومەر پێی بڵێ: كەنوێژە بارانە بكا، بەبێگومان بارانیان فریا دەكەوێ، ئەویش وا دەكا.

ئەمە لەلایەك، وەكی تریش: سوپاس‌و ستایش بۆ خودای تاك‌و تەنیاو پاك‌و پیرۆز، كە بە میهرەبانی خۆی هیدایەتی داوین بۆ قەبووڵی ئیسلام، بۆ پەیڕەوی موحەممەد دروودی خوای لەسەر بێ بۆ خزمەتی نوری خودا، كە ئایینی پیرۆزی ئیسلامە، كە خۆی بەڵێنی تەواوكردنی ئەو نوورە درەخشانەی داوەو دەفەرموێت: (واللّٰهُ مُتِمُّ نُورِهِ).

قورئانیش دەفەرموێ لەبارەی ژیانی شەهیدانەوە لەجیهانی بەرزەخدا: (أَحْیَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ یُرْزَقُونَ، فَرِحِینَ بِمَا آتَاهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَیَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِینَ لَمْ یَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ) هەروەها دەفەرموێ: (وَیَتَّخِذُ مَا یُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ).

ئەوەتە پوختەی ئەم ئایەت‌و فەرموودانە بەڵگەی ڕۆشنن لەسەرئەوە كە پێغەمبەران دروودی خوای لەسەر بێ لەناو گۆڕەكانیاندا زیندوون‌و پەرستشی

خـودا دەکـەن‌و، قـسەو نـزای خێـر بـۆ ئـەهلی ئیمـان دەکـەن‌و، بەتـەنگی ئوممەتیانـەوە دێـن، سـەنرج بفـەرموون، کەچـۆن پێغەمبـەران لـەژیانی بەرزەخدا، بۆ بێ نازی‌و کەساسی گەلـەکانیان پەرۆشن، لەفەرموودەیـەکی ساغی بوخاری‌و موسلیم دا دەفەرموێ: (لە شەوی ئیسرادا مووسا دەگریـا، خودا لێی پرسی: ﴿مَا أَبْكَاكَ ؟ قَالَ يارَبِّي هَذا الْغُلامُ الذِي بُعِـثَ مِـنْ بَعْـدِي يَدْخُلُ مِنْ أُمَّتِهِ أفْضَلُ مِمَّـا يَـدْخُلُ مِـنْ أُمَّـتِي﴾. لەفەرموودەیـەکدا، کەپێـشەوا تـەرمذی ڕەحمەتی خودای لێ بێ دەیگێڕێتەوە دەفەرموێ: (ئەسما دەفـەرموێ: چـووم بۆلای ئوم سەلەمە (رەزای خوای لێ بێ) ڕوانـیم ئـوم سـەلەمە دەگـری، گـوتم: خێـرە بۆچـی دەگـری؟ فـەرمووی: لەخـەوما پێغەمبـەرم دی دروودی خوای لەسەر بێ خـۆڵ بەسـەرو ڕیـشیەوە بـوو، عـەرزیم کـرد: ئـەی پێغەمبـەری خـودا! ئـەوە چ خێرتـە بـۆ وات لێهـاتووە؟ پێغەمبـەر دروودی خوای لەسەر بێ فـەرمووی: نـەختێ لەمەوبەر بەدیار حوسەینی کوڕمەوە بووم، لەبەر چاوی خۆم کوشتیان.

جا وابەندەش لەسەر ئەم بنیاتـە داوا لـەخودای گـەورەو مـەزن دەکـەم کـە ئـەم سـڵاوات‌و تکـاو هەواڵانـەمان ڕابگەیـەنی بەپێغەمبـەری ئـازیزو خۆشەویـست دروودی خوای لەسەر بێ سـا بەشـکوو خـودا بـەلوتفی خـۆی بـەرتکاو شەفاعەتی ئەو زاتەمان بخات، ئەی خۆشەویـست! ئـەی پێغەمبـەری خـودا! دروودو سـڵاوی خـودات لـێ‌بێ، ڕەحمـەت‌و بـەرەکات‌و سـڵاواتی زۆری بێ‌شوماری خوات لەسـەر بێـت، سڵاوی فریـشتەو سـەرجەمی مـسوڵمانانت لـێ بێت، بەتایبەتی سڵاوی گەلی کوردی سـەرجەم مـسوڵمانی ستەمدیدەی ستەمبارت لـێ بـێ، ئـەی موحەممـەد! ڕوودەکەمـە تـۆو دەتکـەم بـە تکاکـار لەلای پەروەردگارم کەئەم مرازەمان جێ‌بەجێ بفەرموێ: کـە لەقیامەتـداو لەگـشت مەڵبەنـدو حـاڵ‌و مـەقامێکی شـیاودا، بەسـەر بـەرزی و بـە

ڕووسووری، بەخزمەت پێغەمبەری خوداو یارە نازدارەکانی بگەین‌و، تێرتێر سەیری نووری جەماڵیان بکەین.

هەروەها بەخزمەت ماملاستاو فەقێ‌و دۆست‌و برادەرو خزم‌و کەس‌و کارو خۆشەویستانی خۆمان شادببینەوە، وە لە بەهەشتا بەتایبەتی لەخزمەتیاندا بەوپەڕی شادی‌و خۆشییەوە پێکەوە دابنیشین‌و جەخاری دەردی دووریی ئازیزان لە دڵ دەرکەین‌و، وەك جاری جاران شادو شکور ببینەوە بە یەکترو تێرتێر سەربکەینەوە سەرڕانی دایك‌و باوکمان و ئۆخەی بکەین، وە لە دنیادا تا ئاخر هەناسە بە بێ‌وەیی‌و بەخۆشی‌و بە سەربەرزی بژین‌و، داماوو کەساسی بەردەستی دۆست‌و دوژمن نەبین!

ئازیزان! ئەی ئاشقانی بەرنامە پیرۆزەکەی موحەممەد ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ خوا یاربێ ئێمەی دوعا گۆی ئێوە لەم خزمەتی نامە پیرۆزەدا، لەهێڵی ڕاست‌و ڕەوانی قورئانی پیرۆزو، لەڕێبازی ڕاست‌و دروستی سوننەت‌و، لەشا ڕێگەی ژیاننامەو سیرەتی ڕاستەقینەی حەزرەت ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ دەرناچین، بەپشتی خودا لە بیدعەت‌و ئەفسانەو ئیسرائیلیات‌و شەتەحات زۆر دوور دەبین، هەقیشمان نییە بەسەر کەسانێکەوە کە هەزارو یەك شەڵتاخ‌و بوختان بۆ سەرجەمی نەتەوەو گەلی موحەممەد ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ دەکەن‌و، بەقسەی ئەوان بێت هەرخۆیان مسوڵمانی ساخن، گوایە ئەو خەڵکەی‌تر هەمووی بیدعەتکارو شتی تری وان!

تەنانەت توسل بە پێغەمبەریش بە شیرك دادەنێن! ئەمە لەکاتێکا کە لە فەرموودەی صەحیحی بوخاریدا هەیە کە تەوەسسول بە خۆشەویستانی خودا، لەلای خودا دروستە، لە بوخاری شەریفدا دەفەرموێ: (عَنْ أَنَسَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الخَطَّاب رَضِـيَ اللّٰهُ عَنْـهُ كَـانَ إذا قُحِطُـوا

اسْتَسْقَى بالعَبَاسِ بْنِ عَبْدِالمطَّلِبِ، فَقَالَ: اللّهُمَّ إِنَّا كُنَّا نَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّنَا فَلتَسقِينَا وَإِنَّا نَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِعَمِ نَبِيِّنَا فاسْقِنَا، قَالَ: فَيُسْقَونَ).

ئێستاش کاتی ناردنی ئەم عەریزەیەیە، کە دەینێرین بۆ خزمەتی پێغەمبەری خۆشەویست، لەخودای گەورەو سەرومر داواکارین کەبەلوتفو کەرەمی خۆی بیگەیەنێت پێی، وەدوعاو نزاکانمان گیرا بکاو، مرادمان بداو، نائومێدمان نەکاو، پێغەمبەرمان لێ ڕازی بکاو، بەر شەفاعەتو تکای ئەو زاتەمان بخاتو، لە هەردوو ژیانو لە هەردوو جیهانا تۆ تکاکارو پارێزەرمان بیت ئەی پێغەمبەری خودا، وەقورئان چەتری سەر سەرمان بێت!

بسم الله الرحمن الرحيم

سوپاس بۆ خودا، سڵاو لە حەزرەت
درووود لە یاران، ڕەحمەت لە ئوممەت
خۆشەویستی خوا، ئەحمەدی نازدار!
تا چەکەرەو چووز شین دەکا بەهار
تا بانگ دەدرێ لەدێهاتو شار
سڵاوات لە تۆ بە سەدان هەزار
تا گوڵ لە گوڵشەن دەشەکێتەوە
بە شنۆی ڕەحمەت دڵ دەشنێتەوە
شەونم بە هەتاو دەشۆرێتەوە
بارانی درووود داتگرێتەوە!
تا مەل دەخوێنێ لەسەر چڵی دار
بە شنەی باوەڕ دڵ دەبێ بێدار

بــه شــەو بــه ڕۆژ، بـــێ حــەدوو شــومار
بــۆ گیـــانی پـــاکت ســڵاوی بۆنــدار
*_*_*_*_*_*_*_*_*_*_*

ئــەی خۆشەویـستی گــەلی کــورد زمــان
ئەحمـــەدی ســـەروەر تـــاجی سەرســـەرمان
بە قەد گەڵاو گیاو گوڵی کوردستان
بـــارانی ڕەحمــــەت بــــدا لــــه گــــۆڕتان
*_*_*_*_*_*_*_*_*_*_*

کــۆتری نامەبــەر! شــنه بــای ڕەحمــەت
ڕابـــەری نێـــوان حـــەزرەت و نومــــەت
تکــام ئەمەیــه کــه بــەبێ زەحمــەت
ئــەم نامــه بــەری بــۆ خزمــەت حــەزرەت:
لـــەپاش بەیـــانی عـــەرزی ســـڵاوم
ئـــاواتی گـــەورەم ئــەی نـــووری چـــاوم!
بەســـــەیری دیــــدار بڕێـــژم چـــاوم
بەڵکـــوو بینـــابێ هـــەتاکوو مـــاوم!!
قوربـــان! کـــوردێکم ئەشـــقی قورئانـــت
ئــەک جـــارێ ســـەد جـــار بم بـــەقوربانت
تەشـــریفێ بێنـــه بـــۆ کـــوردســـتانت
دوعـــای بـــۆ بکـــه، دەســـتم دامـــانت
وا لــــه باوەشیـــا زۆر لــــه یـــارانت
تـــامەزرۆن لــــەبۆ میهـــری جارانـــت
وان لــــه ئـــامێزیـــا نوێنـــەری جوانـــت

لــــه خـــزمو دۆســـت نـــهوهو بـــاوانت!
بــۆ كـــوردان بوونــه چــهترى نهمـــانت
چـــاوهڕێن لـــهبۆ تهشـــريف هێنانـــت
كاتـــێ تـــهوابوو گهشـــتو ســـهيرانت
بمبــه لهگـــهڵ خـــۆت بـــۆ دهركـــهوانت
كاتـــێ كـــوردێ هـــات بـــوو بهمـــيوانت
نهگـــهر نـــهيزانى كاكـــه زمانـــت
بفــــهرمووو دهبم بـــــه تــهرجومــــانت
خـــودا بمكـــاته بـــاڵا گـــهردانت
ڕۆح بـــهقوربانت، ســــهر بـــهقوربانت
چـــاو بـــهقوربانت، دڵ بـــهقوربانت!

له گهنجینهى كۆنى دۆزراوهدا پێنج يهك ههيه

٧٢٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (العَجْمَاءُ جُبَارٌ، وَالبِئْرُ جُبَارٌ، والمَعْدِنُ جُبَارٌ، وفي الرِّكَازِ الخُمُسُ).
(الحديث ١٤٩٩ – أطرافه فى: ٢٣٥٥، ٦٩١٢، ٦٩١٣)[١٣١]:

ئــهبو هــورهيره (رهزاى خـواى لێ بـێ) فـــهرمووى: پێغهمبـــهر -دروودى خـواى لهسـهر بـێ- فــهرمووى: (چوار پـێو وهڵس ئهگـهر شتێ زامار بكهن، بـهبێ سووچـى خاوهنهكـهيان خـوێنى نييــه، هــهروهها كـانو بيريـش ئهگـهر شـتێكيان تێكهوت، يارمان بهسهر شتێكا، خوێنى نييه، گهنجينهى كۆنى دۆزراوهيـش پێنج يهكى هى زهكاته). (تاج/٢/٢٨ – ش/ت/ن).

---

(١٣١) أخرجه مسلم في الحدود، باب: جرح العجماء جبار.. رقم: ١٧١٠.

باسی لێپرسینەوەی زەکات کۆکەرەوە

٧٢٣- عَنْ أَبِي حميدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِي اللَّهُ عَنْـهُ قَـالَ: أَسْـتَعْمَلَ رَسُـولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلاً مِنَ الأَسْدِ عَلَـى صَـدَقَاتِ بَنـى سُـلَيْمٍ، يُـدْعى ابْـنُ اللَّتْبِيَّةِ فَلَمَّا جَاءَ حَاسَبَهُ). (الحديث ١٥٠٠)[١٣٢]:

ئەبوحومەیدی ئەل — ساعیدی (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ پیاوێکی ئەسدی کرد بە سەرکاری سەر زەکات، ناوی ئیبنوللوتبییە بوو، کابرا کە هاتەوە، گوتی: ئەمە هی ئێوەیەو هی زەکاتە، ئەمەیش هی خۆمە بەدیاری بۆم هاتووە!.

جا پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ سەرکەوتە سەر دوانگەو ڕاوەستاو ستایش‌و سوپاسی خودای کردو، فەرمووی: ئەمە چی پێ‌دەڵێن! هەندێ سەر کار کەدەینێرم بۆ شوێنێ کە دێتەوە دەڵێ: ئەمەیان زەکاتەو هی ئێوەیە، ئەمەیشیان هی منە بە دیاری بۆم هاتووە، جائەگەر وایە ئەدیی بۆچی لەماڵی بابی، یا لەماڵی دایکی دانانیشێت، هەتا بزانێ کەدیاری بۆ دێ یا نا...) (تاج/٣/٢٩٥ ز/١٠٩ ف/١).

باسی داخ کردنی وشتری زەکات

٧٢٤- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِـي اللَّـهُ عَنْـهُ قَـالَ: غَـدَوْتُ إِلى رَسُـولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَبْدِ اللهِ بْنِ أبِي طَلْحَةَ لِيُحَنِّكَهُ، فَوَافَيْتُهُ في يَدِهِ المِيسَمُ يَسِمُ إِبِلَ الصَّدَقَةِ). (الحديث ١٥٠٢ — طَرَفاهُ في: ٥٥٤٢، ٥٨٢٤)[١٣٣]:

---

(١٣٢) اخرجه مسلم في كتاب الأمارة، باب تحريم هدايا العُمَّال ج/١٢ص٢٢٠ شرح مسلم للنووي — المترجم).

(١٣٣) وافقه مسلم علي تخريجه (كاب اللباس والزينة. باب: جواز رسم الحيوان في غير الوجه ج/١٤ ص ٩٨ شرح مسلم. نووي — المترجم).

ئەنەس (رەزای خوای لێ بێ) فەرموی: کەدایکم عەبدوڵلای کوڕی ئەبوطەلحەی بوو، کەدایك برای منە، فەرمووی پێم: ئەی ئەنەس! ئاگات لەم کوڕەبێ، هیچی توخن نەکەوێو هیچ نەخوا هەتا دەیبەیت بۆ خزمەتی پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) و مەلاشووی شیرین دەکا. ئەنەس فەرمووی: منیش سەرلەبەیانی مناڵەکەم برد بۆلای پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) کەچوومە خزمەتی لەناو باخێکابوو، سەردەرییەکی کێرکێڕی جەونی لەبەردا بوو، داخێکی بەدەستەوە بو، وشتری زەکاتی پێداخ دەکرد. (تاج/٤-١٥٢-١+٢+٣+٤ ز/٤٨).

٣١- باسەکانی زەکاتی سەرفیترە (أبْوابُ صَدَقَة الفِطْر)

٧٢٥- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: فَرَضَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَكَاةَ الفِطْرِ، صَاعاً مِنْ تَمْرٍ أَوْ صاعاً مِنْ شَعِيرٍ، عَلَى العَبْدِ والحُرِ، وَالذَّكَرِ والأُنْثى، والصَّغِيرُو الكبير، مِنَ المسْلِمينَ، وَأَمَرَ بِهَا أنْ تؤَدى قَبْلَ خُرُوجِ النـاسِ إلى الـصَّلاةِ. (الحـديث ١٥٠٣ – أطرافـه فـي: ١٥٠٤، ١٥٠٧، ١٥٠٩، ١٥١١، ١٥١٢)[١٣٤]:

ئیبنو عومەر (رەزای خوایان لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) مەنێ خورما، یا مەنێ جۆ، سەرفترەی دانا لەسەر هەموو مسوڵمانێ، ئیتر بەندە بێ، یا ئازادبێ، نێرینە بێ، یا مێینە بێ، گەورە بێ یا بچووك، وەفەرمانیشی کرد: کە لەپێش ئەوەدا مەردوم بڕۆن بۆ نوێژی جەژن سەرفترەکە بدەن.

واتە: واباشە کە سەرفترە نەکەوێتە دواى نوێژى جەژن بەڵکوو لە پێشتر بدرێ). (تاج/٢/٣٤ – ش/د/ن).

---

(١٣٤) أخرجَهُ مُسْلِمُ في الزكاةِ، باب: زكاة الفطر.. رقم: ٩٨٤.

٧٢٦- عَنْ ابى سعيدٍ الخدرىّ رَضِي اللّٰهُ عَنْـهُ قَـالَ:كُنّـا نُخْـرِجُ في عهـدِ رَسوُلِ اللهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ يَوْمَ الفِطْرِ صَاعاً مِنْ طَعَامٍ أَوْ صَـاعَاً مِـنْ شَـعِيرٍ أَو صَاعَاً مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعاً مِنْ إِقِطٍ أَوْ صَاعَاً مِنْ زَبيبٍ. وَقَالَ أبو سـعيد: وَكَـانَ طَعَامُنَا الشَّعيرُ وَالزبيبُ وَالأَقِطُ وَالتَمْرُ). (الحديث ١٥٠٦)[١٣٥]:

ئەبوسەعیدی خـودری (رەزای خوای لێ بێ) دەفـەرموێ: لەسـەردەمی پێغەمبـەر خۆیدا (درودی خوای لەسەر بێ) مـەنێ خۆراکمـان دەدا لـەباتی سـەرفترە، وەك: مـەنێ خورما، یامەنێ جۆ، یامـەنێ مێـووژ، یامـەنێ کەشـك) (تـاج/٢/٣٥ز — ١٥ — ش/د/ت/ن).

٧٢٧- عَنِ ابْنِ عُمَر رَضِي اللّٰهُ عَنْهُما قَالَ: فَـرَضَ رَسُـولُ اللهِ صَـلّى اللّٰـهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ صَدَقَةَ الفِطْرِ، صَـاعاً مِـنْ شَـعيرٍ أَوْ صَـاعاً مِـنْ تَمْـرٍ، عَلَـى الـصغيرِ والكبيرِ، وَالحُرِ والمَمْلُوك. (الحـديث ١٥١٢): واتاكـةى لـة ذمـارة (٧٢٥) دا رِابوورد.

ڕاڤەو ڕوونکردنەوە:

صاع واتە: مەن. مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی بیارە - خودا دەسـت بـە عەمری پیرۆزی بگرێ، لە بەرگی یەکەمی شەریعەتی ئیسلامدا لە لاپـەڕە/ ٢٢٢دا دەفـەرموێ: پێـنج وەسـق دەکاتـە سـێ سـەد صـاع، بـە پێوانـەی کـوردەواری دەکاتـە نزیکـەی چـل و پێـنج تەنەکـە. بڕوانـە: (ب/١ ژ/١٤٨ ل/١٦٧).

(١٣٥) أخرجه مسلم في الزكاة، باب: زكاة الفطر علي المسلمين من التمر والشعير، رقم: ٩٨٥.

بسم الله الرحمن الرحيم

شێخی عەسقەلان -ڕەزاو ڕەحمەتی خودای گەورەی لێبێ- لە پایانی نامە (کتاب)ی زەکاتدا، بۆمان ڕوون دەکاتەوە: کە نامەی زەکات سەدو حەفتاو دوو فەرموودەی بەرزەوە کراو (مەرفووع)ی وا تیادا، پەیوەستەکانیان سەدو نۆزدە فەرموودەن، ئەوانی تریان موتابەعەو بێڕشتەن، دووبارەبووەکانی سەد فەرموودەی ڕێکن، پاڵفتەکەیان حەفتاو دوو فەرموودەن، پەنجاو نۆ فەرموودەیان لە تەجریدەکەدا هەن لەژمارە (٦٦٦) وە هەتا ژمارە: (٧٢٤) = ٧٢٤ — ٦٦٥ = ٥٩. پێشەوا موسلیمیش -ڕەزاو ڕەحمەتی خودای لێبێ- گشت فەرموودە پاڵفتەکانی گێڕاوەتەوە، بێجگە لەم حەڤدەیەیان:

١. فەرموودەکەی ئەبوزەڕ، ژمارە (١٤٠٦) لەفەتح دا، لە تەجریدەکەدا نییە.
٢. فەرموودەکەی ئیبنوعومەر، سەبارەت بەڕاڤەی ئایەتی: ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ...﴾ ژمارە (١٤٠٤) لە تەجریدەکەدا نییە.
٣. فەرموودەکەی ئەبو هورەیرە: (لاتَقومُ السَعَة حَتَّى يَكْثُرَ فيكُمُ المالَ) ژمارە (٦٧٥ ت = ١٤١٢ف). بڕوانە پەراوێزی ژمارە: (٦٧٥) لە تەجریدەکەداو بڕوانە (صم/٩٧/٧ = شەرحی صەحیحی موسلیم نەوەوی ل — ٩٧. هەروا لەشوێنی تریش).
٤. فەرموودەکەی عەدی کوڕی حاتەم: (جاءَ رَجُلانِ أَحَدُهُمَا يَشْكُو العَيْلَةَ) ژمارە (٦٧٦ ت = ١٤١٣ف). بڕوانە پەراوێزی ژمارە: (٦٧٦ت = ١٤١٣ ف + ریاض/١- ژ = ١٣٩/٢٣ ز/١٣).
٥. فەرموودەکەی عائیشە (ڕەزای خوای لێ بێ) : (أَيُّنَا أَسْرَعُ لُحوقاً بِكَ) ژمارە: (٦٨١ ت = ١٤٢٠ ف)، بڕوانە: ژمارە (٦٨١) هەروا: (صم/١٦/٨- باب فضائل أم المؤمنين زينب — كتاب فضائل الصحابة).
٦. فەرموودەکی مەعنی کوڕی یەزید: (٦٨٣ت = ١٤٢٢ف).

٧. فەرموودەکەی ئەبوبەکری صەدیق (فِي إِيثَارِهِ بِمَالِهِ) لە تەجریدەکەدا نییە، معلقە، بێ ڕشتەیە، لەنێوانی ژمارە/١٤٢٥ و ١٤٢٦دایە.

٨. ئەبو هورەیرە: (خير الصدقة عَنْ ظَهْرِ غِنى) ژمارە: (١٤٢٦ — ف) لە تەجریدەکەدا نییە.

٩. ئەنەس لە ئەبوبەکرەوە لەبابەت نووسینەوەی زەکاتەوە ژمارە: (٦٩٤ت = ١٤٤٨ف).

١٠. ئیبنو عومەر: (لايجمع بين متفرق ولايفرق بين مجتمع) ژمارە: (١٤٥٠ فتح) لەتەجریدەکەدا ژمارەی بۆ دانەنراوە، وا لەدوا ژمارە (٦٩٤)ەوە.

١١. ئەبو سەعیدی خودری، داستانەکەی زەینەبی ژنی ئیبنو مەسعوود، ژمارە (٧٠١ت = ١٤٦٢ف).

١٢. فەرموودەکەی ئەبولاس: (حمَلَنَا النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى إبلِ الصَّدَقَةِ للحَج) بێ ڕشتەو بێ ژمارەیە، لە تەجریدەکەدا نییە، لە فەتحەکەدا وا لەنێوانی ژمارە (١٤٦٧) و (١٤٦٨)ەوە.

١٣. زوبەیر: (لأَنْ يأخُذَ أَحَدُكُمْ حَبْلَهُ فَيَحْتَطِب)، ژمارە: (١٤٧١ ف) لە تەجریدەکەدا نییە.

١٤. سەهلی کوڕی سەعد، ژمارە: (٧١٣ت = ١٤٨١ف) بڕوانە پەراوێزی ژمارە/٧١٣ لەتەجریدەکەدا.

١٥. ئیبنو عومەر (فِيما سَقَتِ السَّمَاءُ العَشْرُ) ژمارە: (٧١٤ ت = ١٤٨٣ف).

١٦. فەضلی کوڕی عەبباس لەبارەی نوێژ لەناو ماڵی کابەدا لە تەجریدەکەدا نییە، بێ ڕشتەیە وا لەدوا ژمارە/ ١٤٨٣ەوە لە فەتحەکەدا.

١٧. ئەبو هورەیرە داستانی کۆتەرە دارەکەو ئەمانەتەکە، ژمارە: (٧٢١ت = ١٤٩٨ف).

مامۆستای عەسقەلان دەیشفەرموێ: (لەم نامەیەدا بیست بیستراو (أثر) یشی واتیادا، کە لە هاوڕێیانی پێغەمبەرو پەیڕەوان (سەحابەو تابیعین)ە وە، گێڕدراونەتەوە.

٣٢- نامەی حەج (كِتَابُ الحَجِّ)

(تێبینی: نامەی حەج لە ریاض الصالحین دا وا لە بەرگی سێ دا ل/١٨٩ بەشی کوردی).

١- باسی گەورەیی‌و پێویستبوونی حەج
باب: وجوب الحج وفَضْلِه

٧٢٨- عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قالَ: كَانَ الفَضْلُ رَدِفَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَائَتِ امْرأةٌ مِنْ خَثْعَمَ، فَجَعَلَ الفَضْلُ يَنظُرُ إلَيْهَا وَتَنْظُرَ إلَيْهِ، وَجَعلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصرِفُ وَجْهَ الفَضْلِ إلى الشِقِ الآخَرِ، فَقَالَتْ: يَارَسُولَ اللهِ، إنَّ فَرِيضَةَ اللهِ عَلى عِبادِهِ في الحَجّ أدْرَكَتْ أبي شَيْخاً كَبيراً، لايَثْبتُ عَلَى الرَّاحِلَةِ، أفأحُجُّ عَنْهُ. قَالَ: (نَعَمْ). وَذلِكَ في حَجَّةِ الوَدَاعِ. (الحديث ١٥١٣- اطرافه فى: ١٨٥٤، ١٨٥٥، ٤٣٩٩، ٦٢٢٨)[١٣٦].

عەبدوڵڵای کوڕی عەباس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: فەضلی برام، لە حەجی ماڵاوایی دا، لەپاشکۆی پێغەمبەردا بوو، لەوکاتەدا ژنێ لەهۆزی خەزعەم هات، پرسیاری هەبوو، فەضل دەستی کرد بە تەماشاکردنی ژنەکە، ژنەکەیش دەستی کرد بە تەماشاکردنی فەچل، جاپێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- دەستی نا بەڕووی فەضلەوەو بەرچاوی گرت، تا ڕێگەی تەماشاکردنی بگرێ. ژنەکە گوتی: ئەی پێغەمبەری خودا! حەج کە فەرزی خودایە لەسەر بەندەکانی، کەوتۆتە سەر باوکم، لەحاڵێکا کە پیرەمێردێکی ئیختیاری وایە، خۆی بەسەر وڵاخەوە ناگرێ، جا ئایا مرۆڤی پەککەوتووی وا حەجی لەسەر دەمێنێ؟ وە ئەگەر لەسەری

---

(١٣٦) أخرجه مسلم في الحج، باب: الحج عن العاجز.. رقم: ١٣٣٤.

دەمێنێ ئاشكرایە كەخۆی ناتوانێ حەج بكا، جا ئایا دەبێ كە من لە باتی خۆی حەجی بۆ بكەم؟ پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ فەرموی: (ئا، حەجی لەسەر دەمێنێ، وەدەیش بێ كە تۆ حەجی بۆ بكەی!) ئەم پرسیارو وەڵامەیش لەكاتی حەجی ماڵاواییدا بوو. (تاج/٢/١٥٤ ف/٧+ ل/١٥٦ ز/٨٠+ ل/٢٣١).

ئەم بەهرانە لەم فەرموودەیە وەردەگیرێن:

١- حەج فەرزە

٢- كاتێ حەج لەسەر كەسێ پێویست بوو، ئەگەر لەبەر هۆیەكی ڕەوا خۆی نەیدەتوانی حەج بكا، دەبێ وەكیل حەجێ بگرێ، حەجی بۆ بكا. بۆیە دەگوترێ: حەجی ماڵاوایی، چونكە پێغەمبەر لەم حەجەدا ماڵاوایی لە موسوڵمانان كرد.

فەضلی كوڕی عەباس هەق ئامۆزای پێغەمبەرە، برای هەقی ئیبنو عەباسە، كوڕی گەورەی عەباسە، لە غەزای مەككەو غەزای حونەیفا لە خزمەت پێغەمبەردا بوو، لەحەجی ماڵاواییدا پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ بۆ ڕێزلێنان لە پاشكۆی خۆیەوە سواری كردبوو، لەكاتی شۆردنی تەرمی پیرۆزی پێغەمبەردا، عەلیو فەضل و ئوسامەی كوڕی زەید شۆردیان، هەرئەوانیش دایان هێڵایە ناو قەبرەكەیەوە، عەلی تەرمەكەی دەشۆردو فەضل ئاوەكەی دەكرد بە دەستیدا. فەضل پیاوێكی قژجوانی سپیلكەی قۆزبوو. زۆركەس لەوەوە فەرموودەی گێڕاوەتەوە، وەك عەبدوڵڵای برایو ئەبو هورەیرەو تەنانەت عەباسی باوكیشی یەك فەرموودەی لەوەوە گێڕاوەتەوە. پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ خۆی ژنی بۆ هێناو، خۆی مارەییشی بۆدا، یەك كچی لەدوا بەجێما، ناوی ئومكولثوم بوو، شووی كرد بە

حەسەنی کوڕی عەلی، لەپاش ئەو شووی کرد بەئەبوموسای ئەشعەری. ڕا جیایی‌یەکی زۆر هەیە لەبارەی مێژووی مەرگیەوە، وادەردەکەوێ ئیبنوعەباس ئەم فەرموودەی لە فەضل وەرگرتبێ (بڕ: ت/٢/١٧٢-٥).

لێرەدا ئاماژە بۆ خاڵێکی گرنگ، لەهەندێ لایەنی ژیانی هاوڕێیانی پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ دەکەین، کە ئەویش ئەمەیە: (لە سوننەت‌و سیرەتدا چەسپاوە، کەگوناه، کەم تا زۆر لەناو یارانی پێغەمبەردا بووە، هەیانبووە نەزری حەرامی کردووە، وەك ئەمەی فەزڵ‌و ئەم ژنە، هەیانبووە ماچی لە ژن سەندووە، هەیانبووە دزی کردووەو دەستی لەسەر دزی بڕاوە، هەیانبووە داوێنپیسی کردووەو لەسەر داوێنپیسی داری حەددی لێدراوە، هەیانبووە بادەی نۆشیوەو حەددی بادەنۆشی لێدراوە.

بەڵام ئەم جۆرە شتانە نابێ بکرێن بە مەهانە بۆ تانەدان لێیان، ئەوەی کەگومانی تیادا نییە: هاوڕێیانی پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ باشترین چینی نەتەوەی ئیسلام بوون وەئەم جۆرە گوناهانە کاتی بووە، بەرەبەرە تەوبەیان لێکردووە، بەهۆی ئامادە بوونی مەجلیسی پێغەمبەرەوەو جێبەجێکردنی فەرمانەکانی خوداوە، هەموویان گەیشتوونەتە پلەی یەقین‌و باوەڕی تەواو، وەهەموو دادپەروەرو عادڵ بوون. کورت‌و پوخت نابێ ئێمە کوێرانە ئەم جۆرە هەڵوێستانەیان بکەین بە ئەیارەو پێوەر، چونکە ئەنجامی کاری ئەم زاتانە بەس زانا گەورەکان دەیزانن).

٧٢٩- عنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْكَبُ رَاحِلَتَهُ بِذِى الحُلَيْفَةِ، ثُمَّ يُهِلُّ حِينَ تَسْتَوِى بِهِ قائِمَةً. (الحديث ١٥١٤ – طرفه في: ١٦٦)[١٣٧]:

---

(١٣٧) أخرجهُ مُسلمٌ في الحَجِ، باب: الاهلالِ من حَيثُ تنبعثُ بهِ راحلتهُ رقم ١١٨٧.

ئیبنوعومەر (رەزای خوایان لێ بێ) فەرمووی: جاران پێغەمبەر کەوڵاخەکەی سەری دەخستە سەر کێوی بەیدا، لەلای مزگەوتەکەی ژولحولەیفە رادەوەستا، ئەنجا ئیحرامی دادەبەست، واتە: نێتی چوونە ناو حەجی دەهێنا بەگوتنی ئەم گوتەیە: (لَبَّيْكَ اللهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيكَ لاشَرِيْكَ لَكَ، لَبَّيْكَ إنَّ الحَمْدَ والنِعْمَةُ لَكَ، وَالْمُلْكَ لاشَرِيكَ لَكَ). (ت/٢/١٧٠ فـ١).

٧٣٠- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجَّ على رَجْلٍ وَكَانَتْ زامِلَتَهُ. (الحديث ١٥١٧):

ئەنەس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) لە حەجی ماڵاوایدا، بەسواری وشترێکی بێ کەژاوە حەجی کرد، لەسەر کورتانێکی رووتەوە، بارو بنەکەشی لەهەمان وشتر نرابوو.

راڤەو روونکردنەوە:

دەستووری دەوڵەمەندان و گەورە پیاوان و ئاغاو بەگەکان لە سەفەردا وایە، بۆ کەشخەیی و رابواردن سواری کەژاوە دەبن، وەبارو بنەکەشیان دەنێن لە وشترێکی یەدەك کەپێی دەڵێن بارەبەر، لە عەرەبیدا بە وشتری سواری دەڵێن: (راحلة) بە وشتری باریش دەڵێن: (زاملة = بارەبەر: بارکێش).

جا پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) لەبەربێ هەوایی، وشتری سواریەکەی کۆپانێکی ئاسایی سادەی پێوە بوو، وەهەمان وشتر تفاقی سەفەرکەیشی هەڵ دەگرت.

٧٣١- عَنْ عِائِشَةَ أُمِ الْمُؤمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْها أَنَّهَا قَالَتْ: يَارَسُولَ اللهِ، نَرَى الجِهَادَ أفْضَلَ العَمَل، أَفَلاَ نُجَاهِدُ ؟ قَالَ: (لا، لَكُنَّ أَفْضَلُ الجِهَادِ حَجٌّ

مَبْــرُورُ). (الحــديث ١٥٢٠ – أطرافــه فــي: ١٨٦١، ٢٧٨٤، ٢٨٧٥، ٢٨٧٦)[١٣٨]:

دایکــی مــسوڵمانان عائیــشەی کــچی ئەبوبــەکری صــدیق (رەزای خــوای لێ بــێ) فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خـودا ! ئێمە خەبات‌و غەزاکردن بەباشترین کـردەوە دەزانـین، چـونکە ئەوەنـدە بـەزۆری لـەقورئان‌و سوننەتدا، باسـی گەورەیی دەکرێ، جا ئایـا ئێمـەی ژنـانیش وەك پیاوان نەچـین بـۆ غـەزاو خـەباتگێڕان؟ فـەرمووی (دروودی خوای لەسەر بێ) : (نـەو، چـونکە بـۆ ئێـوەی ژنـان حەجی باش گەورەترین غەزاو خەباتە). (تاج/٢/١٤٩ – ب/ن).

٧٣٢– عَنْ ابى هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ النبيَّ صَلّى اللّٰـهُ عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ يقُولُ: (مَنْ حَجَّ للهِ فَلَـمْ يَرْفُـثْ وَلَـمْ يَفْـسُقْ، رَجَـعَ كَيَـوْمِ ولَدَتْـهُ أُمُّـهُ). (الحديث ١٥٢١ – طرفاه في: ١٨١٩، ١٨٢٠)[١٣٩].

ئـەبوهورەیرە (رەزای خـوای لێ بـێ) فـەرمووی: بـەگوێی خـۆم لـە زاری پـیرۆزی پێغەمبەرم (دروودی خوای لەسەر بێ) بیست دەیفەرموو: (هەرکەسێ بۆ خـودا، حـەجێ بکاو، لەکاتی کردنی حەجەکەدا، پارێز لەکـەیف کـردن لەگـەڵ ژنـدا بکاو، گورێز لە هەرزەگۆیی‌و قسەی پڕوپووچ بکاو، گوناه نـەکا، ئـەوە وەك ئـەو ڕۆژەی کــە لــەدایك بــووە، لــەگوناه پــاك دەبێتــەوە). (تــاج/٢/١٤٩ + ریاض/٣/٩٣٣ ز/٢٣٣).

٧٣٣– عَنِ ابْنِ عَباسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: إنَّ النبيَّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ وَقَّتَ لأهلِ المَدِينَةِ، ذا الحُلَيفَةِ، ولأهْلِ الشَّامِ الجَحْفَةَ، وَلأهْلِ نَجدٍ قَـرْنَ المَنـازِلَ، ولأهْلِ اليَمَنِ يَلَمْلَمْ، هُنَّ لَهُنَّ، وَلِمَنْ أتَى عَلَيْهنَّ مِـنْ غَيْـرِهِنَّ، مِمَّـنْ أرَادَ الحَـجَّ

(١٣٨) أخرجه مسلم في الحج، باب فضل الحج والعمرة (ج/٩/١١٩ صم – المترجم).

(١٣٩) أخرجه مسلم في الحج، باب: فضل الحج والعمرة (ج/٩/١١٩صم – المترجم).

والعُمْرَةَ، وَمَنْ كَانَ دُونَ ذلِكَ فَمِنْ حَيْثُ أَنْشأ، حَتىَّ أَهْلُ مَكَّةَ مِنْ مَكَّةَ).
(الحديث ١٥٢٤ – طرافاه في: ١٥٢٦، ١٥٢٩، ١٥٣٠، ١٨٤٥)[١٤٠]:

ئیبنوعەباس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ (ذولحولەیفە) کەئێستا ناودارە بەبیری عەلی دیاری کردووە بۆ جێگە ئیحرام دابەستنی خەڵکی مەدینە، وە بۆ خەڵکی شامیش جوحفە، وەبۆ خەڵکی نەجدیش قەرنولمەنازیل، وەبۆ خەڵکی یەمەنیش یەلەم لەم، وەفەرمووی: (ئەم شوێنانە جێگەی ئیحرام دابەستنن بۆ ئەو کەسانەی کە دێن بۆ حەجو عەمرە، لەخەڵکی ئەم وڵاتانەو، لەخەڵکی ئەو وڵاتانەی تریش کە بەسەر ئەم شوێنانەدا دێن بۆ حەجو عەمرە، وەکەسێ لەم شوێنانەی ناومان هێنان نزیکتربوو، ئەوە جێگەی ئیحرام دابەستنی لەو شوێنەوەیە کەلێیەوە دەکەوێتەڕێ! تەنانەت خەڵکی مەککە لە مەککەوە ئیحرام دادەبەستن!) (تاج/٢/١٦٠- ش /د/ت/ن).

٧٣٤- عَنْ عبدِاللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أنَّ رَسُولَ الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَاخَ بالبَطْحاءِ، بِذِى الحُلَيْفَةِ فَصَلى بِها، وَكَانَ عَبْدُاللهِ بْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَفْعَلُ ذلِكَ) (الحديث ١٥٣٢): بڕوانە: ژمارە:٢٩٥ ت = ٤٨٤ فتح)[١٤١].

٧٣٥- عَنْ عَبْدِاللهِ بن عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَخرُجُ مِنْ طَرِيقِ الشَّجَرَةِ، وَيَدْخُلُ مِنْ طَرِيقِ المَعَرِّس، وأَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إذا خَرَجَ إلى مَكَّةَ يَصَلي في مَسْجِدِ الشَّجَرَةِ، وإذا رَجَعَ صَلَّى بِذي الحَلَيْفَةِ، بِبَطْنِ الوَادِى، وَبَاتَ حَتَّىَ يُصْبِحَ. (الحديث ١٥٣٣)[١٤٢]:

(١٤٠) أخرجه مسلم في الحج، باب: مَواقيت الحج والعمرة، رقم: ١١٨١.

(١٤١) أخرَجَهُ مُسلِمَ في الحَج، باب: التعريس بذي الحليفة.. رقم: ١٢٥٧.

(١٤٢) أخرجه مسلم في الحج، باب: استحباب دخول مكة من الثنية العليا. رقم: ١٢٥٧ (بڕوانە: ژمارە / ٢٩٥ ت = ٤٨٤ف).

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر (رەزای خوایان لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەری خوا (دروودی خوای لەسەر بێ) کاتێ لە مەدینە بوو، کەدەچوو بۆ شوێنێکی تر، لەڕێگەی ئەل-شەجەرەوە لەمەدینە دەردەچوو، کەناوی جێگەیەکی شەش میل لەمەدینەوە دوورە، دەکەوێتە سەر ڕێگەی مەدینە بۆ مەککە، وا لەلای مزگەوتەکەی ذولحولەیفەدا، وەکاتێ دەگەڕایەوە بۆ مەدینە، وەك نوێژی جەژن، ڕێگەی دەگۆڕی، لەڕێگەی موعەررەسەوە دەهاتە ناو شارەوە، کەوا لەخوار مزگەوتەکەی ذولحولەیفەوە، دەستووری پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) وابوو، کە لەمەدینەوە دەچوو بۆ مەککە، لەمزگەوتی شەجەرە، کەوا لە ذولحولەیفە نوێژی دەکرد، کاتێ دەگەڕایەوە لەذولحولەیفە، وە لەناو شیوی عەقیق دادەبەزی و نوێژی دەکردو لەوێ وچانی دەگرتو هەتا بەیانی لەوێ دەمایەوە، ئەوجا دەکەوتەڕێو لەڕێگەی موعەررەسەوە داخڵی ناوشار دەبوو. مەبەستی پێغەمبەر لەم وچانە ئەوەبوو کە خەڵکەکە بەو شەوە لەناکاو هەڵنەکوتنە سەر ماڵ و مناڵیان).

٧٣٦- عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِوادِي العقيقِ يَقولَ: (أَتَانِي الليلَةِ آتٍ مِنْ رَبي فَقَالَ: صَلِ في هذا الوَادِي المَبارِكِ، وَقُل: عُمْرةٌ في حَجَّةٍ). (الحديث ١٥٣٤ – طرفاه في: ٢٣٣٧، ٧٣٤٣)[١٤٣]:

پێشەوا عومەر (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەشیوی عەقیق، کەوا لەنزیك بەقیع، کە چوارمیل لە مەدینەوە دوورە، گوێم لەپێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) بوو، دەیفەرموو: (ئەم شەو فریشتەیێ، لەلایەنی پەروەردگارمەوە هات بۆلام، دەفەرمووی پێم: لەم شیوە پیرۆزەدا نوێژ بکە، وە بفەرموو: ئەوا

(١٤٣) لم يوافقه مسلم علي تخريجه (فتح/٣-خاتمة كتاب الحج – المترجم).

ئیحرامی عەمرەم لەگەڵ حەجابەیەکەوە دابەست). (ت/٢/١٧٨-ب/د/ئەحمەد).

٧٣٧- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ رُؤِيَ وَهُوَ فِي مَعَرَسٍ بِذِي الحُلَيْفَةِ، بِبَطْنِ الوَادِ، قِيلَ لَهُ: إِنَّكَ بِبَطْحَاءَ مُبَارَكَةٍ (الحديث ١٥٣٥)[١٤٤]:

ئیبنو عومەر -ڕەزای خوایان لێ بێ- فەرمووی: پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: لە موعەررەس، لە ذولحولەیفە، لەناو شیوی عەقیقا، لەخەون دا پێم گوترا: تۆ وایت لەناو شیوێکی زیخەڵاناوی پیرۆزدا).

٧٣٨- عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ لِعُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: أَرِنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ يُوحى إِلَيْهِ، قَالَ: فَبَيْنَمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالجِعْرانَةِ، وَمَعَهُ نَفَرٌ مِنْ أَصْحابِهِ، جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يارَسُولَ اللهِ، كَيْفَ تَرى فِي رَجُلٍ أَحْرِمَ بِعُمْرَةٍ، وَهُوَ مُتَضَمِّخٌ بِطيبٍ؟ فَسَكَتَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَاعَةً، فَجَاءَهُ الوَحيُ، فَاشارَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ إِلى يَعْلى، فَجَاءَ يَعْلى وَعلى رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَوْبٌ قَدْ أُظِلَّ بِهِ، فَأَدْخَلَ رَأْسَهُ، فَإِذا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحْمَرُّ الْوَجْهِ، وَهُوَ يَغِطُّ، ثُمَّ سُرِّيَ عَنْهُ، فَقَالَ: (أَيْنَ الَّذى سأَلَ عَنْ العُمْرَةِ). فَأُتِيَ بِرَجُلٍ، فَقَالَ: (إِغْسِلَ الطِّيبَ الَّذي بِكَ ثَلاثَ مَرَّاتٍ، وانزَعْ عَنْكَ الجُبَّةَ، واصْنَعْ فِي عُمْرَتِكَ كَمَا تَصْنَعُ فِي حَجَتِكَ). (الحديث ١٥٣٦ - أطرافهُ في: ١٧٨٩، ١٨٤٧، ٤٣٢٩، ٤٩٨٥)[١٤٥]:

یەعلای کوڕی ئومەییە (ڕەزای خوای لێ بێ) بەئیمامی عومەری فەرموو: لەکاتێ هاتنی وەحی بۆ پێغەمبەر، پێغەمبەرم نیشان بدە، پێغەمبەر -درودی

(١٤٤) أخرجه مسلم في الحج، باب: التعريس بذي الحليفة والصلاة بها، رقم: ١٣٤٦.

(١٤٥) أخرجه مسلم في الحج، باب: مايباح للمحرم يجمع.. رقم: ١١٨٠.

خوای لەسەر بێ لەجیعرانــە بــوو، کــە یەکێکــە لەجێگــەی دابەســتنی ئیحــرام، دەکەوێتــە خــاکی حیللــەوە، لــەنێوانی طــائیــف و مەککەدایــە، لەمەککــەوە نزیکترە، لەوێ لە جیعرانە، کاتێ پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ لــەناو کۆمــەڵێ، لە هاوڕێیانیدا بوو، پیاوێ ڕیش‌و قژی خۆی لــەبۆنی خۆشا زەرد کردبــوو، وە جبەیەکی لەبەردا بوو، هاتە خزمەتی پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ عــەرزی کــرد: ئــەی ڕەوانــەکراوی خــودا ئیحرامــی عــەمرەم دابەســتووەو بــەم شێوەیەشم کــە دەمبیــی ؟ پێغەمبــەر دروودی خوای لەسەر بێ تاوێــك بــێ‌دەنگ بــوو، ئــەوجا ســروش (وحــی)ی بۆهــات، عومــەریش دروودی خوای لەسەر بێ ئامــاژەی بــۆ یەعلا کرد، جا یــەعلا هــات، ڕوانــی پۆشاکێ وەك چەترو پــەردە دراوە بــە پێغەمبەرا، یەعلا دەفەرموێ: سەرم کــرد بــەژێر ئــەو پەردەیــەدا، تەماشام کــرد: وا پێغەمبــەر دروودی خوای لەسەر بێ لەبــەر قورســی بــاری هــاتنی سرووشــی، ڕووی ســوور ســوور هەڵگــەڕاوەو وەك خــەوتووی هەناســە ســواربوو، پرخــە پرخــی دێ. پاشــان بەرەبــەرە فەرامۆشــی بــۆ هــاتو ئــەو حاڵەتــە بەرێــداو بــاری لەشــی ســووك بــوو، وەهاتــەوە ســەرباری ئاسایی، ئــەوجا فــەرمووی: (ئــەوەی کــە لــەبارەی عــەمرەوە پرســیاری هــەبوو کــوا لەکوێیــە؟(جــا پیاوەکەیان هێنا بۆ خزمەتی، فەرمووی: (سێ جار ئەم بۆنە خۆشە بشۆرە کــە داوتــە لــەخۆت، وە جبەکەشــت لەبــەرت داکەنــە، عــەمرەیش لــەم لایەنانــەوە وەك حــەج وایــە، لەبەرئــەوە لــە حەجەکــەتا چــی دەکــەی لــە عەمرەکەشتا هەمان شت بکە).

ڕوونکردنەوە:

بڕوانە: تاج/٢/١٦٢/٢ز- ٨٣.

ئەم داستانە ئەوكاتە ڕوویداوە، کە پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) لەغەزای حونەین گەڕاوەتەوە، لەساڵی هەشتی کۆچیدا بوو. ئەم جۆرە بەهرانە لەم فەرموودەیە وەردەگیرێن:

١- موفتی لە وەڵامدانەوەدا پەلە نەکا، هەتا زانستی تەواو لەبارەی پرسیارەکەوە مسۆگەر نەکا وەڵام نەداتەوە.

٢- کەهەندێ شت لە عەمرەو لە حەجا یەك بڕیاریان هەیە.

٣- هەندێ حوکم هەیە، بە وەحی چەسپاوە، کە ئەو وەحیە غەیری قورئانە، کەواتە مەرج نییە هەموو وەحیێ قورئانی دەورەوە کراوبێ.

یەعلای کوڕی ئومەییەی تەمیمی، هاوڕێی پێغەمبەر بوو، لە ڕۆژی ئازادکردنی مەککەدا ئیسلام بوو پیاوێکی دەوڵەمەندی زۆر سەخی بوو، ئامادەی شەڕی تائیف و حونەین و تەبووك بووە، لەخزمەت پێغەمبەردا، نۆزدە فەرموودەی هەیە، لە موقەددیمەی فەتحولباریدا دەفەرموێ: سێ فەرموودەی لە بوخاری شەریفدا هەیە، یەکێکیان ئەم فەرموودەیەی ئێرەیە، کە صەفوانی کوڕی دەیگێڕێتەوە لێیەوە، یەعلا پیاوێکی ناوداری لێهاتووبوو، لەبەرئەوە لە کاتی حوکمڕانی هەر چوار جێنشینەکانی پێغەمبەردا، ڕۆڵی گەورەی بینیوە، ئەبوبەکرکردی بەکاربەدەستی سەر حلوان لەکاتی جەنگی ڕیددەدا، لە سەردەمی عومەردا بوو بە عامل لەسەر هەندێ لە وڵاتی یەمەن، لە سەردەمی عوسمانیشدا بوو بەکاربەدەستی عوسمان لەسەر صەنعاو ئەو ساڵەی کە عوسمان شەهید کرا هات بۆ حەج، زۆر لەدژی بکوژانی عوسمان خەباتی گێڕا، لەگەڵ عائیشەدا ئامادەی جەنگی ئەل – جەمەل بو، ئەو حوشترەی کە لەوجەنگەدا لەژێر حەزرەتی عائیشەدا بوو (رەزای خوای لێ بێ)، کە شەڕەکە بەناوی ئەو وشترەوە ناودارە، ناوی عەسکەر بوو، یەعلا بە دووسەد لیرەی زێڕ کڕیو دای بە

عائیشە، لەو ڕووداوە دڵتەزێنەدا سواری بوو !

لەپاشا لەگەڵ ئیمامی عەلیدا ئامادەی شەڕی صفین بوو، لەم شەڕەدا لە ساڵی (٣٨) دا شەهید کرا، ڕەزاو ڕەحمەتی خودای لێبێ.

باسی بەکارهێنانی بۆنی خۆش لەکاتی ئیحرام دابەستن دا

٧٣٩- عَنْ عِائِشَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْها زَوْجِ النبيّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ قالَتْ: كُنْتُ أُطَيِّبُ رَسُولَ اللهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ لإحْرامِهِ حِينَ يُحْرِمُ، وَلِحِلِهِ، قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالبَيْتِ). (الحديث ١٥٣٩ – أطرافه فى: ١٧٥٤، ٥٩٢٢، ٥٩٢٨، ٥٩٣٠)[١٤٦]:

عائیشە (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: بۆ خۆم بۆنی خۆشم دەدا لە پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- لەکاتی ئیحرام بەستندا، بەڵام لەپێش ئەوەدا کە ئیحرام ببەستێ، وە هەروەها بۆ ئیحرام شکاندنیش، لەپاش ڕەجمی شەیتان‌و سەرتاشین، لەپێش ئەوەدا کە تەوافی بەیت بکا، بۆنی خۆشم لەپێغەمبەر دەدا). (تاج/٢/١٦٧ ز/٨٧).

باسی لۆك کردنی قژو پەستانەوەی لەکاتی ئیحرام بەستنا

٧٤٠- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ يُهِلُّ مُلَبِداً). (الحديث ١٥٤٠ – أطرافه فى: ١٥٤٩، ٥٩١٤، ٥٩١٥)[١٤٧]:

---

(١٤٦) أخرجه مسلم في الحج، باب: الطيب للمحرم عند الاحرام، رقم: ١١٨٩.

(١٤٧) أخرجه مسلم في الحج، باب: التلبية وصفتها ووقتها، رقم: ١١٨٤.

ئیبنو عومەر (رەزای خوای لێ بێ) **فەرمووی: پێغەمبەر** درودی خوای لەسەر بێ. **لەپێش ئیحرام دابەستندا، قژە سەری خۆی، بە سرێژو دەرمانو شتیوا، وەك لباد، دەپەستایەوەو دەیچەسپان بە یەکەوە، ئەوجا بەچاوی خۆم پێغەمبەرم دی بەو شێوەیە، بەدەنگی بەرز دەستی کرد بە تەلبییە کردنو ئیحرامی دابەست. مەبەست لەم لوول کردنە ئەوەیە کەلێی هەڵنەوەرێ ورشكو ئەسپێ هەڵنەهێنێ).**

٧٤١- وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: مَاأَهَلَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلاَّ مِنْ عِنْدِ المَسْجِدِ، يَعنى: مَسْجِدِ ذي الْحُلَيْفَةِ.. (الحديث ١٥٤١) [١٤٨]:

دیسان ئیبنوعومەر رەزای خوایان لێ بێ. **لەبەرپەچی قسەی هەندێ کەسا، کە دەیان گوت: ئیحرام دابەستن لەسەر تەختاییەکەی کێوی بەیدائە، فەرمووی: (بە خوا پێغەمبەر هەرگیز ئیحرامی حەجی دانەبەستووە مەگەر لە لای مزگەوتەکەی ذولحولەیفەدا، کە ئێستا پێی دەگوترێ: بیری عەلی).**

ڕوونکردنەوە:

نموونەیێ لەکۆکردنەوە (جەمع) لەنێوانی دوو فەرموودەی بەدیمەن جیاوازدا، هاوڕێیان (رەزای خوای لێ بێ) **کۆمەڵێکیان دەیانفەرموو: پێغەمبەر لە مزگەوتەکەی ذولحولەیفە ئیحرامی دابەست، هەندێ تریان دەیانفەرموو: شەو لە ذولحولەیفە مایەوە، بەیانی کە سواری وشترەکەی بو، کە وشترەکە رێك هەڵسایە سەرپێ ئەوکاتە ئیحامی دابەست، هەندێ تر دەیانفەرموو:**

---

(١٤٨) أخرجه مسلم في الحج، باب: أمر أهل المدينة بالاحرام من عند مسجد ذي الحليفة، رقم: ١١٨٦.

شەو لە مزگەوتەکە مایەوە تا بەیانی، ئنجا سواربوو ڕۆیشت، تا وڵاخەکەی سەری خستە سەرشاخی بەیداو، لەوێ ئیحرامی دابەست. سەعیدی کوڕی جوبەیر (ڕەزای خوای لێ بێ) گوتی: گوتم بە ئیبنوعەباس: ئەی باوکی عەباس! سەرم سوڕماوە لە ڕاجیایی هاوڕێیانی پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- لەبارەی جێگەی ئیحرام دابەستنی پێغەمبەرەوە، هەر کۆمەڵێ شوێنێ دەڵێ؟

ئیبنو عەباس (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: (من لەم بارەیەوە لە هەمووکەسێ باشتری لێ دەزانم، ئاشکرایە کە پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- لە پاش کۆچ یەك حەجی کردووە، هۆی ڕاجیایی ئەو خەڵکە ئەمەیە: پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- جاڕی دا کەوا دەچێ بۆ حەج، عەشاماتێکی زۆر لەگەڵیدا چوون بۆ حەج، لەبەر زۆرییان کۆمەڵ کۆمەڵ لە مەڵبەندەکانی حەج دا بەخزمەتی دەگەیشتن، مەودا نەبوو کەهەموویان هەموو کاتێ لەخزمەتیا بن، خەڵکەکەیش لە هەمووولایەکەوە بەرودوا کۆمەڵ کۆمەڵ لێی کۆدەبوونەوە، جاکاتێ پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- دوو ڕکات نوێژی لە مزگەوتەکەی ذولحولەیفە کرد، هەر لەو مەجلیسەیدا کاتێ لە دوو ڕکاتە نوێژەکەی بۆوە، حەجی لەسەر خۆی پێویست کردو بەدەنگی بەرز لەببەیکەی کردو ئیحرامی دابەست، جائەوانەی لەوێ بوون ئەوەیان لە پێغەمبەرەوە وەرگرتو لەبەر کرد، پاشان کاتێ لە ذولحولەیفە بەڕێکەوت، کە سواری وشترەکەی بوو، وە وشترەکە ڕێك هەڵسایە سەرپێ و پێغەمبەر جێگەی خۆیگرت لەسەرپشتی، دیسان بەدەنگی بەرز دەستی کردەوە بەتەلبییەکردن، کۆمەڵێکیش ئاگای لەمەبوو، ئاگای لەئیحرام دابەستنی یەکەمی نەبوو، لەپاشا پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- کەوتە ڕێ و ڕۆیشت، هەتا سەرکەوتە سەرکێوی بەیدا، هەمدیسان لەوێش بەدەنگی بەرز، دەستی کردەوە بەلەببەیکە کردن، کۆمەڵێکیش لەمکاتەدا لەوێ بوون، ئەمەیان

لەبەرکرد، جا هەرکۆمەڵێ لەمانە، بەپێی ئاگاداری خۆیان قسەیان لە جێگەی ئیحرام دابەستنی پێغەمبەرکردووە، وەهەمووشیان ڕاستیان کردووە).

سواربوونو لەپاشکۆدا سواربون لەحەج دا

٧٤٢- عَنِ ابْنِ عَبَّاس رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ: أَنَّ أُسَامَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ كَانَ رِدْفَ النبيَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ عَرَفَةَ إلى المُزْدَلِفَةِ، ثُمَّ أرْدَفَ الفَضْلَ مِنَ المُزْدَلِفَةِ إلى مِنىً، قَالَ: فكِلاهُمَا قَالَ: لَمْ يَزِلَ النبي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُلَبِي حَتَى رمى جَمْرَةَ العَقَبَةِ. (الحديث ١٥٤٣ – طرفه في: ١٦٨٦) و (الحديث ١٥٤٣– أطرافه في: ١٦٧٠، ١٦٨٥، ١٦٨٧)[١٤٩].

ئیبنو عەباس ڕەزای خوایان لێ بێ فەرمووی: لەحەجی مالآواییدا، ئوسامە لە پاشکۆی پێغەمبەرەوە سواربوو بوو، لەکێوی عەرەفەوە هەتا موزدەلیفە، پاشان پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ لە موزدەلیفە، هەتا مینا، فەزڵی کوڕی عەباسی خستە پاشکۆی خۆی. فەرمووی: هەردووکیان ئوسامەو فەزڵ، دەیان فەرموو: پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ لەو ماوەیەدا هەرخەریکی (لبّیك)کردن بوو، هەتا ڕەجمی شەیتانی تەواوکرد، لە کۆگا بەردەکەی جەمرەتول عەقەبە). (تاج/٢/١٢٧ ف/٥ -ش/د/ت).

جلو بەرگی کەسێ لەئیحرام دا بێ

٧٤٣- عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قالَ: أنطَلَقَ النبيُّ صَلَّى اللّٰهُ

(١٤٩) أخرجه مسلم في الحج، باب:استحباب إدامة الحاج التلبية حتي يشرع في رمي...، رقم:١٢٨١.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ المَدِينَةِ، بَعْدَمَا تَرَجَلَ وَادَّهَنَ، ولَبِسَ إزارَهُ ورِداءَهُ، هُو وَأَصْحابُهُ، فَلَمْ يَنْهَ عَنْ شَيءٍ مِنَ الأرْدِيَةِ وَالأزُرِ تُلْبَسُ، إلاّ المُزَعْفَرَةَ التى تَرْدَعُ عَلَى الجِلْدِ، فَأصْبَحَ بِذِى الحُلَيْفَةِ، رَكِبَ رَاحِلَتَهُ، حَتَّى استَوى عَلى البَيْداءِ أهَلَّ هُوَ وَأصْحابُهُ وقَلَّدَ بَدَنَقَهُ، وذلَكَ لَخَمْسٍ بَقِينَ مِنْ ذي القَعْدَةِ، فَقَدِمَ مَكَّةِ لأرْبَعِ لَيالٍ خِلَوْنَ مِنْ ذي الحِجَّةِ، فَطَافَ بالبَيْتِ وَسَعى بَينَ الصَّفا وَالمَرْوَةِ، وَلَمْ يَحِلَّ مِنْ أجْلِ بُدْنِهِ، لأنَّهُ قَلَّدَهَا، ثُمَّ نَزَلَ بأعلى مَكَّةَ عِنْدَ الحُجُونِ وَهُوَ مهِلٌ بالحَج وَلَمْ يَقْربِ الكَعْبَةَ بَعْدَ طَوافِهِ بَها حَتَّى رَجَعَ مِنْ عَرَفَةَ، وَأمَرَ اصْحابَهُ أنْ يُطَوفُوا بالبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفا وَالمَرْوَةِ، ثُمَّ يُقَصِروُ مِنْ رُؤُسِهِمْ، ثُمَّ يَحلّوا، وَذلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ بَدَنَةُ قَلَّدَهَا، وَمنْ كانَتْ مَعَهُ امرَأتُهُ فَهِيَ لَهُ حَلالُ، والطيبُ والثيابُ). (الحديث ١٥٤٥ – طَرَفاهُ في: ١٦٢٥، ١٧٣١)[١٥٠]:

عەبدوڵلای کوڕی عەباس (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەری خۆشەویست لە مەدینە سەرو ڕیشی خۆی بەبۆنی خۆش چەورکردو شانەی کرد، وەخۆیو هاوڕێیانی، سەرو دوو پەشتەماڵ (ئیزارو ریدا) یان لەبەرکردو ئنجا بەرەو مەککەی نازدار کەوتنە ڕێ، پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ ڕێگەی لەبەرکردنی هەمووجۆرە پەشتەماڵێکی دا، بێجگە لەوانەی کە زەعفەراناوییەکی وەهابن کە ڕەنگ بدەنەوەو لەش زەرد بکەن، جا ئەو ڕۆژە چووە ذولحولەیفە، وەشەو لەوێ مایەوە، وەبەیانی سواری وڵاخەکەی بوو، وەڕۆیشت تا سەرکەوتە سەرکێوی بەیدا، جا لەوێ خۆیو هاوڕێیانی ئیحرامیان بەست، وەئەو وشترە دیاریانە کە پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ هێنابوونی، کە لەمەککە بیانکات بەقوربانی، لەوێ نیشانەی کردنو سەرو جووت سۆڵی کردە ملیان، جا کەئەمانەی کرد هێشتا لە مانگی ناوجەژنان

(١٥٠) لم يُوافِقْهُ مُسْلِمٌ علي تخريجه، فتح/٣/٥٩٦ – خاتمة كتاب الحج – المترجم).

پێنج ڕۆژی مابوو، لەڕۆژی چوارەمی مانگی قوربانـدا گەیـشتە مەککە، جا تەوافی بەیتی کردو، سەعی نێوانی صەفاو مەڕوەی بەجێ هێنـا، وەخۆی ئیحرامی نەشـکاند، چونکە وشتری دیاریی (هەدیی)ی هێنـابوو لەگەڵ خۆی، ئنجا لەسەرو مەککەوە، لەلای حەجوون دابەزیو بارگەکەی خست، وە پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ تەنیا ئیحرامی حەجی بەستبوو، کە تەوافی کەعبەی کرد، ئیتر توخنی نەکەوتەوە تا لەکێوی عەرەفە گەڕایەوە، بەڵام فەرمانیدا بە هاوڕێکانی واتە: بەو کەسانەیان کە وشتری دیاری بەیتو قوربانییان لەگەڵ خۆیان نەهێنابوو، فەرمانی پێکردن: کە تەوافی بەیت بکەنو تەوافی نێوانی صەفاو مەڕوە بکەنو، ئنجا مووی سەری خۆیان کورت بکەنەوەو ئیحرام بشکێنن، وەبیکەن بە عەمرە، وە لەم ماوەیەدا کە ئیحرام دەشکێنن تا ئیحرامی حەج دەبەستن، ئەوەی ژنی خۆی لەگەڵ بێ، وەك جاران بۆی حەڵاڵە، وەهەروەها بەکارهێنانی بۆنی خۆشو پۆشینی جلوبەرگی ئاسایی). (تاج/٢/١٦٨ ف/٤).

باسی تەلبییە کردن

٧٤٤- عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أنَّ تَلْبِيَةَ رَسُولَ الله صَلّٰى اللّٰـهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (لَبَيْكَ اللهُمَّ لَبَيْكَ، لَبَيْكَ لاَشَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إنَّ الحمدَ والنِعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لاَشَرِيكَ لَكَ). (الحديث ١٥٤٩)[١٥١].

ئیبنو عومەر (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەبیەیکە کردنی پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ وابوو: (لبيك اللهمَّ لبيك، لبيكَ لاَشريكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إنَّ الحَمْدَ

(١٥١) أخرجه مسلم في الحج، باب: التلبية وَصِفَتَهَا وَوَقْتَها (حم، ٨ ص ٨٨ = الجلد الثامن، صحيح مسلم بشرح النووي). — المترجم).

والنعمةَ لَكَ والمُلْكَ، لاشَرِيكَ لَكَ):

واتە: پەروەردگارا! هەمیشە کەمەری بەندەییم بەستووە بۆ جێبەجێ کردنی فەرمانی تۆ، تۆ بێچوونو بێ هاوەڵی، سوپاسو ستایش هەربۆ تۆیە، وە بەخششو نازو بەهرەو نیعمەتو دارایيو پاشایيو خاوەنی، هەرلەخۆت دێو هەرلەخۆت جوانە، بێ چوونيو بێ هاوەڵی تۆ ئاشکراو نمایانە). (تاج/٢/ ١٧٠ف ١-ش/د/ت/ن).

٧٤٥- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ مَعَهُ بالمدِينَةِ الظُّهْرِ اَرْبَعاً، والعَصْرَ بِذِى الحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ باتَ بِهَا حَتَّى أَصْبَحَ، ثُمَّ رَكِبَ حَتَّى اسْتَوَتِ بِهِ عَلى البَيْداءِ، حَمِدَ اللهَ وسَبَّحَ وَكَبَّرَ، ثُمَّ أَهَلَّ بِحَجّ وَعُمْرَةٍ، وَأَهَلَّ النَّاسُ بِهِما، فَلَمَّا قَدِمْنَا أَمَرَ النَّاسَ فَحَلّوا، حتى كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ، أهَلّوا بِالحَجِ، قَالَ: وَنَحَرَ النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَدَنَاتٍ بِيَدِهِ قِياماً، وَذَبَحَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بالمدينةِ كَبْشَيْنِ أمْلَحَيْنِ). (الحديث ١٥٥١)[١٥٢]:

ئەنەس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) کە چوو بۆ حەجی مالاوایی، لە مەدینە نوێژی نیوەڕۆی بە چوارڕکات بۆمان کرد، ئنجا کەوتەڕێ، کەگەیشتە ذولحولەیفە، لەوێ نوێژی عەصری بە قەصر، بە دوو رکات، بە جەماعەت بۆمان کرد، ئەوجا شەو لەوێ مایەوە هەتا بەیانی، نوێژی بەیانی لەوێ بۆ کردین، پاشان سواربوو ڕۆیشت تاولاخەکەی ژێری سەری خستە سەرشاخی بەیدا، جالەوێ سوپاسو ستایشی خودای کردو سوبحانەڵلاو ئەڵلاهو ئەکبەریکرد، ئنجا بەو تەلبیە

(١٥٢) لاحظ فتح/٣ – خاتمة ص ٥٩٦ وقال العَيني: أخرجه مسلم في الصلاة. عيني /١٧٥/٩ المترجم.

کـەوا لەفـەرموودەی ژمـارە (٧٤٤)دا ئیحرامـی حـەج و عـەمرەی پێکـەوە دابەسـتو، خەڵکەکـەیش ئیحرامـی حـەجو عـەمرەیان دابەسـت، بـەڵام کەچوونە مەککـە فـەرمانی کـرد بەخەڵکەکـە ئیحرامیـان شـکاند، ئنجـا لـەڕۆژی هەشـتەمی مـانگی قوربـانـا، کەدەکاتـە ڕۆژی تەروییـە، ئەوانـەی کـە ئیحرامیـان شـکاندبوو، سـەرلەنوێ ئیحرامیحـەجیان بەسـتەوە. فـەرمووی: پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێـ بەدەستی خۆی چەند وشـترێکی لەمەککـە سـەربڕی، لەکاتی سەربڕینەکەدا وشترەکان بەپێوە ڕاوەستابوون لەسەرسێ قاچ.

کاتـێ گەڕاشـەوە بـۆ مەدینـە دوو بـەرانی تـەوی سـەربڕیو کـردی بـە قاوەڵتی بەبۆنەی گەڕانەوەیەوە لە حەج). (تاج/٢/١٧٧-١).

٧٤٦- عَنْ نَافِعٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ إذا صَلَّى بِالفداةِ بِذِي الحُلَيْفَةِ، أَمَرَ بِراحِلَتِهِ فَرُحِلَتْ ثُمَّ رُكِبَ فَإذا اسْتَوَتْ بِـهِ اسْتَقْبَلَ القِبْلَةَ قائِماً ثُمَّ يُلَبِي حَتَى يَبْلُغَ الحَرَمَ، ثُمَّ يُمْسِكُ حَتَّـى إذا جَـاءَ ذاطَـوىً باتَ بِهِ حَتَّى يُصْبِحَ فَإذا صَلَّى الغَداةَ اغْتَسَلَ، وَزَعَـمَ أَنَّ رَسُـولَ اللهِ صَـلَّى اللَّـهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَلَ ذلِـكَ). (الحـديث ١٥٥٣ – أطرافـه فـي: ١٥٥٤، ١٥٧٣، ١٥٧٤)[١٥٣]:

نـافیع (ڕەزای خوای لێ بێ) فـەرمووی: جـاران کاتـێ ئیبنوعومـەر ـڕەزای خوایان لێ بێـ لـە ذولحولەیفـە نوێـژی بـەیانیی دەکـرد، ئەوسـا فـەرمانی دەدا وشـترەکەیان کۆپـان دەکـرد بـۆی، ئـەوجا سـواردەبوو، جـا کەبەباشـی لەسەرپـشتی وشترەکەی خۆی دەگرتو ڕێك دادەمەزرا لەسەرپشتی، بەسـەر وشـترەکەوە قیـت دادەنیـشتو ڕووی دەکـردە ڕووگـەی پـیرۆز، ئـیتر دەسـتی دەکـرد

(١٥٣) لاحظ نفس المصدر السابق وقال العيني: أخرجه مسلم في صحيحه عن أبي الربيع عن حماد عن أيوب عيني /٩ / ١٧٩- المترجم).

بەتەلبییەکردن‌و بەینەبەینە بەبێ پسان تەلبییەی دەکرد، تادەگەیشتە خاکی حەرەم، ئەوجا بەتەواف‌و ئەرکەکانی تری حەجەوە خەریك دەبوو، کەمتر دەیپەرژایە سەر تەلبییە، هەتا دەچووە زووطەوا، کەئێستا پێی دەگوترێ: (آبار الزاهد) لەوێ شەو دەمایەوە هەتا بەیانی، جاکاتێ لەوێ نوێژی بەیانی‌دەکرد، ئەوسا خۆی دەشۆرد، بە قسەی ئیبنو عومەر، پێغەمبەر خۆشی -دروودی خوای لەسەر بێ- ئاوای دەکرد).

ڕوونکردنەوە:

نافیعی کوڕی سەرجیس (رەزای خوای لێ بێ)، تابیعی‌یە، ئازادکراوی ئیبنوعومەر بووە، فەقێشی بووە، لەئەصلا خەڵکی مەغریبە، لەغەزایەکا دیلکراو بەرپشکی ئیبنوعومەرکەوت، لەخزمەتی ئیبنو عومەردا بوو تاکاتی مەرگی، زانست‌و فەرموودەیەکی زۆری لێوەرگرت، عومەری کوڕی عەبدولعەزیز ناردی بۆ میصر، هەتا خەڵکەکەی لە سوننەتی پێغەمبەردا شارەزا بکات، وە لەو مەودایەدا ڕۆڵێکی جوانی بینی، زۆرینەی فەرموودە شوناسە گەورەکان ڕیوایەتیان لێوە کردووە، ساڵی سەدو حەڤدە لە مەدینە کۆچی دوایی کرد (رەزای خوای لێ بێ).

٧٤٧- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (أَمَّا مُوسَى: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ، إِذِ انْحَدَرَ فِي الوَادِي يُلَبِّي). (الحديث ١٥٥٥ – طَرَفَاه في: ٣٣٥٥، ٥٩١٣) [١٥٤]:

ئیبنو عەبباس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- جارێ لە مەدینەوە دەڕۆیی بۆ مەککە، گەیشتە شیوێ، فەرمووی: (ئەم شیوە کوێیە؟)

(١٥٤) أخرجه مسلم في الإيمان، باب: الإسراء برسول الله ﷺ إلي السماوات، رقم: ١٦٦

عـەرزیان کـرد: ئەمـە وادیلئـەزرەق (شـیوە شـین)ە. فـەرمووی: (دەڵێـی ئێستایش لەبەرچاومە کە مووسا -سەلامی خوای لێ بێ- کە لەشەوی ئیسرادا دیـم، لەددانـەی یاڵەکـەوە دادەپـەڕی، دوو پەنجـەی دانـابوو لـەناو دووکونـە گوێـچکەی خۆیـدا، لـەناو ئـەم شـیوەوە ڕادەبـووردو، هـاواری دەکـرد لـەخوداو دەنگی لەببەیکە کردنی بەبەرزی دەهات..). (تاج/٤/٣٨٧-١ - م).

ڕوونکردنەوە:

ئەو بەهرانەی کە لەم فەرموودەیەو وێنەیەوە، وەردەگیرێن:

١. ﴿الأنبِيـاءُ أحْيَـاءٌ عِنْـدَ رَبِهِـمْ يُرْزَقُـون: پێغەمبـەران زینـدوون، لـە خزمەت خوداوەندا ڕزق‌و ڕۆزییان پێ‌دەدرێ﴾.

٢. پێغەمبــەران لــەژیانی بــەرزەخا خواپەرســتی دەکــەن، وەك نوێژکردن‌و حەج کردن‌و یادی خودا، بگرە کاری دنیایشیان لێ صادردەبێ، وەك گریـان و ڕۆیـشتن‌و هـاوارکردن و جـل لەبـەرکردن‌و هەست بەسۆزو شەفەقت و سەر شـانەکردن‌و قسەو گفتوگـۆکردن‌و چاك و چۆنی لەگـەڵ یەکا.

٣. حــەج و عــەمرە تایبــەت نــین بەنەتـەوەی ئیـسلامەوە، ئـەوەتا پێغەمبەرانی تریش وەك: ئیبراهیم و عیسا و یـونس و مووسـا – تـەواف‌و حەج و تەلبیەو نوێژ ئەمانە دەکەن. (بڕوانە: ب/١ ژ/١٥٩ ل/١٧٢).

ئیحرام دابەستن وەك ئیحرام دابەستنی کەسێکی تر دروستە

٧٤٨– عَنْ أبي مُوسى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَنِي النَبِيُّ صَلَّى اللّٰـهُ عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ إلى قَوْمٍ باليَمَنِ فَجِئتُ وَهُوَ بالبَطْحَاءِ، فَقَالَ: (بِمَا أهْلَلْتَ). قلْتُ: أَهْلَلْـتُ

كإهْلال النَّبِيّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: (هَلْ مَعَكَ مِنْ هَدْيٍ) قُلْتُ: لا، فَأمَرَني فَطُفْتُ بالبَيْتِ وَبالصَّفَا والمَرْوَةِ ثُمَّ امرني فَأَحْلَلْتُ فاتَيْتُ امرأةً مِنْ قَوْمي فَمَشَطَتْني، أوْ غَسَلَتْ رأسي. فَقَدِمَ عمرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: إنْ نَأخُذْ بِكِتابِ اللهِ فَإنَّهُ يَأمُرُنا بالتَّمامِ، قَالَ اللهُ: (وَأَتِمُّوا الحَجَّ وَالعُمْرَةَ للهِ). وَإنْ نَأخُذْ بِسُنَّةِ النبيّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإنَّهُ لَمْ يَحِلَّ حَتَّى نَحَرَ الهَدْيَ.(الحديث ١٥٥٩ – أطرافه في: ١٥٦٥، ذ١٧٢٤، ١٧٩٥، ٤٣٤٦، ٤٣٩٧)[155]:

ئەبو مووساى ئەشعەرى (رەزاى خواى لێ بێ) فەرمووى: پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ لەساڵی دەی کۆچیدا، ناردمی بۆ یەمەن کردمی بەسەرکاری سەرهۆزەکەی خۆم، جا ساڵی حەجی ماڵاوایی چووم بۆ حەج، کەچوومە بەرەوە پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ لە ئەبطەح بوو، واتە: لە (موحەصصەب = تەحصیب = حەصبە = بەطحاء = خەیفی بەنی کینانە) لە سەرەتای حەجەوە بوو، فەرمووی: (ئیحرامت چۆن دابەستووە؟) گوتم: ئاوا ئیحرامم دابەستووە: پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ چۆن ئیحرامی دابەستووە منیش وەك ئیحرام بەستنەکەی ئەو ئیحرامم دابەست. فەرمووی: (ئاژەڵی دیاری بەیتت هێناوە لەگەڵ خۆت، کە لەشەرعا پێی دەگوترێ: هەدی بەیت؟). گوتم: نەو، پێم نییە. فەرمووی: (دەی مادەم دیاری بەیتت لەگەڵ خۆت نەهێناوە بڕۆ تەوافی بەیتو تەوافی صەفاو مەڕوە بکە، ئەوجا ئیحرام بشکێنەو تەمەتووعو خۆشی وەربگرە، منیش وام کردو فەرمانەکانی پێغەمبەرم بەجێ هێناو ئەوجا ئیحرامم شکاندو چووم بۆلای ژنێکی خزمی خۆم قژەکەمی بۆ شانە کردم – یافەرمووی: سەری شۆردم.

---

(١٥٥) قالَ المعيني:. وأخرجهُ مسلمٌ في الحج (عيني / ٩/ ١٨٨، صم/٨ ص١٩٨) ـ المترجم).

ئـەبو مووسـا (رەزای خوای لێ بێ) فـەرمووی: جاکاتـێ سـەردەمی جێنـشینی ئیمـامی عومــەر (رەزای خـوای لێ بێ) هــات، وەباسـی ئــەوەم دەکــردو فــەتوای تەمەتتوعم لە حەجدا دەدا، دوایی بیستمەوە کەعومـەر (رەزای خوای لێ بێ) نـەهی لە تەمەتتوع دەکاو تەمەتتوعی لە حەجا پێ ناخۆشە.

جاکاتێ بەخزمـەتی عومـەر گەیشتمو ئەمـەم عـەرزی کـردو عـەرزیم کرد تۆ بۆ تەمەتتوعت لەحەج دا پێناخۆشە، عومـەر لـەوەڵاما فـەرمووی: (مـن ئیحـرام ناشـکێنمو ڕام وانییـە، چـونکە شـتێوا پێـچەوانەی نامـەی خــوداو ســوننەتی پێغەمبــەرە (درووی خـوای لەسەر بێ) ئــەوەتا قورئــان بــەدەق دەفـەرموێ: ﴿وَأَتِمُّـوا الحَـجَّ وَالعُمْـرَةَ لله - واتـە: ئـەی مـسوڵمانان! حـەجو عەمرەتان کەدەست پێکـرد، تـەواویان بکـەن، وە هـەر بـۆ خـودا ئـەنجامیان بدەن﴾. خۆ ئەگەر کار بەسوننەتی پێغەمبـەریش بکـەین، پێغەمبـەر (درووی خوای لەسەر بێ) خـۆی کـە حـەجی دابەسـت ئـیتر ئیحرامـی نەشـکان هـەتا ئـاژەڵی دیاری بەست (حەرەم)ی سەربڕی).

بـۆ تێگەیـشتنی تـەواو لـەم داسـتانی نێـوانی ئەبوموسـاو ئیمـامی عومەرەوە بڕوانە تاج/٢/١٧٤ ز/٩٠) باسی تەمەتتوع.

کاتی حەج کردنو مانگەکانی حەج

٧٤٩- عَنْ عائِشَةَ رَضِي اللَّهُ عَنها قالَتْ: خَرَجْنا مَعَ رَسُولِ الله صَلَّى اللَّـهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ في أَشْهُرِ الحجِ، وَلَيالي الحَجّ، وَحُرُمِ الحـجِ، فَنزَلْنـا بِـسَرَف، قَالَـتْ: فَخَرَجَ إلى أصْحابِهِ فَقَالَ: (مَنْ لَمْ يَكُـنْ مِـنْكُمْ مَعَـهُ هَـدْى، فَأَحَـبَّ أَنْ يَجْعِلَهَـا عُمْرَةً فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ كَانَ مَعَهُ الهَدْيُ فَلاَ). قَالَتْ: فالآخِذُ بِهـا والتـارِكُ لَهَـا مِـنْ أصْحابِهِ قالَتْ: فَأما رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرِجالٌ مِنْ أَحابِـهِ، فَكـانُوا

أَهْلَ قُوَّةٍ، وَكَانَ مَعَهُمُ الهَدْى، فَلَمْ يَقْدِرُوا عَلَى العُمْرةِ، قالَتْ: فَدَخَلَ عَلَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أبْكِي فقالَ: (ما يُبْكِيكِ ياهَنْتاهُ). قُلْتُ: سَمِعْتُ قَوْلَكَ لأصْحابِكَ، فَمُنِعْتُ العُمْرَةَ، قَالَ: (وَما شَأنُكِ) قُلْتُ: لاأُصلي، قَالَ: (فَلاَ يَضِيرُكِ، إنَّما أنْتِ امْرَأةٌ مِنْ بَناتِ آدمَ، كَتَبَ اللهُ عَلَيْكِ ماكَتَبَ عَلَيْهِنَّ، فُكوُنِي في حَجَّتِكَ، فَعَسى اللهُ أَنْ يرْزُقَكيهَا).

قالَتْ: فَخَرَجْنا في حَجَتِهِ حَتَّى قَدِمْنَا مِنَى، فَطَهُرْتُ، ثُمَّ خَرَجْتُ مِنْ منى، فَأفضْتُ بالبَيْتِ، قَالَتْ: ثُمَّ خَرَجْتُ مَعُه في النَّفرِ الآخِرِ، حَتَّى نَزلَ المُحَصَّبَ، وَنَزَلْنا مَعَهُ، فَدَعَا عَبْدالرَّحمنِ بْنَ أبي بَكْرٍ، فَقَالَ: (اخْرُجْ بأُخْتِكَ مِنَ الحَرَمِ فَلْتُهِلَّ بِعُمْرَةٍ، ثُمَّ افْرُغاَ، ثم ائْتياها هُنا، فَإني أنْظُرُكُمَا حَتَّى تَأْتياني). قالَتْ: فَخَرَجْنَا حَتَّى إذا فَرَغْتُ، وَفَرَغْتُ مِنَ الطَوافِ، ثُمَّ جِئْتُهُ بِسَحَرٍ فَقالَ: (هَلْ فَرَغْتُمْ) فقلتُ: نَعَمْ، فآذَنَ بالرَّحيلِ في أصْحابِهِ، فارْتَحلَ النَّاسُ فَمَرَّ مُتَوجِهاً إلى المدينَةِ). (الحديث ١٥٦٠)[١٥٦]:

عائیشه (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەمانگەکانی حەجو لە شەوەکانی حەجو لەشوێن و کاتو بارودۆخەکانی حەج دا، لەساڵی حەجی ماڵاوایی‌دا، لە خزمەت پێغەمبەردا، لەگەڵ جەماوەرێکی حەجکاری زۆردا، لەمەدینەوە بەرەو مەککە کەوتینەڕێ بۆ حەج، ڕۆیشتین هەتا گەیشتینە سەرەف، کە ناوی شوێنێکە دەکەوێتە سەر سنووری مەککە، لەوێ بارو بنەمان خستو دابەزین. عائیشە فەرمووی: جا پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) لەگومەزییەکەی دەرچوو، تەشریفی برد بۆ ناو هاوڕێکانی، پێیانی فەرموو؛ (هەرکەسێ ئاژەڵی دیاریی بەیتی پێ نییە، ئەگەر حەزدەکا

(١٥٦) قالَ العيني: (وَأخرجَهُ مسلم في الحج، ايضا) (صم/٨ ص١٣٨. باب حَج الحائضِ إلي ص١٥٠) — المترجم).

باحەجەکەی هەڵوەشێنێتەوەو بیکات بە عەمرە، بەڵام ئەوەی کە ئاژەڵی دیاریی بەیتی واپێ با بەردەوام بێ لەسەر حەجەکەی‌و ئیحرام نەشکێنێ). عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: جا بەپێی حاڵ، هەندێ لە هاوڕێیانی پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- حەجەکەیان کرد بە عەمرە، وە هەیانبوو نەیانکرد بە عەمرەو بەردەوام بوون لەسەر حەج).

عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: بەڵام پێغەمبەرو کۆمەڵێ لە هاوڕێیانی تەوانایان هەبوو، ئاژەڵی دیاریی خانەی خودایان پێ بوو، لەبەرئەوە ڕێگەی عەمرە کردنیان نەبوو. عائیشە فەرمووی: جا پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- تەشریفی هات بۆ لام، من لەوکاتەدا دەگریام، فەرمووی: (ها کچکە! ئەوە چیتە بۆ دەگری ؟!). گوتم: گوێم لەفەرمایشتەکەی تۆبوو، دەبینم ئەم عەمرەیەم لە کیس چوو. فەرمووی: (بۆچی چیتە کەوا ناتوانی عەمرە ئەنجام بدەی ؟!) گوتم: بێنوێژم، نوێژو شتی تری وام بۆ ناکرێ! فەرمووی: (قەیناکات، زیانی نییە بۆت، ئەوە شتێکی خوانووسە، تۆیش یەکێکیت لەکچانی نەوەی ئادەم، خودا لەچارەی هەموو مێینەیەك لەنەوەی ئادەم ئەم بێنوێژییەی نووسیوە، کەواتە: بەردەوام بە لەسەر حەجەکەت، خوا یاربێ عەمرەکەیشت بە نسیب دەبێ).

عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئیتر پێ بەپێی پێغەمبەر لەو حەجەیدا، لەگەڵی ڕۆیشتین، هەتا گەیشتینە مینا، لەوێ لە بێنوێژیی پاکەوە بووم، ئەوجا لە میناوە چووم بۆ مەککە، لەوێ تەوافی ئیفاچەی بەیتم کرد.

عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەپاشا لە خزمەت پێغەمبەردا لە ڕۆژی سیازدەی قوربانـدا، لە ڕۆژی چوارەمی ڕۆژەکانی مینادا، دەرچووم، پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- ڕۆیشت هەتا لەموحەصصەب دابەزی، وەئێمەش

لەوێ لە خزمەتیدا دابەزین. جا عەبدوڕڕەحمانی برامی بانگ کردو پێی فەرمووو: (لەگەڵ عائیشەی خوشکتا بڕۆ، تا لە بەست (خاکی حەرەم) دەچنە دەرەوە، با لە تەنعیم عائیشە ئیحرامی عەمرە دابەستێ، کاتێ لێبوونەوە وەرنەوە بۆلای خۆم بۆ ئێرە، چونکە من لێرە چاوەڕوانتان دەکەم هەتا دێنەوە بۆ لام).

عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: جامن و عەبدوڕڕەحمانی برام دەرچووین، هەتا لەعەمرەکە بوومەوە، وەلەتەوافی وەداع بوومەوە، ئەوجا لە بەرە بەیانا چوومەوە بۆ خزمەت پێغەمبەر.

فەرمووی: (وادیارە لەعەمرەکەت لێبوویتەوە؟). گوتم: بەڵێ، ئەوسا پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) جاڕیدا بەناو هاوڕێیانیدا کەوا دەگەڕێینەوە، ئەوسا خەڵکەکە کەوتنە ڕێو بەرەو مەدینە گەڕانەوە). (بڕ:بەرگی/١ ل/٣٤٨)

٧٥٠- وَعَنْها رَضِي اللّٰهُ عَنْها في رِوايَةٍ: قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ النبيّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ولا نُرَى إلا أَنَّهُ الحَجُّ، فَلَمَّا قَدِمْنا تَطَوَّفْنا بالبَيْتِ، فَأمَرَ النبيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يَكُنْ ساقَ الهَدىَ أنْ يحِلَّ، فَحَلَّ مَنْ لَمْ يَكُنْ سَاقَ الهَدىَ وَنِساؤُهُ لَمْ يَسُقْنَ فَأحْلَلْنَ، قَالَتْ صَفيَّةُ: مَاأُراني إلاَّ حَابِسَتُهُمْ، قَالَ: (عَقْرى حَلْقى، أَوَ ماطُفْتِ يَوْمَ النَّحْرِ؟) قالَتْ: قُلْتُ: بَلى، قَالَ: (لابَأسَ انفِرِى). (الحديث: ١٥٦١)[157]:

دیسان لەگێڕانەوەیەکی تردا عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ساڵی حەجەکەی پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) لەمەدینەوە لەخزمەت پێغەمبەردا کەوتینە ڕێ بۆ مەککە، وامان هەست دەکرد کە دەچین بۆ حەج و بەس،

(١٥٧) أخرجهُ مسلم في الحج، باب: بيان وجوه الأحرام... رقم: ١٢١١.

کاتێ گەیشتینە پێشەوە تەوافی بەیتمان کرد، ئەوجا پێغەمبەر «دروودی خوای لەسەر بێ» فەرمانی کرد: هەرکەسێ ئاژەڵی دیاری خانەی خودای واپێ با ئیحرام بشکێنێ، جائەوانە یکەدیاری بەیتیان پێنەبووکردیان بە عەمرەو ئیحرامیان شکاند، ژنەکانی پێغەمبەر «دروودی خوای لەسەر بێ» ئاژەڵی دیاری بەیتیان نەهێنابوو لەگەڵ خۆیان، لەبەرئەوە ئەوانیش ئیحرامیان شکاند، شەوی نەفر، سەفییە «رەزای خوای لێ بێ» کەوتە سەر بێنوێژیی، جا صەفییەی هاوسەری پێغەمبەر «دروودی خوای لەسەر بێ» فەرمووی: (وابزانم گلتان دەدەمەوە، چونکە کەوتوومەتە بێ نوێژییەوەو هێشتا تەوافی مالآوایی (طهوا في وداع) یشم نەکردووە، پێغەمبەریش «دروودی خوای لەسەر بێ» فەرمووی: (لەش بەبارو زار بە ئازار بێ، بۆ خێر بە دەمیا نایێ ئەی ڕۆژی جەژن تەوافی نەکردووە ؟).
عائیشە «رەزای خوای لێ بێ» فەرمووی: گوتم: با، ئەی پێغەمبەری خودا ئەو تەوافەی کردووە، بەلآم تەوافی مالآوایی نەکردووە؟ فەرمووی: (دەبا بکەوێتە ڕێ لەگەڵمان دەڕۆینەوە بۆ مەدینە، مادەم تەوافی فەرزی بەجێهێناوە، تەوافی مالآوایی بۆ ئەو، لەبەرئەوەی کە بێ نوێژە، نەشی کات فەیناکات (تاج/٢/٢٢٧-٦).

ڕوونکردنەوە:

صەفییەی کچی حویەیی کوڕی ئەخطەبی نەضرییە «رەزای خوای لێ بێ» بە ڕەگەز جوولەکەیە، لە نەوەی حەزرەتی هاروونی برای حەزرەتی مووسایە سلآوی خودا لەسەر پێغەمبەری خۆمان و ئەوانیش بێ- لە غەزای خەیبەردا یەخسیرکرا، کاتێ ژنە تالآنییەکان دابەش دەکرێن بەسەر جەنگاوەرەکانا، صەفێ بەر دەحیەی کەلبی دەکەوێ، بەلآم لەپاشا عەرزی پێغەمبەر دەکەن، کە صەفێ شازادەیە، هەر قابیل بەخۆیەتی، ئیتر پێغەمبەریش وەریدەگرێتەوە لەدەحیەو مارەیکرد لەخۆیو ئازادیکردو

ئازادکردنەکەی خستە بری مارەیی بۆی. صەفییە خاتوون دە فەرموودەی گێڕاوەتەوە، یەك فەرموودەی لە بوخاریدا هەیە.

صەفیّ زۆر هێمنو بەڕێزو سەلارو هۆشمەند بوو، لە سەرەمەرگا عەرزی پێغەمبەری کرد: ئەی پێغەمبەری خودا ! سوێندم بەخودا حەزدەکەم کە ئەم ئێشو ئازارەی تۆ بەمنەوە بوایە نەوەك بەتۆوە، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: ڕاست دەکەیت.

قسە دەگاتەوە بە صەفیّخان کە حەزرەتی عائیشەو حەزرەتی حەفصە دەڵێن: صەفیّ بنە جووە، ئێمە لەو باشترین، ئێمە ئامۆزای پێغەمبەرین، ئەو کچە جوولەکەیە، ئەویش لەداخا دەست دەکا بەگریان، پێغەمبەر دەچێ بە سەریا، دەڕوانێ دەگری، دەفەرموێ: ئەوە بۆچی دەگری؟ دەڵێ: حەفصەی ژنتو عائیشەی ژنت پێم دەڵێن: من کچە جوولەکەمو تانەی بنە جوویيم لێ دەدەن. پێغەمبەر فەرمووی: بۆ پێت نەگوتن: منێ کە باوکم هاروون پێغەمبەر بێ و، مامەم موسا پێغەمبەر بێ و، مێردم موحەممەد پێغەمبەر بێ، ئیتر چۆن ئێوە لە من باشتر دەبن. لەمانگی ڕەمەزانی ساڵی پەنجای کۆچیدا، لە سەردەمی موعاوییەدا خاتوو صەفیّ گیانی پاکی سپارد. ڕەزاو ڕەحمەتی خودای لێبێ. (بڕوانە: تاج/٩٣/٣ ف/٣ + ل/٨٢ ف/٢ + تاج/١٦١/٥- ف/١ + تاج/٢٢٣/٨ ف/١).

٧٥١- وَعَنْهَا - فِي رِوايَةٍ أُخْرى- قالَتْ: خَرَجْنا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ حَجَّةِ الوَداعِ، فَمنَّا مَنْ أَهَلَّ بِعُمْرةٍ، وَمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِحَجَّةٍ وَعُمْرةٍ، وِمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بالحَجِ، وَأَهلَّ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بالحَجِ، فَأَمَّا مَنْ أَهَلَّ بالحَجِ، أوْ جَمَعَ الحَجَّ والعُمْرةَ، لَم يَحِلُّوا حَتَّى كَانَ يَوْمُ النَّحْرِ. (الحديث ١٥٦٢)[١٥٨]:

(١٥٨) وجه آخر من حديث عائشة (رضي الله عنها) الذي سبق برقم:٧٥٠ - المترجم

لەگێڕانەوەیەکی تردا عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەساڵی حەجی ماڵاواییدا، لەمەدینەوە لەخزمەت پێغەمبەردا، لەمانگەکانی حەجا، بەرەو مەککە کەوتینە ڕێ، لەسەر ئەم سێ شێوەیە ئیحراممان دابەست: هەمان بوو بەس ئیحرامی عەمرەی بەستبوو، هەمان بوو ئیحرامی حەج و عەمرەی بەسەر یەکەوە بەستبوو، هەمان بوو بەس ئیحرامی حەجی بەستبوو، پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- ی بەس ئیحرامی حەجی بەستبوو، جا ئەوانەی کە تەنیا ئیحرامی حەجیان بەستبوو، لەگەڵ ئەوانەدا کە ئیحرامی حەج و عەمرەیان بەسەر یەکەوە بەستبوو، ئیحرامیان نەشکاند هەتا یەکەم ڕۆژی جەژن). (تاج/٢/١٧٣- د - ش/د/ن).

٧٥٢- عَنْ مَرْوَانَ بْنِ الْحُكَم قَالَ: شَهِدْتُ عُثْمانَ وَعَلِياً رَضِي اللّهُ عَنْهُ ثْمانُ يَنْهى عَنِ المتْعَةِ، وَأَنْ يُجْمَعَ بَيْنَهُمَا، فَلَمَّا رَأى عَليٌّ أَهَلَّ بِهِمَاك لَبَّيْك بِعُمْرةٍ وَ حَجَّةٍ، قَالَ: مَاكُنْتُ لأَدَعَ سُنَّةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وْلِ أحِدٍ (الحديث ١٥٦٣ - طرفه في١٥٦٩) [١٥٩]:

مەڕوانی کوڕی حەکەم فەرمووی: ساڵێ لەسەردەمی جێنشینیی عوسماندا، دەرچووین بۆ حەج، لە عوسفان، کە دەوری سیی و شەش میل لە مەککەوە دوورە، خۆم بە دیارەوە بووم، عوسمان نەیی دەکرد لە موتعەی حەج، هەروا نەیی دەکرد لە قیران کە ئەوەیە حەج و عەمرە تێکەڵ بکرێن و بەیەکەوە بکرێن، بەڵکو ڕای وابوو حەج لەسەر شێوەی إفراد بکرێ، واتە: حەج بەجیا، بکرێ و عەمرە بەجیا، ئیمامی عەلی کە ئەمەی بینی فەرمووی: ئەی عوسمان ! ئەمەی تۆ دەیڵێیت پێچەوانەی ئەوەیە کە پێغەمبەر خۆی کردوویەتی !

(١٥٩) أنظر مسلم: الحج، باب: جواز التمتّع، رقم: ١٢٢٣

جا بـۆ ڕێنمـاییو بـۆ پیـادەکردنی گوتـار بـەکردار، عـەلی خـۆی بـە پێچەوانەی نەهیەکەی عوسمانەوە، عـەمرەو حـەجی بەیەکەوە دابەستو فـەرمووی: (لَبَيْــكَ بِعُمْــرَةٍ وَحَجَّــةٍ: خودایـە ! ئیحرامـی حـەج و عـەمرە بەیەکەوە بۆ تۆی گـەورە دادەبەستم). عـەلی ئـەوجا فـەرمووی: (بەقسەی کەس واز لە ڕێبازو سوننەتی پێغەمبەر ناهێنم ـدروودی خوای لەسەر بێ.)

٧٥٣- عَنِ ابْنِ عَبّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قالَ: كانُوا يَرَوْنَ أنَّ العُمْرَةَ في أَشْهُرِ الحَّج مِنْ إفْجَرِ الفُجُورِ في الأرضِ، وَيَجْعَلُـونَ المحرَّمَ صَـفَراً، وَيَقُولُـونَ إذا بَـرأ الدَّبَرْ، وَعَفَا الأَثَرُ، وَانسَلَخَ صَفرْ، حَلَّتِ العَمْرةُ لِمَنِ اعْتمَرْ. قَـدِمَ الـنبيُّ رَضِـي اللّٰهُ عَنْهُ وأَصْحابُهُ صَبيحَةَ رابِعَةٍ مُهِلينَ بالحَجِ، فَأَمَرَهُمْ أنْ يَجْعَلُوها عُمْرةً، فَتَعـاظَ ذٰلِكَ عِنْـدَهُمْ، فَقـالُوا: يَارَسـولَ الله أيُّ الحِـلِّ ؟ قَـالَ: (حِـلٌّ كُلُّـهُ). (الحـديث ١٥٦٤):[160]

ئیبنوعەباس (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەسەردەمی پـێش ئیسلاما، هـۆزی قـوڕەیش و ئەوانـەی کەلەسـەر ئاییـنـە پووچـەکەی قـوڕەیش بـوون، وایـان دانـا بـو کـەکردنی عـەمرە لەمانگـەکانی حەجدا، لەگوناهـە هـەرە گەورەکانـەو لـەوە خـراپتر ڕووی نـەداوە لەسـەر ڕووی زەوی! وە لـەباتی مـانگی موحـەڕڕەم، کـە خـۆی یەکێکـە لـەو چـوار مانگـە کـە نـاودارن بـە ئەشـهەرول حـوروم، کـە ڕەجـەب و شـەعبان و قوربـان و موحـەڕرەمن، دەچوون مانگی صەفەریان دەکرد بە مانگی حەرام، لە جیاتی موحـەررەم. وەئـاوا کـاتی کردنـی عـەمرەیان دیـاری دەکـردو دەیـانگوت: کاتـێ زامو ناوکەڕێژی پشتی وڵاخـی ژێـر حاجیـان، لـەپاش تـەواوکردنی حـەج سـاڕێژ بـوو، وەشـوێنەواری کـاروانی حاجیـان کـوێرەوە بـوو، وەمـانگی موحـەررەم

(١٦٠) اخرجه مسلم في الحج، باب: جواز العمرة في أشهر الحج رقم: ١٢٤٠.

تەواو بوو، ئەو حەلە هەرکەسێ بیەوی عـەمرە بکـا، عـەمرەی بـۆ دروسـت بوو!

جا کاتێ لەحەجی مالاواییدا، کە پێغەمبەرو هاورێکانی -دروودی خوای لەسەر بێ- لەبـەیانی ڕۆژی چـوارەمی مـانگی قوربانـدا هـاتن بـۆ مەککـە، ئیحرامـی حەجیان بەسـتبوو، ئـیتر پێغەمبـەر -دروودی خوای لەسەر بێ- فـەرمانی پێکـردن، کـە حەجەکـەیان بکـەن بــە عــەمرەو، لەپاشــا ئیحــرام بــشکێنن لــەپاش تەواوکردنی کردارەکانی عـەمرە، بـەلاَم ئـەوان ئـەم کـارە زۆر گـەورەوگران بـووە لەسـەر شـانیان، چـونکە ئـەوان لـەوەوپێش شـتی وایـان نـەدیبوو، وەکردنـی عـەمرەیان لەمانگـەکانی حەجـدا، بـەگوناهێکی گەلـێ گـەورە دادەنا، ئنجا کە بەباشـی لـە باسـەکە تێگەیـشتن گوتیـان: ئـەی پێغەمبـەری خـودا ! بـەم ئیحـرام شـکاندنە چیمان بـۆ حـەلالّ دەبێتـەوە، لـەو شـتانەی کەبەهۆی ئیحرام بەستنەوە لێمان قەدەغە بوو بوون؟ فـەرمووی: (هـەموو شتێکتان بۆ حەلالّ دەبێتەوە). (تاج/٢/٢٤٥ –١-١/د)

٧٥٤- عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنْ حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، زَوْجِ النبيّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ، مَا شأنُ النَّاسِ حَلُّوا بِعُمرَةٍ وَلَمَ تَحْلُلْ أَنْـتَ مِـنْ عُمْرِتكَ؟ قَالَ: إنِي لَبَّدْتُ رَأسِ، وَقلدْتُ هَدْيِى، فَلا أَحِلُّ حَتىَّ أنْحَرَ). (الحـديث ١٥٦٦ – أطرافُهُ في: ١٦٩٧، ١٧٢٥، ٤٣٩٨، ٥٩١٦)[١٦١]:

ئیبنوعومەر لە حەفصەی خوشکیەوە کـە هاوسـەری پێغەمبـەر بـوو -دروودی خوای لەسەر بێ- فـەرمووی: (ئـەی پێغەمبـەری خـودا ! ئـەوە بۆچـی ئـەو خەڵکەی تـر ئیحرامیان شکاندو کردیان بە عەمرە، کەچی تـۆ وات نـەکرد؟ فەرمووی: (ئاخر من قژە سـەری خـۆم پەستاندووەتەوەو، وشـتری دیـاریی بـەیتم لەگـەڵ خـۆم هێنـاوەو، نیـشانەم کـردوون و، سـەرو جـووت سـۆلم

(١٦١) اخرجه مسلم في الحج، باب: بيان ان القارن لايتحلل الا.. رقم: ١٢٢٩.

كردۆتە ملیان، تا خەڵك بزانن كە ئەوە دیاریی بەیتە، لەبەرئەوە من ئیحرام ناشكێنم هەتا قوربانی سەرنەبڕم).

٧٥٥- عَنْ شُعْبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قالَ: أخْبَرَنَا أبُو جَمْرَةَ، نَصْرُ بْنُ عِمْرانَ الضُبَعِيُّ، قَالَ: تَمَتَّعْتُ فَنَهاني ناسٌ، فَسَأَلْتُ ابنَ عَباسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَمَرَني، فَرأيْتُ في المَنامِ كأنَّ رَجُلاً يَقُولُ لي: حَجٌّ مَبْرُورٌ، وَعَمْرَةٌ مُتَقَبَّلَةٌ، فَأخْبَرْتُ ابْنَ عَباسٍ، فَقَالَ: سُنَّةُ النبيَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقالَ: لِيَ أقِمْ عِنْدِي فَأَجْعَلُ لَكَ سَهْماً مِنْ مالي، قَالَ شُعْبَةُ: فقُلْتُ: لِمَ؟ فَقَالَ: لِلرُّؤْيا الَتِي رَأيْتُ. (الحديث ١٥٦٧ - طرفه: ١٦٨٨)[١٦٢].

شوعبە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئەبو جەمرە، نەصری كوڕی عیمرانی چوبەعی هەواڵی پێمان دا، فەرمووی: جارێ چووم بۆ حەج تمتعم كرد، چەند كەسێ گوتیان شتی وا مەكە، منیش بۆ ئەم مەسەلەیە لە ئیبنو عەبباسم پرسی، فەرمووی: بیكە قەیناكا، جا شەوێ لە خەوما، وەك پیاوێ پێم بڵێ: حەجەكەت پیرۆزبێ و عەمرەكەت قەبووڵ بێ! منیش ئەم خەونەم بۆ ئیبنو عەبباس گێڕایەوە، فەرمووی: ئەڵڵاهو ئەكبەر، ئەڵڵاهو ئەكبەر، حەج و عەمرە لەسەر شێوەی تەمەتتوع، سوننەتە، پێغەمبەر خۆ (درودی خوای لەسەر بێ) فەرمانی پێكردووە، ئەوجا ئینو عەباس فەرمووی پێم: (لەلای من بمێنەوە، پشكێ لە سامانەكەمت بۆ دەبڕمەوە، وەئەم خەونەت لەبارەی موتعەی حەجەوە بۆ مەردوم بگێڕەرەوە) شوعبە فەرمووی بە ئەبوجەمرەم گوت: لەبەرچی وایفەرموو؟ فەرمووی: لەخۆشی ئەم خەونە كەمن لەم بارەیەوە بینیم، كە بەڵگەی ڕاستو دروستی فەتواكەی ئیبنو عەباس بوو، سەبارەت بەكردنی عەمرەو حەج لەسەر شێوەی تەمەتتوع).

(١٦٢) أخرجه مسلم في الحج، باب: جواز العمرة في أشهر الحج، رقم: ١٢٤٢.

ڕوونكردنەوە:

ئەم چەند بەهرانە لەم فەرموودەیە وەردەگیرێن:

١. مژدانە دروستە، كەسێ هەواڵێكی خۆشت پێ دەدا، واباشە خەڵاتی بكەی، مژدانەیەكی سامانی پێ بدەی.

٢. كاتێ قسەی زانایی ڕێكی حەق دەرچوو، خۆشحاڵی دەربڕین بۆی دروستە.

٣. دروستە خەونی باش، بەتایبەتی كە هی پیاوێكی باش بێ، بكرێ بە پاڵپشت بۆ بەڵگەی شەرعیو، لەم بارەیەوە استئناسی پێ بكرێ.

٤. گێڕانەوەی خەون بۆ زانا كارێكی باشە.

٥. ئەڵلاهو ئەكبەر كردن لەكاتی ڕوودانی خۆشی و لەكاتی گەیشتنی هەواڵی خۆشدا باشەو كارێكی پەسەندە.

٦. كار بەظاهیری بەڵگە دەكرێ، هەتا بە بەڵگەیێ غەیری ظاهر تەرجیح دەكرێ.

٧. ڕاجیایی لەنێوان زانایاندا دروستە، بەنیازی ئەوە كە فەرمایشتی بەهێز كارێكی بەڵگەكاری پێ بكرێ، هەروەك دەبێ بەهۆی ڕەحمەت بۆ ئوممەت.

٨. شوعبەی كوڕی حەججاج (رەزای خوای لێ بێ) تابیعی تابیعەیە، بەیەكڕایی زانایان پێشەوایەكە لەپێشەوایانی فەرموودە، شوعبە لەپیاوان (رجال)ی صەحیحەینە، جێگەی بتمانەی شێخی بوخاریو شێخی موسلیمە، تەنیا ئەو لە (كوتوبی سیتتە = شەش پەڕاوە) كەدا ناوی شوعبەی كوڕی حەججاجە، بەڵام شوعبە ناوی تر، كە ناوی باوكی جیابێ لە نەسائیو ئەبوداودا هەیە، شوعبەی كوڕی تەوئەمیش

هەندێ دەڵێن: صەحابیە، ئەگەر وابێ شوعبەناو لەناو یارانی پێغەمبەردا هەیە، لە ئیصابەدا دەفەرموێ: شوعبەی عەنبەری، پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- بە ذوئەیبی کوڕی دەفەرموێ: (خودا پیت و فەڕت تێخاو بتهێڵێ بۆ باوك و دایکت) کەچی لە تەرجەمەی ناوی ذوئەیبا، لە ئیستیعاب و لەاصابەدا: ذوئەیبی کوڕی شوعثەم نووسروە، لە ئیستیعابدا: ذوئەیبی کوڕی شوعثەنی عەنبەریش نووسراوە، لەئیصابەش دا ئاماژە بۆ شوعثەن کراوە!

پێشەوا موسلیم -ڕەحمەتی خودای لێ بێ- پەسەن و مەتحێکی زۆری جوانی شوعبە دەکا، بەتایبەتی لەپێشەکی صەحیحی موسلیم دا دەفەرموێ: (پێشەوایانی فەرموودەناسەکان وەك: مالیکی کوڕی ئەنەس و شوعبەی کوڕی حەجاج و سوفیانی کوڕی عویەینە و یەحیای کوڕی سەعیدی قەططان و عەبدو ڕڕەحمانی کوڕی مەهدی و.. لەپێشەوا پایە بەرزەکانی فەرموودەن).

سوفیانی ثەوری – کە هاوڕێی فەقێیەتی بووە، ئاوا شوعبە دەنرخێنێ: (شوعبە میری ئیماندارانە لەزانستی فەرموودەدا). ئیمامی ئەحمەد دەفەرموێ: (لەم بوارەدا شوعبە بەتەنیا خۆی نەتەوەیەکی سەربەخۆیە).

یەحیای کوڕی سەعید دەفەرموێ: (لە سوفیانی ثەوری و شوعبەو مالیکی کوڕی ئەنەس و ئیبنو عویەینەم پرسی لەبارەی پیاوێکەوە کە (ثبت = چەسپاو) نەبێ، گەلێ جار هەندێ پیاو لەبارەی پیاوی واوە پرسیارم لێ دەکەن ؟!

فەرموویان: (تەنیا ئەوەندەیان پێ بڵێ: کە ئەو پیاوە چەسپاو (ثبت)

نییه). عەبدوڵلای کوڕی موبارەك دەفەرموێ: (چووم بۆ خزمەت شوعبە، کە گەیشتمە خزمەتی گوێم لێبوو دەیفەرموو: ئەو پیاوە عوببادی کوڕی کەپیرە پارێز لەگێڕانەوەی فەرموودە لەوە وەبکەن).

عەبدوڵلای کوڕی موعاذی ئەل عەنبەری دەفەرموێ: باوکم فەرمووی: نامەم نووسی بۆ شوعبە، لەبارەی ئەبوشەیبەوە، کە قازی واسیط بوو، لێیم پرسی، فەرمووی: شوعبە بەنامە وەڵامی دامەوە، فەرمووبوی: ڕیوایەتی لێوە مەکە، واتە: زەعیفو لاوازە.

جا لەبەرئەوەی کە ئاژاوە دروست نەبێ، نامەکەی من بۆیم نووسی بوو دەدڕێنی، نەبادا بگاتەوە بەقازی و بەحوکمی ئەوەی کە قازییە کێشەیێ، ئازارێ، ناهەمواریەکمان بۆ دروست بکا.

نموونەیێ لە (جەرحو تەعدیل) ئیمامی موسلیم ڕەحمەتی خودای لێبێ دەفەرموێ: مەحموودی کوڕی غەیلان فەرموودەی پێمان فەرموو، ئەبو داوود فەرموودەی پێمان فەرموو: فەرمووی: شوعبە پێی فەرمووم: بچۆ بۆ لای جەریری کوڕی حازم، پێی بڵێ: (ڕەوانییە بۆت کە گێڕانەوەی فەرموودە لە حەسەنی کوڕی عومارەوە ئەنجام بدەیت چونکە درۆدەکا).

ئەبوداوود فەرمووی: گوتم بەشوعبە: بۆم ڕوون بکەرەوە چۆن؟ شوعبە فەرمووی: (چەند شتێکی بۆمان گێڕایەوە لەحەکەمەوە، کە چوومە بنج و بناوانی وانەبوو، بێبناغە بوو) گوتی: پێم گوت: وەکو چی؟ فەرمووی: لە حەکەممم پرسی: ئایا پێغەمبەر ﴿دروودی خوای لەسەر بێ﴾ نوێژی لەسەر تەرمی شەهیدەکانی ئوحود کردووە ؟

فەرمووی: نوێژی لەسەر نەکردوون، کەچی حەسەنی کوڕی عومارە لە حەکەمەوە، لە میقسەمەوە، لە ئیبنوعەبباسەوە، دەفەرموێ: پێغەمبەر

ـدروودی خوای لەسەر بێ نوێژی مردووی لەسەر تەرمی شەهیدانی ئوحود کردووەو ناشتوونیشی).

لە حەکەمم پرسی: سەبارەت بەمناڵی زۆڵ چی دەفەرمووێ ؟

فەرمووی: (نوێژ لەسەر تەرمی زۆڵ دەکرێ) عەرزیم کرد: لە فەرموودەی کێدا شتیوا گێڕدراوەتەوە ؟

فەرمووی: لە حەسەنی بەصرییەوە دەیگێڕنەوە، کەچی حەسەنی کوڕی عومارە لەم بارەیەوە دەڵێ: حەکەم لە یەحیای کوڕی جەززارەوە لە عەلی کوڕی ئەبو تالیبەوە !).

مەبەست لەم ڕوونکردنەوە لە پلەی یەکەما، پیادەکردنی زانستی فەرموودەیە، ئاشنابوونە بە کەڵە پیاوانی فەرموودە شوناس، لەبەرئەوە درێژە پێدانی بێ بەهرە نابێ.

هەندێ زانیاری بەنرخی تر لەبارەی شوعبەوە، شوعبە زمان پیس بوو، کەسناوی ئەبو بوسطامە نازناوی ئەزدییە، لە واسیط و لە بەصرە ژیاوە، فەرموودەی لە زۆرکەس وەرگرتووە، خۆی فەقێو شاگردی زۆری هەبووە، شوعبە مامۆستای بوخارییە، واتە: شێخی شێخەکەیەتی، لەم فەرموودەی کە واین لەخزمەتیدا، ڕشتەکەی لەصەحیحی بوخاریدا ئاوایە: بوخاری دەفەرمووێ: (حَدثنا آدَمُ حدَّثَنا شُعبَةُ.. تاد) هەندێ لەمامۆستاکانی شوعبە:

١- عەطای کوڕی سائیب، عەطا لەکۆتایی تەمەنیدا تووشی تێکەڵ و پێکەڵی بووبوو، بەڵام سوفیانی ثەوری، شوعبە لەسەردەمی متمانە پێکراویدا فەرموودەکانیان لێ بیستووە، لەبەرئەوە فەرموودەی ئەم دوو

زاته له عەطاوه ئیحتیاجی پێدەکرێ، هەروا ئەو فەرموودانەی کەوان لە صەحیحەینداو لەعەطاوەن هی پێش ئیختیلاط (تێکەڵ و پێکەڵی)ن.

٢- الحکم: ثقە بوو، جێگەی باوەڕ بوو، متمانە پێکراوی فەرموودەناسان بوو، لەپیاوانی صەحیحەینە، نەوەوی لەبارەیەوە دەفەرموێ: (ج/١/٦٣): (حەکەمی کوڕی عوتەیبە یەکێکە لە شەرعزانە گەورەکانی تابیعین و، یەکێکە لەبەندە هەرە خواپەرستەکانی تابیعین).

یەکەم فەرموودەی لەبوخاریدا فەرموودەی ژمارە (١١٧)میە لە فەتح الباریدا. شێخی عەینی دەفەرموێ (ج/٢/١٧٨): (پیاوێکی خواناسی سۆفیلکەی سوننەتپەروەر بوو، جێگەی متمانەی فەرموودە شوناسان بوو، کۆمەڵی فەرموودە شوناسەکان فەرموودەکانی ئەویان گێڕاوەتەوە، ساڵی سەدو چوارده، یا سەدو پازدەی کۆچی مردووە).

٣- مەنصوری کوڕی معتمری کوڕی عەبدوڵلا، لە پیاوانی صحیحین و شەش پەڕاوەکەیە، شێخی بوخاری لەصەحیحی بوخاریدا فەرموودەکانی لەم زاتانەوە دەگێڕێتەوە: لە شوعبەو ثەوری و ئیبنو عویەینەو شەیبان و ڕوحی کوڕی قاسم و حەممادی کوڕی زەیدو جەریری کوڕی عەبدولحەمید، پێشەوا نەوەوی دەفەرموێ: (ئەحمەدی کوڕی عەبدوڵلا دەفەرموێ: چەسپاوترینی خەڵکی کووفە مەنصوورە، ڕاست و ڕەوانە وەکو دووخ، کەسێ نییە لە فەرموودە شوناسان کە ڕەخنەی لێی هەبێ، شەست ساڵ بەڕۆژ بەڕۆژوو دەبوو، بە شەویش شەونوێژی دەکرد، پەرستش و زوهدو وەرعی لە ئەندازە بەدەر بوون، میریی بەزۆر ویستی بیکا بە قازی قەبووڵی نەکرد، ڕەحمەتی خودای لێ بێ..).

هەندێ لە شاگردەکانی شوعبە:

١- یـەحیای کـوڕی سـەعیدی قـەططـان، کەسـناو (کونیـە)ی ئـەبو سەعیدە، کۆمەڵەی فەرمودەناسـەکان فـەرمووودەکانی ئـەویان گێڕاوەتـەوە، بـەکۆی دەنـگ، بـەبێ ڕاجیـایی دایاننـاوە بەپێـشەوایەکی پایەبـەرزی حوججـەی متمانـە پێکـراو، شـاگردی ئـەم زاتانـە بـووە، لەگێڕانـەوەی فەرموودەدا:

یـەحیای ئەنـصاری و موحەممـەدی کـوڕی عـەجلان و ئـەوری و ئیبنوئـەبیء ذیئـب و مالیـك و شوعبەوکەسـانی تـریش، ئـەم زاتانـەیش شاگردی ئەوبوون.

ثەوری و ئیبنوعویەینـەو شـوعبەو عەبـدوڕڕەحمانی کوڕی مەهـدیو ئەحمـەدو یـەحیای کوڕی معینو عـەلی کوڕی مـداینی و ئیـسحاقی کوڕی ڕاهەوەیـە و.. کەسـانی تریـشن کەواتـە: هەنـدێ لـە فـەقێکانی مامۆستاشـی بـوون، وەك: ثـەوری و شـوعبە، شـتی وایـش لەگێڕانـەوەدا هـەر زۆر زۆرە، یەحیای کوڕی معین دەفەرموێ: (بیست ساڵی ڕەبـەق لەسـەر یـەك هـەموو شەوو ڕۆژێ یەحیای کوڕی سـەعید، خـەتمێکی قورئـانی دەکـرد، چـل سـاڵ لەسەر یەك یەحیا لەکاتی زەوادا ئامادەی مزگەوت دەبوو).

٧٥٦ – عَنْ جابِرِ بْنِ عَبْدِاللهِ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّهُ حَجَّ مَعَ النَبِيّ صَـلَّى اللَّـهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ سَاقَ البُدْنَ مَعَهُ، وَقَدْ أَهَلُّوا بالحَجّ مُفْرداً، فَقَالَ لَهُمْ: (أحِلُّواَ مِنْ إحْرامِكُمْ، بِطَوافِ البَيْتِ وَ بَيْنَ الصفَا وَالمَرْوَةِ، وَقَـصِّرُوا، ثُـمَّ أقِيمُـوا حَـلالاً، حتىَّ إذا كانَ يَوْمُ الدَرْوِيَةِ فَأَهِلُّوا بالحَجّ، وَاجْعَلُوا التي قَدِمْتُمْ بَها مُتعَة). فَقَـالُوا: كَيْفَ نَجْعَلُهَا مُتْعَةً وَقدْ سَمَّيْنَا الحَجَّ ؟ فَقَالَ: (أفعَلُوا ما أمَرْتُكُم، فَلَوْلا أني سُقْتُ الهَدْيَ لَفَعَلْتُ مِثلَ الذي أمَرْتُكُمْ، وَلكِنْ لايحِـلُّ مِـنِي حَـرامٌ حَتَّـى يَبْلُـغَ الهَـدْيُ مَحِلَّهُ) فَفعَلُوا. (الحديث ١٥٦٨): [١٦٣]

جابیری کوڕی عەبدوڵلا (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەحـەجی ماڵاوایيـدا کـە

١٦١/ اخرجه مسلم في الحج عيني (٢٠٢/٣/٩) حم ١٦٦/٨- مَذاهِبُ العُلَماء في التَحَلُّلُ المُعْتَمِرُ المُتَمَتِعْ – المترجم).

پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێـ وشتری دیاری بەیتی لەگەڵ خۆی برد، خۆم لەخزمەتیدا چووم بۆ حەج، لەوحەجەدا حەجکاران بەس ئیحرامی حەجیان بەجیا دابەستبوو، لەسەر شێوەی ئیفراد پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێـ بەیارانی فەرموو: (حەجەکەتان هەڵوەشێننەوەو بیکەن بە عەمرە لەسەر ئەم شێوەیە: تەوافی بەیتو سەعی نێوانی صەفاو مەڕوە بکەنو موی سەرتان کورت بکەنەوە ئیتر کردارەکانی عەمرە تەواو. ئیتر لەوەپاش لەم ماوەیەدا بەبێ ئیحرام لە مەککە بمێننەوە، هەتا ڕۆژی تەروییە، کەڕۆژی هەشتەمی مانگی قوربانە، ئەوسا سەرلەنوێ لەناو مەککەوە ئیحرامی حەج بەجیا دابەستنەوە، وەئەو حەجەی کە بەتەنها، لەپێش هاتنتانا بۆ مەککە ئیحرامیتان بەستبوو لەسەر ئەم شێوەیەی باسکرا بیکەن بە عەمرە، وەلەم ماوەیەدا هەتا ڕۆژی تەروییە پشوو وەرگرنو بیکەن بەحەسانەوە). حاجیان فەرموویان: چۆن بیکەین بەعەمرەو پشوو وەرگرین، خۆ ئێمە لە سەرەتاوە ناوی حەجمان لێ ناوەو نێتی حەجمان هێناوە ئیتر چۆن بیکەین بە عەمرە ؟ پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێـ فەرمووی: (من چیتان پێ دەڵێم بەبێ چەندو چون بیکەن، خۆشم لەبەرئەوە نەبێ کە ئاژەڵی دیاری بەیتم لەگەڵ خۆم هێناوە، هەمان شتم دەکرد کە بە ئێوە دەڵێم بیکەن، بەڵام ئەو شتانەی کە بەهۆی ئیحرام بەستنەوە لەمن قەدەغە بووە، بۆم ڕەواو حەڵاڵ نابنەوە- هەتا ئاژەڵە دیارییەکانم نەگەنە جێگەی دیاریکراوی خۆیانو کاتی سەربڕینیان نەیەت، کە ئەوەیە لە ڕۆژی دەی قورباندا لە مینا سەربڕێن و بدرێن بە پێشیاوان). (تاج /٢/١٧٤-١).

ڕاڤەو ڕوونکردنەوە:

هەدیی شوێنی سەربڕین‌و کاتی سەربڕینی تایبەتی خۆی هەیە. هەدیی بەیت ئاژەڵێکە کە دەست بدا بۆ قوربانی، کەواتە: بزن‌و مەڕو ڕەشەوڵاخ‌و وشتر دەست دەدەن بۆ ئاژەڵی دیاری بەیت، گامێشیش دەبێ، چونکە گامێش بۆ حوکمە شەرعییەکان، حوکمی ڕەشەوڵاخی هەیە، هەدیی هەیەتی نەدرە، ئەوە حوکمی نەزری هەیە، هەیەتی خێری ڕووتە واتە: تطوعە — ئەم جۆرەیان هەموو کەسێ دەتوانێ لێی بخوات.

هەدیی بەیت جیایە لە قوربانی‌و لە ئاژەڵی کەفارەت و لە خێری ئاسایی، ئەمە بەشێوەیەکی گشتی، بە زۆرینەی کات کاتی سەربڕینی هەدیی بەیت ڕۆژانی سەربڕینی قوربانییە، بۆ زانیاریی تەواو بڕوانە (مغنی المحتاج/١ ص/٥٣٢-٥٣٥ — باب الاحصار والفوات) + (تاج/٢/ ٢٥٥ز — ١٢٧- باسی ئاژەڵی دیاریی بەست) + (بڕ: ژمارە: ٧٨٦).

٧٥٧– عَنْ عِمْرَانَ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: تَمَتَّعْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَنَزَلَ الْقُرْآنُ، قَالَ رَجُلٌ بِرَأْيِهِ مَاشَاءَ). (الحديث ١٥٧١– طرفه في: ٤٥١٨)[١٦٤]:

موطەڕیف فەرمووی: لە سەرەمەرگا، عیمرانی کوڕی حوصەین (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی پێم: فەرموودەیەکت پێ دەڵێم، هیوایە کەخودا بیکا بەمایەی بەهرە بۆت: پێغەمبەر خوای (دروودی خوای لەسەر بێ) و ئێمەش لەخزمەتیدا بە تەمەتتوع حەجمان کردووە، وە هەتا خۆشی کۆچی دوایی کرد ئەمکارە لەسەر ئەم شێوەیە وەك خۆی مابوو، نە پێغەمبەر

(١٦٤) قال الشيخ العَيني: (والحديث أخرجه مسلم في الحج — ٢٠٤/٩ — العَيني — المترجم)

دروودی خوای لەسەر بێ- لەپێش مەرگیدا یاساخی کردبوو، وە نە قورئان قەدەغەی کردبوو، لە گێڕانەوەی ئەم شوێنەدا: (عیمرانی کوڕی حوصەین (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئایەتی پشوودان و حەسانەوە، لەنێوانی عەمرەو حەجدا، کە ناودارە بە ئایەتی تەمەتتوعی حەج، لە نامەی پیرۆزی خودادا هاتووە، ئێمە خۆمان لەگەڵ حەزرەت خۆیدا، عەمرەو حەجمان لەسەر ئەو شێوەیە کەوا لە ئایەتەکەدا کردووە، وەهەتا حەزرەتیش -دروودی خوای لەسەر بێ- کۆچی دوایی کرد، ئەم کارە لەسەر ئەم شێوەیە وەك خۆی مابوو، وە نە قورئان قەدەغەی کردبوو، وە نە پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- یاساخی کردبوو ئیتر هەندێ کەس– وەك ئیمامی عومەر، یا ئیمامی عوسمان بێ – لەلای خۆیەوە بە ئارەزووی خۆی شتێ بڵێ، کە جیابێ لەم شێوەیەی کە من لەم فەرموودەیەدا ڕوونم کردەوە، ئەوە لەبەر ئەوەی بە ڕای خۆیەتی بایەخی نییە). (تاج/٢/١٧٦/ ١٧٨).

٧٥٨– عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أنَّ رَسُولَ الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ مَكَّةَ مِنْ كَداءٍ، مِنَ الثَّنِيَّةِ العُلْيَا التِي بِالبَطْحَاءِ، وَيَخْرُجُ مِنَ الثنِيَّةِ السُّفْلَى) (الحديث ١٥٧٥) طرفه في: ١٥٧١ [١٦٥]:

ئیبنوعومەر (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: دەستووری پێغەمبەر وابوو لە کەدائەوە (واتە: لەدانەی ژووروووەوە کە پێی دەگوترێ: ثەنییە تولعولیا، کەوا لەناو بەطحادا) دەڕۆیشتە ناو شاری مەککەوە، وە لەدانەی خوارووشەوە کە پێی دەگوترێ: ثەنییەتول سوفلا، لە مەککە دەردەچوو). (تاج/٢/١٨١ز-٩٣- ش/د/ت/ن).

٧٥٩– عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنها قالَتْ: سَأَلْتُ النَبِيّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

---

(١٦٥) أخرجَهُ مسلم في الحجِ، باب: استحباب دخول مكة من الثنية العليا.. رقم: ١٢٥٧

وَسَلَّمَ عَنِ الجَدْرِ اَمِنَ البَيْتِ هُوَ؟ قَالَ: (نَعَمْ) قُلْتُ: فَمَالَهُمْ لَمْ يُدْخلوهُ في البَيْتِ؟ قَالَ: (إنَّ قَوْمَكِ قَصَّرَتْ بِهِمْ النَّفَقَةُ). قلتُ: فَما شَأنُ بابِهِ مُرْتَفِعاً؟ قَالَ: (فَعَلَ ذلَكَ قَوْمُكِ، لِيُدْخِلُوا مَنْ شَاؤُوا وَيَمْنَعُوا مَنْ شَاؤوا، ولَوْلاَ أنَّ قَوْمَكِ حَديثٌ عَهْدَهُمْ بِالجاهِلِيَّةِ فَأخَافُ أَنْ تُنكِرَ قُلُوبُهُمْ، أنْ أُدخِلَ الجَدْرَ في البَيْتِ، وَأنْ أُلْصِقَ بَابَهُ بالأَرْضِ) (الحديث: ١٥٨٤)[١٦٦]:

عائیشه (رەزای خوای لێ بێ) **فەرمووی: پرسیارم کرد لەحەزرەت** -دروودی خوای لەسەر بێ- **ئایا حیجری ئیسماعیل لەبنەڕەتدا بەشێکە لەماڵی بەیت یا نا ؟ فەرمووی: (بەڵێ بەشێکە لە ماڵی بەیت) عەرزیم کرد: ئەی بۆچی ئێستا نەخراوەتەوە سەر بەیت؟ فەرمووی: (چونکە گەلی تۆ کاتێ کەکابەیان دروست کردەوە دەستیان کورت بوو). گوتم: ئەی بۆچی دەرگای بەیت بەرزە؟ فەرمووی: (گەلی تۆ کە هۆزی قورەیشە، بۆیە وا لەبەرزی دەرگای بەیتیان دروست کردووە، هەتا بەئارەزوی خۆیان کێیان ویست کە بچێتە ناوی، ڕێگەی پێ بدەن،و، کێیان نەویست نەهێڵن بچێتە ناوی، لەبەرئەوە نەبێ کە گەلی تۆ هێشتا نۆ مسوڵمانانن و، دەترسم لەدڵەوە پێیان ناخۆش بێ، دەنا حیجرم دەخستەوە سەر بەیتو دەرگاکەیشم لەسەر زەوییەکە دادەنا، نەوەك وەك ئێستای ئاوا بە بەرزەوە) (تاج/٢/٢٧٣ز– ١٣٥- ش/ت) بەیت واتە: کەعبە.**

ڕوونکردنەوە:

مەککەو مەدینەو مەسجیدولحەرامو کەعبەو بەیتو قیبلەو حەرەمو حەرەمی مەککیو حەرەمی مەدەنیو مەسجیدولئەقصاو خاکی پیرۆزو

---

(١٦٦) أخرجه مسلم في الحج، باب: جدر الكعبة وبابها، رقم: ١٣٣٣).

زۆر ناوی تری شوێنە پیرۆزەکانی دیاری موقەددەسە، وەك كێوی عەرەفەو جەبەلو رەحمەو میناو موزدەلیفەو مەشعەرولحەرام و تەنعیمو.. تاد، ئەم جۆرە شوێنانە هەر یەكێكیان بگریت، نەخشەو ڕێگەو سنوورو نەخشەی تایبەتی خۆی هەیە، لەكتێبە گەورەكاندا بەڕوونی ڕونكراونەتەوە، ئەوەیشی پەیوەندی بە مەساجیدو چۆنێتی و جوغرافیاوە هەبێ لەشوێنی خۆیان زۆر بەجوانی ڕوون كراونەتەوە.

ئەوەی كە زۆر مەبەستمە كە لەم شوێنەدا ئاماژەی بۆ بكەم ئەمەیە:

١- (خاڵێكی زۆر گرنگ لەم فەرموودەیە وەردەگیرێ، كە ئەویش ئەمەیە: دڵی كۆمەڵەی مسوڵمانان ڕابگیرێ، كەئێستا پێی دەگوترێ: ڕێز گرتنی هەستی جەماوەر، ئەوەی كە لەسەردەمی پێغەمبەردا (دروودی خوای لەسەر بێ) پێی دەگوترا: أسْتِصلاحي قُلُوبي مؤَلَّفە، گەرچی عومەر لەكاتی خۆیدا فەرمووی: ئێستا ئیسلام عەزیزو بەهێزە، كارمان بەمانە نەماوە، بەڵام بەڕاستی ئێستا كاتی ئەوە هاتۆتەوە..).

٧٦٠- عَنْ عائِشَةَ رَضِي اللهُ عَنْهُ أنَّ النبيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهَا: (يَا عَائِشَةُ لَولاَ أنَّ قَوْمَكِ حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَةٍ، لأَمَرْتُ بِالبَيْتِ فَهُدِمَ، فَأَدْخَلْتُ فِيهِ مَا أُخْرِجَ مِنْهُ، وَأَلْزَقْتُهُ بالأَرْضِ، وَجَعَلْتُ لَهُ بَابَيْنِ بَاباً شَرْقِياً وَبَاباً غَرْبِياً، فَبَلَغْتُ بِهِ أَسَاسَ إِبْراهيمَ) (الحديث ١٥٨٦)[١٦٧]:

عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) پێی فەرمووم: هۆزی تۆ نۆ مسوڵمانن لەبەرئەوە دەترسم كە لەدڵەوە پێیان ناخۆش بێ، ئەگینا كەعبە (بەیت) م دەڕوخان‌و لەئاستی زەوی مزگەوتەكە تەختی بنەكەیم دادەناو، دەرگەكەیشم لەسەر تەختی زەویەكە دادەنا، وە دوو

(١٦٧) اخرجه مسلم (صم/٩١/٩رقم ١٣٣٥ — المترجم).

دەرگایشم بۆ دروست دەکرد: دەرگایێ لە خۆرهەلاتیەوەو دەرگایێ لە خۆرنشێنیەوە، تا لە دەرگایەکیانەوە خەلك بچنە ژورەوەو، لەو دەرگاکەی تریانەوە بڕۆنە دەرەوە، وەشەش بالێشم لە حیجری ئیسماعیل دەخستە سەری، چونکە قوڕەیش کە کابەیان دروست کردووە – لەبەر دەست کورتی– کورتیان کردەوەو، لەسەر بناغەکانی ئیبراهیم دروستیان نەکردەوە. (تا/٢/٢٧٣- ش/ت).

٧٦١– عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ أَنَهُ قَالَ: يارَسُولُ اللهِ صَلّٰى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أيْنَ تَنْزِلُ فِي دارِكَ بِمَكَّةَ ؟ فَقَالَ: (وَهَلْ تَرَكَ عَقِيلٌ مِنْ رِباعٍ أَوْ دُورٍ). وَكَانَ عَقِيلُ وَرِثَ أبا طَالِبٍ، هَوَ وَطالِبٌ وَلَمْ يَرِثْهُ جعْفَرٌ وَلاَعَليٌ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ شَيْئَاً، لأنهما كَانَا مُسْلِمَيْنِ، وَكَانَ عَقِيلٌ وَطَالبٌ كَافِرَيْنِ. (الحديث ١٥٨٨– أطرافه في:٣٠٥٨،٤٢٨٢، ٦٧٦٤) [١٦٨]:

ئوسامەی کوڕی زەید (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەکاتی گرتنی مەککەدا گوتم: ئەی پێغەمبەری خوداسبەینێ لەکوێ دادەبەزی، ئایا بارگەکەت لە خانووەکەی مەککەت دەخەیتو ئەوێ دەکەی بەبارەگای خۆت؟ فەرمووی: (جا بۆچی عەقیل هیچ خانووبەری بۆ ئێمە هێشتۆتەوە، هەتا تیا دابەزین؟).

ئەوجا فەرمووی: (نە مسوڵمان کەلەپوور لە نامسوڵمانان وەردەگرێ، وە نە نامسوڵمان کەلەپوور لە مسوڵمان وەردەگرێ، هیچیان کەلەپور لە هیچ کامیان وەرناگرن). بە زوهرییان گوت: ئەی کێ کەلەپورو میراتەکەی ئەبوطالیبی برد بۆ خۆی؟! فەرمووی: عەقیل و طالیب بردیان و تەریکەی باوکیان بوو بە میراتی ئەوان، چونکە ئەبوطالیبی باوکیان

(١٦٨) اخرجه مسلم في الحج، باب: النزول بمكة للحاج وتوريث دورها رقم: ١٣٥١.

لەسەر دینی هۆزەکەی مرد، عەقیل و طالیبیش ئەو کاتە نامسوڵمان بوونو لەسەر دینی ئەو بوون، بەڵام جەعفەری کوڕیو ئیمامی عەلی کوڕی لەبەرئەوەی ئەوکاتە مسوڵمان بوون میراتیان لە ئەبوطالیبی باوکیان نەبرد). (تاج/٨/٢٣٢ ز/٩٥ ف/٣) + (تاج/٦/٢١٣ ز/١٠ ف/٢٢).

ڕاڤەو ڕوونکردنەوە:

جەعفەرو عەلیو عەقیلو طالیب هەرچواریان برابوون، هەق ئامۆزای پێغەمبەر بوون، چونکە کوڕی ئەبوطالیبی مامەی پێغەمبەر بوون، جەعفەر دە ساڵ لەعەلی گەورەتربوو، عەقیلیش دە ساڵ لەجەعفەر گەورەترە، طالیبیش دە ساڵ لە عەقیل گەورەترە، طالیبیان لەغەزای بەدردا، بێ سەروشوێن بوو، مسوڵمان نەبوو، جەعفەریان لەکۆچکارە پێشینەکان بوو، کۆچی کرد بۆ وڵاتی حەبەشە، لەغەزای خەیبەردا گەڕایەوە، بۆ خزمەت پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) لە مەدینە، فەرمووی: (نازانم بەکام لەم دوو مزدەیە شادمانترم بەهاتنی جەعفەر، یا بە ئازادکردنی خەیبەر). ناودارە بە جەعفەری طەییار، واتە: جەعفەری باڵدار، چونکە لە غەزای مۆتەدا لە وڵاتی شام، لە شەڕ لەگەڵ سوپای ڕووم دا، کە شەهیدکرا، هەردوو دەستی بڕا، وەتەرمەکەی بەشەهیدی کە دۆزرایەوە زیاتر لە نەوەت سەرەڕمو دەمەشیرو جێگە تیری پێوەبوو، لەوەدوا پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) فەرمووی: جەعفەرم دی لە بەهەشتا لەگەڵ فریشتەکاندا بە دوو باڵ دەفڕی. ئیبنوعومەر (ڕەزای خوای لێ بێ) دەستووری وابوو، کاتێ سڵاوی لە عەبدوڵڵای کوڕی جەعفەر دەکرد، دەیفەرموو: سڵاو لەتۆ، ئەیکوڕی خاوەنی دوو باڵ!

له فەرموودەیەکی تردا پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) فەرمووی: ئیمشەو جەعفەرم پێگەیشت، لەناو پۆلێ فریشتەدا بوو، هەردووباڵی خەڵتانی خوێن بوو. جەعفەر برای باوكو دایكی ئیمامی عەلی بوو، دەڵێن: بیستو شەشەم کەس بووە کە مسوڵمان بووە، پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) پێی فەرموو: (هەم شێوەی شیرینتو هەم ڕەفتاری جوانت لەخۆم دەچێ !) جەعفەر هەژارانی زۆر خۆش دەویست، خزمەتی زۆری دەکردن، بەدەستی خۆی نانو ئاوی بۆ دادەنانو لەلایان دادەنیشتو قسەو گوفتوگۆی لەگەڵدا دەکردن، پێغەمبەریش ناوی نابوو: باوکی هەژاران ! لەکاتی موئاخاتدا (برایەتی بەستن دا) پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) کردی بە برای موعاذی کوڕی جەبەل، نەجاشی پاشای حەبەشەو تاقمەکەی لەسەر دەستی جەعفەردا مسوڵمان بوون، کاتێ جەعفەر هاتەوە پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) ناوچەوانی ماچ کرد.

جەعفەر دەوری چل ساڵ ژیاوە، لە ساڵی هەشتی کۆچیدا لە غەزای مۆتەدا شەهید بوو، بڕوانە: (تاج/٥/١٠٥ ز/١٨ ف/١+٢+٣+ ٤+ ٥+ تاج/ ٨/٢٤٤ ز/١٠٠). عەقیل درەنگ مسوڵمان بوو، لەساڵی ئازاد کردنی مەککەدا ئیسلام بوو، چەند فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە، لە بوخاریدا فەرموودەی نییە، زانایەکی ڕەگەزناس بوو، لە مزگەوتەکەی مەدینەدا قاڵیچەیەکی دادەخستو لەپاش نوێژ لەسەری دادەنیشتو خەڵك لەدەوری کۆمەڵ دەبوون، فێری زانستی ڕەگەزناسیی دەکردن، وەڵام ئامادەبوو، وەڵامەکانی دەمکوتکەر بوو، لە عەلی برای جیاوەبوو، لەگەڵ موعاوییەی نەیاری عەلیدا بوو، دەڵێن: ڕۆژێ موعاوییە دەڵێ: (عەقیل دەزانێ من بۆی لە عەلی برای باشترم بۆی، بۆیە لەگەڵ ئێمەدایەو وازی لە عەلی هێناوە !). عەقیل (ڕەزای خوای لێ بێ) دەفەرموێ: (قسەی ڕاستت دەوێ، براکەم بۆ ئایینم بۆ

من له تۆ باشتره، وه تۆ بۆ من بۆ جیهانم لەو باشتری بۆم، وەمن ئێستا دوای دنیا کەوتووم، وه له خوا داوادەکەم که ئاخرم بەخێر بگێڕێ).

له سەرەتای جێنشینی یەزیدی کوڕی موعاوییەوه مردووه.

ئیبنوعەبدولبەر لەئیستیعابا دەفەرموێ: خۆم فەرموودەیەکم گێڕاوەتەوە: پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ پێی دەفەرموێ: ئەبویەزیدمن لەبەر ئەم دوو هۆیە دووجار تۆم خۆش دەوێ — جارێ لەبەرئەوە کەخزممی، جارێکیش لەبەرئەوە کە دەزانم ئەبوطالیبی مامەم تۆی زۆر خۆش دەویست، ڕەزاو ڕەحمەتی خودای لێ بێ.

٧٦٢- عَنْ أبي هُرَيْرَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قالَ: قَالَ رسُولُ الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ أَرادَ قُدُومَ مَكَّةَ: (مَنْزِلُنَا غَداً إنْ شَاءَ اللهُ بِخَيْفِ بَنِي كِنَانَةِ، حَيْثُ تَقَاسَمُوا عَلَى الكُفْرِ) يَعْنِي ذٰلِكَ المحَصّبَ، وَذٰلِكَ أَنَّ قُرَيْشاً وَكِنِانَةَ تَحالَفَتْ عَلى بَنِي هَاشِمِ وَبَني عَبْدِ المُطلِبِ، أَوْ بَنِى المطَّلِبِ: أَنْ لايُنَاكِحُوهُمْ، وَلا يُبَايِعُوهُم، حَتَّى يُسْلِمُوا إلَيْهِمَ النَّبِيّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (الحديث ١٥٩٠) أطرافه في: ١٥٨٩، ٣٨٨٢، ٤٢٨٤، ٤٢٨٥، ٧٤٧٩) [١٦٩]:

ئەبوهورەیره (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: هێشتا له مینا بووین که حەزرەت درودی خوای لەسەر بێ فەرمووی پێمان کاتی ویستی بگەڕێتەوە بۆ مەککە: (خوا حەزکا سبەینێ له خەیف، له قوقزاییەکەی بەنی کینانه قۆناخ دەگرین — واته: له موحەصەب — واته: لەو شوێنەدا کەکاتی خۆی دوشمنەکانی ئیسلام پەیمانیان بەست لەسەر کوفر).

ئەم ڕووداوەیش ئاوا بووه: کاتی خۆی کافرەکانی قوڕەیش‌و بەنی

(١٦٩) أخرجه مسلم في الحج، باب: استحباب النزول بالمحصّب يوم النفر والصلاة به، رقم: ١٣١٤.

كینانـه، لـەو جێگایـەدا لـەدژی بـەنی هاشـمو بـەنی مـوططـەلیب -کـە پارێزگاری پێغەمبەریان دەکرد- بووبـوون بەیـەكو سوێندیان بۆ یـەکتری خواردبوو لەسەر ئەمە: (هەتا بەنی هاشمو بەنی موططەلیب، پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- نەدەن بەدەستیانەوە، بۆ ئەوەی بیکوژن، نە ژنو ژنخوازییـان لەگەڵ بکەنو نە سەوداو مامەڵە !). (تاج/٢/٢٢٧ز - ١١٥- ش)

ڕاڤەو ڕوونکردنەوە:

لە ژیاننامەی پێغەمبەردا هاتووە: (کاتێ قوڕەیش بێ باوەڕانی مەککە بیـستیانەوە کـە پادشـای حەبەشـە نەجاشـی، ڕێزێکـی زۆری جەعفـەرو هاوڕێکـانی پێغەمبـەری گرتـووە، ئـەوەیان زۆر پـێ نـاخۆش بـوو، ئاگریـان تێبـەربوو، لـەدڵی خۆیانـا گوتیـان: وابـڕوا کـاری موحەممـەد سـەردەگرێ، ئێمـەی تیادەچـین، ئـیتر بـە کـۆی ڕا بڕیاریانـدا کـە پێغەمبـەر بکـوژن، پەیماننامەیـەکیان لـەناو خۆیانـا نووسـی، هـەموو کۆمـەکیو سـەوداو مامەڵەیی لەگەڵ خزمانو کەسوکاری پێغەمبەردا ڕابـرگن، هـەتا ناچاریان بکەن کە پێغەمبەریان تەسلیم بکەن، ئەو تۆمارنامەیان بۆ گرنگـی پێـدان لەناو ماڵی کابـەدا هەڵواسی، وە بۆمـاوەی سـێ ساڵ ئابلۆقەیـەکی ئـابووری سەختیان سەپان بەسەر بەنی هاشمو بەنی عەبدول موططەلیبدا، لەگـەڵ گەمارۆیـەکی کۆمـەلایەتی، وە لـە (شـعبی ئـەبوطالـب)دا عـەزڵیان کـردنو هـەموو پەیوەندیـیـەکیان لەگەڵـدا بـڕین، گەلـێ گەلـێ لـەم ئابلۆقـە ئابوورییـە سـەختتر، کـە ئێـستا ئەمـەریکا خـستوویەتیە سـەر عێـراق! یا عێـراق داینـاوە لەسـەر کوردسـتان ! خـوا تۆڵـەی سـەخت لـە هـەموو ناهەقیکارێ بسەنێ.

پاشان پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- بەفەرمانی خودا، هەواڵی پێیاندا، کە بە فەرمانی خودا مۆریانە ئەو شوێنانەی لە تۆمارنامەکە خواردووە، کە زۆرو ناحەقیو ستەمی تیادا نووسراوە، بەڵام ئەو شوێنانەی هێشتۆتەوە کە ناوی خوای واتیادا. هەتا لەپاش گوفتوگۆیەکی دوورودرێژ لەساڵی دەی پێغەمبەرایەتیدا ئابلۆقەکە هەلگیرا. دەڵێن: ئەو کابرایەی کە پەیماننامەکەی نووسی، دەستی تووشی گۆدی بوو، خودا پێی نواند.

٧٦٣- عَنْ أبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قالَ: (يُخَرِبُ الكَعْبَةَ ذو السُّوَيْقَتَيْنِ مِنَ الحَبَشَةِ). (الحديث ١٥٩١ – طرفه في: ١٥٩٦)[١٧٠].

ئەبو هورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (پیاوێکی دوو لاق باریکی حەبەشەیی کەعبە دەرووخێنێ!). لەگێڕانەوەیەکی تاج دا: دەفەرموێ: دەڵێی وا لەبەرچاوم، ئەو کابرا قولەڕەشە پەیزەنە گەلاوگەلەی کە کابەی پیرۆز، بەرد بەبەرد هەڵدەتەکێنێ !).تاج/٢/٢٧٦ ز/١٣٧- ش)

٧٦٤- عَنْ عائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْها قالَتْ: كانُوا يَصُومُونَ عَاشُوراءَ قَبْلَ أنْ يُفْرَضَ رَمضانُ، وَكانَ يَوْماً تُسْتَرُ فِيهِ الكَعْبَة، فَلَمَّا فَرَضَ اللهُ رَمَضانَ قَالَ رسولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (مَنْ شَاءَ أنْ يَصُومَهُ فَلْيَصُمْهُ، وَمَنْ شَاءَ أنْ يَتْرُكَهُ فَلْيَتْرُكْهُ) (الحديث ١٥٩٢- أطرافه في: ١٨٩٣، ٢٠٠١، ٢٠٠٢، ٣٨٣١، ٤٥٠٢، ٤٥٠٤)[١٧١]:

---

(١٧٠) اخرجه مسلم في الفتن وأشراط السّاعَة، باب: لاتقوم السّاعَة رقم: ٢٩٠٩.

(١٧١) أخرجه مسلم في كتاب الصوم، باب صوم عاشوراء (صم ٨ ص ٤ وما بعدها الي ص ٧ – المترجم).

عائیـشه (رەزای خوای لێ بێ) فـەرمووی: جـاران هـۆزی قـورەیش لەسـەردەمی نەزانیـدا ڕۆژووی ڕۆژی عاشورایان دەگـرت، کـەدەی مـانگی موحەڕڕەمـە، قورەیش لە سەردەمی نەزانیدا، هەموو ساڵێ لـە دەی موحـەرڕەما بـەرگی نوێیان بۆ کعبە دەکردو بەرگە کۆنەکەیان دەگۆڕێ، پێغەمبـەریش -درودی خوای لەسەر بێ- چـاوی لـەوان دەکـردو دەیگـرتو کاتـێ هـاتیش بـۆ مەدینـە هـەر دەیگـرتو، فەرمانیـشی بەمـسوڵمانان دەکـرد بـەگرتنی. جاکاتـێ خـودای گەورە ڕۆژوی مانگی ڕەمەزانی دانا لەسەر مسوڵمانان، ئیتر پێغەمبـەر -درودی خـوای لەسـەر بـێ- خـۆی وازی لـــەگرتنی ڕۆژووی ڕۆژی عاشـــورا هێنـــا، وە بەخەڵکەکـەی فـەرموو: (هەرکەسـێ دەیـەوێ بـابیگرێ، وە هەرکەسـێ حەزدەکا باوازی لێبهێنێو ئیتر نەیگرێ).(تاج/٢/١٢٤ز–٥٩- ش/د/ت).

٧٦٥– عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدريّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَبِيّ صَلَّى اللَّـهُ عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (لَيُحَجَّنَّ البَيْتُ وَلَيُعْتَمَرَنَّ بَعْدَ خُرُوجِ يَـأْجُوجَ وَمَـأْجُوجَ) (الحـديث ١٥٩٣)[١٧٢]:

ئەبوسەعیدی خودری (رەزای خوای لێ بێ) لە پێغەمبەرەوە دەفـەرموێ -درودی خوای لەسەر بێ-: (لـەپاش پەیـدابوونی یـەئجووجو مـەئجووجیش خـەڵك هەردەچـن بۆخانەی خودا، بۆ کردنی حەج و عەمرە!).

ڕووخانی کەعبە

٧٦٦– عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ الـنبيّ صَـلَّى اللَّـهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ: (كَأَنِّي بِهِ أَسْوَدُ أَفْحَجُ، يَقْلَعُها حَجَراً حَجَراً). (الحديث ١٥٩٥)[١٧٣].

وەرگەڕاوەکەی بەدەق لەکۆتایی ژمارە (٧٦٣)دا ڕابورد.

(١٧٢) لم يُوافقه مسلم علي تخريجه (فتح/٣ خاتمة – ٥٩٦ – المترجم).

(١٧٣) لم يوافقه مسلم علي تخريجه (فتح/٣- خاتمة ٥٩٦ – المترجم).

ماج کردنی بەردە ڕەشەکە = حەجەرول ئەسوەد

٧٦٧- عَنِ عُمَرَ رَضِيِ اللّٰهُ عَنْهُ أنه جَاءَ إلَى الحَجَرِ الاسْوَدِ فَقَبَلَهُ، فَقَالَ: إنِي اَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ، لا تَضُرُّ وَلا تَنْفَعُ، وَلَولا أني رَأَيْتُ النَبي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَبِلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ. (الحديث ١٥٩٧- طَرَفَاهُ في: ١٦٠٥، ١٦١٠)[١٧٤]:

پێشەوا عومەر (رەزای خوای لێ بێ) چوو بۆلای حەجەرولئەسوەدو ماچی کردو، فەرمووی: (ئەی حەجەرولئەسوەد من دەزانم کە تۆ بەردێکیت، نە زیان دەبەخشیت‌و، نە بەهرەو سوود، بەڵام ئەوەندە هەیە من خۆم بەچاوی خۆم پێغەمبەرم دیوە کە تۆی ماچ کردووە، بۆیە منیش ماچت دەکەم، ئەگینا ماچم نەدەکردیت) (تاج/٢/١٨٥ ز/٩٥- ١/ د/ت/ن) + (تاج/٢/١٨٥/ ز/٩٥ هەتا کۆتایی) + (ژ/٧٧٥).

ڕاڤەو ڕوونکردنەوە:

چەند زانیارییەکی بەسوود لەم بارەیەوە، کە لەم فەرموودەیەوە وەردەگیرێن، ڕاگوێزیان دەکەم لە شەرحی عەینی و لەشەرحی فەتحول بارییەوە، لەگەڵ ڕەچاوکردنی ژمارە: ١٦٠٥و ١٦١٠ و١٦٠٩.

١. ئیبنوعەبباس (رەزای خوای لێ بێ) لە پێغەمبەرەوە (درودی خوای لەسەر بێ) دەفەرموێ: (بەردە ڕەشەکە کە کاتێ لە بەهەشتەوە هاتە خوارەوە، لەچڕی شیر سپیتر بوو، بەرەبەرە گوناهی ئادەمیزادەکان لەکاتی ماچکردنیدا ڕەشی کرد). تەرمزی دەفەرموێ: فەرموو دەیەکی دروستە (حەدیسێکی صەحیحە).

٢. بەردەڕەش زمان‌و دوو لێوی هەیە، هەروا دوو چاوی هەیە، قسە دەکا، لەڕۆژی قیامەتدا شایەتی بۆ ئەوانە دەدا کە بەهەق زیارەتیان کردووە.

---

(١٧٤) أخرجه مسلم في الحج، باب: استحباب تقبيل الحجر الاسود رقم: ١٢٧٠.

٣. بەردە ڕەشەكە لەخۆیەوە زیان یا سوود نابەخشێ، بەڵام بەفەرمانی خوا هەم سوود، هەم زیان دەبەخشێ.

٤. حەزرەتی عومەر هەمووجارێ سێ ماچی دەكرد.

٥. فەزڵ و گەورەیی بەردە ڕەش لەخواوەیە نەوەك لەخۆیەوە.

٦. كاری پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێ ـ كردبێتی، بەبیانووی ئەوەی كەباوی بەسەرچووە، یا هۆكەی كاتی بووە، ئێستا ئەو هۆیە ڕۆڵی نەماوە، نابێ كاری پێغەمبەر كردبێتی بەم جۆرە مەهانانە تەرك بكرێ. لەكاتی وادا، ڕاو قیاس كاریان پێ ناكرێ، بەڵكو اتباع پەسەندە.

٧. لەكاتی زیارەتكردنی بەردە ڕەشەكەدا ماچكردنی سێجار سوننەتە، وا باشە ماچەكە دەنگی نەیێ، هەردوولێوی لەسەر بەرەدەكە دانێ، ئەگەر مەودای ماچكردنی نەبوو دەستی پیابهێنێو دوایی دەستی خۆی ماچ بكات، لەحەدیسێكی موسلیما دەفەرموێ: (پێغەمبەر لەتەوافی بەیتدا بەگۆچانێ ئیستیلامی بەردەڕەشی كردو دوایی گۆچانەكەی ماچكرد).

٨. موتابەعەی پێغەمبەر دەبێ بكرێ، باهۆو بایستی پەیڕەوی - واتە: اتباعەكەیش - نەزانرێ، هەتا پەیڕەویی پێغەمبەر هەبێ كار بە ڕای ئەم و ئەو ناكرێ.

٩. خوا باوو فەزڵی هەندێ بەردو دارو ئاژەڵی داوە بەسەر هەندێ بەردو دارو ئاژەڵیتردا، وەك چۆن باوی هەندێ شوێنو كاتو ڕۆژی داوە بەسەر هەندێ شوێنو كاتو ڕۆژی تردا.

١٠. جابیر (ڕەزای خوای ل بێ) دەستی بەبەردە ڕەشەكەدا هێناو چاوەكانی پڕبوون لە فرمێسك و ماچی كردو دەستەكانی دانا لەسەری و هێنانی بەڕووی خۆیدا بۆ موفەڕكی.

١١. ماچ كردنی شوێنە پیرۆزەكان بەمەبەستی موفەڕكی، وە هەروا ماچ كردنی گۆڕی پیاوچاكانو هەڵسان لەبەر چاكانو گەورە پیاوانو

هەروەها ماچکردنی دەستو پێو ڕیشو جەستەی پیاوچاکان کارێکی جوانی پەسەندە، بەپێی مەبەستو نیازەکەی (تاج/١٠/١٢٩-ز/٤٢).
بڕوانە: فتح الباري ج/٣ ص/٦٥، حيث قال الشيخ العَسْقَلانِي بِالنَصِّ: (.. واختَلَفَ فِي شَدِّ الرِّحَالِ إلى غَيْرِها، كالذَّهَابِ إلَى زِيَارَةِ الصَّالِحينَ أحيَاءً وَأمْواتاً وَإلَىَ المَواضِعِ الفاضِلَةِ، لِقَصد التَبَرُّك بِها وَالصَّلاةِ فِيها، فَقَالَ الشَيخ أَبُو مُحَمَد الجُوَيْنِي: يَحْرُمُ شَدُّ الرِّحَالِ إلى غَيرِها.. إلخ.. إلى أن قَالَ العَسْقَلاني: (.. والصَّحيحُ عِنْدَ إمَامِ الحَرَمَين وَغَيرِهِ مِنَ الشَّافِعِيَّةِ أنَّهُ لاَ يَحْرُمُ..)

١٢. ئەبو هورەیرە ناوکی ئیمامی حەسەنی ماچ کرد، گوتی: چونکە دیومە کە پێغەمبەری باپیرەت ئەو شوێنەی ماچ کردووە.

١٣. ثابیتی بەنانی هەمووجارێ دەستی ئیمامی ئەنەسی ماچ دەکردو دەیفەرموو: (ئەمە دەستێکە کە لەدەستی پێغەمبەر کەوتووە !).

١٤. ئیمامی ئەحمەد فەتوای داوە کە ماچکردنی قەبری پێغەمبەرو ماچ کردنی مینبەرەکەی قەیدی نییە.

١٥. ئیمامی ئەحمەد کراسێکی شافیعی شۆردو ئاوەکەی بۆ موبارەکیو موفەڕك خواردەوە! شێخی ئیبنوتیمیە لەم دووکارەی ئیمام ئەحمەد متعجب بوو!

١٦. ماچ کردنی بەرگو پەڕەی قورئانو پەڕاوی حەدیث وکتێبی شەریعەتو ماچ کردنی گۆڕی پیاوچاکان دروستە، بگرە موحیببی طەبەری دەفەرموێ: (يُسْتَنْبَطُ مِنْ تَقْبيلِ الحَجَرِ وأسْتِلامِ الارْكَانِ جَوازُ تقبيل مَا في تقبيلِهِ تعظيمُ اللهِ تَعالى فانْ لَمْ يَرِدْ فيه خبرٌ بالنَدْب لَمْ يَرِدْ بالكَراهة). بڕوانە کۆتایی بەرگی یەکەمی تەرجەمەی فیقهی ئاسان بە کوردی (ل/٤٢١).

١٧. جێ بەجێکردنی سوننەت فەرقی قەولی و عەمەلی نییە.

١٨. دروستە کە دارو بەردو بێگیان قسە بکات، شت ببینێ، یا بگری، یاکەسێکی خۆش بوێ، یا ڕقی لێی بێ، وەك تەسبیحاتی زیخ و بەردە وردەو نان و چێشت و کۆڵەکەو گورگ و حوببی کێوی ئوحود.

٧٦٨- عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ أبي أَوْفى رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قالَ: أعْتَمَرَ رَسُولُ اللهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَطافَ بالبَيْتِ، وَصَلَّ خَلْفَ المَقَامِ رَكْعَتَيْنِ، وَمَعَهُ مَنْ يَسْتُرُهُ مِنَ النّاسِ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: أَدخَلَ رَسُلُ اللهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الكعبةَ؟ قَالَ: لاَ.
الحديث ١٦٠٠- أطرافه في: ١٧٩١، ٤١٨٨، ٤٢٥٥)[١٧٥]:

عەبدوڵلای کوڕی ئەبوئەوفا (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەساڵی حەوتی کۆچیدا، لە پێش ئازادکردنی مەککەدا، پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ لە عەمرەتول قەچادا، کە عەمرەی کرد، تەوافی بەیتی کرد، دوو ڕکات نوێژی سوننەتی لە پشت مەقامی ئیبراهیمەوە کرد، کەسانێ لە خزمەتیدا بوون، بەریان لە خەڵك دەگرت، نەبادا نوێژەکەی پێ ببڕن، یا ئازارێکی بۆ دروست بکەن. پیاوێ پێی گوت: ئایا لەم عەمرەیەدا پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ چووە ناو ژوری کەعبەوە؟ فەرمووی: نەء).

هەندێ دەستوورو ئادابی دینی کابەی پیرۆز

٧٦٩- عَنِ ابْنِ عباس رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: إنَّ رَسُولَ اللهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا قَدِمَ، أَبى أَنْ يَدْخُلَ البَيْتَ وَفيهِ الآلِهَةُ، فَأمَرَ بِهَا فَأُخرِجَتْ، فَأخْرَجُوا صُورَةَ إبْراهِيمَ وَ إسْمَاعيلَ في أيْديهِما الازْلامُ، فَقَال رَسُولُ اللهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ أمَا وَاللهِ قَدْ عُلِمُوا أنَّهُما لَمْ يَسْتَقسِما بَها قَطٌّ). فَدَخَلَ البَيْتَ

(١٧٥) لم يُوَافِقْهُ مُسْلِمْ علي تخريجهِ (فتح/٣/٥٩٦-خاتمة) — المترجم).

فَكَبَّرَ فِي نَوَاحِيهِ وَلَمْ يُصَلِّ فِيهِ). (الحديث ١٦٠١):

ئیبنوعەباس (رەزای خوای لێ بێ) **فەرمووی: پێغەمبەر** دروودی خوای لەسەر بێ **کە تەشریفی هات بۆ مەککە، لەساڵی ئازادکردنی مەککەدا، هەتا بتەکان لەناو ژووری کابەدا بوون، قاییل نەبووکەبچێتە ناوی، جا پێغەمبەر** دروودی خوای لەسەر بێ **فەرمانی کرد بتەکانیان لێهێنایە دەرەوە، کە پەیکەری ئیبراهیم‌و ئیسماعیلیان لەبەیت هێنایە دەرەوە ئەزلامیان لە دەستا بوو، پێغەمبەر** دروودی خوای لەسەر بێ **فەرمووی: (دەك خودا بچێت بەگژیانا! ئەمە چۆن بوختانێکە کەئەم خودانەناسانە بۆ ئەم دووزاتەیان کردووە، دەسا بەزاتی خودا خۆیان زۆر باش دەزانن کە ئەو دوو پێغەمبەرە بەرێزانە، هەرگیزاو هەرگیز بەم ئەزلامانە بەخت‌و فاڵیان نەگرتۆتەوە).**

جا کەخودا درۆینەکانیان لەبەیت دەرهێنا، ئەوجا حەزرەت دروودی خوای لەسەر بێ **تەشریفی چووە ناو ژووری کابەو، لەناویدا دەستی کرد بە ئەللاهوئەکبەر کردن، بەتایبەتی لەلا تەنیشتەکانیدا، بەڵام نوێژی لەناویدا نەکرد). (تاج/٢/ ٢٧١ز-١٣٥٠- ب/د).**

ڕەمەل = لۆقەکردن لەکاتی تەوافی بەیت دا

٧٧٠- عَنِ ابْنِ عَبَّاس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَدِمَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ، فَقَالَ الْمُشْرِكُونَ: إِنَّهُ يَقْدمُ عَلَيْكُمْ وَقَدْ وَهَنَتْهُمْ حُمَّى يَثْرِبَ فَأَمَرَهُمُ النبيّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَرْمُلُوا الأَشْوَاطَ الثَّلاثَةَ، وَأَنْ يَمْشُوا مَابَيْنَ الركنَيْنِ، ولَمْ يَمْنَعْهُ أَنْ يَأْمُرَهُمْ أَنْ يَرْمُلُوا الأَشْوَاطَ كُلَهَا إلاَّ الإِبْقَاءُ عليهِمْ. (الحديث ١٦٠٢- طرفه في ٤٢٥٦) [١٧٦]:

---

(١٧٦) أخرجَهُ مُسلِمُ فِي الحجِ، باب: استحباب الرمل في الطواف.. رقم: ١٢٦٤.

ئیبنوعەبباس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەساڵی حەوتەمی کۆچیدا، کە پێغەمبەرو یارانی هاتن بۆ مەککە بۆ کردنی عەمرە، لەپاش ڕێکەوتنی حودەیبییە، هاوبەش پەیداکەرەکان گوتیان: وا محمد خۆی و تاقمەکەی دێن بۆ ناوتان لەرزو تای مەدینە کزو بێ هێزی کردوون!

پێغەمبەریش (درودی خوای لەسەر بێ) فەرمانی بەیارانی کرد: کە لەسێ سەری پێشەوەی تەوافدا بە لۆقە بڕۆن و چالاکی و هێزی خۆیان نیشانی دوشمن بدەن، تاچاو ترسێنیان بکەن، بەڵام لەنێوانی دوو ڕوکنە یەمانییەکانا بەڕۆیشتنی ئاسایی بڕۆن، هەتا لەو ماوەیەدا کەمێ بحەسێنەوە، چونکە لەوێدا لە بتپەرستەکانەوە دیار نەبوون! بۆیەیش فەرمانی پێنەدان کەهەر حەوت جارەکەی تەواف بەلۆقە بڕۆن، نەبادا بەهۆی ئەوەوە تەواو شپرزەیان بکا).

لەگێڕانەوەیەکی تاجا: جا هاوەڵ پەیداکەرەکان گوتیان: بەمانەتان دەگوت: گوایە لەرزوتای مەدینە کەنەفتی کردوون، چاکی کەنەفت نەکردوون، خۆئەوەتانێ لە هەمووکەس ئازاو نەبەردترن ! تاج/٢/١٨٤ ز/٩٤- ش/د/ت/ن).

٧٧١- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ يَقْدَمُ مَكَّةَ، إِذَا اسْتَلَمَ الرُّكْنَ الأَسْوَدَ، أَوَّلَ مَايَطُوفُ: يَخُبُّ ثَلاثَةَ أَطْوافٍ مِنَ السَّبْعِ. (الحديث ١٦٠٣ - أطرافه في: ١٦٠٤، ١٦١٦، ١٦١٧، ١٦٤٤)[١٧٧]:

ئیبنوعومەر (رەزای خوایان لێ بێ) فەرمووی: بەچاوی خۆم پێغەمبەرم دیوە، دەستووری وابوو، کە دەچوو بۆ حەج و عەمرە، یا کە دەچووە ناو

(١٧٧) أخرجه مسلم في الحج، باب: استحباب الرمل في الطواف: رقم: ١٢٦١.

مەککەوە، کە دەگەیشتە مەککە، لەپێشا تەوافی بەیتی دەکرد، بەم شێوەیە: ڕۆیشتە ناو مزگەوت و دەستی هێنا بە حەجەرولئەسوەدا، لە سەرەتای تەوافەکەیەوە، لە پاش ماچکردنی بەردە ڕەشەکە: بەنەرمە غار، سێ تەوافی لەحەوت تەوافەکان ئەنجام دا). (تاج/٢/١٨٢از — ٩٤- ش/د/ت/ن).

٧٧٢- عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنهُ قَالَ: فَمَا لَنَا وَلِلرَّمَلِ، إِنَّمَا كُنَّا رَأَيْنَا بِهِ الْمُشْرِكِينَ، وقَدْ أهَلَكَهُمُ اللهُ، ثُمَّ قَالَ: شَيْءٌ صَنَعَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلا نُحِبُّ أَنْ نَتْرُكَهُ (الحديث ١٦٠٥)[١٧٨]:

پێشەوا عومەر (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: هەقمان چیە بەسەر رەملەوە لەکاتی تەوافا، کە ئەوەیە لە سێ سەری یەکەمی حەوت سەرەکانی تەوافدا بە نەرمە لۆقە بڕوا، ئەوەی کاتی خۆی کە لەخزمەتی پێغەمبەردا، لە تەوافا ردەملمان ئەنجام دەدا، لەبەر ئەوەبوو: هێزو باهووی خۆمان پێشانی هاوبەش پەیداکەرەکان دەدا، تاوا نەزانن کە ئێمە ماندووو بێهێز بووین و ئەگەر بچن بەگژماندا دەرەقەتمان دێن، بەڵام خۆ ئەوە تاخودا ئەوانی لەناوداوەو ترسی ئەوانمان نەماوە، کەواتە: ئێستا کارمان بە ڕەمڵ نەماوە لەکاتی تەوافا، لە پاشا عومەر لەم بۆچوونەی پەشیمان بۆوەو فەرمووی: (ئەمە شتێکە سوننەتی پێغەمبەرە، چونکە کارێکە کە ئەو زاتە ئەنجامی داوە، لەبەرئەوە حەزناکەین کە وازی لێ بهێنین).

ڕاڤەو ڕوونکردنەوە:

ئیمامی عومەر (رەزای خوای لێ بێ) کەسایەتییەکی زۆر هۆشیارو بلیمەت بوە،

---

(١٧٨) لاحظ ماجاءَ في خاتمة كتاب الحج في الفتح (٣/٥٩٦) — المترجم).

خاوەنی عەقڵێکی داهێنەری اجتهادیی بووە، لەساڵی ریمادەدا کە وشکە ساڵێکی ئێجگار سەخت بوو، دەستی دزی هەژاری نەدەبڕی، ماوەیێ پشکی (مؤلفة القلوب) لە پشکەکانی زەکات بڕی، بە مەهانەی ئەوەی کە ئیسلام بەهێز بووە، پێویستیی بەپشتگیریی ئەوان نەماوە. بەڵام لەگەڵ ئەوەیشا لەئاستی سوننەتی پێغەمبەرو فەرمانی شەرع دا ملکەچ بوو، بە موو لە سوننەتی پێغەمبەر لای نەدەدا. وەمەبەستی سەرەکیی ئیمامی عومەر لەم جۆرە فەرمایشتانە لەپلەی یەکەمدا ئەوەیە: کە سەرنجی مسوڵمانان ڕابکێشێ بۆلای سوننەتی پێغەمبەرو اتباعیو دوورکەوتنەوە لە خۆدزینەوە لەجێبەجێ کردنی شەریعەتی خوا، بەهۆی بیانووی لاوازەوە!

٧٧٣- عن ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قال: مَاتَرَكْتُ اسْتِلاَمَ هذَينِ الرُكْنَينِ، فِي شِدةٍ وَلا رَخاءٍ مُنذُ رأيتُ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَستَلِمُهُما (الحديث ١٦٠٦- طرف في ٦١١١) [١٧٩]:

ئیبنوعومەر (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەوکاتەوە کە بەچاوی خۆم پێغەمبەرم دیوە، لەکاتی تەوافی بەیتا، دەستی هێناوە بەم دووگۆشە یەمانیەی بەیتاو ماچی کردوون، لەوکاتەوە منیش لەکاتی تەوافی بەیتا، وازم لە دەست پێداهێنان و ماچ کردنی ئەم دوو گۆشە یەمانیانە نەهێناوە.).

٧٧٤- عَنِ ابنِ عباسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ طافَ النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الوَداعِ عَلى بَصيرٍ يَسْتَلِمُ الرُكْنَ بِمِحْجَنٍ. (الحديث ١٦٠٧- أطرافه في: ١٦١٢، ١٦١٣، ١٦٣٢، ٥٢٩٣) [١٨٠]:

---

(١٧٩) اخرجه مسلم في الحج، باب: استحباب استلام الركنين اليمانيين رقم: ١٢٦٨.

(١٨٠) اخرجه مسلم في الحج باب: جواز الطواف علي بعير.. رقم: ١٢٧٢.

ئیبنو عەباس (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەحەجی ماڵاوەییدا پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ بە سواری و وشترێ تەوافی بەیتی دەکرد، هەمووجارێ کە دەگەیشتە ئاستی گۆشەی بەردە ڕەشەکە، گۆچانێکی بەدەستەوە بوو، گۆچانەکەی دەهێنا بە بەردە ڕەشەکەدا). لەگێڕانەوەیەکی پێشەوا موسلیم دا دەفەرموێ: (بە گۆچانێ ئیستیلامی حەجەرولئەسوەدی دەکردو پاشان گۆچانەکەی ماچ دەکرد).

٧٧٥- عَنِ الزبير بنِ عَرَبِي رَحمه الله تعالى قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ ابنَ عُمَرَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُما عَنِ استِلامِ الحَجَرِ، فَقَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَلِمُهُ وَ يُقَبِّلُهُ. قَالَ: قُلْتُ: ارأيتَ إنْ زُحِمْتُ، أَرَأيتَ إِنْ غُلبْتُ؟ قَالَ: أجْعَل أرَأَيْتَ بِاليَمَنِ، رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَلِمُهُ وَيُقَبِلُهُ) (الحديث ١٦١١)[١٨١]:

زوبەیری کوڕی عەرەبی ڕەحمەتی خوای گەورەیان لێبێ فەرمووی خۆم لە ئیبنوعومەرم پرسی: لەبابەت دەستهێنانو ماچ کردنی بەردە ڕەشەوە فەرمووی: (کارێکی ڕەوایە، چونکە بۆ خۆم پێغەمبەرم بینیوە دەستی هێناوە بەبەردە ڕەشەکەداو ماچی کردووە). عەرزیم کرد: ئەری پێم بڵێ: ئەگەر لەبەر جەنجاڵیو قەرەباڵغی دەستم نەپەرژا بەم کارە هەستم؟ یا ئەگەر کەسانی تر زۆریان بۆم هێناو بەزاندمیان بۆم نەکرا چۆن؟ ئیبنوعومەر فەرمووی: (ئەوە چۆن قسەیەکە، من پێت دەڵێم پێغەمبەر وادەفەرموێ، کەچی تۆ بڕو بیانوو دەهێنێتەوە، لەکاتی وادا پەیڕەوی ڕێبازی پێغەمبەر بکە، ڕای جیاوازی خۆت تووڕدە بۆ وولاتی خۆت کە یەمەنە !).

---

(١٨١) لاحظ خاتمة كتاب الحج (فتح / ٣ / ٥٩٦ - المترجم)

٧٧٦- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيِ اللّٰهُ عَنْها أَنَّ أَوَّلَ شَيءٍ بَدَأَ بِـهِ حِينَ قَـدِمَ الـنبيُّ صَلّٰى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ تَوَضَّأَ ثم طَافَ، ثُمَّ لَمْ تكُـنْ عُمْـرَةٌ. ثـمَّ حَـجَّ أبـوبكر وَعُمَرُ رَضِيِ اللّٰهُ عَنْهُما مِثْلَهُ (الحديث ١٦١٤ – طرفه في: ١٦٤١)[١٨٢]:

عائيشه (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- لەحەجەکەیدا، کاتێ هاتەناو مەککەوە، یەکەم شت کەکردی، طەوافی قـودوم بـوو لەپێشدا بـۆ تەوافەکـەی دەسـتنوێژێکی گـرت، ئـەوجا تـەوافی قـودومی ئەنجامـدا، وەئەمـەیش بـە عـەمرە دانـەنرا. لـەپاش پێغەمبـەریش ئەبوبـەکر لەسەردەمی جێنشینیی خۆیدا عومەر لە سەردەمی جێنشینی خۆیـدا (رەزای خوای لێ بێ) لەسەر ئەم شێوەیەی پێغەمبەر حەجیان کرد). (تاج/٢/١٨٢ ـــب).

٧٧٧- عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيِ اللّٰهُ عَنْهُمـا: أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَـلّٰى اللّٰـهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا طَافَ فِي الحجِ أَوِ العَمْرِةِ، أَوَّلَ مَايَقْدَمُ سَفى ثَلاثَـة أَطْـوَافٍ، وَمَشى أَرْبَعَةً، ثمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ يَطُوفُ بَيْنَ الصَّفَا والمرْوَةِ (الحديث ١٦١٦ – طرفه: ١٦٠٣ وأطرافه)[١٨٣]:

عەبـدوڵلای کـوڕی عومـەر (رەزای خـوای لێ بێ) فـەرمووی: بەچـاوی خـۆم پێغەمبەرم دیوە، کاتێ دەچوو بۆ حەج یا بۆ عەمرە، کاتـێ دەگەیـشتە نـاو مەککە، لەپێشا تەوافی قودومی لەسـەر ئـەم شـێوەیە ئـەنجام دەدا: سێجار بەهەڕاکردن دەسووڕایەوە بـەدەوری بـەیت داو چوار جاریش بەڕۆیـشتنی ئاسایی، ئینجا دوو ڕکات نوێـژی سوننەتی تـەوافی دەکـرد، ئینجا تـەوافی نێوانی صەفاو مەڕوەشی دەکرد). (تاج/٢/١٨٢ز-٩٤ف-٢-ش/د/ت/ن).

٧٧٨- عَنْ اْنِ عباس رَضِيِ اللّٰهُ عَنْهُ: أَنَّ النبي صَلّٰى اللّٰهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ مَـرَّ وَهُوَ يَطُوفُ بالكَعْبَةِ بِإِنْسَانِ رَبَطَ يَدَهُ إلى إِنْسَانِ بَسيْرٍ أَوْ بِخَـيطٍ أَوْ بِـشَيءٍ غَيْـرَ

(١٨٢) اخرجه مسلم في الحج (صم/٨/٢١٩) – المترجم).

(١٨٣) أخرجه مسلم (صم/٩/٧٠استحباب الرمل في الطواف..) – المترجم).

ذلِكَ، فَقَطَعَهُ النَبيُّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ بِيَدِهِ، ثُمَ قَالَ: (قُدْهُ بِيَدِهِ) (الحديث ١٦٢٠– أطرافه في: ١٦٢١، ٦٧٠٢، ٦٧٠٣)[١٨٤]:

ئیبنوعەباس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: جارێ پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- تەوافی کەعبەی دەکرد، مرۆڤێکی بینی بە سیرمەیێ، یا بە هەودایێ، یا بە شتێتر، دەستی خۆی بەستبوو بە مرۆڤێکی ترەوە، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- پەتەکەی قرتاند، ئەوجا پێی فەرموو: (دە ئەمجار دەستی بگرەو رایکێشە !).

٧٧٩– عَنْ أبي هريرة رَضِي اللّهُ عَنْهُ أَنَّ أَبَابَكْرٍ الصّديق رَضِي اللّهُ عَنْهُ، بَعَثَهُ – في الحَجةِ التي أَمَّرَهُ عَلَيْهَا رَسُولُ اللهِ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ قَبْلَ حَجةِ الَوداعِ – يَوْمَ النَّحْرِ، في رَهْطٍ يُؤَذّنُ في النَّاس: ألا، لا يَحُجُّ بَعْدَ العامِ مُشْرِكٌ، وَلاَ يَطُوفُ بِالبَيْتِ عُرْيانٌ). (الحديث –١٦٢٢)[١٨٥]:

ئەبو هورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەو حەجەدا کە پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- ئەبوبەکری کردبوو بە سەرداری سەر حەج، کە بەر لەحەجی مالاوایی بوو، لەو حەجەدا ئەبوبەکر منی لەگەڵ دەستەیەکی تردا نارد، رۆژی جەژن جارماندا: ئیتر لەم ساڵ بەدواوە بتپەرستو هاوبەشپەیداکەر نەیەن بۆ حەج، وەکەسیش نابێ بە رووتی تەوافی بەیت بکا. (تاج/٢/١٨٨-ش/ت).

٧٨٠– عَنْ عبدالله بْنِ عباسٍ رَضِي اللّهُ عَنْهُ قَالَ: قَدِمَ النبيُّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ مَكّةَ، فَطَافَ وَسَعَى بَيْنَ الصّفَا وَالمَرْوةِ، وَلَمْ يَقْرَبِ الكَعْبَةِ بَعْدَ طَوافِهِ بهَا

(١٨٤) لم يوافقه مسلم علي تخريجه حسب خاتمة كتاب الحج في الفتح الباري).. المترجم)

(١٨٥) أخرجه مسلم في الحج، باب: لايحج بالبيت مشرك. رقم: ١٣٤٧.

حَتَّى رَجَعَ مِنْ عَرَفَةَ (الحديث ١٦٢٥)[١٨٦]:

عەبدوڵڵای کوڕی عەباس (رەزای خوای لێ بێ) **فەرمووی: لە حەجی ماڵاوایی‌دا، پێغەمبەر** (درودی خوای لەسەر بێ) **کاتێ هاتە ناو مەککە تەوافی قودومی کرد، وەسعی نێوان صەفاو مەرِوەی ئەنجام دا، پاش ئەوەی کەتەوافی کەعبەی کرد، ئیتر نزیکی کەعبە نەکەوتەوە تا لە چیای عەرەفات گەڕایەوە).**

ئاو دان بەحاجیان

٧٨١- عَنِ ابنِ عمر رَضِي اللّٰهُ عَنهُما قال: اسْتَأذَنَ العَبّاسُ بْنُ عَبْدِالمطلب رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ رَسُولَ الله صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنْ يَبِيتَ بِمَكَةَ، لَيالِيَ مِنىً، مِنْ أَجْلِ سِقَايَتِهِ، فَأذِنَ لَهُ). (الحديث ١٦٣٤ - أطرافه: ١٧٤٣، ١٧٤٤، ١٧٤٥)[١٨٧]:

ئیبنو عومەر (رەزای خوای لێ بێ) **فەرمووی: عەبباسی کوڕی عەبدولموطەلیب، کە مامەی پێغەمبەر بوو، ڕێخوازی لە پێغەمبەر کرد، کەڕێگەی بدا، شەوەکانی مینا لە مەککە بمێنێتەوە، لەبەر ئاودان بەحاجیان ئەویش ڕێگەی مانەوەی پێدا). (تاج/٢/٢١٠ز-١٠٦-ش/د/ن)**

٧٨٢- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ أنَّ رَسُولَ الله صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جاءَ إلى السِّقَايَهِ فاسْتَسْقى، فَقَالَ العَبّاسُ: يا فَضْلُ اذْهبْ الى أمِكَ فَأتِ رَسُولَ اللهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَرَابٍ مِنْ عِندِهَا. فَقَالَ، (أَسْقِنِى). قَالَ: يارسول الله، إنَّهُمْ يَجْعَلُونَ أيْدِيَهُمْ فِيهِ، قَالَ: (اسْقِنى). فَشَرِبَ مْنهُ، ثُمَّ أَتى زَمْزَمَ، وَهُمْ

---

(١٨٦) قال العلامة العيني – عليه الرحمة -: (هذا الحديث من افراد البخاري (ج/٩/٢٦٨) – المترجم).

(١٨٧) أخرجه مسلم في الحج، باب: وجوب المبيت بمني،.. رقم: ١٣١٥.

يَسقُونَ وَيَعْمَلُونَ فيها، فَقَالَ: (اِعْمَلُوا، فإنَكُم على عَمَلٍ صَالِحٍ) ثُمَّ قَالَ: (لَوْلا أنْ تُغْلَبُوا لَنَزَلْتُ، حَتَّى أَضَعَ الحَبْلَ عَلى هذِهِ). يَعْني: عاتِقَهُ، وَأَشَارَ إلى عَاتِقِهِ). (الحديث ١٦٣٥)[188]:

ئیبنو عەبباس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- هات بۆ سەرچاوەکەو داوای ئاوی خواردنەوەی کرد، عەبباسیش بەفەزلی کوڕی فەرموو: ئەی فەضل بڕۆ لە لای دایکت خواردنەوەی باش بهێنە بۆ پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- پێغەمبەریش -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: ئاوم بدەرێ لەم ئاوەی دەیدەی بەم خەڵکە. عەبباسیش فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوداناخر مەردومەکە دەستی تێدەخەن؟ فەرمووی: بم دەرێ قەیناکا، خۆ من ئاغاو پاشا نیم تاخۆم لەیەکەیەکی نەتەوە جیابکەمەوە.

ئنجا لێی خواردەوەو چوو بۆ سەر زەمزەم، لەوکاتەدا ئاویان هەڵدەگۆستو دەیاندا بەخەڵك، فەرمووی: ئاو هەلگۆزن، بەڕاستی ئیشەکەتان ئیشێکی گەلێ چاکە). لەپاشا فەرمووی: (نەبادا خەڵکەکەی تریش چاو لە من بکەنو، کەڵکەتان لێ بکەنو لە ئەنجاما زۆرتان بۆ بهێننو مەوداتان نەدەن کارەکەتان ئەنجام بدەن، ئەگینا منیش لەوڵاخەکەم دادەبەزیمو وەك ئێوە گوریسی سەتڵەکەم دەنایە سەر ئێرەمو خۆشم لەگەڵ ئێوەدا ئاوم لەگەڵتانا هەڵدەگۆزیو دەم دا بەحاجیان! وە ئامازەی بۆ سەرشانی کرد، لەوێدا کە فەرمووی: گوریسی سەتڵەکەم دەنایە سەر ئێرەم. (تاج/٢/٢٦٧ز – ١٣٣ – ب).

٧٨٣- عَنْ عَاصِمٍ عَنِ الشعبِيّ: أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدَّثَهُ قَالَ: سَقَيْتَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ زَمْزَمَ فَشَرِبَ وَهُوَ قَائِمٌ قَالَ

(١٨٨) هذا الحديث من أفراد البخاري (عيني/٩/٢٧٦) — المترجم).

عَاصِمٌ: فَحَلَفَ عِكْرِمَةُ: مَاكَانَ يَوْمِئِذٍ إلاَّ عَلى بِعَيرٍ. (الحـديث ١٦٣٧ – طرفـهُ فى: ٥٦١٧)[189]:

عاصيم له شـهعبی يـهوه (رمزای خوای لێ بێ) فـهرمووی: ئیبنوعـهبباس قـسهی بۆ كـردم، فـهرمووی: بهدهسـتی خـۆم لـهئاوی بـیری زهمـزهم ئـاوی خواردنـهوهم پێشكهش بـه پێغهمبـهر كـرد، بهڕاوهسـتانهوه خواردیـهوه. عاصـیم فـهرمووی: عهكرهمـه سوێندی خـوارد: كـه پێغهمبـهر (درودی خوای لەسەر بێ) لهوكاتـهدا كـه ئـهو ئاوهی نۆش كرد، به سواریی وشترێ بوو). (تاج/٢/٢٦٥ز-١٣٢).

٧٨٤- عَنْ عُرْوَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْها فَقلتُ لَهَا: أَرَأَيْتِ قَوْلَ الله تعالى: إنَّ الصَّفَا وَالمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللهِ فَمَـن حَـجَّ البَيـتَ أَو أعْتَمَرَ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ أنْ يَطوَّفَ بِهِمَا) فَوَاللهِ مَا عَلـى أحـدٍ جُنـاحُ أنْ لايَطُـوفَ بالصّفَا وَالمَرْوَةِ قالَتْ عَائشة رَضِي اللّٰهُ عَنْها بئسَ مَا قُلْتَ يا ابْنَ أُخْتِي، إنَّ هـذاِهِ لَوْ كانت كَمَا أَوَّلْتَها عَلَيْهِ، كَانَتْ: لاَجُنَـاحَ عَلَيْـهِ أَنْ لايَتَطَـوَّفَ بِهِمَـا، وَلكنَّهـا أُنْزِلَتْ في الأنْصار، كَانُوا قَبْلَ أَنْ يُـسْلِمُوا، يُهِلّـونَ لِمَنَـاةِ الطَّاغِيَـةِ الَّـتِي كَـانُوا يَعْبُدُونَهَا عِنْدَ المُشَلَّلِ، فَكَانَ مَنْ أَهَلَّ يَتحَرَّجُ أنْ يَطُـوفَ بالـصَّفَا والمَـرْوَةِ، فَلَمَّـا أَسْلَمُوا، سَأَلُوا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذلِكَ، قَالُوا: يَارَسُولَ الله إنَّا كُنَّا نَتحَرَّجُ أنْ نُطُوفَ بَيْنَ الصفا وَالمَرْوَةِ، فَأنزَلَ اللهُ تَعـالى: (إنَّ الـصَّفَا وَالمَـرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللهِ) الآية. قالَتْ عَائشَةُ رَضِي اللّٰهُ عَنْها: وَقَدْ سَـنَّ رَسُـولَ الله صَـلَّى اللّٰهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ الطَـوافَ بينهمـا، فَلَـيْسَ لأحَـدٍ أنْ يَتْـرُكَ الطَّـوافَ بَيْنَهُمـا). (الحديث ١٦٤٣ – أطرافة فى: ١٧٩٠، ٤٤٩٥، ٤٨٦١)[190]:

عـوروهی كـوڕی زوبـهیری خوشـكهزای حـهزرهتی عائیـشه (رمزای خـوای لێ بێ)

(١٨٩) أخرجه مسلم في الأشربة، باب: في الشرب من زمزم قائماً، رقم: ٢٠٢٧.

(١٩٠) اخرجه مسلم في الحج باب: بيان أن السعي بين الصفا والمروة ركن لايصلح الحج إلا به رقم: ١٢٧٧.

فەرمووی: لە عائیشەی پوورمم پرسی، پێم گوت: پووری بەخودا وادەزانم ئەگەر کەسێ لەکاتی حەجو عەمرەدا نەیش گەڕی لەناوەندی صەفاو مەڕوەدا گوناهی ناگا؟ فەرمووی: بۆ؟ عەرزیم کرد: چونکە خودای گەورە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا – واتە: صەفاو مەروە لە دروشمەکانی خودان، جا هەرکەسێ حەجی کرد، یا عەمرەی کرد، گوناهی لەسەرنییە کە بگەڕێ لە نێوانی ئەم دووەدا﴾. دەی ئەمە بەلگەی ئەوەیە کەکردنەکەی تاوان نییە، نەك بەلگەی ئەوەبێ کەکردنەکەی پێویستە. کەواتە: نەکردنی دروستەعائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئەی خوشکەزای شیرینم!

ئەمەی تۆ دەیلێیت قسەیەکی زۆر ناپەسەندە، چونکە ئەم ئایەتە، ئەگەر وەك تۆ تەئویلی دەکەیت وابێ، دەبوو نەظمەکەی ئاوا بوایە:

﴿لاجُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ لايَطَّوَّفَ بِهِمَا: تاوانی لەسەر نییە ئەگەر تەوافی نێوانی ئەم دووە نەکا﴾. لەبەرئەوە هەرکەسێ لەناوەندی صەفاو مەڕوەدا هاتوچۆ نەکا، لەسەر شێوەی بڕیاردراو، ئەوە خودا نەحەجی تەواو دەکاو نە عەمرەی.

دەزانی بۆچی ئەم ئایەتە لەسەر ئەم شێوەیەی کەهەیە هاتە خوارەوە: چونکە لەپێشا یاریدەدەران (ئەنصار) لە سەردەمی نەزانیدا، لەپێش ئیسلام بوونیاندا، جاران ئیحرامی حەجیان بۆ بوتێ دەبەست کە ناوی مەنات بوو، کە مسوڵمانان ناویان نا: مەناتی طاغیە، واتە: مەناتی سەرکەش، چونکە خەڵکێکی ئێجگار زۆری گومڕاکردبوو، ئەم بتە لەلای موشەللەلا بوو، کە ناوی شوێنێکە وا لەنزیکی قەدیدەوە، لەڕووی دەریاوە، لەوێدا دەیانپەرست، جا ئەوانەی کەئیحرامی حەجیان بۆ ئەم بتە

سەرکەشە دەبەست، ئیتر دووره پارێزیان لەتەوافی صەفاو مەڕوە دەگرت، هەتا توخنی بتەکانی خەڵکی مەککە نەکەون، کە ناویان ئیسافو نائیلە بوو، ئیساف لەسەر تەپۆڵکەی صەفا بوو، وە نائیلە لەسەر تەپۆڵکەی مەڕوە بوو، جاکاتێ کەیاریدەدەران ئیسلام بوون، لەم بارەیەوە پرسیاریان لە پێغەمبەر کرد، عەرزیان کرد:

قوربان! ئێمە جاران ئاقاری ڕاکردنی نێوانی صەفاو مەڕوە نەدەکەوتین، جا ئایا ئێستا ئەرکی سەرشانمان لەم بارەیەوە چییە؟

ئیتر بەم بۆنەیە خودای گەورە، یەزدانی مەزن، ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ. البقرة: من الآية ١٥٨﴾ تا کۆتایی ئایەت.

عائیشە (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: وەکی تریش ئەوەتا پێغەمبەر خوای دروودی خوای لەسەر بێ. بەکردارو بە گوتار، تەوافو هەڵسووڕانی نێوانی سەفاو مەڕوەی کردووە بە دەستوور، کەواتە: هیچ کەسێ مافی ئەوەی نییە کە واز لە هەڵسووڕانی نێوانی ئەم دوانە بهێنێ بەهیچ مەهانەیێ. (تاج/٢/١٨٩٨ز-٩٧).

ڕاڤەو ڕوونکردنەوە:

عوروەی کوڕی زوبەیر کچەزای حەزرەتی ئەبوبەکری صەدیقە، فەقێی عائیشەی پووری بووە، هەمیشە لەگەڵ کۆمەڵێ زانای تردا، ئامادەی کۆڕی زانستی عائیشە دەبوون، کە لە ماڵی خۆیدا لە مەدینە دەیبەست، بۆ پەخشی زانستو ڕاگەیاندنی فەرموودەکانی پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ-.

عووروە یەکێکە لەپێشەوا هەرە ناودارە ڕێزدارە مەزنەکانی پەیڕەوان

کـە پێیـان دەگـوترێ: (تـابعين: چـینی دووەمـی مـسوڵمانان) یەکێکـە لـە حەوت مەلا گەورەکانی جیهانی ئیسلامی، کە لـە زاراوی شـەرعدا نـاودارو ناسراون بە (فوقەهای سەبعە = حەوت شەعزانەکان).

کە ئەم زاتانەن:

١. عووروە.
٢. سەعیدی کوڕی موسەییب.
٣. عوبەیدوڵڵای کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی عوتبە.
٤. قاسمی کوڕی موحەممەدی کوڕی ئەبوبەکری صەدیق.
٥. سلێمانی کوڕی یەسار.
٦. خاریجەی کوڕی زەیدی کووڕی ثابیت.
٧. سالمی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی عومەر.

هەنـدێ دەڵێن: حەوتـەم: ئەبوبـەکری کـوڕی عەبـدوڕڕەحمانی کـوڕی حـاریثـە، هەنـدێ تـر دەڵـێن: حەوتـەم: ئەبوسـەلەمەی کـوڕی عەبدوڕڕەحمانە.

نـاوی دایکـی ئـەسمای کـچی ئەبوبـەکری سـەدیقە، کـە خوشـکی بـاوکی عائیشەیە خاوەنی ئـەم شـانازییانەیە: پێغەمبـەر درودی خوای لەسەر بێ زاوایـەتی، ئەبوبـەکر باپیریـەتی، زوبـەیر باوکیـەتی، ئـەسماو دایکیـەتی، عائیـشە پوریەتی خوشکی دایکیەتی، ساڵی بیستی کۆچی لـەدایك بـووە، لـە نـەوەدو چـوارا مـردووە، کۆمەڵـەی فـەرموودە زانـەکان فـەرموودەکانی ئـەویان گێڕاوەتەوە،

واتە: جێگەی متمانەی ئەوانە، کەواتە: لە پیاوانی صەحیحی بوخاری

و صەحیحی موسلیمیشە، لەشەش کتێبە ناودارەکانی فەرمووودەدا جگە لە خۆی عوروەی کوڕی زوبەیر ناوی تریان تیادا نییە، لەناو هاوەڵانیشدا عوروەی زوبەیر ناویان تیادا نییە، بۆ زێدە بەهرەو شارەزابوون بڕوانە: (تاج/٧٩/٥ز-١٠- مەزناهی زوبەیری کوڕی عەوام + ژمارە/٣ لەم پەڕاوە پیرۆزە، کەوا لەبەرگی یەکەمیدا + ژ/٦٠٢/٣٤٩ + ژ/٧٥ + تاج/١٥٢/٥ ز/٣٧ + ریاض/١٨٦/١ ز/٢٠٢ ز/٢٥ + تاج/٢٥٤/١٠ ز/٩٧).

٧٨٥- عن ابنِ عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُما قال: كانَ رَسولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إذا طَافَ الطَوَافَ خَبَّ ثَلاَثاً وَمَشى أَرْبَعاً، وَكَانَ يَسْعى بَطْنَ المَسيلِ إذاَ طَافَ بَيْنَ الصَفَا وَالمَرْوَةِ (الحديث ١٦٤٤)[191]:

ئیبنوعومەر -رەزای خوایان لێ بێ- فەرمووی: جاران دەستووری پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- وابوو کە تەوافی یەکەمی ئەنجامدەدا، کە ناودارە بەتەوافی قودووم -واتە: هەڵسوڕانی هاتنە پێش- سێ سەری یەکەمی لە حەوت سەرەکانی تەواف بە نەرمەغار ئەنجامدەدا، وەچواریشیانی بەڕۆیشتنی ئاسایی ئەنجام دەدا، وەکاتێ تەوافی نێوانی سەفاو مەڕوەی دەکرد، بەنێو شیوەکەی نێوانی سەفاو مەڕوەدا ڕای دەکرد).

ڕوونکردنەوە:

شێخی عەینی ڕەحمەتی خودای لێبێ دەفەرموێ: (مەسیل کە بە واتا ئاورێژگەیە -شیوێکە وا لەنێوانی گردی صەفاو گردی مەڕوەدا، برێتییە لە ئەندازەیەکی زانراو، لەپێش ئەوەی کە بگەیتە میلە سەوزەکەی کە بەگۆشەی مزگەوتەکەوە هەڵواسراوە، هەتا دەگاتە ئاستی دوو میلە

(١٩١) يُنظرُ رَقمُ: ١٦١٦/٧٧٧ الذي سَبَقَ – المترجم).

سـەوزەکەی کـەوان لـە بەرابـەی یـەکتری، کـە یـەکێکیان وا لەحەوشـەی مزگەوتاو ئەوی تریان وا لەخانووەکەی عەبباس دا (رەزای خوای لێ بێ)).

٧٨٦- عَنْ جَابِرِ بْنِ عبدالله رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: أَهَلَّ النَبِيّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُوَ وَأَصْحَابُهُ بالحج، وَلَيْس مَعَ أحَدٍ مِنْهُم هَدْىٌ غَيْرَ النبي صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَطَلْحَةَ، وَ قَدِمَ عَلِيٌّ مِنَ اليَمَنِ وَمَعَهُ هَدْىُ، فَقَالَ: أَهْلَلْتُ بِما أَهَلَّ بِهِ النَبِيُّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأمَرَ النَبِيُّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْحَابَهُ أنْ يَجْعَلُوهَا عُمْرَةَ وَيَطوفُوا، ثُمَّ يُقصِرُوا وَيَحلّوا إلاّ مَنْ كَانَ مَعَهُ الهَدْىُ، فَقَالُوا: نَنطَلِقُ إلى مِنى وَذَكَرُ أَحَدِنَا يَقْطُرُ، فَبلَغَ النبيَّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: (لَوِ أستَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِ مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا أَهْدَيْتُ، وَلَولاَ أَنَّ مَعي الهَدْيَ لأَحْلَلْتُ) (الحديث: ١٦٥١) [١٩٢]:

جابری کوڕی عەبدوڵڵا (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەحەجی ماڵاواییدا، پێغەمبەرو هاوڕێکانی ئیحرامی حەجیان دابەست، جگە لە پێغەمبەرو طەلحە، کەسیان دیاری بەیتیان پێ نەبوو، عەلیش لە یەمەنەوە هات بۆ حەج ئاژەڵی دیاری لەگەڵ خۆی هێنابوو، عەلی فەرمووی: منیش کاتی ئیحرام دابەستن گوتوومە: ئەوا ئیحرامم دابەست ڕێك وەك ئیحرام دابەستنی پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- جا لەمەککە پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- فەرمانی کرد بەهاوڕێکانی، کە حەجەکەیان بکەن بە عەمرە، لەسەر ئەم شێوەیە: تەوافی بەیت بکەنو توافی نێوانی صەفاو مەڕوەیش بکەنو ئەوجا مووی سەریان کورت بکەنەوە، ئیتر ئیحرام بشکێنن، هەتا ڕۆژی تەرویە (بڕ: ژمارە/٧٥٦) بەڵام ئەوانەیان کە ئاژەڵی دیاری بەیتیان واپێ بابەردەوام بن لەسەر حەجەکەیانو ئیحرام نەشکێننو نەیکەن بە

(١٩٢) ينظر رَقم: ٧٥٦ — المترجم.

عەمرە.

هاوڕێیانی پێغەمبەریش -درودی خوای لەسەر بێ- وەك سەرسام بوونێ، فەرموویان: شتی وا سەیرە! چونکە سەردەکێشی بۆئەوە، کاتێ ئیحرام ببەستینەوەو بکەوینە ڕێ لە مەککەوە بەرەو میناو عەرەفات، چووك (زەکەر) مان مەنی لێ بتکێ، کە ئیحرام بشکێنین، لەگەڵ ژنیش کۆدەبینەوە، شتی وایش لەگەڵ باری حەج دا ڕێ ناکەوێ.

جا کاتێ ئەم قسەیەیان گەیشتەوە بەپێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (لەدەستم چوو ! دەنا ئەگەر ئێستام ئەوسا بوایە، منیش ئاژەڵی دیاری بەیتم لەگەڵ خۆم نەدەهێنا، وەلەبەر ئەوەیش نەبێ کەدیاری بەیتم واپێ منیش ئێستا دەمکرد بە عەمرەو ئیحرامم دەشکاند).

٧٨٧- عَنْ عَبْدِ العَزيز بن رُفَيْعٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قُلْتُ: أَخْبِرني بِشَيْءٍ عَقَلْتَهُ عَنِ النَبِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيْنَ صَلي الظُهْرَ وَالعَصْرِ يَومَ التَّرْوِيَةِ؟ قَالَ: بِمنِي، قلتُ: فَأَيْنَ صَلَّى العَصْرَ يَوْمَ النَّفْرِ؟ قَالَ: بالابْطَحِ، ثُمَّ قَالَ: افْعَلْ كَمَا يَفْعَلُ أُمَرَاؤُكَ). (الحديث ١٦٥٣- طرفاه في: ١٦٥٤، ١٧٦٣)[١٩٣]:

عەبدولعەزیزی کوڕی ڕوفەیع فەرمووی: لە ئەنەسی کوڕی مالیکم پرسی، گوتم: شتێکم پێ بفەرموو: کە خۆت لەبیرت مابێو لە پێغەمبەرەوە وەرتگرتبێ لەم بارەیەوە: ڕۆژی تەرویە، کە ڕۆژی هەشتەمی مانگی قوربانە، پێغەمبەرو مسوڵمانانی حەجکار لەکوێ نوێژی نیوەڕۆو عەصریان کرد؟؟ فەرمووی: لەمینا گوتم: ئەی ئەو ڕۆژەی کە ناودارە بەڕۆژی نەفر، کە ڕۆژی سیازدەی مانگی قوربانە، کە حاجیان لە

(١٩٣) اخرجه مسلم في الحج، باب: استحباب طواف الأفاضة يوم النحر رقم: ١٣٠٩.

میناوه دەگەڕێنەوه بۆ مەککە، یغەمبەرو هاوڕێیانی نوێژی عەصریان لەکوێ کرد؟ ئەنەس فەرمووی: لە ئەبطەح (بڕ: ژمارە: ١٥٥٩/٧٤٨) ئەوجا ئەنەس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: (گرنگ ئەوەیە لەکاتی ئەنجامدانی حەج‌و عەمرەدا پەیڕەویی فەرمانڕەواکانت بکەی‌و ئەوان چی دەکەن تۆیش وا بکەو بەمەهانەی هەندێ وردەکاری جیاوازی و دووبەرەکی لەناو ڕیزی کۆمەڵەی حاجی‌یان دا بەرپامەکە). (تاج/٢/٢٢٥ز/١١٥ -ش).

٧٨٨- عَنْ أُمِ الفَضْلِ رَضِي اللَّهُ عَنْها قالَتْ: شَكٌّ النَّاسُ يَوْمَ عَرَفَةٌ في صَوْمِ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَبَعَثْتُ إلى النَّبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشرابٍ فَشَرِبُهُ). (الحديث ١٦٥٨ – اطرافه في: ١٦٦١، ١٩٨٨، ٥٦٠٤، ٥٦١٨، ٥٦٣٦)[194]:

ئوممول فەضل (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ڕۆژی عارفە، کەڕۆژی نۆهەمی مانگی قوربانە، کەحاجیان لەو ڕۆژەدا لەچیای عەرەفە سەرگەرمی ئەنجامدانی کردارەکانی حەجن، مەردومەکە کەوتنە گومانەوە کە ئایا پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) لەم ڕۆژەدا بەڕۆژوە یانا؟ جا منیش جامێ شیرم بۆی نارد، تابزانین بەڕۆژووە یا نا، جا حەزرەت (درودی خوای لەسەر بێ) شیرەکەی خواردەوە، ئیتر زانیمان کە بەڕۆژوو نییە). (بڕ: تاج/٢/١٣٤ ز/٦٦ - ش/د/ت).

ئوممول فەضل، ناوی لوبابەی کچی حاریثە، لەپێش کۆچ دا ئیسلام بووە، فەرموودەی زۆری لە پێغەمبەرەوە گێڕاوەتەوە، پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) دەفەرموێ: (چوار خوشکە مسوڵمانەکە: مەیموونەی کچی حاریث‌و ئوممول فەضل‌و سەلماو ئەسماء). مەیموونەیان هاوسەری پێغەمبەر بوو،

---

(١٩٤) اخرجه مسلم في الصيام، باب: استحباب الفطر للحاج يوم عرفة، رقم: ١١٢٣.

کەخوشکی هەقی ئوممول فەضلە. جارێ خەوێ دەبینێ، دەیگێڕێتەوە بۆ پێغەمبەر، عەرزی دەکا: قوربان! لەخەونمدا بینیم ئەندامێ لەئەندامەکانی تۆ لەماڵی مندا بوو، پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: (فاطیمەی کچم کوڕێکی دەبێ، تۆ شیری پێ دەدەی، زۆری پێنەچوو حوسەین لەدایك بوو).

گەلێ جار پێغەمبەر بۆ ڕێزلێنانی دەچوو بۆ ماڵی ئوممو فەضلی ئامۆژنی.

ئوممو فەضل لەپێش ئیمامی عەباسی مێردیدا لە سەردەمی جێنشینیی عوسماندا دەمرێ. ڕەزاو ڕەحمەتی خودای لێبێ.

٧٨٩- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ: جَاءَ يَوْمَ عَرَفَةَ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ، فَصَاحَ عِنْدَ سُرادِقِ الحَجّاج، فَخَرَجَ وَعَلَيْهِ مِلْحَفَةٌ مَعَصْفَرةٌ، فَقَال: مَالَكَ يَا أَبَا عِبْدِ الرحمنِ؟ فَقَالَ: (الرَّوَاحَ إنْ كُنْتَ تُرِيدُ السُّنَّةَ) قَالَ: هذِهِ السَّاعَةَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَنْظِرني حَتَّى أُفيضَ على رَأسي ثم أَخْرُجُ، فَنزَلَ حَتَّى خَرَجَ الحَجَّاجُ، فَسَارَ بَيْنِي وَبَيْنَ ابي، فَقُلْتُ: إنْ كُنْتَ تُرِيدُ السُّنَّةَ فَاقْصُرِ الخُطبَةَ وَعَجِلِ الوُقوُفَ، فَجَعَلَ يَنْظُرُ إلى عبدالله فلَّما رَأى ذلك عبدالله قَالَ: صَدَقَ، وكانَ عَبْدُالمَلِكِ قَدْ كَتَبَ الى الحجاجِ: أنْ لايُخَالِفَ ابْنَ عُمَرَ في الحَجِ (الحديث ١٦٦٠ – طرفاه فى: ١٦٦٢، ١٦٦٣)[١٩٥]:

سالمی کوڕی ئیبنوعومەر (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: عەبدول مەلیکی کوڕی مەروان -کە یەکێ بوو لە بەناوجێنشینەکانی ئەمەویەکان- نامەی نووسی بو حەجاجی کوڕی یوسفی ئەل -ثەقەفی-کە والی عەبدولمەلیك

(١٩٥) لمْ يُوَافِقْهُ مسلمُ علي تخريجهِ (فتح/٣/٥٩٦ —خاتمة) — المترجم).

بـوو لـە مەککـە لەوکاتـەدا، وە مـیر حـەج بـوو: (کـە لـە بابـەتی حـەج دا سەرپێچی لە فەرمانی ئیبنو عومەر نەکات).

جا ڕۆژی عەرەفە کە لە نەمیرە دابەزی بوون، لـەکاتی دەمـی نیوەڕۆدا من خۆم لەگەڵ ئیبنو عومەردا بـووم، کەلـەو کاتـەدا تەشریفی هـات هـەتا گەیشتە لای سەراپەردەکەی حەججاج، لەوێ هاواری لێهەڵسا!!

حـەججاجیش دەرپـەڕی، بـەرکۆش (ازار)ێکـی گـەورەی بەعەصـفەر ڕەنگکراوی گرتبۆوە، گوتی: ئەوە چیتە ئەی بـاوکی عەبـدوڕەحمان! خێـرە چی قەوماوە، بۆ وادەکەی؟ ئیبنو عومەر رەزای خوایان لێ بێ پێـی فـەرموو: (ئێسا دەمـی ڕۆیـشتنە، کـاتی ئـەوە هـاتووە کەبکەوینـەڕێو بـەزوویی بـڕۆین بـۆ ئێستگای عەرەفات، ئەگەر دەتەوێت پەیڕەوی تەواوی سوننەتی پێغەمبەر بکەی لـەم لایەنـەوە) حـەججاج گـوتی: ئێـستا ئـا بـەم قرچەی گەرمایـە؟ باوکم فەرمووی: (بەڵێ). حەججاج گوتی: دە مۆڵەتم بـدە تـا ئـاوێ دەکـەم بەخۆم دا و خۆم دەشۆرمو دەردەچم. جا ئیبنوعومەر دابـەزی تـا حـەجاج ئاوێکی کرد بەسەر خۆیداو ئەوجا دەرچوو وەکەوتـە ڕێ، سـالم فـەرمووی: (لە ڕێگە حەجاج لە بەینی منو باوکمـدا دەڕۆیـی، جاپێیم گـوت: (ئەگـەر دەتـەوێت بەتـەواوی سـوننەتی پێغەمبـەر درودی خوای لەسەر بێ لـەم بارەیـەوە بپێکیـت ئـەوا نوێـژ بـە زوویـی بکەو وتارەکە کـورت بکـەرەوەو بـەزوویی بگـەرە ئێـستگای عەرەفـە، هـەتا وەسـتان لـەکێوی عەرەفـە زوو ئـەنجام بدەیت). حەجاجیش تەماشایەکی استفساو ئامێزی باوکمی کرد، وەك بڵێ ئایا وایە؟ باوکیشم کەوای بینی پێی فەرموو: (بەڵێ سالم ڕاست دەکا).

ڕوونکردنەوە:

ئـەم بەهرانــە لــەم فەرموودەیــە وەردەگیرێــن، لەســەر فەرمایــشتی مامۆستای عەینی و مامۆستای عەسقەلانی:

١. نوێژی جەماعەت لەپاش ئیمامی بەدکارو فاسقەوە دروستە، بـەڵام بـە مەرجێ بیدعەتو فیسقەکەی نەگاتە ڕادەی کوفرو دژایەتی ئیسلام.

٢. زانا ئەگەر بۆ پێویستی کاری مسوڵمانان هاموشۆی پیاوی دەسەڵاتداری ستـەمکار بکـا قەیـدی نییـە، وەك ئـەم هاتنـەی ئیبنوعومـەر بـۆلای حەجاج، بۆ کەوتنەڕی لەکاتی دیاریکراوی خۆیدا.

٣. دروسـتـە باشـتر لـەژێر فـەرمانی لـەخۆی خـوارتردا بـێ، وەك ئیبنـو عومەر لە ژێر فەرمانی حەجاج دا بوو.

٤. تێگەیشتنو وەرگرتنی زانـست بـەئاماژەیش دەبـێ، وەك سـەرلەقاندنو بە چاوو دەست ئاماژەکردن.

٥. دروسـتـە شـاگرد لـە حـوزوری مامۆسـتای دا فـەتوا بـدا. وەك سـالم لـە خزمەت باوکیدا فەتوای دا.

٦. دروستە زیـانی کـەم لـەپێناوی سـوودی گـەورەتردا قـەبووڵ بکـرێ، کـە ئەمـە لـە شـەرعی پـیرۆزدا پێـی دەگـوترێ: (احتمـال المفـسدة القليلـة لتحصيل المصلحة الكبيرة).

٧٩٠- عَنْ جُبَيرِ بْنِ مُطعِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَضْلَلْتُ بَعيراً لي، فـذهبتُ أَطْلُبُهُ يومَ عَرَفَةَ، فَرَأيتُ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ واقفـاً بِعَرَفَـةَ فَقُلْـتُ: هـذا واللهِ مِنَ الحُمْسِ، فَمَا شأْنُهُ هَهُنَا؟ (الحديث ١٦٦٤)[١٩٦].

(١٩٦) أخرجه مسلم في الحج، بـاب: في الوقـوف، وقولـه تعـالي: (ثـمَّ أفيـضُوا مـن حَيـثُ أفَاضَ الناس، رقم: ١٢٢٠.

جوبەیری کوڕی موطعیم (رەزای خوای لێ بێ) **فەرمووی وشترێکم ون بو بوو، ڕۆژی عارفە بوو چووم بۆی بگەڕێم، بینیم پێغەمبەر** -دروودی خوای لەسەر بێ- **لەخاکی عەرەفات وەستا بوو، کە عەرەفات وا لە دەرەوەی خاکی حەرەم، لەبەرئەوە سەرم سوڕما، چونکە پێغەمبەر قورەیشیە، قورەیشیش بەخۆیان دەگوت: حومس، لەبەر ئەوە لەڕۆژی عەرەفەدا نەدەچوون بۆ عەرەفەو لەخاکی حەرەم دەرنەدەچوون، لەموزدەلیفە دەوەستان، جا عەجایەب مام وگوتم: چ عەجەب پێغەمبەر لێرە وەستاوە، خۆبەخوا ئەویش لە حومسەکانە).**

ڕوونکردنەوە:

بۆ تێگەیشتنی تەواو لەم فەرموودەیە ئەم فەرموودەیەی تر لەتاجول ئوصوولەوە ڕاگوێز دەکەین، بەرگی دووەم، لاپەڕە (٢٠١):

عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) **فەرمووی: جاران قورەیش و ئەوانەی لەسەر ئایینی قورەیش بوون، لە موزدەلیفە ڕادەوەستان، لە ڕۆژی عەرەفەدا، وەپێیان دەگوتن: حومس، کەکۆی (أَحْمَس)ی عەرەبیە، واتە: دلێرەکان، عەرەبەکانی تریش لە عەرەفە ڕادەوەستان، جاکاتێ کە ئایینی پیرۆزی ئیسلام هات، خودای گەورەوسەروەر، فەرمانی کرد بەپێغەمبەری خۆی، کە لەخاکی بەست (حەرەم) دەرچێو وەك خەڵکانیتر بڕوات بۆ خاکی عەرەفات، لەوێ ڕاوەستێو لەپاشا لەوێوە دابەڕنو بڕۆن بۆ موزدەلیفەو مەشعەرولحەرامو مینا. وەك خودا لەم ئایەتەدا دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ. البقرة: من الآية١٩٩﴾.**

٧٩١- عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أنه سُئِلَ: كَيْفَ كَانَ رَسُولُ الله

صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ يَسيرُ في حَجَّةِ الوَداعِ حِينَ دَفَعَ؟ قَالَ: كَانَ يَسيرُ العَنَقَ، فَإذا وَجَدَ فَجْوَةً نَصَّ. (الحديث ١٦٦٦ – طرفاه في: ٢٩٩٩، ٤٤١٣)[١٩٧]:

عوروه (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: خۆم دانیشتبووم لە خزمەتی ئوسامەی کوڕی زەیددا، کە لێیان پرسی: لەحەجی مالاواییدا، ئەوکاتەی کە پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ دەرچوو لە عەرەفاتەوە بۆ موزدەلیفە، کە بەم کردارە لە زاراوی شەرعی پیرۆزدا دەگوترێ (دەفع) لێیان پرسی: لە ڕێ چۆن دەڕۆیشت؟ فەرمووی: بە ڕەوت وشترەکەی ژێری لێدەخوڕی، ئەگەر بواریشی دەست کەوتایە تاوی دەدا). (بڕ: تاج/٢/٢٠٦ز-١٠٤ش/د/ن ڕەحمەتی خودایان لێ بێ).

ڕوونکردنەوە:

لەتاج دا دەفەرموێ: (خۆم دانیشتبووم لەخزمەتی ئەنەس دا..تاد). وا دەزانم: ئەنەس هەڵەی نووسیارە، یا سبق القلمە، چونکە لە عەینی و فەتحولباری و سەرچاوەکانی بەردەستم دا، هەموویان هەر ڕیوایەت لە ئوسامەی کوڕی زەیدەوە دەکەن، زۆرینەی کات ئەگەر فەرموودەیێ لەدوو کەسەوە بگێڕنەوە ئامازە بۆ هەردووکیان دەکەن بڕوانە: عمدە القاری بەرگی دەیەم لاپەڕە/٦، فتح الباری فەرموودەی ژمارە/١٦٦٦ ج/٣ص٥١٨، صم، ٩ ص/٣٤ بحث الافاضة من عرفات الى المزدلفة. صم = صەحیحی موسلیم بە شەرحی نەوەوی).

٧٩٢– عَنْ ابْنِ عباسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ: أَنَّهُ دَفَعَ مَعَ النَبِيّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ م عَرَفَةَ، فَسَمِعَ النَبِيَّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ وراءَهُ زَجْراً شَديداً، وَضَرْباً وَصَوْتاً للأِبِلِ فَأشَارِ بِسَوْطِهِ إلَيْهِمْ، وَقَالَ: (أَيُّهَا النَّاسُ، عَلَيْكُمْ بِالسّكِينَةِ فإنَّ البِرَّ

(١٩٧) أخرجه مسلم في الحج، باب: الإفاضة من عرفات الي المزدلفة رقم: ١٢٨٦.

لَيْسَ بِالإِيضَاعِ). (الحديث ١٦٧١) [١٩٨]:

ئیبنو عەبباس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ڕۆژی عەرەفە کە لەخزمەتی حەزرەتدا -دروودی خوای لەسەر بێ- لە عەرەفەوە ڕۆیشتین بۆ موزدەلیفە، لەڕێ پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- گوێی لێ بوو، هەندێ کەس، لەدوایەوە، دەییان لە وڵاخەکانیان دەکردو بەتوندی تێیان دەخوڕین و لێیان دەدان، تاخێرا بڕۆن، جا پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- بەقامچییەکەی ئاماژەی بۆیان کردو فەرمووی: (ئەی مسوڵمانینەلەسەرەخۆ بن باشی بە پەلە پەل نییە). (تاج/٢/٢٠٦ز – ١٠٤- ب/د).

٧٩٣- عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ ابي بكرٍ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهَا نَزَلَتْ لَيْلَةَ جَمْعٍ عِنْدَ الْمُزْدَلِفَةِ، فَقَامَتْ تُصَلي، فَصَلَّتْ سَاعَةً ثمَّ قَالَت: يَابُنَيَّ هَلْ غَابَ القَمَرُ؟ قُلْتُ: لا، فَصَلَّتْ سَاعَةً، ثمَّ قَالَتْ: هَلْ غَابَ القَمَرُ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَتْ: فَارْتَحِلُوا، فَارْتَحَلْنَا وَمَضيْنَا، حَتىَّ رَمَتِ الجَمْرةَ، ثُمَّ رَجَعَتْ فَصَلَّتِ الصَّبْحَ في مَنْزِلِهَا، فَقُلْتَ لَهَا: ياهَنْتَاهُ مَا أُرَانَا إلاَّ قَدْ غَلَّسْنَا، قَالَتْ: يَابُنَيَّ، إنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أذِنَ لِلظُّعنِ). (الحديث ١٦٧٩) [١٩٩]:

عەبدوڵڵای مەولای ئەسمای کچی ئەبوبەکری صەدیق -دروودی خوای لەسەر بێ- فەرمووی: شەوی موزدەلیفە، کە شەوی جەژنە، کەپێی دەگوترێ: شەوی جەمع، چونکە نوێژی شێوان و خەوتنان لەوێ کۆدەکرێنەوە، لەخزمەتی ئەسماء دا بوم، خەریکی ئەنجام دانی حەج بوو، لە موزدەلیفە دابەزی بوو، هەستا تاوێك دەستی کرد بە نوێژکردن، پاشان پێی فەرمووم: ڕۆڵەکەم! بزانە مانگ ئاوا بووە؟ گوتم: نەو، دیسان تاوێ تریش دەستی کردەوە بە

---

(١٩٨) لم يُوَافِقه مسلم علي تخريجه (فتح/٣/٥٩٦ – خاتمة كتاب الحج) – المترجم).

(١٩٩) اخرجه مسلم في الحج، باب: استحباب تقديم دفع الضَعَفَةِن رقم: ١٢٩١.

نوێـژکردن، دیـسان فەرمووویـەوە: ئایـا مـانگ ئـاوابووە؟ گـوتم: بـەڵێ، فـەرمووی: کەواتـە بارکـەن بـا بـڕۆین بـۆ ڕەجمـی شـەیتانی گـەورە، جاکەوتینە ڕێگەو ڕۆیشتین هەتا ڕەجمی شەیتانی کرد لەکۆگا بەردەکەی عەقەبە، کەپێی دەگوترێ: (جمرة العقبة: الجمرة الکبری: کۆگا بەردەکەی عەقەبە) ئینجا ئەسما گەڕایەوە بۆ هەوارەکەی میناى، وەنوێژی بەیانـەکی لەشوێنەکەی خۆی لە مینا کرد. منیش پێم گوت: خانم ! وادەزانم: زوو ڕۆشتین لە موزدەلیفەوە بۆ ڕەجمی شەیتانو زووهاتین لەموزدەلیفە وەبۆ ئێـرە کەمینایـە؟ فـەرمووی: کـوڕی شـیرینم ! پێغەمبـەر ـدروودی خوای لەسەر بێـ مۆڵـەتی ژنـانی داوە، کـە بـە شـەو لـە موزدەلیفـەوە بکەونـە ڕێ بـۆ مینـا، وەبەر لە جـەنجاڵی، ڕەجمی شـەیتان ئـەنجام بـدەنو نوێـژی بەیانـەکی لـە مینا بکەن (وەك لەم فەرموودەیەدا دەفەرموێ: ئیبنو عەبباس (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: (پێغەمبەر ـدروودی خوای لەسەر بێـ منی لەگـەڵ لازەبونـەکانی کەسوکاری خۆیـا نـارد، بەشـەو لـە موزدەلیفـەوە بـەرەو مینـا کەوتینـە ڕێ، نوێـژی بەیانیمان لەمینا کردو ڕەجمی شەیتانمان کرد — نەسائی گێڕاویەتەوە).

٧٩٤– عَنْ عَائِشَةَ رَضِيِ اللَّهُ عَنْهُ قَالَتْ: نَزَلْنَـا المزدَلِفَـةَ، فَاسْتَأْذَنَتِ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَوْدَةُ: أنْ تَدْفَعَ قَبْلَ حَطْمَةِ النَّاسِ، وَكانَتْ امرأةً بَطيئَـةً فأذِنَ لَهَا، فَدَفَعَتْ قَبْلَ حَطْمَةِ النَّاسِ، وَأقَمْنَا حَتَّى أَصْبَحْنَا نَحْنُ، ثُمَّ دَفَعْنَا بدَفْعِهِ، فَلأَنْ أَكُونَ استَأذَنْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ كَمَـا اسـتأذَنَتْ سَـوْدَةُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ مَفروحٍ بِهِ). (الحديث ١٦٨١) [٢٠٠]:

عائیشە (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: سـەودەی دایکـی مـسوڵمانان، ئـافرەتێکی

(٢٠٠) اخرجه مسلم في الحج، باب استحباب تقديم دفع الضَعَفَةِ منَ النساء وَغيرِهنَ.. رقم: ١٢٩٠.

قەبەی گرانە ڕۆ بوو، لەبەرئەوە داوای لەپێغەمبەر کرد، کە ڕێگەی بدا کە بەشەو لە موزدەلیفەوە بڕوات بۆ مینا لەگەڵ لازمبوونو بێ هێزەکانا، بەر لەوە خەڵکەکە بیکەن بە قەرەباڵغی و جەنجاڵی، پێغەمبەریش -دروودی خوای لەسەر بێ- ڕێگەی ئەوەی دا، خۆزگەم منیش وەك سەودە بۆ ئەمە، کاتی خۆی، ڕوخصەتم لە پێغەمبەر دەخواست، شت نییە کە وەك ئەوە پێم خۆش بێ). (تاج/٢/٢٠٦ ز/١٠٥ -ش)

ڕوونکردنەوە:

وەك لە فەرموودەکەی ئێرە دەردەکەوێ: عائیشە لەو حەجەدا، کە حەجی مالآوایی بوە، داوای مۆڵەتی لەپێغەمبەر نەکردووە کە لەگەڵ لازەبونەکانا، شەو بگرێ بەدەمەوەو لە موزدەلیفەوە بڕوات بۆ مینا، بەڵکوو لەخزمەت پێغەمبەردا لە موزدەلیفە ماوەتەوە، هەتا بەیانی لێ داوە، لەوێ نوێژی بەیانییان زوو بەزوو کردوەو ئەوسا لەگەڵ پێغەمبەردا لە موزدەلیفەوە دەرچووین بۆ مینا.

٧٩٥- عَنْ عبدِالرحمن بن يزيد -رحمه الله تعالى- قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ عَبْدِاللهِ بنْ مَسْعُودٍ رَضِي اللّهُ عَنْهُ الى مَكّةَ، ثم قَدِمْنَا جَمْعاً، فَصلّى الصّلاتين، كل صَلاةٍ وَحْدَهَا بأذانٍ وَإِقَامةٍ والعُشاءَ بينَهُما، ثُمَّ صَليَّ الفَجْرَ حينَ طَلَعَ الفَجْرُ، قَائِلٌ يَقُولَ طلعَ الفجرِ، وَقَائِلٌ يَقُولُ: لَمْ يَطْلَعِ الفَجْرُ، ثمَّ قَالَ: إنَّ رَسُولَ اللهِ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ قَالَ: (إنَّ هاتَيْنَ الصَّلاتَيْنِ حُوْلَتَا عَنْ وَقْتِهِما في هذا المَكَانِ، المغربَ والعِشاءَ، فَلاَ يَقْدِمُ النَاسُ جَمْعاً حَتَّى يُعْتِموُا، وَصَلاَةَ الفَجرِ هذِهِ السَّاعَةَ). ثم وَقَفَ حَتَّى أسفَرَ، ثُمَّ قَالَ: لَوْ أنَّ أمِيرَ المُؤمِنينَ افاضَ الآنَ أصابَ السُّنَّة. فَمَا أَدْرِي: أَقَوْلُهُ كَانَ أَسْرَعَ أَمْ دَفْعَ عثمانَ رَضِي اللّهُ عَنْهُ فَلَمْ يَزَلْ يَلبِي

حَتَّى رَمَى جَمْرَةَ العَقَبَةِ يَوْمَ النَّحْرِ). (الحديث ١٦٨٣) أطرافه في: (١٦٧٥، ١٦٨٢) [٢٠١]:

عەبدو لڕەحمانی کوڕی یەزید (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەخزمەتی عەبدوڵڵای کوڕی مەسعووددا، لە سەردەمی جێنشینی عوسمانا، لە مەدینە دەرچووین بۆ مەککە بۆ حەج، کاتێ گەیشتینە موزدەلیفە لەوێ عەبدوڵڵا نوێژی شێوان و نوێژی خەوتنانی بەجەمع کرد، لەپێشەوە بۆ شێوان بانگ و قامەت کرا، ئەوسا بۆ خەوتنانیش بانگ و قامەت کرا، وە لەنێونیانا شێوی خوارد، ئەوجا زۆر بەزوویی نوێژی بەیانیشی لەموزدەلیفە کرد، زۆر زوو بوو، یەکێ دەیگوت شەبەقی داوە، یەکێ دەیگوت شەبەقی نەداوە. ئەوجا ئیبنومەسعوود فەرمووی: پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) فەرمووی: (ئەم دوو نوێژە – واتە: شێوان و بەیانی – لەم شوێنەدا کە موزدەلیفەیە – کاتەکەیان گۆڕاوە، شێوان دوا دەخرێ تاکاتی نوێژی خەوتنان و لەگەڵ ئەودا بەجەمع دەکرێ، بەیانیش کەمێ لەپێش کاتی ئاسایی خۆیدا دەکرێ، چونکە حەجکاران نایەن بۆ موزدەلیفە، تا تاریك نەکا، لەبەرئەوە شێوان لەگەڵ خەوتنانا، لەکاتی خەوتنانا بەجەمع دەکەن، بەیانیش لەم دەمەدا، کەکەمێ پێش کاتی ئاسایی خۆیەتی). عەبدوڕەحمان فەرمووی: ئنجا ئیبنو مەسعود لەمەشعەرول حەرام ڕاوەستا، تابەری ڕۆژ زەرد هەڵگەڕا، ئەوجا فەرمووی: (بریا ئا ئێستا لەم دەمەدا فەرمانڕەوای مسوڵمانان ئیمامی عوسمان دەستی دەکرد بەڕەوکردن بۆ مینا، دەی ئەگەر وابکا سوننەتی پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) دەپێکی، ئەوەی کە پێغەمبەر خۆی کردوویەتی لەم کاتەدا پەیڕەوی ئەوە دەکا). عەبدوڕڕەحمان فەرمووی: جا نازانم: قسەکەی ئیبنو مەسعوود

---

(٢٠١) اخرجه مسلم في الحج، باب: استحباب زيادة التغليس بصلاة الصبح يوم النحر.. رقم: ١٢٨٩.

کـردی، خێراتـر بـوو، یارەوکردنی عوسمـان، ئـیتر ئیبنومەسعوود بـەدەم ڕێگـەوەو تابـەردی فـرەدا بـۆ کۆگـا بەردەکـەی عەقەبـە لەیەکـەم ڕۆژی جەژندا، هەر لەببەیکەی دەکـرد). (تـاج/٢/٢٠٦ز — ١٠٤ ف/١+٢+٣+٤+ ٥ + ٦+ ل-٢٠١ز-١٠٧ ف/١+٣)

٧٩٦- عن عمر رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ صَبَّى بِجَمْعٍ الصُّبْحَ، ثُـمَ وَقَـفَ فَقَـال: إنَّ الْمُشْرِكِينَ كَانُوا لاَيُفِيضُونَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، ويَقُولُونَ: اَشْـرِقْ ثَـبِيرُ، وَأَنَّ النبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَالَفَهُمْ، ثُمَّ أَفَاضَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ). (الحديث ١٦٨٤- طرفه في: ٣٨٣٨) [٢٠٢]:

عەمری کوڕی مەیموون (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: بۆخۆم لەگـەڵ عومـەری کوڕی خەطابـدا بـووم، لـەکاتی جێنـشینیی خۆیـدا، لـەکاتی حـەج کردنـدا، کاتـێ نوێـژی بـەیانی لـە موزدەلیفـە کـرد، فـەرمووی: جـاران هاوبەشپەیداکەرەکان -کە لە زاراوەدا پێیان دەگوترێ: موشریکین — تاخۆر نەکەوتایـە، لەموزدەلیفـەوە ڕەویـان نـەدەکرد بـۆ مینـا، لـەم بارەیـەوە دەیانگوت: (با خـۆر لەچیای پەبیر گزنگ بدا ئەوسا دەڕۆین بۆ مینـا). (بـەڵام پێغەمبـەر -درودی خوای لەسەر بێ- پێـچەوانەی ئـەوانی دەکـردو لـەپێش خۆرکەوتندا دەڕۆیشت بۆ مینا). (تاج/٢/١٠٨ز-١٠٤ ف/ ٦).

٧٩٧- عن أبي هريرة رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ أنَّ رَسُولَ الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَـلَّمَ رَأى رَجُلاً يَسُوقُ بَدَنَةِ، فَقَالَ: (ارْكَبْها) فَقَالَ: إنَّها بَدَنَة، فقال: (إرْكَبْهَـا) قَـالَ: إنَّهَا بَدَنَة، قَالَ: (إرْكَبْهَا وَيْلَكَ). في الثَالِثَةِ اَوْ فِي الثَّانِيَـةِ). (الحـديث ١٦٨٩ — أطرافه في: ١٧٠٦، ٢٧٥٥، ٦١٦٠) [٢٠٣]:

---

(٢٠٢) لم يوافقه مسلم عليتخريجه وهو من افـراد البخـاري عـن مـسلم (فـتـح/٣/٥٩٦- خاتمة، عيني/١٠/٢٢)- المترجم).

(٢٠٣) أخرجه مسلم في الحج، باب: جواز ركوب البَدَنَة المُهداة لمَن احتاج إليها، رقم:١٣٢٢.

ئەبوهورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- تەماشای کرد واپیاوێ وشترێ لێ دەخوڕێو خۆی بەپێ دەڕوا، فەرمووی: (سواری بە) پیاوەکە گوتی: ئاخر چۆن سواری بم، ئەمە وشتری دیاری مەککەیە؟ فەرمووی: (سواری بە) گوتی: ئاخر ئەمە وشتری دیاری مەککەیە؟ پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- لە جاری سێیەم دا، یا لەجاری دووەمدا، بۆ تەمێی کابرا پێی فەرموو: (سواری بە ئەی خانە خراب !). بۆ یە پێغەمبەر وای پێفەرموو، چونکە مافی ئەوەی نەبوو، کە فەرمانەکەی جێبەجێ نەکا).

٧٩٨- عنِ ابن عمر رَضِي اللّٰهُ عَنْهُما قَالَ: تَمتَّعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الوَدَاعِ بالعُمْرَةِ إلَى الحَجِ، وَأَهدَى، فَسَاقَ الهَدْيَ مِنْ ذي الحُلَيْفَة، وبَدَأ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَهَلَّ بالعُمْرةِ، ثُمَّ أَهَلَّ بالحِجِ، فَتمتَّعَ النَّاسُ مَعَ النبيّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بالعُمْرةِ إلَى الحَج، فَكَانَ مِنَ النَاسِ مَنْ أَهْدَى فَسَاقَ الهَدْيَ، وَمنهُمْ مَنْ لَمْ يُهْدِ، فَلَمَّا قَدِمَ النبيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ، قَالَ لِلنّاسِ (مَنْ كَانَ مِنكُمْ أَهْدى فإنَّهُ لايَحِلُّ لِشَيْءٍ حَرُمَ مِنْهُ، حَتَّى يَقْضِيَ حَجَّهُ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ منكم أهدى فليَطُفْ بالبَيتِ وَبالصَّفَا وَالمَرْوَةِ، وَلْيُقَصِرْ وليُحَلِلْ، ثم لِيُهِلَّ بالحَجّ، فَمَنْ لَمْ يَجِدْ هَدْياً فليَصُمْ ثلاثَةَ أيامٍ في الحَجِ وَسَبْعِةٍ إذا رَجَعَ إلَى أهْلِهِ). (الحديث ١٦٩١)[٢٠٤].

ئیبنو عومەر -رەزای خوایان لێ بێ- فەرمووی: پێغەمبەری خودا -دروودی خوای لەسەر بێ- لە حەجی ماڵاواییدا، عەمرەو حەجی بەیەکەوە کرد، لەسەرشێوەی قیران، وەئاژەڵی دیاری بەیتیشی لە ذولحولەیفەوە لەگەڵ خۆی برد، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- لەپێشەوە ئیحرامی بەحەج دابەست، ئەوسا عەمرەیشی

(٢٠٤) أخرجه مسلم في الحج، باب: جواز ركوب الدبنة: رقم: ١٣٢٢.

تێکەڵ کرد، لەکاتی تێکەڵکردنی عەمرەکە بە حەجەکەوە دیسان دەستی کردەوە بەتەلبییەکردن بەهەردووکیان، جا حەجکاران هەیان بوو ڕێك وەك پێغەمبەر حەج و عەمرەیان کرد، چونکە: هەیانبوو ئاژەڵی دیاری بەیتی لەگەڵ خۆی هێنابوو، وەهەیان بوو ئاژەڵی دیاری بەیتی لەگەڵ خۆی نەهێنا بوو. جاکاتێ پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- گەیشتە مەککە، بە مەردومەکەی فەرموو: (هەرکەسێ لەئێوە ئاژەڵی دیاری بەیتی لەگەڵ خۆی هێناوە، ئەوە دەبێ بەردەوام بێ لەسەر ئیحرامەکەی و ئیحرام نەشکێنێ هەتا حەجەکەی تەواودەکا، چونکە هیچ شتێ لەوانەی کەبەهۆی ئیحرام بەستنەکەیەوە لێی قەدەغە بووە، هەتا حەجەکەی تەواو نەکا، ئەو شتانەی بۆ ڕەوا نابێتەوە، بەڵام هەرکەسێ لەئێوە دیاری بەیتی لەگەڵ خۆی نەهێناوە با تەوافی بەیت و تەوافی نێوانی صەفاو مەڕوە بکاو مووی سەری کورت بکاتەوە و ئیتر ئیحرام بشکێنێ، لەپاشا لەڕۆژی تەروییەدا ئیحرامی حەج ببەستێتەوە، بەڵام ئەوانەی کە ئیحرام دەشکێنن دەبێ دیاری بەیت سەربڕن، جا ئەگەر ئەمانە دیای بەیتیان بۆ پەیدا نەکرا، ئەوا دەبێ سێ ڕۆژ لەڕۆژانی کاتیکردنی حەجەکە بەڕۆژووبن و حەوت ڕۆژیش کەگەڕانەوە بۆ ناو کەس و کاریان).

٧٩٩- عَنِ المِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ وَمَرْوانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُما قالاَ: خَرَجَ النبيّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ المدِينَةِ في بِضْعَ عَشرةَ مائةً مِنْ أصْحابِهِ، حَتَّى إذا كانُوا بِذِي الحليفَةِ، قَلَّدَ النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الهَدْيَ وَأَشْعَرَ وَأَحْرِمَ بالعُمْرَةِ) (الحديث ١٦٩٤ - اطرافه في: ١٨١١، ٢٧١٢، ٢٧٣١، ٤١٥٨، ٤١٧٨، ٤١٨١). (الحديث ١٦٩٥ - أطرافه في: ٢٧١١، ٢٧٣٢، ٤١٥٧، ٤١٧٩، ٤١٨٠)[٢٠٥]:

---

(٢٠٥) لم يوافقه مسلم علي تخريجه (فتح/ ٣/٥٩٦ - خاتمة كتاب الحج) - المترجم).

میسوەری کوڕی مەخرەمەو مەڕوانی کوڕی حەکەم (رەزای خوای لێ بێ) دەفەرموون: لەکاتی ڕووداوی حودەیبیەدا، پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) خۆی و نزیکەی هەزارو چوار سەدکەس لەیارانی، لەمەدینەوە ڕۆیشتن بۆ مەککە، جارۆیشتن هەتا گەیشتنە ذولحولەیفە، لەوێ پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) وشترە دیارییەکانی بەیتی دیاری کردو یەکی جووتێ سۆلی کردە ملیانو تیغی دا لە دووگیان، تانیشانە بن کەئەم ئاژەڵانە دیاریماڵی خودان، باکەس دەستیان بۆ نەبا، هەتا دەگەنە جێگەی سەربڕینیان، ئەگەر کەسێکیش کاری بەگۆشتەکەیان هەیە باشوێنیان بکەوێ بۆئەوێ. وەپێغەمبەرو هاوڕێیانی لە میقاتی خەڵکی مەدینەوە کە ذولحولەیفە ئیحرامی عەمرەیان بەست). (تاج/٢/٢٤٣ز-١١٩ + تاج/٢/١٦٠ ز/٨١ ف/٢+٢٤٢ ز/١١٨ ف/١ + ل/٢٤٣ ز/١١٩ ف/١).

ڕاڤەو ڕوونکردنەوە:

میسوەری کوڕی مەخرەمە (رەزای خوای لێ بێ) هاوڕێی پێغەمبەرە، بە دوو ساڵ لە دوا کۆچ لەمەککە لەدایك بووە، لە ریجالی صەحیحەین، واتە: لەپیاوانی بوخاری و موسلیمە، کەپێغەمبەر وەفاتیکرد ئەو تەمەنی هەشت ساڵان بوو، مەلایەکی شەرعزانی گەورە بوو، زۆر بەڕێزو بەدین بوو، لەتەمەنی شەستو دوو ساڵیا، لە حیصارەکەی مەککەدا، لە سەردەمی ئیبنو زوبەیردا، لە شەستو چواری کۆچیدا، لەکاتێکا، لەمەسجیدولحەرام، لەناو حیجردا، نوێژی دەکرد، بەردێ لەمەنجەنیقی گەمارۆ دەرەکانەوە بەری کەوتو شەهیدی کرد، ئیبنو زوبەیر لەحەجون نوێژی لەسەر تەرمەکەی کرد.

مـەڕوانی کـوڕی حەکـەم (رەزای خوای لێ بێ) قوڕەیـشییە، ئەمەوییـە، دەڵـێن: لەپاش کۆچ بـە دوو ساڵ، یا بـە چوار ساڵ لـە دایـك بـووە، چەسـپاوە کـە پێغەمبـەری بـە منـاڵی دیـوە، بـەڵام نەچەسـپاوە کـە شـتی لـە پێغەمبـەر بیستبێ، ئەم فەرموودەیە لە مەراسیلی صەحابەیە.

٨٠٠- عَنْ عاِئشَةَ رَضِي اللَّهُ عَنْها: أنه بَلَغَهَا: أنَّ عبدالله بـنَ عبـاس رَضِـي اللَّهُ عَنْهُ قال: مَنْ أَهْلَ هَدْياً، حَرُمَ عَلَيْهِ مَايَحْرُمُ عَلَى الحَاجِ، حَتـىَّ يُنْحَـرَ هَدْيُـهُ، فَقَالَتْ عائِشَةُ رَضِي اللَّهُ عَنْها لَيْسَ كَمَا قَالَ ابنُ عباسٍ، أَنَا قَلاَئِلَ هَـدْيَ رَسـولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيدى، ثمَّ قَلَّدَهَا رَسـولَ الله صَـلَّى اللَّـهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ بَيَديه، ثُمَّ بَعَثَ بِهَا مَعَ أبيض، فَلَمْ يَحْرُمْ عَلَى رِسوُلِ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ شَيءُ أَحَلَّهُ اللهُ حَتىَّ نُحرِ الهَـدْى). (الحـديث ١٧٠٠- اطرافـه فـى: ١٦٩٦، ١٦٩٨، ١٦٩٩، ١٧٠١، ١٧٠٢، ١٧٠٣، ١٧٠٤، ١٧٠٥، ٢٣١٧، ٥٥٦٦)[٢٠٦]:

گەیشتەوە بەعائیشە (رەزای خوای لێ بێ) کە عەبدوڵلای کوڕی عەباس (رەزای خوای لێ بێ) دەفەرموێ: گوایە هەرکەسێ ئاژەڵی دیاری بنێرێ بۆ مەککە، ئـەوەی لـە حـاجی لـەکاتی حـەج کردنـدا، حـەرام دەبـێ لـەویش حـەرام دەبـێ، هـەتا ئاژەڵە دیارییەکەی لە کاتو جێگەی خۆیـدا سـەردەبڕێ، ئەوسـا چـی لـێ قەغەدە بووە، بۆی ڕەوادەبێتـەوە. عائـیشە (رەزای خوای لێ بێ) فـەرمووی: ئەمـە وا نییـە وەك ئیبنوعـەباس دەڵـێ، چـونکی مـن بەدەسـتی خـۆم ملوانکـەکانی ئاژەڵـە دیارییـەکانی پێغەمبـەرم هۆنیوەتـەوە، پێغەمبـەریش بەدەسـتی خۆی ئەو ملوانکانەی کـردە مـل وشـترە دیارییـەکانیو، ئـەوجا لـەو ساڵەدا

---

(٢٠٦) أخرحه مسلم في الحج، باب: استحبا بعث الهَدي الي الحرم لمن لايريد الذهاب بنفسه، رقم: ١٣٢١.

کەئەبوبەکری باوکم میر حەج بوو، بە باوکما ناردنی بۆ هەژارانی مەککە، وەپێغەمبەر خۆشی لەو ماوەیەدا بەهۆی ناردنی ئەو دیارییەوە، ئەوەی خوا بۆی حەلاڵ کردبوو، لێی قەدەغە نەبوو).

٨٠٠ (مكرر –١)– وَعنها رَضِي اللّٰهُ عَنْها في رِواية، قالَتْ: أَهْدَى النبيُّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّةً غَنَماً. (الحديث ١٧٠١ – اطرافه تقدمت قبله):

لەگێڕانەوەیەکی تریدا عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ساڵێ پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ ئاژەڵی وردەی بەدیاری نارد بۆ مەککە.

٨٠٠ (مكرر – ٢) وَفي رِواية عنها رَضِي اللّٰهُ عَنْها قالَتْ: كُنْتُ أفْتِلُ القَلائِدَ للنبِي صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيُقَلِدُ الغَنَمَ، وَيُقيمُ في أهْلِهِ حَلالاً. (الحديث ١٧٠٢):

لەگێڕانەوەیەکی تریدا: خۆم ملیوانکەم دەهۆنییەوە بۆ پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ بۆ دیاریکردنی ئاژەڵی دیاریخانەی خودا، پێغەمبەریش دروودی خوای لەسەر بێ بەدەستی خۆی دەیکردە ملی بزن و مەڕو دەیناردن بەدیاری بۆ بەیت، وەخۆشی لەناو ماڵ و مناڵی خۆیدا دەمایەوەو نەدەچوو بۆ حەج، وە لەو ماوەدا حاڵی بێ ئیحرام بوو، نەوەك حاڵی ئیحرامدار) (تاج/٢/٢٥٧ ف/٤+٥).

٨– (مكرر/٣)– وَفي رِواية عنها رَضِي اللّٰهُ عَنْها قالَتْ: فَتَلْتُ قَلائِدَهَا مِنْ عِهْنٍ كَانَ عِنْدِي. (الحديث ١٧٠٥):

لەگێڕانەوەیەکی تردا عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ملیوانکەی ئاژەڵە دیارییەکانم لەهەندێ خوری بادا، کەهی خۆم بوو.

٨٠١– عَنْ عَليّ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: أَمَرَني رَسُولُ اللهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أنْ أتَصَدَقَ بِجِلالِ البُدْنِ الّتي نَحَرْتُ وَبِجُلُودِهَا (الحديث ١٧٠٧ –

اطرافه في: ١٧١٦و ١٧١٦م، ١٧١٧، ١٧١٨، ٢٢٩٩)[٢٠٧].

پێشەوا عەلی کوڕی ئەبوطالیب (رەزای خوای لێ بێ) دەفەرموێ: پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمانی پێکردم کە ڕابوەستم بەسەر وشترە قوربانیەکانیەوە، وەگۆشتو پێستو جلو کۆپانەکانیان ببەخشمەوە، وەهیچیان لێنەدەم بەقەسابەکە، لەباتی کرێی سەربڕین، بەڵام لەجیاتی پشك قەیناکات، فەرمووی: خۆمان شتێکیتری لە باتی ئەوە دەدەینێ) (تاج/٢-٢١٦-ش/د/ن) + (تاج/٢/٢٥٦ ف/٢) + (بڕ: ژمارە/٨٠٥).

٨٠٢- عَنْ عَائِشَةَ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِخَمْسٍ بَقِينَ مِنْ ذي القَعْدَةِ، لانُري إلاَّ الحَجَّ، فَلَمَّا دَنَوْنَا مِنْ مِكَّةِ، أَمَرَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْىٌ إذا طَافَ وَسَقى بَيْنَ الصَّفَا وَالمرْوَةِ أنْ يَحِلَّ، قَالَتْ: فَدُخِلَ عَلَيْنَا يَوْمَ النَّحْرِ بِلَحْمِ بَقَرٍ فَقُلْتُ: مَا هذا، قَالَ: نَحَرَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَزْوَاجِهِ (الحديث ١٧٠٩)[٢٠٨].

عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەخزمەت پێغەمبەردا -درودی خوای لەسەر بێ- لەمانگی ناوجەژنان پێنج شەوی مابوو، لەمەککە دەرچووین بۆ حەج، لەساڵی حەجی ماڵاواییدا، جا کاتێ نزیکی مەککە بووینەوە، پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- فەرمانی کرد بەوانەی کە ئاژەڵی دیاریی خانەی خودایان پێ نییە، تەوافی بەیت بکەنو سەعی نێوانی سەفاو مەروە بکەنو ئەوجا سەرکورت بکەنەوەو ئیحرام بشکێنن، عائیشە فەرمووی: لە ڕۆژی جەژندا گۆشتی گایان بۆ هێناین. من پرسیم: ئەمە چییە؟ وتی: پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- قوربانی کردووە بۆ هاوسەرەکانی).

---

(٢٠٧) أخرجه في الحج، باب: في الصدقة بلحوم الهدي وجلودها وجلالها رقم: ١٣١٧.
(٢٠٨) أخرجه مسلم في الج (عيني/١٠/٤٧) — المترجم).

٨٠٣- عَنْ عبدِاللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُما أَنَّهُ كَانَ يَنْحَرُ في المَنْحَرِ، يَعْني: مَنْحَرَ رَسُولِ اللهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (الحديث ١٧١٠)[٢٠٩]:

نافیع (رەزای خوای لێ بێ) **فەرمووی: دەستووری عەبدوڵڵای کوڕی عومەر** رەزای خوایان لێ بێ- **وابوو، لەوجێگەیەدا کەپێغەمبەر ئاژەڵی دیاری تیادا سەردەبڕی، ئەویش ئاژەڵی دیاری خۆی لەوێدا سەردەبڕی).**

٨٠٤- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُما: أنه أَتَى عَلى رَجُلٍ قَدْ أَنَاخَ بَدَنَتَهُ، يَنْحَرُهَا، قَالَ: أبْعَثها قِياماً مُقَيَّدَةً، سُنَّةَ محمدٍ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (الحديث ١٧١٣)[٢١٠]:

ئیبنو عومەر رەزای خوایان لێ بێ- **پیاوێکی دی، وشترێکی قوربانی پیخ دا بو، خەریکبو سەری دەبڕی دەیکرد بەقوربانی بۆخۆی، ئیبنوعومەر پێی فەرموو: هەڵیسێنە سەر پێ‌و، دەستی چەپی لە ئەژنۆیا بچەمێنەوەو بەپەتێ ببەستە بە قۆڵیەوە، چونکە یاساو دەستووری پێغەمبەر** دروودی خوای لەسەر بێ- **وابوو، لەسەر ئەو شێوەیە وشتری قوربانی و دیاری بەیتو وشتری سەردەبڕی (تاج/٢/٢١٥-ش/د/ن).**

ڕوونکردنەوە:

لە عەرەبیدا (نەحر) و (زەبح) جیاوازییان هەیە، بۆ ڕوونکردنەوەو تێگەیشتنی تەواو لەم بابەتە، ئەم دەقە لە پەڕاوی (٣- بڕیارەکانی سەربڕین‌و سەربڕاوەکان) ڕاگوێز دەکەم، لەزنجیرەی ڕۆشنبیری تەندروستی، لە ڕوانگەی دەستوورەکانی ئایینەوە، کە ڕێکخراوی

---

(٢٠٩) قال العيني: (وهذا الحديث من أفراد البخاري) — المترجم).

(٢١٠) أخرجه مسلم في الحج، باب: نحر البُدن قِياماً مُقَيَّدَةً، رقم: ١٣٢٠.

تەندروستی جیهانی دەری کردوون بە عەرەبی، وەبەندە حەوت ژمارەیانم وەرگێڕاوەتە سەرزمانی شیرینی کوردی، وە لەساڵی (١٩٩٩) چاپکراون، لەلایەن ڕێکخراوی ناوبراوەوە:

١- چەند بنەمایەکی گشتی:

١- حەڵاڵ کردنی ئەو گیانلەبەرانەی کەگۆشتیان دەخورێ، لەسەر شێوەی شەرعی، جۆرە خواپەرستییەکە، بەلای مسوڵمانانەوە، وەبەیەکێ لەم شێوە شەرعیانەی دواوە تەواو دەبێ:

أ- سەربڕین، لە شەرعا بڕێتییە لەوە کە قورقوڕاچکەو سوورێنچکەو دووشا دەمارەکانی ئەم دیوو ئەو دیوی قورقوڕاچکە بەتەواوی ببڕێن، ئەم جۆرە بەزۆری بۆ بزن‌و مەڕو ڕەشەوڵاخ‌و باڵندە دەبێ، بۆ شتی تریش دروستە بەکاربهێنرێ.

ب- سەربڕین لە بۆتەقەی مل دا، لە دەم سەرووی سینگەوە، کە (ئەم جۆرەیان) بەعەرەبی پێی دەگوترێ: (النحر). شێوەی (أ) بەعەرەبی پێی دەگوترێ: (الذبح). جیاوازی ئەم دوو شێوازە ئەوەیە:

یەکەمیان لەلای سەروی ملەوە ئەنجام دەدرێ (جێگەی سەربڕینەکە لەلای سەرەوە نزیکە) دووەمیان لەلای خوارووی ملەوە ئەنجام دەدرێ، (واتە: لەچەڵەمەی سینگەوە نزیکە). ئەم شێوەی (ب)یە، بەزۆری بۆ وشترو شتی ملدرێژی وەکوو وشتر بەکاردەهێنرێ، دروستە بۆ ڕەشە وڵاخیش بەکار بهێنرێ.. (بڕوانە: پەڕاوی ناوبراو، لاپەڕە/٦) وەکی تر گوتەی هاوڕێی پێغەمبەر -درוودی خوای لەسەر بێ- کە بفەرموێ: (سوننەتی پێغەمبەر لەم بارەیەوە وا وایە، یا یاساو دەستووری پێغەمبەر، سەبارەت بەم کارە وایە) یان بفەرموێ: (ئەم شتە لە سوننەتدا وایە) ئەم گوتەیە

دادەنرێ بە فەرموودەی بەرزەوە بوو، واتە: بە حەدیسی مەرفووع، لەلای هەردوو پیر، کە شێخی بوخاری و شێخی موسیلمن، ڕەحمەتی خودایان لێبێ، چونکە ئەوەتا ئەم دوو زاتە، ئەم فەرموودەیەیان کردووە بەبەڵگە لەسەریەکێ لە سەرباسەکانی صەحیحەینەکەیان.

٨٠٥- عَنْ عَليّ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَمَرَني النبيُّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أنْ أَقُومَ عَلَى البُدْنِ، وَلاَ أُعْطِيَ عَلَيْهَا شَيْئاً في جِزَارَتِهَا(الحديث ١٧١٦ مكرر)[211]:

وەرگێڕاوی ئەم فەرموودەیە بەتەواوی لەژمارە/٨٠١دا ڕابوورد.

٨٠٦- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللهِ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا لاَنَأْكُلُ مِنْ لُحُوِ بُدْنِنَا فَوْقَ ثَلاَثِ مِنىً، فَرَخصَ لَنَا النبىُّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (كُلُوا وَتَزَوَّدُوا) فَأَكَلْنَا وَتَزَوَّدْنَا (الحديث ١٧١٩ - أطرافه في: ٢٩٨٠، ٥٤٢٤، ٥٥٦٧)[212]:

جابیری کوڕی عەبدوڵلا (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: لەپێشدا بەس لەماوەی سێ ڕۆژەکانی مینادا، کە لەکاتی حەج دا لەوێ دەماینەوە، لەگۆشتی قوربانی خۆمان دەخوارد، هەروا لەگۆشتی ئاژەڵی دیاریخانەی خوداو گۆشتی تری لەم بابەتانە، لەپاشدا پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) ڕێگەی داین‌و فەرمووی: (لێی بخۆن‌و توێشوویشی لێ بەرن بۆ ڕێگەتان، ئیتر ئێمەیش لەوە دوا هەم لێمان دەخواردو هەم توێشووشمان لێدەکرد). (تاج/٢/٢١٦-ش).

---

(٢١١) حسب قول الشيخ العسقلاني في خاتمة كتاب الحج الحديث من أفراد البخاري وحسب قول الشيخ العَيني الحديث طرف من حديث طويل رواه مسلم - المترجم).

(٢١٢) أخرجه مسلم في الاضحي، باب: بيان ماكان من النهي عن اكل لحوم الاضاحي رقم: ١٩٧٢.

٨٠٧- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُما قال: حَلَقَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّتِهِ. (الحديث ١٧٢٦ – طرفاه في: ٤٤١٠، ٤٤١١)[٢١٣]:

ئیبنوعومەر رەزای خوایان لێ بێ فەرمووی: پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ لەحەجەکەیدا، کە لەساڵی حەجی ماڵاوایی‌دا ئەنجامی‌دا، لەپاش تەواوکردنی کردارەکانی حەج، بۆ ئیحرام شکاندن سەری خۆی تاشی).
(تاج/٢/٢١٦ ز/١١١ بەتایبەتی فەرموودەی ژمارە/٢)

٨٠٨- وَعنه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (اللهُمَّ ارْحَمِ المحلِقِينَ). قَالُوا: وَالمقصِّرِينَ يَا رَسُولَ الله، قَالَ: (اللهُمَّ أَرْحَمِ المحلِقِينَ) قَالُوا: وَالمقصِّرِينَ يارسولَ اللهِ، قَالَ: (وَالمقصِّرِينَ). (الحديث ١٧٢٧)[٢١٤]:

دیسان ئیبنوعومەر رەزای خوایان لێ بێ فەرمووی: حەزرەت دروودی خوای لەسەر بێ بۆئەوەی مسوڵمانان حاڵی بکا، کە لەپاش حەج‌و عەمرە، سەرتاشین باشترە لە سەر کورتکردنەوە، فەرمووی: (ڕەحمەتی خودا لەو کەسانەبێ کە لەپاش تەواوکردنی حەج‌و عەمرە، قژەسەری خۆیان دەتاشن). یارانیش عەرزیان کرد: قوربان ئەی پێغەمبەری خوداڕەحمەت بکە لەو کەسانەش کە مووی سەریان کورت دەکەنەوە ؟ بەڵام پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ دیسان فەرموویەوە: (سۆزو ڕەحمەتی خودا لەو کەسانە بێ، کە سەری خۆیان دەتاشن). دیسانەوە یارانی پێغەمبەر عەرزیان کردەوە: ئەی پێغەمبەری خوداڕەحمەت بکە لەوکەسانەش کە مووی سەریان کورت دەکەنەوە ؟ ئەوجا خۆشەویست دروودی خوای لەسەر بێ فەرمووی: (سۆزو ڕەحمەتی خودا

---

(٢١٣) أخرجه مسلم في الحج، باب: تفضيل الحلق علي التقصير وجواز التقصير، رقم: ١٣٠٤.

(٢١٤)أخرجه مسلم في الحج، باب: تفصيل الحلق علي التقصير وجواز التقصر، رقم: ١٣٠١.

لەوکەسانەش بۆ کەمووی سەریان کورتدەکەنەوە). (تاج /٢/ ٢١٧ ف-١-ش/د).

٨٠٩- عَنْ أبي هريرة رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قال: قال رَسُولُ الله صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (اللَهُّمَ أغْفِرْ للمحلِقِينَ). قَالُوا: وَللمقصِّرين. قَالَ: (اللهم أغْفِرْ لِلْمُحَلِقِين) قالُوا: وَ للمُقَصِّرِينْ، قالَهَا ثلاثاً، قَالَ: (وَللمُقَصِّرِين) (الحديث ١٧٢٨)[٢١٥]:

واتاو مەبەست لەم فەرموودەیە لەژمارە/ ٨٠٨دا لێك درایەوە.

٨١٠- عَنْ مُعِاِيَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَصَّرْتُ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِشْقَصٍ. (الحديث ١٧٣٠)[٢١٦]:

موعاوییە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ جارێ عەمرەی کرد، لەپاش تەواوکردنی عەمرەکە، من بەدەمە پەیکانێکی پانکۆڵە، مووی سەریم کورت کردەوە.

٨١١- عَنْ وَبْرةَ -رَحمه اللهِ تعالى- قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عُمَر رَضِي اللّٰهُ عَنْهُما: مَتَى أَرْمِي الجِمَارَ؟ قَالَ: إذاَ رَمَى إِمَامُكَ فَارْمِهِ، فَاعَدْتُ عَلَيْهِ المسئَلَةَ، قَالَ: كُنَّا نَتحيَّنُ، فإذا زالَتِ الشَّمْسُ رَمَيْنَا. (الحديث ١٧٤٦)[٢١٧]:

وەبرە رەحمەتی خودای لێ بێ فەرمووی: لە ئیبنوعومەرم پرسی: لەرۆژەکانی پاش یەکەم رۆژی جەژنی قوربانداءچ حەلێ رەجمی شەیتان بکەم ؟

---

(٢١٥) أخره مسلم في الحج، باب: تفصيل الحلق علي التقصير وجواز التقصير، رقم: ١٣٠٢.

(٢١٦) اخرجه مسلم في الحج، باب: التقصير في العمرة، رقم: ١٢٤٦.

(٢١٧) لم يُوافقه مسلم علي تخريجه، علي ماذكره العسقلاني بصدد هذا الحديث في خاتمة كتاب الحج، بقوله: (وحديث جابر في رمي جمرة العقبة ضحي وبعد ذلك بعد الزوال، وحديث ابن عمر في هذا المعني..).

فەرمووی: میرحەجەکەت کەی ڕەجمی شەیتانی کرد، تۆش ئەوکاتە بیکە، با نەبێ بەتێکەولێکەو هەرکەسێ بۆ خۆی. منیش دووبارە پرسیارەکەم لێی دووبارە کردەوە، فەرمووی: (جاران ئێمە کاتمان ڕادەگرت و چاوەنوارمان دەکرد: کەی خۆر لەناوەڕاستی ئاسمان لای دەدا، ئیتر دەستمان دەکرد بە ڕەجمی شەیتان).

٨١٢- عَنْ عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: أنه رَمى مِنْ بَطْنِ الوادى، فقيل له: إنَّ نَاساً يَرْمُونَهَا مِنْ فَوْقِهَا؟ فَقَالَ: وَالذي لا إلهِ غَيْرُهُ، هذا مَقَامُ الذي أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ البَقَرَةِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (الحديث ١٧٤٧- اطرافه فى: ١٧٤٨، ١٧٤٩، ١٧٥٠)[٢١٨]:

جارێ عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود (رەزای خوای لێ بێ) لەناو شێوەکەوە، لەخوارەوە بۆ سەرەوە، بەردی فڕەدا بۆ کۆگا بەردەکەی عەقەبە، عەرزیان کرد: هەندێ کەس لەلای سەرووی شیوەکەوە بەردی بۆ فڕە دەدەن؟ فەرمووی: (بە تاقە خواکە، ئائێرەکە من ڕەجمی شەیتانم لێیەوە کرد، جێگەی پێغەمبەر خۆیەتی، کە سوورەتی بەقەرەی بۆ هاتۆتە خوارەوە، کە ئەو سوورەتەیە زۆربەی یاساو دەستوورەکانی حەج و عەمرەی واتیادا، پێغەمبەر خۆشی ئا لەمێدا بەردی فڕەدا بۆ ئەم کۆگا بەردە).

٨١٢ مكرر- وَعنه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: انه انْتَهي إلَى الجَمَرةِ الكُبرى، جَعَلَ البَيْتَ عَنْ يَسَارِهِ، وَمِنىً عَنْ يَمينِهِ، وَرَمى بِسَبْعٍ، وَقَالَ: هكذا رَمَى الذي أُنْزِلَتْ عليه سُورَةُ البَقَرَةِ. (الحديث ١٧٤٨ - اطرافه سَبَقَتْ فى رقم: ٨١٢/ ١٧٤٧)[٢١٩]:

(٢١٨) اخرجه مسلم في الحج، باب: رمي جمرة العقبة من بطن الوادي رقم ١٢٩٦٠.

(٢١٩) م / اخرجه مسلم في الحج، رقم: ١٢٩٦.

عەبدوڕەحمانی کوڕی یەزید (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود (رەزای خوای لێ بێ) چوو بۆ ڕەجمی شەیتان، ڕۆیشت هەتا تەشریفی گەیشتە کۆگا بەردە گەورەکە، کەلەزاراوی یاسانامەی پیرۆزی خوادا ناوداره بەجەمره تولکوبرا، ئیتر لەوێدا ڕاوەستاو خانووی بەیتی خستەلای شانی ڕاستیو میناى خستەلای شانی چەپیو ڕووی کرده میلەکەو حەوت بەردی بۆ فڕەدا، ئەوجا فەرمووی: پێغەمبەری خودا، کەسوورەتی بەقەرەی بۆ هاتووه لەسەر ئەم شێوەیه ڕەجمی ئەم کۆگا بەردەی کرد. (اج/٢/٢١٠ف١).

٨١٣- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِي اللَّهُ عَنْهُما: أَنَّهُ كَانَ يَرْمِي الجَمْرَةِ الدُّنْيا بِسَبْعِ حَصَياتٍ، يُكَبِّرُ على إثركُلِ حَصَاةٍ، ثُمَّ يَتَقَدَّمُ حَتى يُسْهِلَ فَيَقومُ مستقبلَ القِبلَةِ فيقومُ طوِيلاً، وَيَدْعُوا وَيَرْفعُ يَدَيْهِ، ثُمَّ يرْمِي الوُسْطى ثُمَّ يأخُذُ ذاتَ الشِمالِ فَيُسْهِلُ، وَيَقوُمُ مُسْتَقبِلَ القِبلَةِ، فيقومُ طَويلاً وَيَدعُوا وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ وَيقوم طويلاً، ثم يَرْمِي جَمَرَةَ ذاتَ العَقَلَةِ مِنْ بَطْنِ الوادي ولاَيَقِفُ عِنْدها، ثُمَّ يَنْصَرِفُ، فَيَقولُ: هكذا رَأيْتُ النبيّ صَلّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفعَلُهُ). (الحديث ١٧٥١ – طرفاه في:١٧٥٣، ١٧٥٢)[٢٢٠]:

سالی کوڕی عەبدوڵڵا (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: باوکم فەرمووی: پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- کە ڕەجمی شەیتانی دەکرد، لەڕۆژی دووەمی جەژندا، لەسەر ئەم شێوەیه دەیکرد: یەکەم جار حەوت بەردی فڕێ دەدا بۆ کۆگا بەردەکەی ئەولای مزگەوتەکەی میناوە، کەوا ڕێکەوتووه لەهەموو کۆگاکانی تر لەمیناوە نزیکترەو لەمەککەوە دوورترە، لەپاش هەڵدانی هەموو بەردێ ئەڵڵاهو ئەکبری دەکرد دەیفەرموو:

(٢٢٠) قالَ العيني: هذا الحديث من أفراد البخاري (عيني/١٠/٩١) – المترجم).

(الله أكبر، الله اكبر، لاإله إلا الله، والله اكبر، الله اكبر ولله الحمد) ئینجا دەچووە پێشەوە هەتا دەگەیشتە دەشتایی، لەوێ بەرەو ڕووگە ڕادەوەستاو، هەردوو دەستی لەکاتی پاڕانەوەو نزاکردندا بەرزەوە دەکرد، وە بەپێوە لەوێدا زۆر دەپاڕایەوە، ئنجا دەڕۆیشت بۆ کۆگا بەردەکەی دووەم، واتە: بۆ کۆگا بەردی ناوەڕاست (الجمرة الوسطى) وە حەوت بەردی تری فڕە دەدا بۆ ئەو میلەیش، وەلەپاش تێگرتنی هەموو بەردێ ئەللاهو ئەکبەری لەسەر شێوەی پێشوو دەکرد، ئنجا بەلای چەپا لەلای شیوەکەوە دادەپەڕی، هەتا دەگەیشتە ناو دەشتاییو لەوێ ماوەیەکی دوورودرێژ بەپێوە ڕاوەستاو هەردوو دەستی بەرزەوە دەکردو زۆر زۆر نزای دەکردو دەپاڕایەوە، ئەنجا دەڕۆیشت بۆ کۆگا بەردەکەی کن عەقەلە، لەناو شیوەکەوە، لەخوارەوە بۆ سەرەوە، حەوت بەردی فڕەدەدا بۆ ئەم میلەش، لەوەپاش تێگرتنی هەر بەردێ لەسەر شێوەی پێشوو ئەللاهوئەکبەری دەکرد، ئیتر دەگەڕایەوەو لەوێ نەدەوەستا). (تاج/٢/٢٢٤ ز/١١١٤- ب/د).

ڕوونکردنەوە:

که دەچینەوە سەر صەحیحی بوخاری لەم شوێنەدا دەبینین، پێشەوا بوخاری لەم شوێنەدا بەرودوا ئەم فەرموودەیەی کردووە بە بەلگە بۆ سێ بابەت، وە بە سێ لەفز (بێژە)ی کەمێ جیاجیا وە بە سێ ڕشتەی جیاجیا، کە ژمارە/١٧٥١و١٧٥٢،١٧٥٣ یـن لەفەتحولباری لەم شوێنەدا، گێڕاویەتیەوە. بەندە لەکاتی وەرگێڕانی فەرموودەکاندا سوود لەم لایەنە، وەردەگرم، لەگەڵ گێڕانەوەکانی تاج الاصول دا، وەتەرجەمە کوردییەکە لە ژمارە/١٧٥٣وە نزیکترە.

ئەم گێڕانەوەی ئێرە دەفەرموێ: ئیبنوعومەر ـرەزای خوایان لێ بێـ خۆی

وایدەکرد، وە لەکۆتاییدا، کەلە ڕەجم کردنی هەرسێ کۆگاکان دەبێتەوە دەفەرموێ: (بە چاوی خۆم پێغەمبەرم دی ئاوا لەسەر ئەم شێوەیە ڕەجمی ئەم سێ میلەی ئەنجامدا).

٨١٤- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أُمِرَ النَّاسُ أَنْ يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِمْ بالبَيْتِ إلاّ أَنَّهُ خُفِفَ عَنِ الحائِضِ. (الحديث ١٧٥٥) (تاج/٢/٢٤٨ز-١٢١) [٢٢١].

ئیبنوعەبباس (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: فەرمان کراوە بەحاجیان کە ئاخر شت دەیکەن تەوافی ماڵاوایی خانەی خودابێ، کەناوداره بەتەوافی وەداع، بەڵام بۆ ئافرەتی بێنوێژ چاوپۆشی لەم تەوافە کراوە، هەروایش بۆ زەیستانیش چاوپۆشی لەم تەوافە کراوە).

٨١٥- عَنْ أَنَسِ بْنِ مالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ النبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صلَى الظُّهرَ وَلعَصْرَ والمَغْرِبَ وَالعِشاءَ، ثُمَّ رَقَدَ رَقْدَةً بِالمَحصَّبِ، ثمَّ رَكَبَ إلى البيتِ فَطَافَ بهِ. (الحديث ١٧٥٦ - طرافه فى: ١٧٦٤) (تاج/٢/٢٢٦) [٢٢٢].

ئەنەسی کوڕی مالیك (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) نوێژی نیومڕۆو عەصرو شێوانو خەوتنانی کرد، ئەوجا لە موحەصەب کە پانایيەکە وا لەنێوانی مەککەو مینادا، سەرخەوێکی شکاند، ئەوجا سواربوو ڕۆیشت بۆ بەیت، لەوێ تەوافی ماڵاوایی کرد).

٨١٦- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: رُخِّصَ لِلحَائِضِ أَنْ تَنْفِرَ إذا

---

(٢٢١) أخرجه مسلم في الحج، باب: وجوب طواف الوداع وسقوطه رقم: ١٣٢٨.

(٢٢٢) والحديث من أفراده (عيني/١٠/٢٩٥ - المترجم).

أَفَاضَتْ (الحديث ١٧٦٠) قَالَ: وَسَمِعْتَ ابْنَ عُمَرَ يَقولُ: إِنَّهَا لاتَنْفِرُ، ثُمَّ سَمِعْتُهُ يَقُولُ بَعْدُ: إِنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- رَخَّصَ لَهُنَّ. (الحديث ١٧٦١)[٢٢٣]:

تاووس له ئیبنوعەباسەوە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ڕێگەی ئافرەتی بێنوێژ دراوە: کە بگەڕێتەوە بۆ وڵاتی خۆیو تەوافی ماڵاوایی نەکا، ئەگەر لەوەپێش بەپاکی تەوافی ئیفازەی کردبوو، تەوافی ئیفازە فەرزە.

تاووس -ڕەحمەتی خودای لێ بێ- فەرمووی: وە لە ئیبنوعومەرم بیست، لە سەرەتاوە ئاوا فەتوای دەدا، دەیفەرموو: ژنی بێنوێژ نابێ بگەڕێتەوە بۆ وڵاتی خۆی، دەبێ چاوەڕوان بکا، لە مەککە، هەتا لە بێنوێژی پاك دەبێتەوە، ئەوسا بەپاکی تەوافی ماڵاوایی ئەنجام بدا ئەوجا بگەڕێتەوە. بەڵام لەوە پاش لەم فەرمایشتەی خۆی پەشیمان بووەوەو بەگوێی خۆم لێیم بیست دەیفەرموو: (پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- ڕێگەی بەم جۆرە ژنانە داوە کە بگەڕێنەوە بۆ وڵاتی خۆیان با تەوافی وەداعیشیان نەکردبێ).

٨١٧- عن ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَيْسَ التَّحْصِيبُ بِشَيْءٍ إِنَّمَا هُوَ مَنْزِلٌ نَزَلَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (الحديث: ١٧٦٦)[٢٢٤]:

ئیبنو عەبباس (رەزای خوای لێ بێ) بۆ مەسەلەی دابەزین لە موحەصصەب، کاتێ حاجی لە مینا ڕەو دەکا بەرەو مەککە، بۆ تەوافی ماڵاوایی فەرمووی ئەو وچان گرتنو سەرخەوشکاندنە لە موحەصصەب، لە یاساو ڕێساکانی حەج نییە، بەڵکوو ئەوە کاتی خۆی هەوارێ بوو، پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- لەوێ دابەزی و، وچانێی گرتو سەرخەوێکی شکاند، چونکە ئەوەبوو بەهۆی ئەوە کە دەرچوونیان بۆ مەدینە ئاسانتر بکات).

(٢٢٣) لاحظ خاتمة كتاب الحج في الفتح الباري، يشعر بانه من المتفق عليه. المترجم).

(٢٢٤) أخرجه مسلم في الحج، باب: استحباب النزول بالمحصب يوم النفر، رقم ١٣١٢.

٨١٨- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ: أَنَّهُ كَـانَ إذا أَقْبَـلَ بـاتَ بِـذِي طُـوًى، حتى إذا أصْبَحَ دَخَلَ، وَإِذَا نَفَرَ مَرَّ بِذِى طُوىً وَبَاتَ بِهَا حَتَّى يُصْبِحَ، وَكَانَ يَذْكُرُ أَنَّ النَبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ (الحَديث ١٧٦٩ فى فَتْح البَـارِي شرح صَحِيح البخارى للإمام إبن حَجَرِ العَسقَلاني رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالَى)[٢٢٥].

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

پاشكۆ

مامۆستای عەسقەلانی ڕەحمەتی خودای لێبێ دەفەرمووێ: نامەی حەج لەسەرەتایەوە، هەتا ئێرە کەنامەی عەمرەیە، سێسەدو دوازدە فەرمودەی لەخۆ گرتووە، بێ ڕشت (تەعلیق)ەکانیان پەنجاوحەوت فەرمودەن، ئەوانی تریان کە دووسەدو پەنجاوپێنج فەرموودەن گشتیان پەیوەست (موصول)ن، دووبارەبوەکانیان - واتە: ئەوانەیان کە لەچەند شوێنێکا، لە سەرەتای پەڕاوەکەوە، هەتا ئێرە کەکۆتایی نامەی حەجە - دووبارەبووەکانیان سەدو نەوەدو یەك فەرموودەن، پوختەکەیان: (٣١٢-١٩١=١٢١) سەدو بیستو یەك فەرمودەن، پێشەوا موسلیمیش – پرگۆڕی پیرۆزی لەنوور بێ– هەموو فەرمووده پاڵفتەکانی گێڕاوەتەوە، بێجگە لەم فەرمودانەی دواوە، کە ئاماژەیان بۆ دەکەین، نەوەدو یەك فەرموودەیان لە تەجریدەکەدا هەن، لە ژمارە (٧٢٨) وە هەتا ژمارە (٨١٨)ئاوا: ٨١٨–٧٢٧ =٩١.

ئەو فەرموودانەی کە لە ئەفرادی بوخارین، واتە: ئیمامی موسلیم - ڕەحمەتی خوای لێ بێ- نەیگێڕاونەتەوە ئەمانەن:

---

(٢٢٥) لاحظ خاتمة كتاب الحج، حيث أشار العسقلاني إلي أن هذا الحديث من المتفق عليه بين الشيخين، إذ لم يحكم فيه بافراد البخاري فيه عن مسلم – المترجم).

١. فەرمودەکەی جابیر، ژمارە (١٥١٥، لەفەتحولباریدا، لەتەجریدەکەدا نییە.

٢. فەرموودەکەی ئەنەس، ژمارە (٧٣٠ ت = ١٥١٧ف).

٣. فەرمووده‌کی عائیشه (رەزای خوای لێ بێ) (لكن أفضل الجهاد حَجٌ مَبْـرُور) (٧٣١ت = ١٥٢٠ ف).

٤. فەرمووده‌کەی ئیبنوعەبباس (وَتزوَّدُوا فإنَّ خَيرَ الزَّادِ التقوى) (١٥٢٣ ف) له تەجریدەکەدا نییە.

٥. فەرمووده‌ی (حدَّ لأهل نَجْدٍ قرناً. ١٥٢٢/ف) لەتەجریدەکەدا نییە.

٦. فەرمودەکەی عومەر: (وَقُلْ: عُمْرةً في حَجَةٍ). (٧٣٦ت = ١٥٣٤).

٧. فەرموودەی ابن عباس (انطلق من المدينة بعدما ترجَلَ وادهن). (٧٤٣ت = ١٥٤٥ف).

٨. وَحَدِيثُهُ أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ مُتْعةِ الحج، ئەگەر مەبەست لەم فەرموودەیە ژمارە (٧٥٥ت = ١٥٦٧ف) بێ، ئەوا ئەم فەرمودەیەیش ئیمامی موسلیم گێڕاویەتیەوە، بڕوانە پەراوێزی ژمارە (٧٥٥ ت = ١٥٦٧ف).

٩. فەرموودەی ئەبو سەعیدی خودری: (لَيحجنَّ البَيْتُ وَلَيُعْتَمُرنَّ بَعْدَ خَرُوج يأجوجَ وَمأجُوجَ) (٧٦٥ ت=١٥٩٣ف).

١٠. فەرموودەکەی ابن عباس (لەبارەی ڕووخاندنی کابەوە) (٧٦٦ ت-١٥٩٥ ف).

١١. فەرموودەی ژمارە (٧٦٩ت = ١٦٠١ف).

١٢. فەرموودەکەی ئیبنوعومەر لەبارەی دەستهێنانو ماچکردنی حەجەرول ئەسوەدەوە (٧٧٥ت = ١٦١١ف).

١٣. فەرموودەی ئیبنو عەبباس (٧٧٨ت = ١٦٢٠ف).

١٤. فەرمودەی عائیشە (تطوف حجرةً مِنَ الرجال). (١٦١٨ف) لەتەجریکەدا نییە.

١٥. فەرموودەی زوهری (لم يطف النبي إلاصلى ركعتين). (ژمارەی نییە وا لە پێش ژمارە/١٦٢٣ لەفەتح دا.

١٦. ئیبنو عەباس (قَدِمَ النَبِىّ صَلّٰى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَةَ فَطافَ وسعى= ١٦٢٥ ف) لە (ت) نییە.

١٧. عائشە (كراهة الطواف بعد الصبح = ١٦٢٨ف) لە (ت) نییە.

١٨. ئیبنو عەبباس (في الشرب من سقاية العباس) (١٦٣٥ف= ٧٨٢ت).

١٩. ابن عمر (تعجيل الوقوف بعرفة). (٧٨٩ ت = ١٦٦٠ف).

٢٠. فەرموودەی (ليس البر بالإيضاع). (٧٩٢ت = ر١٦٧١ف).

٢١. ئیبنو عەباس (تقديم الضعفة..). (١٦٧٨ف) لە (ت) نییە.

٢٢. عومەر (إفاضة المشركين من مزدلفة). (٧٩٦ت = ١٦٨٤ت).

٢٣. فەرموودەکەی میسوەرو مەڕوان (في الهدى). (٧٩٩ت—١٦٩٤ف).

٢٤. ئیبنوعومەر (النحر فى المنحر). (٨٠٣ت = ١٧١٠ف).

٢٥. جابیر (في السؤال عن الحلق قبل الذبح = ١٧٢١ف). لەتەجریدەکەدا نییە.

٢٦. فەرموودەی ئیبنوعومەر (حَلَقَ فِي حَجَّتِهِ). (٨٠٧ت = ١٧٢٦ف).

٢٧. حەدیسی ئیبنو عەبباس (اخر الزِيَارَةَ إِلَى اللَيْلِ). بێ ژمارەیە وا لەپێش ژمارە (١٧٣٢ف)ەوە.

٢٨. فەرموودەی جابیر (فى رَمْيِ جمرة العقبة ضحى وبعد ذلك بَعْدَ الزوال) تەعلیقە، ژمارەی نییە وا لەپێش ژمارە/١٧٤٦ف. لەتەجریدەکەدا نییە.

٢٩. فەرموودەی ئیبنو عومەر (٨١١ت = ١٧٤٦ف).

٣٠. فەرموودەی ئیبنوعومەر (كان يرمي الجَمْرَة الدنيا بسبع..). (٨١٣ت = ١٧٥١ف).

٣١. فەرمووده‌ى ئيبنوعومەر (في نزول المحصب). (١٧٦٧ف) لە تەجريدەكەدا نييە.

٣٢. فەرمووده‌ى ئيبنو عەبباس (كَانَ ذُو المجاز وعكاظ). لە تەجريدەكەدا نييە لەفەتح دا ژمارەكەى (١٧٧٠ف).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٣- باسەكانى عەمرە (أبواب العمرة)

٨١٩- عَنْ أبي هُرَيْرَة رَضِي اللَّهُ عَنْهُ: أنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وسلم قالَ: (العُمْرَةُ إلى العُمْرةِ كَفَارَةٌ لَما بَيْنَهُمَا، والحَجُّ المَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزاءُ إلاَّ الجَنَّةَ). (الحديث: ١٧٧٣)[٢٢٦]:

ئەبو هورەيرە (رەزاى خواى لێ بێ) فەرمووى: پێغەمبەر -درودى خواى لەسەر بێ- دەفەرموێ: (ئەم عەمرە هەتا ئەو عەمرە برێتىى گوناهى نێوانى هەردووكيان دەكەوێ، حەجى قەبوولێش هەر بەهەشتە پاداشىو بەس). (تاج/٢/١٤٩ ز/٧٨ + رياض/٣/٩٣٣ ف/٥ ز/٢٣٣).

٨٢٠- عن ابن عمر رَضِي اللَّهُ عَنْهُ: أنه سُئِلَ عَنِ العُمْرَةِ قَبْلَ الحج؟ فَقَالَ: لابَاسَ وَقَالَ: اعتَمَرَ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ أن يَحُجَّ (الحديث ١٧٧٤)[٢٢٧]:

لە ئيبنوعومەر پرسيار كرا: ئايا لەپێش حەج دا، كەسێ لە ژيانيدا

(٢٢٦) اخرجه مسلم في الحج، باب: فضل الحج والعمرة ويوم عرفة، رقم: ١٣٤٩.

(٢٢٧) والحديث أخرجه مسلم (عيني/١٠/١١١) — المترجم).

حەجی نەکردبێ، دروستە عەمرە بەتەنها بکا؟ فەرمووی: (قەیدی نییە، چونکە پێغەمبەر خوای دروودی خوای لەسەر بێ لەپێش ئەوەدا، کە حەج بکا، چەند عەمرەیەکی کرد، سالی عەمرەتولقەضاو عەمرەی جەعرانە).

٨٢١- عن مجاهِدٍ رَضِيَ اللَّـهُ عَنْـهُ قـال: دَخَلْـتُ أَنـا وَعُـرْوَةُ بْـنُ الزُّبَيْـرِ المَسْجِدَ، فإذَا عَبْدُاللهِ بْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْـهُ، جـالِسُ إلى حُجْـرةِ عائِـشَةَ، وَإذا ناسٌ يُصَلُّونَ فِي المَسْجِدِ صَلاةَ الضُّحَى قَالَ: فَسَأَلْناهُ عَنْ صَلاتِهِمْ، فَقالَ: بِدْعَـةٌ. ثُمَّ قالَ لَهُ: كَمِ اعتَمَرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: أرْبَعاً: إحْـدَاهُنَّ في رَجَبَ فكَرِهْنا أنْ نَرُدَّ عَلَيْهِ (الحديث ١٧٧٥ – طرفه في: ٤٢٥٣)[٢٢٨].

موجاهید (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: مـن و عـوروەی کوڕی زوبەیر چوین بۆ مزگەوت، کە چووینە ژورەوە تەماشامان کرد ئیبنوعومـەر دانیـشتووە، پشتی داوە بەهۆدەکەی عائیشەی هاوسـەری پێغەمبەرەوە، کە تەماشامان کـرد وا کۆمـەڵێ لـەناو مزگەوتەکـەی پێغەمبـەردا نوێـژی چێـشتەنگاو دەکــەن. فــەرمووی: لــەبارەی ئــەم نوێژکردنــەی ئــەم کۆمەڵــەوە لەئیبنوعومەرمان پرسی: ئەمە حوکمی چییە؟ فەرمووی: بیدعەتە، کاری تـازە قەڵلایـە، لەپاشـان عـوروە لـە ئیبنـو عومـەری پرسـی: قوربـان ! پێغەمبەر دروودی خوای لەسەر بێ چەند عەمرەی کردووە؟

فـەرمووی: چـوار عـەمرە، یـەکێکیان لەڕەجـەبا بـوو، ئـیتر حـەزمان نـەکرد کـە ڕەدد لەئیبنوعومـەر بدەینـەوە. فـەرمووی: گوێمـان لـەدەنگی سـیواك کردنــی عائیــشە بــوو، کــە لــەژوورەوە لەهۆدەکـەی خۆیـدا، کەدەرگاکـەی لەسـەرماڵی مزگـەوت بـوو، بەسـیواکێ سیواکی دەرکـرد، جا عوروەی خوشکەزای عەرزی کرد: پووری:

(٢٢٨) أخرجه مسلم في الحج، باب: بيان عدد عمر النبي ﷺ وزمانهن رقم: ١٢٥٥.

ئەی دایکی ئیمانداران! خۆ گوێت لێیە ئەبوعەبدوڕەحمان - واتە: ئیبنوعومەر- چی دەفەرموێ ؟

عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: چی دەفەرموێ:

فەرمووی: دەفەرموێ: (پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- چوار عەمرەی کردووە، عەمرەیەکیان لە مانگی ڕەجەبا بووە).

فەرمووی: ڕەحمەتی خودا لە باوکی عەبدوڕەحمان، چ زوو وا لە بیری چوو، خۆ پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- چەند عەمرەی کردبێ ئەوی لەگەڵ دا بووە، بەڵام پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- هەرگیز لە ڕەجەبدا عەمرەی نەکردووە).

٨٢٢- عَن انس بْنِ مالك رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ سُئِلَ: كَمْ اعْتَمَرَ النبيُّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قَالَ: اَرْبَعاً: عُمْرَةُ الحيبيَّةِ فى ذِى القَعْدَةِ حَيْثُ صَدَّهُ المُشرِكوُنَ، وَعُمْرَةُ مِنَ العَامِ المقْبِلِ في ذِي القَعْدِةِ، حَيْثُ صَالَحَهُمْ، وَعُمْرَةُ الجِعْرانَة، إِذْ قَسَمَ غَنيمَةَ - أُراهُ - حُنَيْنٍ، قُلْتُ: كَمْ حَجَّ؟ قَالَ: وَاحِدَةً (الحديث ١٧٧٨ – أطرافه في: ١٧٧٩، ١٧٨٠، ٣٠٦٦، ٤١٤٨) + (تاج/٢/٢٤٢ ز/ ١١٨)[229]:

پرسیارکرا لەپێشەوا ئەنەسی کوڕی مالیك: پێغەمبەر -دروودی خوای لەسەر بێ- چەند عەمرەی کردووە؟

فەرمووی: (چوار عەمرە: عەمرەکەی ساڵی ڕێکەوتنەکەی حودەیبیەیە، کە لەمانگی ناوجەژناندا بوو، کە هاوبەشەیداکەرەکان نەیان هێشت کە تەواوی بکا، وە عەمرەکی ساڵی ئایندە، کەئەویش هەر لەمانگی ناو جەژنان دابوو، کە لەسەر ئەوە ڕێك کەوتبوون، کە

(٢٢٩) اخره مسلم في الحج باب: بيان عدد عُمُرِ النبي ﷺ وزمانهن رقم: ١٢٥٣.

پێغەمبەرو یارانی ئەو ساڵە بگەڕێنەوە و لەساڵی ئایندەدا بێن بۆ عەمرە، وەعەمرەکەی جیعرانە، کە لە ساڵی ئازادکردنی مەککەدا بوو، کە لەوکاتەدا ئەم عەمرەیەی کرد، کە غەزای حونەین لەساڵی هەشتی کۆچیدا، لەمانگی شەشەڵاندا ڕوویدا، کە لە پاش سەرکەوتن بەسەر دوشمنـدا، پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) تاڵانییەکەی دابەشکرد بەسەر جەنگاوەرەکاندا. عەرزیم کرد: ئەی لەپاش فەرزبوونی حەج لەسەر مسوڵمانان، پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) چەند حەجی کردووە؟

فەرمووی: (یەك حەج کەحەجی ماڵاوایی بوو، کە لەگەڵ ئەم حەجەیدا عەمرەیەکیشی کرد، ئەوەبوو بە چوار عەمرە).

٨٢٣- عَنِ البراءِ بن عازب رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قال: أعْتَمرَ رَسُولُ الله صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أعْتَمرَ رَسولُ اللهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ في ذي القَعْدَةِ قَبلَ أنْ يَحُجَّ مَرَّتَيْنِ. (الحديث ١٧٨١ - اطرافه فى: ١٨٤٤، ٢٦٩٨، ٢٦٩٩، ٢٧٠٠، ٣١٨٤، ٤٢٥١)[٢٣٠]:

بەرائی کوڕی عازیب (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) لەمانگی ناوجەژنان (زیلقەعدە) دا، لەپێش ئەوەدا کەحەج بکا، دوو عومرەی کردووە.

٨٢٤- عَنْ عبدالرحمن بن أبي بكر رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ أنَّ النبي صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُ أَنْ يُرْدِفَ عَائِشَةَ وَيُعْمِرَهَا مِنَ التنعيمِ. (الحديث ١٧٨٤ - طرفه في: ٢٩٨٥)[٢٣١]:

عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبوبەکری صەدیق (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێ) فەرمانی پێ کردم، کە عائیشەی خوشکم لە پاشکۆی

(٢٣٠) لم يوافقه مسلم علي تخريجه (خاتمة كتاب العمرةج/٣/٦٢٤ فتح خاتمة - المترجم).

(٢٣١) أخرجه مسلم في الحج، باب: بيان وُجُوهِ الإحرام. رقم: ٢١٦.

خۆمـەوە سوار بکـەم و بـچم لـە تـەنعیم ئیحرامـی عـەمرەی پـێ ببەسـتم و عەمرەیـەکی پـێ تـەواو بکـەم، منـیش وامکـرد (تـاج/٢/١٧٩ ز/٩٢ + تـاج/٢/١٩٨ ز/١٠٠ ف/١ + بڕوانە: ژمارە/٧٤٩ کە لە پێشەوە لەم بەرگەدا ڕابورد).

٨٢٥- عَن جابر بن عبدالله رَضِي اللّٰهُ عَنهُ: أَنَّ سُراقَةَ بْنَ مالِكِ بن جُعْشُمٍ لَقِيَ النبيَّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ بالَعَقَبَـةِ وَهُـوَ يَرْمِيهـا، فَقـالَ: أَلَكُـمْ هـذِهِ خاصَّةً يارَسُولَ اللهِ؟ قالَ: (لا، بَلْ لِلأَبَدِ). (١٧٨٥)[٢٣٢]:

جابیری کوڕی عەبدوڵلا (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: سوراقەی کوڕی مـالیکی کوڕی جوعشوم، لەحەجی مالاوایيدا، لەعەقەبە گەیشت بەپێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- پێغەمبەر -درودی خوای لەسەر بێ- خـەریکی ڕەجمـی شـەیتانەکەی عەقەبـە بـوو، سوراقە عـەرزی کـرد: ئـەی پێغەمبـەری خـودا! ئەمـەی کـە عـەمرە لەمانگەکانی حەج دا دروستە، یا ئەوەی کە عەمرەو حەج تێکەڵ بکرێن و لەسەر شـێوەی قـیران بکرێن، هـەر بـۆ تـۆ وایـە بەتایبـەتی، یـا بـۆ هـەموو مسوڵمانان وایە هەتا هەتایە؟

فەرمووی -درودی خوای لەسەر بێ-: (نـەء، هەر بۆ من بەتایبـەتی وانییـە، بـەڵکوو بۆ هەموو نەتەوەی ئیسلام وایە هەتا هەتایە).

٨٢٦- عَنْ عائِشَةَ رضي الله عنها قالَـتْ: خَرَجْنـا مَـعَ رسـول الله صـلى الله عليه وسلم مُوافِينَ لِهِلالِ ذي الحِجَّةِ، فَقَال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: (مَـنْ أَحَبَّ أَنْ يُهِلَّ بِعُمْرَةٍ فَلْيُهِلَّ، وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُهِلَّ بِحَجَّةٍ فَلْيُهِلَّ، وَلَـوْلا أَنـي أَهْـدَيْتُ لاهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ). فمنهم مَنْ أَهلَّ بِعُمْرَةٍ، وَمنهم مَنْ أَهَلَّ بِحَجَّةٍ، وَكُنْتُ مِمَّـنْ أَهْـلَّ بِعُمْرِةٍ، فَحِضْتُ قَبْلَ أَنْ أَدْخُلَ مَكَّةَ، فَأَدْرَكَني يَوْمُ عَرَفَةَ أَنـا حـائِضُ، فَـشَكَوْتُ إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم فَقَالَ: (دَعي عُمْرَتَكِ، وانقَضي رأْسَكِ وَامْتَـشِطي،

---

(٢٣٢) اخرجه مسلم في الحج، باب: بيان وجوه الإحرام.. رقم: ١٢١٦.

وَأَهلي بالحَجِ). فَفَعَلْتُ، فَلَمَّا كانَتْ لَيلَةُ الحِصْبَةِ، أرْسَلَ مَعيَ عَبدالرحمنِ إلى التَّنْعيم، فَأرْدَفَهَا فَأهَلَّتْ بِعُمْرَةٍ مَكانَ عُمْرَتِها، فَقضى الله حجَّهَا وَعُمْرَتَهَا، وَلَم يَكُنْ في شَيءٍ مِنْ ذلِكَ هَدْيٌ وَلاَ صَدَقَةٌ وَلاَ صَوْمٌ). (الحديث ١٧٨٦)[٢٣٣]:

عائیشه (رەزای خوای لێ بێ) **هاوسەری پێغەمبەر** (درودی خوای لەسەر بێ) **فەرمووی: لەحەجی مالاواییدا، لەگەڵ پێغەمبەردا، لەمەدینە دەرچووین بۆ مەککە بۆ حەج، مانگی ناوجەژنان (ذولقعدة) پێنج شەوی مابوو، لەرێ مانگی نوێی قوربانمان لێ هەڵهات، لە رۆژی چواری نۆمینەدا هەڵرژاینە ناو مەککەوە، پێغەمبەر** (درودی خوای لەسەر بێ) **فەرمووی: (هەرکەسێ حەزدەکا بائیحرامی عەمرە ببەستێ، وە هەرکەسێ دەیەوێ با ئیحرامی حەج ببەستێ، وەمن خۆم لەبەرئەوە نەبێ کە ئاژەڵی دیاریخانەی خودام لەگەڵ خۆم هێناوە، دەنا منیش ئیحرامی عەمرەم دەبەست).**

جا حەجکاران هەیانبوو ئیحرامیان بەعەمرە بەست، وە هەیانبوو ئیحرامیان بە حەج بەست، عائیشە فەرمووی: من خۆم یەکێك بووم لەوانەی کە ئیحرامیان بە عەمرە بەستبوو، بەلام پێش ئەوەی کە بچمە ناو مەککەوەو عەمرەکەم لەوێ تەواو بکەم، کەوتمە سەر بێنوێژی، رۆژی عارفە من بێنوێژ بووم، کاتێ سکالای ئەم حالەم بۆ پێغەمبەر کرد، فەرمووی: (واز لە عەمرەکەت بهێنەو قژەکەت هەڵۆشێنەوەو شانەی بکەو ئیحرامی حەج ببەستە). منیش ئاوام کرد، جا کاتێ حەجمان تەواوکرد، شەوی حەصبە (بڕ: ژ/٧٤٩) گوتم: ئەی پێغەمبەری خودا! ئەم خەڵکە هەموو حەجو عەمرەیان کردووە، تەنیا من نەبێ، کەهەر حەجم بۆ کراوە؟ جا پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) **فەرمووی بە ئەورەحمانی برام،**

---

(٢٣٣) وافقه مسلم علي تخريجه علي قول العسقلاني (رحمه الله تعالي) في خاتمة كتاب العمرة (ج/٣/ ٦٣٤) + (صم/٨/١٤٥ — مذاهب العلماء في تحلل المعتمر) — (المترجم).

ئـەویش لەپاشـكۆی وشـترەكەی خۆیـدا. بردمـی هـەتا چـووینە تـەنعیم، جالەوێ ئیحرامی عەمرەم دابەست، لەباتی ئەو عەمرەیەی كە خەڵكەكە كردبوویان، ئاوا خودا حەجو عەمرەی لەچارەی عائیشە نووسی، وەبـەهۆی ئەوەوە كە عەمرەكەی تێكەڵ بە حـەج كـردو، هـەروا بـەهۆی ئـەوەوە كـە عەمرەیەكی سەربەخۆی لە تەنعیمەوە دامەزراند نـە ئـاژەڵی دیاریكەوتـە سەر، نەخێرو نـەڕۆژوو). (تـاج/٢/١٧٩ ز/٩٢ ف/١ + تـاج/٢/١٩٨ ز/١٠٠ ف/١ + ژ/٧٤٩/١٥٦٠ لەپێشەوە ڕابوورد).

٨٢٦ مكرر- وَعنها رَضِيَ اللَّهُ عَنْهـا قالَـتْ: يارَسُـولَ اللهِ، يَـصْدُرُ النَّـاسُ بِنُسُكَيْنِ وَأَصْدُرُ بِنُسُكٍ؟ فَقِيلَ لَهَا: (انتظرى، فإذا طَهُرتِ فـاخْرُجِي إلى التنعيم فأهِلِّي، ثُمَّ ائتينَا بِمَكانِ كَذا وَلكنَّهَا عَلـى قَـدْرِ نَفَقَتِكِ أَوَ نَـصَبِكِ). (الحـديث ١٧٨٧)[٢٣٤]:

دیسان عائیشە (ڕەزای خوای لێ بێ) فـەرمووی: ئـەی پێغەمبـەری خـودا! هـەموو حەج كارەكان حەجوعەمرە لەگەڵ خۆیان دەبەنـەوە بۆخۆیان،كـە حـەج و عەمرە دوو پەرستشی جیاجیا، بەس من بەیەك عیبادەتـەوە دەگەڕێمـەوە كە حەجە؟

پێغەمبـەر (درودی خوای لەسەر بێ) پێـی فـەرمووم: (چاوەڕوان بكـە هـەتا لـە بێنوێژی پاك دەبیتەوە، ئەوجا بڕۆ بۆ تـەنعیم، لـەوێوە ئیحرامی عـەمرە دابەستەو كە تەواوت كرد، بێرەوە بۆلامان بۆ فیسارە شوێن. بەڵام ئـەوەش بزانـــە، كـــە خێروفـــەڕی عەمرەكـــەت بـــەپێی خەرجیەكـــەتو ماندووبوونەكەتە لەم عەمرەیەدا). (بڕ: ژ/٧٤٩/١٥٦٠).

٨٢٧- عَنْ أسْماءِ بِنْتِ أبي بكر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهـا كَانَـتْ كُلَّمَـا مَـرَّتْ

(٢٣٤) (مكرر)// لم يوافقه مسلم علي تخريجه خاتمة كتاب العمرة المترجم.

بالحَجُونِ تَقُولَ: صَلّى اللهُ على محمدٍ، لَقَدْ نَزَلْنَا مَعُهُ هاهُنَا وَنَحْنُ يَومَئِذٍ خِفافٌ، قَليلٌ ظَهْرُنا، قَلِيلَةٌ أزْوادُنَا، فاعْتَمَرَتُ أنَا وأختِي عَائِشَةُ والزبيرُ وفُلانٌ وَفُلانٌ، فَلَما مَسَحْنَا البَيْتَ أحْلَلْنَا، ثُمَّ أَهْلَلْنَا مِنَ العَشيِ بالحَجِ. (الحديث ١٧٩٦)[٢٣٥].

ئەسمای کچی ئەبوبەکری صەدیق (رەزای خوای لێ بێ) هەمووجارێ، کە دەگەیشتە حەجوون، کەناوی کێوێکی ناسراوە وا لەمەککە، دەیفەرموو: (صَلّ الله علي محمد = درودی خودا لەسەر موحەممەد، ئا لەم شوێنەدا لەخزمەتیدا، دابەزین و وچانمان گرت، ئەو ڕۆژگارە بارمان سووك بوو، شمەکی کەممان پێ بوو، ولاخی سواریشمان کەم بو، نان و ئاوو توێشوویەکی سووکەڵەمان پێ بوو، من و عائیشەی خوشکم و زوبەیری هاوسەرم و فیسارو ئەو فیسار، پاش ئەوە حەجەکەمان پووچ کردەوە لەبەرئەوە ئاژەڵی دیاریمان پێ نەبوو، عەمرەمان ئەنجامدا، جاکاتێ لەو عەمرەیەدا، تەوافی بەیتمان کردو سەعی نێوانی صەفاو مەڕوەمان تەواوکردو سەرمان کورت کردەوە ئیتر لەئیحراما نەماین و بووینەوە بەبێ ئیحرام، جا لە پاشا، ڕۆژی تەروییە کە هەشتی مانگی قوربانە، تاقی ئێوارێ، ئیحرامی حەجمان دابەست).

٨٢٨- عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: أنّ رسولَ الله صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إذا قَفلَ مِنْ غزوٍ أوْ حجٍ أَوْ عَمْرَةٍ يكَبرُ عَلى كُلِ شَرَفٍ مِنَ الأرضِ ثَلاثَ تكبيرات، ثم يَقولُ: (لا إله إلا الله وَحْدَهُ لاشَريكَ لَهُ، لَهُ المُلْكُ وَلَهُ الحَمْدُ، وَهُوَ عَلى شيئٍ قَديرٌ آيبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ ساجِدُونَ لِرَبّنا حَامِدُونَ، صَدَقَ اله وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الأَحْزابَ وَحْدَهُ). (الحديث ١٧٩٧ - أطرافه في: ٢٩٩٥، ٣٠٨٤، ٤١١٦، ٦٣٨٥)[٢٣٦].

---

(٢٣٥) أخرجَهُ مُسلِمَ في الحج باب: مايلزم من طافَ بالبيت وَسَعي، رقم: ١٢٣٧.

(٢٣٦) وأخرجه مسلم أيضا في الحج (العيني/١٠/١٣١) - المترجم.

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر (رەزای خوایان لێ بێ) فەرمووی: پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) کاتێ لەغەزا، یا لە حەج، یا لە عەمرە، دەگەڕایەوە، لەڕێ لەسەر هەموو بەرزاییەكو قوتکە و قۆقزایی و تەپۆڵکەیێ کە سەردەکەوتە سەری، بەدەنگێکی بیسراو، لەپێشا سێ جار ئەڵڵاهو ئەکبەری دەکرد، ئەوجا دەیفەرموو: (لا إله إلا اله وحده لاشريك له، له الملكُ ولَهُ الحَمْدُ وَهُوَ عَلى كلِ شيءٍ قَديرُ آيبون تائِبُونَ عابدونَ ساجدون لربنا حامدون، صَدَقَ الله وَعْدَهُ وَنصرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الأَحْزابَ وَحدَهُ). (رياض/٣/٧٩٦ ف/٣) + (تاج/٩/٢٢٠ ف/٤ ز/٧٣).

٨٢٩- عَنِ ابْنِ عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قالَ: لَمَّا قَدِمَ النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ، اسْتَقْبَلَتْهُ أُغَيْلِمَةٌ بَنِي عَبْدِ المطَّلِب، فَحَمَلَ وَاحِداً بَيْنَ يَدَيْهِ وَآخَرَ خَلْفَهُ (الحديث ١٧٩٨ – طرفا في: ٥٩٦٥، ٥٩٦٦)[٢٣٧].

عەبدوڵڵای کوڕی عەباس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: ئەوکاتەی کە پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) تەشریفی هات، لەساڵی ئازادکردنی مەککەدا، هات بۆ مەککە، کۆمەڵێ منداڵانی نەوەی عەبدولموتەلیبی باپیرەی، چوون بەپیریەوە، ئەویش دوانی لێیان هەڵگرت، یەکێکیانی لەبەردەمیەوە هەڵگرتو ئەوی تریشیانی لەپاشکۆیەوە).

٨٣٠- عَنْ أنس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لايَطْرُقُ أَهْلَهُ لَيْلاً، كَانَ لا يَدْخُلُ إلاَّ غُدْوَةً أَوْ عَشِيَّةً (الحديث ١٨٠٠)[٢٣٨]:

ئەنەس (رەزای خوای لێ بێ) فەرمووی: دەستووری پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێ) وا بوو، کە لە سەفەر دەگەڕایەوە، بەشەو لەناکاودا نەیدەدا بەسەر ماڵو

---

(٢٣٧) لم يوافقه مسلم علي تخريجه (فتح/٣/٦٣٤ – خاتمة كاب العمرة) – المترجم).

(٢٣٨) أخرجه مسلم في الإمارة، باب: كراهة الطروق.. رقم: ١٩٢٨.

منالّيدا، بەلّكوو یاسەر لەبەیانی، یاسەر لەئێواریٚ دەهاتەوە) (ریاض/٣/٨٠٢ ف/١ ز/١٧٦).

٨٣١- عن جابرِ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَال: نَهى النبيُّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْـهِ وَسَلّمَ أنْ يَطرُقَ أَهْلَهُ ليلاً (الحديث ١٨٠١)[239]:

جابیر (رەزای خوای لیٚ بیٚ) فەرمووی: پێغەمبەر -درووودی خوای لەسەر بیٚ- ڕێگەی ئەوەی نەدەدا کە پیاو بە شەو لەناکاوا خوٚی بکا بەمالاّ، مەبەستی ئەوەبیٚ کە ژنەکەی تاقی بکاتەوە ئایا ناپاکی دەکا یا نا، یا لەهەلّەو سەرسمی خیٚزانی خوٚی بگەڕیٚ). (ریاض الصالحین /٣/٨٠٢ ف/١).

٨٣٢- عَنْ أَنَسٍ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ قَـالَ: كَـانَ رَسُـولُ اللهِ صَـلّى اللّٰـهُ عَلَيْـهِ وَسَلّمَ إذا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ، فأبْصَرَ دَرَجاتِ المدينةِ أوضَـعَ ناقَتَـهُ، وَإنْ كانَـتْ دَابَّـةً حَرَّكَهَا. وَزَادَ في رِوَايَةٍ: مِنْ حُبِهَا). (الحديث: ١٨٠٢) طرفه في: ١٨٨١ [240]:

ئەنـەس (رەزای خوای لیٚ بیٚ) فـەرموی: جـاران پێغەمبـەر -درووودی خوای لەسەر بیٚ- کـە لەسەفەر دەهاتەوە، کە چاوی بـەقات قاتـەکانی (واتـە: پلـەکانی) ڕێگەکەی مەدینـە دەکـەوت، لـە خوٚشەویـستی مەدینـە وشـتریی خیٚـرا لیٚ دەخـوڕیٚ، ئەگـەر بەسـواریی ولاّخـی تـریش بوایـە، ولاّخەکـەی تیـژ لیٚـدەخوڕی، ئەوەندەی مەدینە خوٚش دەویست). (تاج/ ٢/٢٨٨ — ز —١٤٢).

٨٣٣- عَنْ ابي هريرة رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ عن النَبِيّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ قَالَ: (السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ العَذابِ، يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ طَعَامَهُ وَشَرابهُ وَنَوْمَهُ، فإذا قَضى نَهْمَتَـهُ فَلْيُعجِلْ إلى أَهْلِهِ). (الحديث ١٨٠٤ – طرفاه في: ٣٠٠١، ٥٤٢٩)[241]:

ئەبوهورەیرە (رەزای خوای لیٚ بیٚ) لە خوٚشەویستەوە -درووودی خوای لەسەر بیٚ- دەفەرمووی:

---

(٢٣٩) اخرجه مسلم في الإمارة، باب: كراهة الطروق وهو الدخول ليلاً.. رقم: ٧١٥.

(٢٤٠) والحديث انفرد به البخاري (عيني/١٠/١٣٥) — المترجم).

(٢٤١) أخرجه مسلم في الأمارة، باب: السفر قطعة من العذاب.. رقم ١٩٢٧..

(سەفەر پارچەیێ سزاو مەینەتەو، کۆڵێ ئەرك‌و ئازارە، ئەوەتا نان و ئاوو خەوو خۆراکتان لێ هەراسان دەکا، دەی کەواتە، هەرکاتێ کە مەبەستی سەفەرەکەتان هاتە دیی، ئیتر بێ درەنگ بگەڕێنەوە بۆلای کەس و کارتان). (ریاض/٨٠١/٣ ز-١٧٥- ش. بەشی کوردی).

پایانێ

مامۆستای عەسقەلان ڕەحمەتی خودای لێبێ دەفەرموێ: (باسەکانی عەمرەو باسەکانی دەستوورەکانی گەڕانەوە لە سەفەر، کەوا لەپاش ئەم باسانەی عەمرەوە، چل فەرموودەی بەرزەوە بوی لەخۆی گرتووە، چواریان بێ ڕشتەن، ئەوانەی تریان پەیوەستن، بیست‌و یەکیان دووبارەن، موسلیمیش ڕەحمەتی خودای لێبێ هەموویانی گێڕاوەتەوە، جگە لەم فەرموودانە:

١. (١٧٧٤ف) لە (ت)دا نییە.
٢. (أعتمار النبی قبل الحج – حديث البراء فيه) (٨٢٣ت = ١٧٨١ف).
٣. فەرموودەی عائیشە: (العمرة علی قدر النصب). (١٧٨٧ف = ٨٢٦ م ت)
٤. (٨٢٩ت = ١٧٩٨ف) حديث ابن عباس فی إرداف اثنين.

هەروا مامۆستای عەسقەلان دەفەرموێ: پێنج بیسراوی مەوقووفیشی وا تیادا، سیانیان پەیوەستن، لەزیمنی حەدیسەکەی بەڕادان. لەتەجریدەکەدا (١٥) یان هەیە ئاوا: (٨٣٣ – ٨١٨ = ١٥).

تێبینی:

١. باسی حەج و عەمرە بە دوورو درێژی وا لە بەرگی دووەمی تاج الاصول دا، وەرگێراوە کوردییەکەی، لە لاپەڕە/ ١٤٩ وە هەتا لاپەڕە/٢٩٥. واتە: لە زنجیرەی حەفتاو هەشتەوە، هەتا زنجیرەی/١٤٤.

٢. باسی حەج و عەمرە لە (ریاض الصالحین)دا، وەرگێراوە کوردییەکەی، وا لە بەرگی/٣ م /٩٣١ ز/٢٣٣.

٣. لە فیقهی ئاسان دا، وەرگێراوە کوردییەکەی، وا لەبەرگی یەکەم دا، لاپەڕە/٣٥١ هەتا لاپەڕە/٤٢٨. واتە: لەزنجیرە/١٥٧ هەتا زنجیرە/١٨٤.

بەپشتی خودا موتالاکردنی ئەم شوێنانەش بۆ کەسی خۆی بێ بەهرە نابێ.

وەرگێڕ
نوری فارس حەمەخان
سلێمانی/ مامۆستایان
٢٠٠٢/١٠/٢٥

پێڕستی سەرباسەکان